

ÇOCUKLARLA İLGİLİ VE ÇOCUKLARLA BİRLİKTE YAPILAN ARAŞTIRMALARDA GÖZETİLECEK ETİK KURALLAR ETHICAL RESEARCH INVOLVING CHILDREN

Centre for Childne
and Young People
research, education, advocacy

 Southern Cross
University

Childwatch
INTERNATIONAL
RESEARCH NETWORK

unicef
Office of Research

UNIVERSITY
OTAGO

Te Whare Wānanga o Ōtago
NEW ZEALAND

Bu yayın Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen Çocuklarla Birlikte Daha Güçlü çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

UNICEF ARAŞTIRMA OFİSİ

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) 1988 yılında bir araştırma merkezi kurdu. Bu araştırma merkezinin amacı, tüm dünyada çocuklar adına yürütülen tanıtım-savunu çalışmalarını desteklemek, UNICEF'in hâlihazırdaki ve gelecekteki çalışma alanlarını belirlemek ve araştırmak ve Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin gelişmekte olan, orta gelir düzeyindeki ve sanayileşmiş ülkelerde tam olarak uygulanmasını kolaylaştırmaktı. Kuruluş, kendi küresel programlarının ve politikalarının gerektirdiği araştırma ve bilgi toplama çalışmaları için kapsamlı bir çerçeve geliştirmeyi hedefliyordu. Buna yönelik olarak önde gelen akademik kuruluşlarla araştırma ortaklıkları güçlendirilecek, Kuzeyde ve Güneyde kalkınma ağları oluşturulacaktı. Böylece ek kaynaklar sağlanabilecekti; çocuklar lehine gerçekleştirilecek politika reformlarını destekleyici bir etki yaratılabilecekti.

Bu yayın, UNICEF politikalarını, görüşlerini ya da yaklaşımlarını her durumda yansıtmıyor olabilir. Dile getirilen görüşler, yazarlara, örnek durum araştırmalarına katkıda bulunanlara ve/ya da editörlere ait olup çocuk haklarına ilişkin daha ileri düzeyde diyalogu canlandırma amacıyla yayınlanmaktadır.

ÇOCUK GÖZLEM ULUSLARARASI ARAŞTIRMA AĞI

Çocuk Gözlem (Childwatch) Uluslararası Araştırma Ağı, tüm dünyada çocuk haklarını kollamak ve geliştirmek, çocukların durumunu iyileştirmek üzere çeşitli kurumlar tarafından oluşturulan, küresel ölçekte, kar amacı gütmeyen ve hükümet dışı bir ağıdır. Childwatch yönetimi 2010 yılında, "Çocuklar ve Gençlerle Etik Araştırmalar için Kapasite Geliştirme" adını taşıyan uluslararası bir kapasite projesi için yeni bir Tematik Çalışma Grubu oluşturulmasını onaylamıştır. Şimdi gündemde olan Çocuklarla Yapılan Etik Araştırmalar (ERIC) projesi, farklı kültürel ve toplumsal koşullarda etik ve sorumlu araştırmalar yapılmasına katkıda bulunabilecek bilgi ve kaynaklara duyulan ihtiyacı belirleyen bu ilk dönem çalışmasından ortaya çıkmıştır.

AVUSTRALYA SOUTHERN CROS ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK VE GENÇLİK MERKEZİ

Çocuk ve Gençlik Merkezi (CCYP), çocukların ve gençlerin iyi olma halleriyle ilgili politikaları ve uygulamaları geliştirmek üzere araştırma, eğitim ve tanıtım-savunu çalışmaları yürütmektedir. 2004 yılında kurulan CCYP, kaliteli ve etki yaratan araştırmalarıyla uluslararası planda prestiji olan bir kurumdur. CCYP yaklaşımı ortak çalışmaya dayanır- çeşitli disiplinlere mensup araştırmacılar, politika üreticileri, uygulamacılar ve gençler bu çalışmalarda yer alır. CCYP'nin çalışmalarına bilgi girdisi sağlayan ve yön veren, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmede yer alan haklardır.

YENİ ZELANDA OTAGO ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK MESELELERİ MERKEZİ

Çocuk Meseleleri Merkezi'nin amacı, çocuklar ve aileler arasında iyi olma haline ilişkin anlayışı ve temelleri geliştirmek üzere uluslararası planda en yüksek kalitede araştırmalar yapmak ve sonuçları yaygınlaştırmaktır. Merkez, yaşadıkları koşullarda çocuklar ve aileler hakkındaki bilgilerin geliştirilmesi konusuyla temel ve uygulama düzeyinde ilgilenen araştırmacılar, uygulamacılar, politika üreticileri ve eğitimciler için disiplinler arası bir forum olarak hizmet vermektedir. Merkez, çalışmalarına araştırma yönelimiyle yaklaşmakta, bu yaklaşımın çıktısı ise uygulama ve politika olmaktadır.

ULUSLARARASI ÇOCUK MERKEZİ

Uluslararası Çocuk Merkezi (UÇM), UNICEF ve Fransız Hükümeti tarafından 1949 yılında Paris'te Centre International de l'Enfance ismi ile kuruldu. Merkez 1999 yılına kadar özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk hekimleri ve sağlık çalışanlarına, çocuk sağlığı ve hastalıkları alanında kurslar düzenledi ve yayınlar hazırladı.

1999 yılında finansal güçlüklerden dolayı kapanan Merkez, aynı yılın sonunda Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın girişimleri ile, Ankara'da Bilkent Üniversitesi kampüsünde yeniden açıldı. Uluslararası Çocuk Merkezi 2004 yılında Dernekler Kanunu uyarınca dernek statüsünü almıştır.

Uluslararası Çocuk Merkezi Türkiye'de faaliyetlerine başladıktan sonra çalışmaları çocuk sağlığı odaklı olmasının yanı sıra, insan hakları, kadın ve gençler de Merkezin uğraş alanlarına girmiş, ilgilendiği konular genişlemiştir.

Uluslararası Çocuk Merkezi'nin Genel Kurul ve Yönetim Kurulu'ndan başka, 18 ülkeden değişik disiplinlerde 36 uzman ve Türkiye'de faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların temsilcilerinden oluşan ve Merkezin etkinlik ve programlarına yön veren bir Konseyi bulunmaktadır.

Bu yayın Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen Çocuklarla Birlikte Daha Güçlü çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Avrupa Birliği, yayının içeriği ile ilgili olarak herhangi bir sorumluluk veya yükümlülük kabul etmez

Bu yayından alıntılar kaynak gösterilmek suretiyle yapılabilir.

BU YAYINI LÜTFEN ŞU ŞEKİLDE REFERANS GÖSTERİN: Graham, A., Powell, M., Taylor, N., Anderson, D. & Fitzgerald, R. (2013). Ethical Research Involving Children. Florence: UNICEF Office of Research - Innocenti.

Bu yayının tümüyle ya da belli kısımlarının tercümesi için aşağıdaki adrese istekte bulununuz:

UNICEF, Office of Research, Communications Unit,
florence@unicef.org

Daha fazla bilgi ve bu yayını indirmek ya da ısmarlamak için lütfen bu websitelerini ziyaret ediniz:
www.unicef-irc.org, www.childethics.com,
www.icc.org.tr, www.cocuklarlagucluyuz.net.

Design and layout: www.c55.com.au

© United Nations Children's Fund (UNICEF)
Eylül 2013

ISBN: 978-88-6522-023-8

Yayın ile ilgili yazışmalar için:
UNICEF Office of Research - Innocenti
Piazza SS. Annunziata, 12
50122 Florence, Italy
Tel: (+39) 055 20 330
Fax: (+39) 055 2033 220
florence@unicef.org
www.unicef-irc.org

Uluslararası Çocuk Merkezi
Bilkent Üniversitesi, Merkez Kampüs,
Kütüphane Binası, 06800 Bilkent / Ankara
Tel: +90 312 290 23 66
Faks: +90 312 266 46 78
e-mail:icc@icc.org.tr
www.icc.org.tr

TEŞEKKÜR

Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar ERIC (The Ethical Research Involving Children) projesi ortak çalışma açısından son derece ileri bir örnek oluşturmuştur. Uluslararası araştırma topluluğunun saygın üyeleri ve çeşitli hükümet dışı kuruluşlar bu çalışmaya zaman ayırarak ve uzmanlık bilgileri sağlayarak büyük katkıda bulunmuşlardır. Proje, bu kesimlerin çocuklarla yapılan etik araştırmalar konusuna yönelik ortak duyarlılıklarından büyük yarar sağlamıştır.

Ana Proje Ekibini oluşturan ERIC derlemesi yazarları şunlardır: Profesör Anne Graham, Dr. Mary Ann Powell, Dr. Donnah Anderson, Dr. Robyn Fitzgerald (hepsi Southern Cross Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Merkezi'nden) ve Doçent Nicola Taylor (Otago Üniversitesi Çocuk Meseleleri Merkezi'nden).

Proje ekibi, UNICEF Innocenti Araştırma Ofisine (Gordon Alexander ve Marie-Claude Martin), gerek finansman sağlayarak, gerekse Childwatch International ile (Robbie Gilligan ve Jon-Kristian Johnsen), Avustralya Southern Cross Üniversitesi'ndeki araştırma ekibimizle ve Yeni Zelanda Otago Üniversitesi ile ekteki ERIC website www.childethics.com. dâhil bu kaynak materyallerinin hazırlanmasında yakın işbirliği yaparak oynadığı önemli rolden dolayı teşekkür eder. UNICEF Innocenti Araştırma Ofisinden Bethelhem Ketsela Moulat'a Araştırma Ofisi adına derlemenin hazırlanması ve tamamlanmasındaki yorulmak bilmeyen çabaları ve projenin her aşamasındaki yardımları dolayısıyla özel teşekkür borçluyuz.

Southern Cross Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Merkezi'nden Kate Neale'a ve c55.com.au Consulting'den Carl Welsby'ye basılı materyallerin ERIC web sayfasına aktarılmasındaki değerli yardımlarından dolayı teşekkür ediyoruz. Araştırmadaki titiz yardımlarından dolayı Çocuk ve Gençlik Merkezi'nden Marie Maxted ve Julia Truscott'a özel teşekkür borçluyuz..

ERIC için kaynakların derlenmesi yaygın bir uluslararası istişare gerektirmiştir. Bu çerçevede

ayrıca aşağıdakiler dâhil bu çalışmaya katkıda bulunanlara teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Londra Planlama Toplantısı Katılımcıları:
Priscilla Alderson, Gordon Alexander, Elisabeth Backe-Hansen, Janet Boddy, Hallvard Fossheim, Marilyn Freeman, Robbie Gilligan, Jon-Kristian Johnsen, Kitty Jurrius, Anne Trine Kjørholt, Virginia Morrow, Bethelhem Ketsela Moulat, Nurmeen Murad, Geeske Strating and Joseph Tesha (toplantının başkanlıklarını Anne Graham ve Nicola Taylor yapmıştır)

Proje Danışma Grubu:

Tatek Abebe, Prerna Banati, Jasmina Byrne, Claudia Cappa, Patrizia Faustini, Hallvard Fossheim, Petra Hoelscher, Marie-Claude Martin, Andrew Mawson, Kate McAlpine, Virginia Morrow, Bethelhem Ketsela Moulat, Mónica Ruiz-Casares ve Vanessa Sedletzki.

Taslakları gözden geçirip geri bildirim sağlayan ve projeyi çeşitli aşamalarında destekleyenler: Jeffry Acaba, Jo Aldridge, David Alnwick, Patricia Ames, Elisabeth Backe-Hansen, Nikola Balvin, Cesar Bazan, Aida Bekić, Jean-Nicolas Beuze, Samuel Bickel, Michael Bourdillon, Emma Brathwaite, Joanna Busza, Judy Cashmore, Angela Chaudhuri, Frankie Chen, Kang Chuyun, Andrew Claypole, Claire Cody, Massa Coulibaly, John Davis, Norma Del Rio, Theresa Diaz, Judith Diers, María Claudia Duque-Páramo, Mathijs Euwema, Silvia Exenberger, Maya Faisal, Becky Fauth, Paul Flanagan, Marilyn Freeman, Robbie Gilligan, Maria Herczog, Mark Hereward, Malcolm Hill, Karin Heissler, Marie Hirtle, Nashaat H. Hussein, Kitty Jurrius, Salote Kaimacuata, Jyothi Kanics, Annefrida Kisesa- Mkusa, Anne Trine Kjørholt, Dorothee Klaus, Hilde Lauwers, Eve Leckey, Caroline Leeson, Brenda A. LeFrancois, Sebastian Javier Lipina, Judith Loveridge, Anne-Claire Luzot, Morag MacLean, Bernadette J. Madrid, Francesca Meloni, Yehualashet Mekonnen, Emily R. Munro, Ute Navidi, Claire O'Kane, Ricardo Pires, Dominique Pierre Plateau, E. Poirot, Gina Porter, Shirley Mark Prabhu, Lorraine Radford, Sally Robinson, Elsbeth Robson, Paz Olivera Rodríguez, Cécile

Rousseau, Justine Sass, Dominique Louise Sbardella, Bettina Schunter, Shekhar Shah, Sadaf Shallwani, Bandana Shrestha, Anne B. Smith, Tuot Sovannary, Spyros Spyrou, Paola Storchi, Erika Strand, Ramya Subrahmanian, Diane Swales, Kitty te Riele, Joachim Theis, Nigel P. Thomas, Kay Tisdall, Alison Twycross, the UNICEF Child Protection Section in NYHQ, Mia Urbano, Robin Van Kippersluis, Andrea Verdasco, André Viviers, Rebecca M.M. Wallace, Mike Wessells, Jean Whyte, Andrew Williams, Maggie Wilson, Pamela Wridt, Wang Yan, Dongbao Yu, Xu Yuanyuan.

Örnek durumlarla katkıda bulunanlar:

Jo Aldridge, Mark Boyes, Angela Chaudhuri, Lucie Cluver, Ruth Evans, Silvia Exenberger, Clare Feinstein, Michael Gaffney, Robbie Gilligan, Kitty Jurrius, Berni Kelly, Caroline Leeson, Sebastian Lipina, Hilde Lauwers, Clare Lushey, Jude MacArthur, Mary Catherine Maternowska, Kate McAlpine, Franziska Meinck, Virginia Morrow, Emily Munro, Ute Navidi, Muireann Ni Raghalligh, Claire O'Kane, Lorraine Radford, Elsbeth Robson, Mónica Ruiz-Casares, Kathryn Seymour, Sadaf Shallwani, Jennifer Thompson, Andrew Williams.

Uluslararası Çocuk Merkezi'nde yayının Türkçe'ye uyarlaması ve redaksiyonunu üstlenen Gülgün Müftü'ye, çeviri için kaynağın seçilmesi ve gerekli izinlerin alınması ve redaksonuna katkıları için Adem Arkadaş-Thibert, redaksiyona ve metnin orijinal formatında çıkmasına katkılarından dolayı Selim Cesur'a teşekkür ederiz.

Son olarak, projenin yürütülüp sona erdirilmesindeki çok önemli idari destekleri dolayısıyla UNICEF Innocenti Araştırma Ofisi'nden Cinzia Iusco Bruschi ve Patricia Arquero Caballero'ya, Theresa Crawford'da ve Southern Cross Üniversitesi Araştırma Hizmetleri ekibine teşekkür ediyoruz.

ÖNSÖZ (ULUSLARARASI ÇOCUK MERKEZİ)

Çocukların Katılımı ile Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar'ın, (ERIC, the Ethical Research Involving Children) Uluslararası Çocuk Merkezi (UÇM) tarafından sunulmasının iki temel amacı bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, aslında etik prensiplere uygun bir şekilde yapılması gereken çocuk katılımı çalışmalarının önemini vurgulanarak desteklenmesi ve Türkiye'de gelişmekte olan 'çocuk hakları' çalışmalarının kapasitesinin güçlendirilmesidir.

İkincisi ise, Türkiye'de çocuklarla ilgili, çocukların nesne ya da özne olduğu araştırmalarda araştırmacıların kullanabileceği etik kuralları içeren bir kaynağa duyulan ihtiyaçtır.

Ülkede çocuklar için çalışan pek çok sivil toplum kuruluşu (STK) ve araştırmacı, kanıta dayalı savunuculuk çalışmalarını güçlendirmek için çocukların nesne ya da özne olarak kullanıldığı araştırmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar, çocuğun yüksek yararını gözetecek biçimde yapılırsa, gerekli olan etik kurallar uygulanırsa, tek tek her çocuğun hakkı korunacak, her çocuğun insanlık onuruna saygı gösterilecek ve her çocuğun eşit ve özgür bir birey olarak tanınması desteklenecektir.

Bu nedenle, ERIC kuralları çocuk hakları alanında, hakların korunması için savunuculuk çalışmaları yapan sivil toplum kuruluşları için vazgeçilmez bir kılavuzdur.

ERIC'de belirtilen etik kuralları uygulamadan çocuklarla çalışmak, çocuklar için zararlı

olabilecektir. Çocuk haklarını koruyarak ya da hak temelli yaklaşımla çalışan STK'ların yaptıkları çalışmalarda, çocukların zarar görebileceği olasılığının göz önünde tutulması gerekmektedir.

Uluslararası Çocuk Merkezi olarak, ERIC'i çocukların haklarının korunması için gerçekleştirilen araştırmaların ve çocuklarla birlikte yapılan çalışmaların etik ilkelerle hayata geçirilmesi için bu konuda uğraşan sivil toplum kuruluşlarına ve araştırmacılara bir araç olarak sunmaktan mutluluk duyuyoruz.

Prof. Dr. Tomris Türmen

Uluslararası Çocuk Merkezi Başkanı

ÖNSÖZ (UNICEF)

UNICEF-Innocenti Araştırma Ofisi olarak Bilkent Üniversitesi Uluslararası Çocuk Merkezi'nin "Çocuklarla Yapılan Etik Araştırmalar" (ERIC – Ethical Research Involving Children) incelemesini Türkçe'ye çevirme girişimlerini takdirle karşılıyoruz. Bu çeviri, araştırmalara çocukların ve gençlerin dahil edilmesinin önemine ve bunun saygın ve etik bir şekilde yapılmasına küresel araştırma topluluğu tarafından artarak duyulan ihtiyacı vurguluyor. Bu, çocukların ve gençlerin onları yetişkinlerden farklı kılan gelişimsel ve sosyal faktörler sebebiyle araştırma katılımcısı olarak kolay incinebilir ve savunmasız olabilecekleri gerçeğinin araştırmacılar arasında gelişen farkındalığın bir göstergesidir. Çocuklar ve gençler ile yetişkinlerin arasındaki ayrım, çocukların ve gençlerin kendilerine özgü savunmasızlıklarını, kendi hayatlarının gerçekliklerini ve hatta yeteneklerini, kendilerine has bakış açılarını ele alırken uygun koruyucu tedbirlerin ve desteğin sağlanmasını gerektirir. Bu değerlendirmeler eldeki çalışmanın yapılmasına öncülük etmiş ve çalışma yine bu ihtiyaç ve kaygılara yönelik olarak hazırlanmıştır.

ERIC, Southern Cross Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Merkezi, Otago Üniversitesi Uluslararası Çocuk İzlem (Childwatch) Araştırma Ağı ve UNICEF-Innocenti Araştırma Ofisinin yıllar süren yakın işbirliğinin ürünüdür. Bu ortaklık, çocuk ve gençlerin katılımıyla yapılacak bir araştırma için küresel etik çerçeve ve rehberliğe olan ihtiyacı gidermek için kurulmuştur. Bu projenin başlangıcında insanı konu alan araştırmalar için iyi hazırlanmış etik çerçeveler mevcuttu. Ancak, ilgili

yol gösterici belgeler içinde, çocuklar çoğunlukla olası incinebilir araştırma özne gruplarından biri olarak yer alıyordu. Ayrıca, çocukların ve gençlerin sadece katılımcı olmaktan öte araştırma sürecinin etkin öznesi olma potansiyeli çoğu araştırmacının etik çerçevesinde tanınmamaktaydı. ERIC, bu söz konusu eksiklikleri gidermek, açık ilkeler ve iyi uygulamaları tanımlamaya yönelik bir yaklaşım sağlamak ve çocuklar ve gençler ile çalışan araştırmacılar için bir rehber oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır.

Araştırmalarda çocukların rolü üzerine eleştirel değerlendirme yapmak ve bunun etik içermeleri de küresel ölçekte çocukların haklarının gerçekleştirilmesini desteklemek ve en savunmasız ve kenara itilmiş çocukları korumak ve onların sesi olmak amacıyla UNICEF ve UNICEF Araştırma Ofisi'nin daha geniş gündeminin bir parçası olarak önem arz eder. Bu, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 25 yılı aşkın geçmişi kutlanırken özellikle anlamlı olmaktadır. Umuyorum ki sizler de bu uğraşları bizim kadar değerli bulacaksınız ve araştırmalarınızda ERIC'i kullanmak, çocuk hakları üzerine derinlemesine düşünmenize ve çalıştığınız çocuklar ve gençlerin haklarını desteklemenize yardımcı olacaktır.

Sarah Cook

Direktör

UNICEF-Innocenti Araştırma Ofisi

ARKA PLAN 1

- ERIC nedir? 2
- ERIC Derlemesinin yapısı 3
- ERIC Derlemesi Kimler için Hazırlandı? 4
- Tarih ve Süreç 5
- Çocuğun Yaşı 7
- Etik ve Hukuk 8

FELSEFE 11

- ERIC'in Dayandığı Temel Etik İlkeler 15

ETİK ŞARTI 21

ÇOCUKLARIN DÂHİL OLDUKLARI ETİK ARAŞTIRMALAR İÇİN REHBER 25

- ERIC Kılavuzuna Giriş 26

Zararlar ve Yararlar 29

- Örnek uygulama 30
- Temel mülahazalar 30
- Karşılaşabileceğiniz güçlükler 40
- BMÇHS'de yol gösterici olarak neleri bulabiliriz? 50
- Anahtar sorular 51

Bilgiye Dayalı Onay 55

- Örnek uygulama 56
- Temel mülahazalar 56
- Karşılaşabileceğiniz güçlükler 59
- BMÇHS'de yol gösterici olarak neleri bulabiliriz? 69
- Anahtar sorular 69

Özel Yaşam ve Mahremiyet 73

- Örnek uygulama 74
- Temel mülahazalar 74
- Karşılaşabileceğiniz güçlükler 77
- BMÇHS'de yol gösterici olarak neleri bulabiliriz? 84
- Anahtar sorular 84

Ödeme ve Tazminat 87

- Örnek uygulama 88
- Temel mülahazalar 88
- Karşılaşabileceğiniz güçlükler 89
- BMÇHS'de yol gösterici olarak neleri bulabiliriz? 92
- Anahtar sorular 92

ARAŞTIRMACI DESTEĞİ 95

- Araştırmacı becerileri ve eğitimi 96
- Araştırmacı güvenliği 98
- Etik değerlendirme kurulları 98

İŞE BAŞLAMAK 103

- Araştırma Planlaması ve hazırlığı 104
- Araştırma tasarımı ve yöntemleri 108
- Veri toplama 109
- Analiz, yazım ve yayma 112

ÖRNEK DURUMLAR 115

Zararlar ve Yararlar 116

Örnek durum 1: "Yerel durumların karmaşık gerçeklikleri içinde uluslararası araştırma etiğini yaşama geçirme: Pakistan'da yoksulluk, kültürel değer olarak konukseverlik ve zarar vermeye çalışan araştırmacılar", Sadaf Shallwani 116

Örnek durum 2: "Katılımcının ilerleyen hastalığı olup onay veremediği durumlarda gelecekteki yararı gözetmek", Andrew Williams 118

Örnek durum 3: "Kültürel açıdan hassas ortamlarda tercümanlarla çalışmak", Silvia Exenberger 120

Örnek durum 4: "Odak gruplarda paylaşılan bilgilerin çocukların ilişkileri üzerindeki etkileri, Hilde Lauwers 121

Örnek durum 5: "Uganda'da çocuklarla yapılan araştırmalarda kapsama ve temsil konuları", Clare Feinstein ve Claire O'Kane, 123

Örnek durum 6: "Çocuklarla şiddet eksenli hassas konularda görüşme: Çocuklara yönelik şiddet araştırma araçları ve süreçleri 13-17 yaş grubundan çocukları koruma açısından yeterli önlemler getiriyor mu?", Mary Catherine Maternowska 125

Örnek durum 7: "Sinir sistemi görüntüleme araştırmalarında tesadüfi beyin bulguları", Sebastian Lipina 128

Örnek durum 8: "Çocuklarla yapılan görüşmelerde sıkıntılı durumları ele alma ikilemeleri",

Elsbeth Robson ve Ruth Evans 130

Örnek durum 9: "Koruma ile katılım arasındaki dengeyi tutturma: Takip hizmetleri hemen bulunamıyorsa ne yapılmalı?", Mónica Ruiz-Casares 132

Örnek durum 10: "Okuldaki ikilemler: Engelli çocukların kapsanmasını nasıl ve ne zaman desteklemeli?", Jude MacArthur 134

Örnek durum 11: "Çocuklarla etiği tartışmak", Kitty Jurrius 136

Bilgiye Dayalı Onay 138

Örnek durum 12: "Grup bağlamında bilgiye dayalı ve gönüllü onay alınması", Muireann Ni Raghallaigh ve Robbie Gilligan 138

Örnek durum 13: "Resim çektirmeye onay: Görsel onay formunda fotoğraf kullanımı", Jennifer Thompson 141

Örnek durum 14: "Tanzanya'da küçük çocuklarla çalışırken gerçek dünyadaki etik sorunlara çözüm bulmak", Kate McAlpine 145

Örnek durum 15: "Sürüp giden onayla ilgili güçlük?", Michael Gaffney 147

Örnek durum 16: "Araştırmaya çocuk katılımına onay verecek bakıcı: En güç durumdakilere ulaşma ve koruma", Lucia Cluver, Franziska Meinck ve Mark Boyes 150

Özel Yaşam ve Mahremiyet 152

Örnek durum 17: "Yenilikçi bir yöntemle yanıtların gizliliğini koruma ve sosyal istenirlik yanlılığını önleme: Çocuk evliliği dâhil erken evlilik araştırmalarında anket yöntemi", Urvashi Wattal ve Angela Chaudhuri 152

Örnek durum 18: "Bir ebeveyn hazır bulunurken engelli çocuklarla görüşme", Berni Kelly 154

Örnek durum 19: "Çocuk koruma ve mahremiyet: Çocukların şiddet, istismar ve ihmal deneyimlerinin araştırılması", Lorraine Radford 156

Örnek durum 20: "Akran araştırması ve ev bakımında olan ve ev bakımından ayrılan gençler", Clare Lushey ve Emily Munro 159

Ödeme ve Tazminat 162

Örnek durum 21: "Gençlik araştırmalarında özendiricilere başvurulurken ortaya çıkan etik mülahazalar" Kathryn Seymour 162

Örnek durum 22: "Farklı bağlamlarda ödeme: Ödeme yerel hassasiyetleri nasıl yansıtabilir?", Virginia Morrow 164

SONUÇ 167

KAYNAKLAR 171

Sözlük 172

Referans Listesi 178

Diğer Etik Kılavuzlara bir Bakış 188

DİZİN 203

ARKA PLAN

Bu derleme, Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar - ERIC (The Ethical Research Involving Children) başlıklı uluslararası bir projenin bir parçasını oluşturmaktadır. ERIC'i gündeme getiren, çocukların insanlık onuruna saygı ve bağlamı ne olursa olsun her tür araştırmada çocukların haklarına ve iyi olma hallerine özen gösterilmesi yönündeki ortak uluslararası duyarlılıktır. ERIC derlemesi bu amacın gerçekleşebilmesi için eleştirel düşünme, düşünümsel diyalog ve etik karar verme açısından bir araç olarak işlev görmekte; farklı disiplinler, teorik ve yöntemsel konumlanışlar ve uluslararası bağlamlarda çocuklarla yapılan araştırmaların daha ileri düzeye getirilmesine katkıda bulunmaktadır. Burada vurgu, araştırma etiğine yönelik olarak, araştırmacılar, çocuklar, aileler, topluluklar, araştırma kuruluşları ve diğer paydaşlar arasında dinamik ve karşılıklı saygıya dayalı ilişkiler öngören düşünümsel bir yaklaşıma duyulan ihtiyaca yapılmaktadır. Dolayısıyla, ERIC derlemesinin içeriği sıkı kurallar getiren yaklaşımların ötesine geçerek etik konuların, çeşitli sektörlerdeki çağdaş araştırma pratiklerinin ve bunların gerçekleştikleri ulusal/uluslararası bağlamların daha eleştirel biçimde ele alınmasını özendirilmektedir.

ÇOCUKLARLA İLGİLİ VE ÇOCUKLARLA BİRLİKTE YAPILAN ARAŞTIRMALARDA GÖZETİLECEK ETİK KURALLAR (ERIC) PROJESİ

ERIC, çocuklarla birlikte gerçekleştirilen ya da çocuklar üzerinde potansiyel etkileri olabilecek araştırmalarda yer alan tüm araştırmacıları, kişileri ve kuruluşları desteklemek üzere hazırlanmıştır. Araştırmacılar, herhangi bir araştırma ekibinin tüm üyeleri, araştırma kuruluşları, diğer paydaşlar ve araştırma etik değerlendirme kurulları bu derlemenin hitap ettiği kesimlerdir.

ERIC NEDİR?

Çocuklarla ilgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar - ERIC (The Ethical Research Involving Children), farklı coğrafi, toplumsal, kültürel ve yöntemsel bağlamlarda çocuklar ve gençlerle yapılacak etik araştırmaların planlanmasının ve yürütülmesinin ne anlama geldiğinin kavranmasında araştırmacılara ve diğerlerine yardımcı olmaya odaklanmıştır. ⁱⁱⁱ Çocukların katıldıkları araştırmalar'dan kastedilen, rolleri ne olursa olsun çocukların doğrudan ya da temsilcileriyle dolaylı yoldan katıldıkları, veri ya da bilgi toplama, analiz etme ve raporlama metodolojisinden ya da yöntemlerinden bağımsız, her tür araştırmadır. ERIC bu yolla, çocukların insanlık onurunun saygı görmesini, bağlamı ne olursa olsun her araştırmada haklarının ve iyi olma hallerinin gözetilmesini sağlama amacını taşımaktadır.

Bugün, çocukların ve gençlerin görüşlerini ve bakış açılarını ortaya koyan araştırmaların değerine, önemine ve meşruiyetine özel önem verilmektedir. Bunun neden önemli olduğuna ve bu tür araştırmalara nasıl yaklaşılacağına ilişkin pek çok şey yazılmıştır. Daha küçük yaşlardaki çocukların ve güç durumda oldukları kabul edilenlerin konumu, hassas olarak belirlenen konular, kullanılacak araştırma yöntemleri ve araçları bu bağlamda değerlendirilmiştir. Gelgelelim, pek çok araştırmacı kendi araştırma çalışmalarında kendilerini bir hayli yalıtılmış hissettiklerini belirtmektedir. Bu yalıtılmışlık, özellikle bir yandan çocukların korunması ile diğer yandan çocukların araştırmaya daha ileri düzeyde katılmaları arasındaki dengenin nasıl tutturulabileceği gibi karmaşık meselelerde bilgi temeline dayalı karar vermek gerektiğinde ortaya çıkmaktadır.

İlgili web sayfası (bakınız: <http://childethics.com>) ile birlikte bu derleme, çocukların dâhil oldukları araştırmalara yol göstermek ve bu araştırmaları daha iyi hale getirmek üzere kanıtlara dayalı zengin bir kaynak sunmak üzere özel olarak hazırlanmıştır. Bu materyallerin bir başka amacı da, uluslararası araştırma topluluğu içinde eleştirel düşünmeyi, diyalogu ve mesleki dayanışmayı özendirme. Bu amaç söz konusu olduğunda, bir noktanın akılda tutulması büyük önem taşımaktadır: Herhangi bir araştırma deneyimini şekillendirecek olan, son tahlilde, herhangi bir dokümantasyonun ya da kontrol listesinin yapabileceğinden çok, ilgili paydaşların tutumları, değerleri, inançları ve varsayımlarıdır. Derleme ve web sayfası, etik araştırma ne anlama geliyorsa bunun daha sıkı sahiplenilmesini sağlayarak aynı zamanda yaşanan farklı çocukluk dönemleri de dâhil olmak üzere araştırmada yer alan çocuklar ve gençlere ilişkin mevcut algıları sorgulayıp daha ileriye taşımaktadır.

Çocuklarla yapılan araştırmalar derken kastedilen, araştırma konuları bağlamında çocukların doğrudan ya da dolaylı biçimde yer aldıkları her tür araştırmadır. Yalnızca bunlarla sınırlı kalmamak üzere, değerlendirme, izleme ve uygulama etkinlikleri de bu kapsamdadır.

ERIC DERLEMESİNİN YAPISI

ERIC derlemesi dokuz bölümden oluşmaktadır:

1. Amacı ortaya koyan, ERIC projesinin tarihçesini ve arka planını anlatan şimdiki arka plan bölümü.

2. ERIC derlemesinin ve ona eşlik eden web sayfasının gerekçesini anlatan ve bunların temelindeki etik ilkeleri ortaya koyan Felsefe bölümü.

3. Çocukların katıldıkları araştırmalarda yer alan, koşullar ne olursa olsun etik bir araştırma sorumluluklarını yerine getirmek isteyen araştırmacılar ve diğerleri için arzu edilen bir hedef olan yedi taahhüdün ortaya koyan Etik Şart bölümü. Bu bölüm, tüm çocukların statüsünü, haklarını ve iyi olma hallerini daha ileri götürmeyi hedefleyen bu temel taahhütler çerçevesinde uluslararası ölçekte araştırmacıları esinlendirmek ve birleştirmek üzere hazırlanmıştır.

4. Çocukların yer aldıkları araştırmalarda ortaya çıkan temel etik konuları belirleyen ERIC Kılavuzu.iii Bu Kılavuz, araştırmacıları ve bu türlü çalışma yapanları aşağıdaki başlıklarda eleştirel düşünmeye yöneltmek üzere hazırlanmıştır:

- çocukların yer aldıkları araştırmalarda etik mülâhazalar;
- ortaya çıkan, ancak net ve kestirme yanıtları olmayan güçlükler;
- araştırma sürecinin farklı evrelerinde önemi ve uygulama alanı olan sorular.

ERIC Kılavuzu resmi bir belge olarak değil, düşünce temelli bir diyalogu geliştirecek genel bir çerçeve ve araç olarak hazırlanmıştır. Burada başlangıç noktası, insanlık onuruna yönelik derin bir saygı ve çocukların statüsünün Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 'de (BMÇHS) öngörüldüğü şekilde iyileştirilmesi arzusudur. ERIC Kılavuzu, araştırmacıları, kendi özel kültürel, toplumsal, dinsel, siyasal ve ekonomik koşullarında karşılaştıkları şekliyle etik konuların karmaşıklığını gözetmeye davet etmektedir. Önemli olan nokta şudur: Kılavuz, araştırmacıları, zımnem benimsedikleri değerler, tutumlar, inançlar ve varsayımlarla daha derinliğine ilişkilendirecek ve araştırma sürecinde aldıkları kararları bu unsurların nasıl şekillendirdiğini kavramalarını sağlayacak şekilde hazırlanmıştır.

5. Araştırmacı Desteği: Bu bölüm, kendi güvenlik ve sağlıkları dâhil olmak üzere araştırmacıların karşısına çıkan kimi konuları tartışmakta; eğitim, denetim ve etik değerlendirme mekanizmaları bağlamında destek önerileri sunmaktadır.

6. Başlarken: Bu bölüm bir dizi sorudan oluşmaktadır. Araştırmacılar, etik ilkelerin ve derlemede sunulan örnek durumların (aşağıda 7'inci maddeye bakınız) ışığında araştırmalarını planlarken bu soruları dikkate almalıdırlar. Etik konuların herhangi bir araştırma projesinin en başında gündeme alınması temel önemdedir. Böylece bu konular kaynak planlaması, bütçeleme ve zaman çizelgesi gibi çalışmalarda yeterince gözetilebilir. Önemli olan bir başka nokta da, etik mülâhazaların araştırmacının odak noktasının kavramsallaştırılmasından yayım sonrası etkiye kadar araştırma projesinin tamamında dikkate alınmasıdır. Böylelikle, konular ortaya çıktıkça ele alınabilir ve araştırmacının bütünüyle etik kurallara uygun hale getirilmesi sağlanabilir. ERIC Kılavuzunda gündeme getirilen temel soruların (bakınız, yukarıdaki 4'üncü madde) yanı sıra, araştırma sürecinin özel evrelerine ilişkin ek sorular da bu bölümde ele alınmaktadır.

ERIC araştırmacıları kendi özel kültürel, toplumsal, dinsel, siyasal ya da ekonomik bağlamlarında ortaya çıkan etik meselelerin karmaşık niteliğini dikkate almaya davet etmektedir.

1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların medeni, siyasal, ekonomik, sosyal, sağlıkla ilgili ve kültürel haklarını ortaya koyan bir insan hakları anlaşmasıdır.

Etik konuları en başında ve kavramsallaştırmadan dağıtım sonrasına kadar araştırma sürecinin tümünde dikkate almak zorunludur.

7. Örnek Durumlar: Bu bölümde etik güçlüklerle ilgili örnekler sunulmaktadır. Amaçlanan, araştırmacılara başka araştırmacıların karşılaştıkları sorular ve belirsizlikler konusunda bilgi vererek onlara bu alanda yardımcı olmaktır. Çünkü bu örnekler kendi deneyimlerinde de karşılaşılabilecekleri durumlardır ve/ya da benzer ikilemelerde nasıl hareket edebilecekleri konusunda kendilerine fikir verecektir. Örnek durumlar, farklı uluslararası bağlamlardan, farklı tematik alanlardan ve araştırma paradigmalarından hareketle, süreçleri örneklemek üzere verilmiştir. Hepsi, etik düşüncenin geliştirilmesinde ve etik pratiğin iyiye götürülmesinde yarar sağlayabilecek örneklerdir.

8. Sonuç: Sonuç bölümü, daha geniş anlamıyla ERIC projesi bağlamına yerleştirilmek üzere derlemedeki temel konuların kısa bir özetini vermekte ve araştırmacıları etik araştırma pratiğinin geliştirilmesinde bu konuları dikkate almaya ve sürekli bir ortak çalışma içinde yer almaya davet etmektedir.

9. Kaynaklar: Derlemenin bu son bölümünde sözlük, referanslar ve yayınlanmış diğer etik kılavuzlarla ilgili özet kaynakça yer almaktadır.

**ERIC yalnızca
araştırmacılar için
değildir.**

ERIC DERLEMESİ KİMLERE YÖNELİK OLARAK HAZIRLANDI?

ERIC derlemesi, çocuklarla birlikte yapılan ya da çocuklar üzerinde potansiyel etkileri olabilecek araştırmalarda yer alan tüm araştırmacıları, kişileri ve kuruluşları desteklemek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmacılar, herhangi bir araştırma ekibinin tüm üyeleri, araştırma kuruluşları, diğer paydaşlar ve araştırma etik değerlendirme kurulları bu kapsamdadır. Derlemenin, çocuklarla yapılacak araştırmalara başlamak üzere olanlara yararlı olacağı öngörülmüştür. Araştırmacılar arasında öğrenciler, akademik kariyerlerinin başında olanların yanı sıra, daha deneyimli araştırmacılar, araştırma çevrelerinden olup çocuklarla yapılan araştırmalar konusunda deneyim sahibi olanlar ya da olmayanlar yer almaktadır. Derlemenin kapsamı, özel olarak çocuklarla çalışma yapmayan, ancak yaptıkları araştırmalar çocukların yaşamı ve iyi halleri üzerinde potansiyel olarak etkili olabilecek diğerlerini de içerecek şekilde geniş tutulmuştur.

ERIC'in araştırmacılar tarafından sunulan projeleri inceleyip onay verme durumunda olan araştırma etik kurulları için de yararlı bir araç olacağı düşünülmektedir. Nihayet, çocuklarla ilgili araştırmaları başkalarına yaptıran politika belirleyicileri ve kuruluşlar da bu derlemeden yarar sağlayabilecektir. Çünkü çocukların haklarını ve iyi olma hallerini gözetken kanıtlara dayalı politikalar ve uygulamalar, etik konulara özen gösterilmesini öngören kaliteli araştırmalar gerektirmektedir.

ERIC'te önerilen yaklaşım, farklı yerel ve uluslararası ortamlarda, çeşitli konularda yapılacak araştırmalar için uygundur. Araştırmalar, çocukların sağlığına, insani ihtiyaçlarına, eğitimlerine, korunmalarına, sosyal politikalara ve yoksulluğa, beslenmeye, su ve sanitasyona ilişkin olabileceği gibi değerlendirmeler ve üst düzey politika araştırma girişimleri de bu kapsamda yer alır. Değerlendirme, izleme ve uygulama dâhil bir araştırmanın tüm evreleri bu derleme kapsamında değerlendirilebilir. ERIC benzer biçimde, hangi metodolojiyi benimsemiş olursa olsun, geniş ölçekli hanehalkı araştırmalarından boylamsal ve etnografik araştırmalara kadar nicel ve nitel araştırmalar için de geçerlilik taşımaktadır. Başka bir deyişle ERIC yaklaşımı, çocukların doğrudan ya da dolaylı biçimde yer aldıkları tüm araştırmalar için bir temel oluşturmaktadır.

**ERIC, farklı yerel
ve uluslararası
ortamlarda olmak
üzere, çeşitli
sektörlerde ve çeşitli
araştırma alanlarında
geçerlilik taşır.**

ERIC, araştırma süreci boyunca alacakları kararlarda ve daha sonra atacakları adımlarda araştırmacıların ve diğer paydaşların düşünömselliklerini desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. En temel tanımıyla 'düşünömsellik' insanların kendi eylemlerinin bilincinde olma ve bu eylemlerin hesabını verebilme kapasitelerini anlatır (Phillips, 1988). Bu anlamda düşünömsellik 'hem bir beceri hem de bir erdem sayılabilir - ki bu süreçte zımnı bilgi açığa vurulabilir' (Moore, 2012, s.67) ve daha sonra paylaşılabilir. Başka bir deyişle, düşünömsel olmak, yaptığımız işten sıyrılarak 'bir sorun olarak' bu iş üzerinde düşünmemizi gerektirir (Flyvbjerg, geçtiğı yer Emslie, 2009, s. 419).

Çocukların dâhil oldukları etik araştırmaların geliştirilmesi bağlamında böylesine bir düşünömsellik, araştırmacıların aşağıdakiler dâhil olmak üzere kimi önemli konuları ele almalarını gerektirir:

- araştırmanın gerekli olup olmadığı;
- araştırmacılar olarak araştırmaya hazırlık ve gerekli kapasitenin olup olmadığı;
- çocukluk ve söz konusu çocuklar hakkındaki varsayımlar;
- gerek araştırmacıların kendilerinin gerekse çocukların deneyimleri ve bunların olası etkileri;
- kendileriyle araştırmaya katılan çocukların güç ve statü açısından eşiksiz durumları.

Çocuklarla yapılan etik araştırma gibi karmaşık bir konuda kolay yanıtlar ya da hazır çözümler yoktur. Bu tür araştırmalar bir boşlukta gerçekleşmez; onlar da, başka girişimler gibi, finansman, kaynaklar, kişiler arası güç dinamikleri ve daha geniş anlamda yönetim gibi unsurlarla ilgili kısıtlamalara ve sınırlamalara tabidir. Dolayısıyla, ERIC projesi daha derinliğine düşünmenin, çeşitli ortam ve koşullarda çocuklarla çalışmalar yapan farklı disiplinlerden araştırmacılar arasındaki yakın mesainin önemini açık biçimde vurgulamaktadır.

ERIC derlemesi ve ona eşlik eden web sayfası kamuya açıktır ve bu temel, kolektif araçları araştırmacıların kullanımına sunmaktadır. İçerik, farklı sektörlerle, coğrafi ve kültürel koşullara değen yanları için farklı arka planlara sahip araştırmacılara danışarak geliştirilmiştir. Bu arada, böylesine geniş bir kullanıma yönelik içerik geliştirilmesine özgü güçlükler ve sınırlılıklar da dikkate alınmıştır. İçerik, özel sektörler, bölgeler ya da metodolojik yönelimler için hazırlanan mevcut ulusal ve uluslararası kılavuzları temel almaktadır.

ERIC en fazla yararı, belirli kuruluşlar, sektörler ve/ya da profesyonel ihtiyaçlar için hazırlanmış ek kılavuzlarla bağlantılı olarak kullanıldığında sağlayacaktır. Araştırmacıların, belirli bir araştırma kapsamında ya da mesleki açıdan bağlı kaldıkları mevcut etik kılavuzlar ve davranış kuralları bu ekler arasında yer alabileceğı gibi, kuruluşlar ve sektörler de, son derece özel ya da sektöre özgü olmak üzere kendi ayrıntılı ek materyallerini geliştirebilirler. ERIC yaklaşımı bunların her ikisini de özendirir.

TARİH VE SÜREÇ

ERIC, UNICEF Araştırma Ofisi ve Childwatch International, Avustralya Southern Cross Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Merkezi ve Yeni Zelanda Otago Üniversitesi Çocuk Meseleleri Merkezi tarafından gerçekleştirilen ortak bir projedir.

Düşünömsellik, insanların kendi fiillerinin bilincinde olma ve bunların hesabını verebilme kapasiteleriyle ilgilidir.

Kolay yanıtlar ya da hazır çözümler yoktur.

ERIC derlemesi ve onun tamamlayıcısı olan web sayfası araştırma camiası için temel ve kolektif sahiplikte araçlardır.

ERIC, araştırma deneyimlerinin paylaşılmasına, ilişki kurulmasına ve soru sorulmasına yönelik sürekli bir çağrıdır.

Etik, doğrunun ve yanlışın standartlarıyla ilgilidir. Bize, genellikle haklar, yükümlülükler, toplum yararı, adalet ya da kimi özel erdemler bağlamında insanların neler yapmaları gerektiğini söyler. Etik, aynı zamanda, kendi ahlaki inançlarımızın ve davranışlarımızın sürekli incelenmesiyle kendi etik standartlarımızın araştırılmasını ve geliştirilmesini de içerir.

ERIC projesinde uluslararası araştırma topluluğuyla iki yılı bulan bir araştırma ve istişare süreci yaşanmıştır. ERIC'in ortaya çıkmasına yol açan, varlığı kabul edilen bir ihtiyaç olmuştur: Çocukların onurlarını, haklarını ve iyi olma hallerini azaltan değil bunları güçlendiren araştırmalar yapılması arzusunun taşıyan araştırmacıların ve diğer araştırma paydaşlarının aralarında ilişki ve bağlantı kurmaları.

ERIC'in temel ilkelerinden biri, araştırmacıların deneyimlerini, sorularını, duyarlılıklarını ve araştırma etiğiyle ilgili duruşlarını paylaşmalarına yönelik sürekli bir çağrıdır. Deneyimlerin ve öykülerin paylaşılması, insanlık açısından büyük önem taşır: Etik yaşantımızda kaçınılmaz bir görevdir; çünkü yaşanmış öyküler bize tartışma ve olabilirlik için bir alan sağlar (Kearney, 2002).

Günümüze dek araştırmacılar ve diğer paydaşlar çeşitli ERIC etkinlikleri aracılığıyla deneyim ve öykülerini paylaşmıştır. Bu etkinlikler arasında aşağıdakiler de yer almaktadır:

- **Etikle ilgili konularda uluslararası araştırma:** 2010 yılında gerçekleşen bu etkinlikte, farklı sosyal ve kültürel koşullarda ve çeşitli disiplinlerde olmak üzere çocukların yer aldıkları araştırmalar yapanların görüşleri ortaya konulmuştur. 46 ülkeden 257 katılımcı anket sorularına yanıt vermiştir (Powell, Graham, Taylor, Newell & Fitzgerald, 2011).
- **17 çocuk ve gençlik uzmanının Temmuz 2011 Londra toplantısı:** Bu toplantıda araştırmalarda etik konusuna odaklanan araştırma ve literatür değerlendirmesi yapılmış, çocuklar uluslararası araştırma çevrelerinin sürekli göz önünde bulundurmaları gereken konular, açıklar ve kaygıların tartışılmasına girdi sağlamışlardır. Toplantıya katılanlar şu konuda anlaşmaya varmışlardır: Çocukların katıldıkları araştırmalarda etik konusunun önemi bugün geniş kabul görmekle birlikte, konuya ilişkin Uluslararası Anlaşma ve Etik Kılavuz ihtiyacı giderek belirgin hale gelmektedir ve ayrıca etik yönetim, eğitim ve mevcut kaynaklara erişimle ilgili meselelere daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir.
- **Uluslararası araştırma topluluğuyla Aralık 2011'de yaygın çevrim içi/internet temelli ağlar aracılığıyla gerçekleştirilen e-posta istişare süreci:** Bu etkinlikle projenin tanıtımı yapılmış, Uluslararası Anlaşma ve Etik Kılavuzun hazırlanmasına yardımcı olacak etik konular ve girişimlere ilişkin bilgi ve tavsiyeler istenmiştir. Farklı bağlamlarda çalışmalar yapan araştırmacıardan bu çağrıya 66 yanıt gelmiş; deneyimler, sorular ve kaynaklar paylaşılmış, Etik Anlaşma ve Etik Kılavuzun hazırlanması konusunda uluslararası bir diyalog başlatılmıştır.
- **Uzman proje danışma grubunun Nisan 2012'de UNICEF Araştırma Ofisinde yaptığı toplantı:** Önde gelen uluslararası araştırmacılar bu toplantıya katılarak Etik Anlaşma ve Etik Kılavuz taslaklarına ilişkin geri bildirimde bulunmuş, yol göstericilik sağlamıştır.
- **Etik Anlaşma ve Etik Kılavuz** üzerine çalışmalarda dünyanın çeşitli bölgelerinde ve uluslararası kuruluşlar kapsamında yaklaşık 400 araştırmacı ve diğer paydaşla yoğun bir istişare süreci gerçekleştirilmiştir. Bu süreç sonucunda yaklaşık 100 kişi ya da kuruluştan geri bildirim alınmıştır. Bu geri bildirimler, daha kapsamlı bir ERIC derlemesine, buna eşlik edecek bir web sayfasına ve ayrıca özel durumlara göre şekillendirilmiş eğitim etkinliklerine duyulan ihtiyaca işaret etmiştir.

ERIC projesi bunlara ek olarak aşağıdaki çalışmaları da kapsamıştır:

1. İçeriğin ve yaklaşımların belirlenmesi için mevcut anlaşmaların ve kılavuzların haritalanması; bu bağlamda gerek etik ilkeler ve uygulamalar gerekse yöntemsel yaklaşımlar açısından odaklanılacak alanlarla birlikte boşlukların belirlenmesi.
2. Farklı ülkelerdeki mevcut etik sistemlerin, kılavuzların, uygulamaların, eğitim programlarının ve kaynakların toplanması, gözden geçirilmesi ve analizi. Burada, özellikle çok disiplinli bir bakış açısı için anlamlı olanlar üzerinde durulmuştur. Amaçlanan, çocukların ve gençlerin yer aldıkları araştırmalarda gözetilecek etikle ilgili temel ilkeleri, güçlü yanları, açıkları ve ortaya çıkan soru işaretlerini belirlemektir.
3. Çocukların yer aldıkları araştırmalarda etik konularla ilgili yayınları kapsayan geniş bir literatür; Powell, Fitzgerald, Taylor ve Graham tarafından yayınlanmıştır (2012).
4. Etik Anlaşma ve Etik Kılavuzun hazırlanmasında dikkate alınmak üzere, farklı yerellikler ve disiplinler itibarıyla ilgili felsefi etiğin, yönetim sistemlerinin ve uygulamaların (güçlü yanları ve sınırlılıklarıyla birlikte) araştırılması.

ÇOCUĞUN YAŞI

ERIC projesi BMÇHS'nin 1. Maddesinde yer alan çocuk tanımını benimsemektedir: "Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşlarda reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır". "Gençlik" uluslararası hukukta tanımlanmamıştır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler tarafından pratikte benimsenen tanıma göre 15 ile 24 yaş arasında olanlar genç sayılmaktadır. Çocuğun yaş temelinde tanımlanmasının, yaşam deneyimleri çok farklı geniş bir çocuk ve genci kapsayacağını farkındayız.

Yukarıda söylenenle bağlantılı olarak, çocuk ve genç/gençlik tanımlamalarının yasalara, kültüre ve adetlere, bu arada sosyokültürel, ekonomik ve siyasal faktörlere göre değişkenlik göstereceğinin kabul edilmesi önemlidir. ERIC derlemesi (küçük) çocuklarla etik araştırma pratiği açısından en açık desteği sunan bir içerik taşıyor olsa bile, buradaki etik ilkeler daha ileri yaşlarda (genç) olanlara da kolaylıkla uygulanabilir; çünkü ortaya konulan etik ilkeler yaş aralıklarını kapsayan güçlü bir zemin sunmaktadır.

BMÇHS'nin 5. Maddesine göre araştırmacıların, çocuğun haklarını kullanmasında, çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini dikkate alarak rehberlik ve yönlendirme yapma yükümlülükleri vardır. Dolayısıyla, insan haklarının fiilen kullanılması söz konusu olduğunda çocuğun yaşının yanı sıra yeterliliğinin ve yapabilirliğinin de dikkate alınması gerekir. 5. Maddenin temelinde yatan fikir şudur: çocukların farklı ortamlardaki ve farklı kültürlerdeki çeşitlilik gösteren yaşam deneyimleri, onların belirli yeterlilikleri kazanmalarının yaşla birlikte kişisel durum ve koşullara göre değişkenlik göstereceği anlamına gelir (Lansdown, 2005). Dolayısıyla, çocuklar bir yandan yaşlarına ve henüz gelişim halindeki yeteneklerine göre korunurken, diğer yandan haklarını kullanmalarında kendilerine fırsat tanınması ve saygı gösterilmesi için çocukların yaşam koşulları, deneyimleri ve yetkinlikleri de dikkate alınmalıdır.

ERIC çocuk ve gençlik tanımlarının koşullara göre değişebileceğini kabul eder.

Araştırmacılar, karar verme açısından çocuklara fırsatlar tanınmasını, haklarını kullandıklarında kendilerine saygı gösterilmesini; yaşlarına ve gelişim halindeki yeteneklerine göre korunmalarını sağlama sorumluluğunu taşırlar.

ETİK VE HUKUK

BMÇHS'de öngörüldüğü gibi, araştırma sürecinde çocuk haklarının gözetilmesiyle ilgili hukuksal sorumluluklar araştırmacının yükümlülükleriyle birlikte bir bütün oluşturur. Araştırmacının yükümlülükleri, bu derlemenin Felsefe bölümünde belirtilen ilkelere saygı gösterilmesini içerir: Çocuklar inceleme konusu mudur, katılımcı mıdır yoksa bizzat kendileri araştırmacı konumunda mıdır? Dolayısıyla, ERIC derlemesi hazırlanırken, araştırmacıların kendi konumlarını ve ülkedeki yasaları bildikleri ve bunları dikkate aldıkları varsayılmıştır. vi Bu açıdan kritik bir husus, bulunulan yerin hukuksal, kurumsal ve topluluksal gereklilikleri doğrultusunda projeler için resmi onay alınmasının taşıdığı önemdir. Örneğin, kişisel verilerin muhafazası ya da çocuğa veya başkalarına yönelik hâlihazırdaki ya da gelecekteki ciddi bir zararla ilgili bildirimlerde bulunma bu kapsamdaki konulardır.

ⁱ Metin boyunca, ERIC sözlüğünde karşılıkları verilen terimler koyu harflerle yazılmıştır.

ⁱⁱ ERIC araştırmayı, belirli soruları yanıtlamak ya da hipotezleri test etmek amacıyla bir metodolojik çalışma çerçevesinde veri ya da bilgi toplanması şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım çeşitli araştırma bağlamlarında geçerli olup değerlendirme, izleme ve uygulama çalışmalarını da kapsar.

ⁱⁱⁱ Bir yanda kapsamlı bir sahiplenışı ve eleştirel düşünceyi özendirmeyi amaçlayan ERIC Kılavuzu ile diğer yanda bu konuları yedi temel taahhütte sentezleyen Etik Anlaşma arasında temelde bir gerilim vardır. Gerektiği gibi özlü olmakla birlikte özelemleri ifade eden Anlaşma gene de en genel anlamıyla ERIC projesinin temelindeki felsefesini ve amacını yansıtmaktadır.

^{iv} Kolaylaştırma açısından, daha geniş anlamda araştırmacı topluluğunun karşılığı olarak bu noktadan sonra 'araştırmacı/lar' kullanılmıştır.

^v Önemli ve etkili etik kılavuzlardan bazıları Kaynaklar bölümünde, Diğer Etik Kılavuzlara Bakış başlığı altında ve ERIC web sayfasında (www.childethics.com.) tanıtılmaktadır.

^{vi} Ülkelerdeki yasal çerçevelerin ya da bunlarla BMÇHS arasındaki ilişkilerin derinlemesine ele alınması bu belgenin kapsamı dışında kalmaktadır. Araştırmacıların, araştırmalarını gerçekleştirdikleri yerelliklerde bu konuya ilişkin bilgi sahibi olmaları yerinde olacaktır.

© UNICEF/NYHQ2012-1732/Sokol

P. Otgonjargal, 4 yaşında, Moğolistan'ın kuzeyindeki Khövsgöl 'Aimag' ilindeki
üçra bir 'soumda' (ilçe) ailesinin ren geyikleri üzerinde zıplarken gülüyor

FELSEFE

Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar - ERIC (The Ethical Research Involving Children), etiğin, verili bir durumda iyi ya da güvenli bir araştırma yapılmasını sağlayacak önceden belirlenmiş bir dizi kurala usul olarak uyulmasının ötesinde bir konu olduğunu varsaymaktadır. Bu tür kuralların önemli bir rolü olmakla birlikte ERIC yaklaşımı araştırmacıların kendi bilgilerinin, inançlarının, varsayımlarının, değerlerinin, tutumlarının ve deneyimlerinin etik karar verme konusuyla kesiştiği çeşitli yolları kabul etmektedir. Dolayısıyla ERIC eleştirel düşünmeyi; kültürler, sektörler ve disiplinler arası diyalogu; koşullara özgü sorun çözme yaklaşımlarını; uluslararası işbirliğini, öğrenmeyi ve uğraşı gerektirmektedir. Araştırma süresince çocukların haklarının, saygınlıklarının ve iyi olma hallerinin gözetilip güvence altına alınması açısından ERIC araştırmacılara ve araştırma çevrelerine etik kararlarında açık, düşünömsel ve işbirliğı yönelimli olmaları ve araştırma etiğinin ilişkisel boyutlarına özel olarak uyum sağlamaları çağrısında bulunmaktadır. Etik yaklaşımına temel olan asıl ilkeler saygı, yarar ve adalettir.

Etik ilkeler ve meseleler araştırmacıların tutumlarından, değerlerinden, inançlarından, çocuklar ve çocukluk hakkındaki varsayımlarından ayrı olarak düşünülemez.

Koşullar ne olursa olsun tüm çocukların onurlarına, iyi olma hallerine ve haklarına saygı, Çocuklarla Yapılan Etik Araştırmalar projesinin temelinde yatan felsefede merkezi öneme sahiptir. Bu saygı, sektör, yer ya da metodolojik yönelim gibi etmenlerden bağımsız olarak, çocukların araştırmada yer alışlarının niteliğine ve koşullarına ilişkin olarak araştırmacıların alacakları kararların ve gerçekleştirecekleri fiillerin ayrılmaz bir parçasıdır.

Çocukların doğrudan yer aldıkları ya da çocukların yaşamları ve iyi olma halleri üzerinde potansiyel etkiler yaratabilecek araştırmalar yapan ve çeşitlilik içeren bir topluluk söz konusu olduğundan, ERIC bu topluluğun çalışmalarını şekillendiren daha zorlu konular ve sorular etrafında uluslararası bir diyalog için bir fırsat oluşturmaktadır. ERIC yaklaşımı, etik ilkelerin ve konuların araştırmacıların çocuklar ve çocukluk dönemi hakkındaki tutumlarından, değerlerinden, inançlarından ve varsayımlarından soyutlanamayacağını kabul etmektedir; çünkü bunlar her durumda kararlarımızı şekillendirecek, güç ve temsil gibi önemli konuları gündeme getirecektir.

BMÇHS'de yer alan çocuk hakları, ERIC'in benimsediği yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Buna göre araştırmacıardan beklenen, her çocuğun haklarına, iyi olma haline ve insan olarak onuruna saygı gösterme sorumluluklarının bilincinde olmaları ve buna göre davranmalarıdır. Dolayısıyla BMÇHS ERIC projesinin merkezi çıkış noktasıdır.vii BMÇHS çocukların tüm haklarını ortaya koyan ilk ve en eksiksiz uluslararası belgedir ve gerçekte "daha geniş bir felsefi bakış açısının hukuksal olarak ifadesidir" (Lundy & McEvoy, 2012a, s. 77). BMÇHS'nin kişilere değil de devletlere (ve aktörlerine) bir dizi yükümlülük getirdiğini, dolayısıyla araştırmacılar için zorunlu olarak doğrudan yükümlülükler öngörmediğini akılda tutarken, bu belgenin gene de etik araştırma ile çocuklar arasında bağlantı kuran ve bu ilişkiye bilgi girdisi sağlayan yararlı ve önemli bir çerçeve sunduğunu unutmamak gerekir (Lundy & McEvoy, 2012b).

BMÇHS çocukların öznellik konumlarına ve katılımına görünürlük ve meşruiyet kazandırır. Bu arada, çocukların korunma ve kendilerine yardımcı olunması haklarına da dikkat çeker. Dolayısıyla çocuklar, araştırma gibi etkinliklere hem katılabilecek durumda hem de buna hakkı olan özneler olarak görölürler. Gerçi BMÇHS araştırma faaliyetlerine özel olarak atıfta bulunmaz; ancak BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumlarıyla birlikte okunduğunda Sözleşmenin maddeleri araştırmalara katılma dâhil çocukların yaşamının pek çok yönünün ele alınmasına olanak tanıyacak esnekliktedir (Lundy & McEvoy, 2012a). BMÇHS'nin dünyadaki hemen hemen tüm ülkeler tarafından onaylanmış olması, etik açıdan sağlıklı araştırmalar tasarlanmasında ve yürütülmesinde ortak bir sorumluluğun sahiplenilmesi bakımından önemli bir potansiyel anlamına gelmektedir.

BMÇHS, ERIC projesi için merkezi bir başlangıç noktasıdır.

Ennew ve Plateau (2005) BMÇHS'nin dört maddesinin birlikte ele alınması temelinde çocukların 'uygun biçimde araştırılma hakkını' dile getirmekte viii böylece çocukların korunma hakkını katılım hakkıyla kaynaştırmaktadır.

Ennew ve Plateau, çocukların 'uygun biçimde araştırılma hakkının', onur ve saygınlık şeklindeki temel insan hakları ilkeleriyle birlikte çocukların araştırmalara katılma haklarını desteklediğini ve bir etik strateji geliştirilmesini her tür araştırma tasarımının ayrılmaz bir parçası durumuna getirdiğini ileri sürmektedir.

Etik araştırma, çocukların yaşamlarını ve deneyimlerini şekillendiren çeşitli koşulların dikkate alınmasını, bu koşulların çocukların yer aldıkları araştırmaları örtük ya da açık biçimde etkilediğinin görülmesini ve buna göre davranılmasını gerektirir. Sözü edilen koşullar, daha geniş anlamda kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik ortamları, araştırma çevresinde oluşan çok yönlü ilişkileri içerir (bunlarla sınırlı kalmamak üzere araştırmacılar, çocuklar ve gençler, ebeveynler, veliler, çocuklara bakan kişiler, önde gelen yetişkin kişiler/kapıları tutanlar, kurumlar ve finansman sağlayan kuruluşlar arasındaki ilişkiler). Çocuklarla yapılan etik araştırmalar her koşulda kritik önem taşır; hem çocukların kimliğinin ve sesinin aile, kabilesel ve/ya da topluluksal bağlarla yakından belirlendiği durumlarda hem de bireyciliğe ve bağımsızlığa vurgu yapılan bireyci kültürlerde.

ERIC, araştırmalarda alınacak kararları yönlendirecek düşünümsel bir süreç sunmakta ve kendini araştırma etiğinin ilişkisel boyutlarına özel olarak uyarlamaktadır. İlişkisel boyutlardan kastedilen, araştırma sürecinde etkileşim içinde bulunan kişiler arasındaki ilişkilerdir ve bu ilişkiler doğru tavır açısından önem taşımaktadır.

Çocukları kapsayan araştırmalar için uluslararası bir çerçeve

Hangi türde olursa olsun çocukların araştırmalarda yer almaları konusuna yönelik uluslararası ilgi artmaktadır. Böyle olmasına karşın bugüne dek bu tür araştırmalarda gözetilecek etik üzerinde fazla durulmamıştır ve bu yöndeki girişimler davranışla ilgili duyarlılıklarca kısıtlanmış, uyuma odaklı araştırmalarla yönlendirilmiştir. Çeşitli uluslararası kuruluşlar ve araştırmacılar çocukların yer aldıkları araştırmalara yönelik etik kılavuzlar geliştirilmesinde belirleyici önemde rol oynamıştır. Sonuçta, bugün ortada belirli sektörlerdeki, bölgelerdeki ya da metodolojik yönelimlerdeki araştırmalara odaklı kimi ulusal ve uluslararası kılavuzlar vardır.ix Bu kılavuzlar etik araştırma pratiğine değerli katılarda bulunmuştur ve daha ileri düzeylere doğru gelişim açısından sağlam bir zemin sunmuştur.

Çocukların yer aldıkları araştırmalar çocukların yaşamlarını anlama açısından büyük önem taşır. Araştırmalarda çocukların yer almaları, deneyimlerinin ve bakış açılarının araştırmaya bilgi girdisi oluşturmasını sağlar, doğru ve kültürel açıdan özgül bilgiler böyle elde edilir ve bütün bunlar elde edilen bulguların değerini ve geçerliliğini artırır. Çocuklardan elde edilen sistematik bilgiler, çocukların insanlık onurunu, haklarını ve iyi olma hallerini geliştirici nitelikteki yasaların, politikaların ve uygulamaların güçlendirilmesine katkıda bulunabilir. Çocukların bir araştırmada yer almaları, BMÇHS'de de öngörüldüğü gibi, çocukların kendilerini etkileyen durumlara katılma haklarının güvence altına alınması açısından büyük önem taşır. Araştırmaya çocukların da katılmasının metodolojik öneminin, araştırma bulgularının çocukların yaşamları üzerindeki potansiyel etkilerinin ve çocukların gerek korunma gerekse katılım haklarının gözetilmesinin dikkate alınması, çeşitli bağlamlarda uygulanabilecek, üzerinde uluslararası planda anlaşmaya varılmış etik kılavuzlara ve ilkelere duyulan ihtiyacın temelinde yatar.

Etiğe uygun, verili herhangi bir araştırma bağlamında çocuklara yönelik en üst düzeyde saygıyı ve özeni yansıtan ilkelere ve uygulamalara dikkat edilmesini gerektirir. Özel olarak çocuklara yönelik etik kılavuzlar

İlişkiler, etiğe uygun, araştırmanın merkezinde yer alır.

Çocukların araştırmalara katılmaları, kendilerini etkileyen meselelere katılmalarını, bulguların değerini ve geçerliliğini sağlamada temel önemdedir.

hazırlanması, bir hususun giderek daha fazla kabul edildiğinin işaretidir: Araştırmanın temelinde yatan etik ilkeler yerli yerinde dururken, çeşitli konular, mülahazalar ve nüanslar çocuk ve yetişkin nüfus kesimleri için farklı farklı kavramsallaştırılır ve deneyimlenir; etkiler ve sonuçlar da farklıdır.

Koruma ve katılım: Düşünsel bir araştırma yaklaşımı

Çocuklarla ilgili çağdaş araştırmalar, birbirinden farklı araştırma ideolojilerinin, yöntemlerinin ve uygulamalarının oluşturduğu zengin bir karışımdan hareketle şekillenmiştir. Etik yaklaşımlar ise, daha kapsamlı teorik, sosyopolitik ve kültürel mülahazalarla bağlantılı olarak araştırmacıların kendi anlayışlarıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu araştırmalar, tarihsel olarak, büyük ölçüde herhangi bir düzenlemeye tabi olmayan ortamlardan, karmaşık, çok boyutlu ve dinamik meselelerin damga vurduğu, başka bir deyişle çocukların ortamlarının ve deneyimlerinin çoğulluğunu yansıtan ortamlara doğru bir evrim geçirmiştir. Çocukların yer aldıkları araştırmaların ne ölçüde düzenlemeye tabi tutulduğu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, araştırma pratiğini şekillendiren farklı perspektiflerin çocuk katılımını daha titiz biçimde ele aldığı açıktır.

Etik mülahazalarda, çocukları araştırmacılar dâhil olmak üzere yetişkinler tarafından güvence altına alınması gereken kırılgan varlıklar olarak gören korumacı söylemlerden, çocukların öznellik ve yapabilirlik konularını tanıyan, katılım haklarını öne çıkaran yaklaşıma doğru önemli bir kayma gerçekleşmiştir. Gerçi her iki boyut da çocukların iyiliği açısından kritik önemdedir; ancak bunlar zaman zaman çelişik ve/ya da karşıt öğeler olarak ortaya çıkabilmektedir.

Korumacı ve katılımcı duruşlar arasındaki gerilimi dikkate alan ERIC projesi kaliteli araştırma uygulamalarına odaklanmakta, bu arada söz konusu gerilimlerden kaynaklanan etik güçlükleri ele almaktadır. Bir yanda çocukların korunması diğer yanda ise çocuk katılımı karşıtlık içinde görülmek yerine başka bir açıdan ele alınmaktadır: Çocukların ehliyetleri, bağımlılıkları ve kırılganlıkları, kendi başına, herhangi bir araştırmaya dâhil edilmelerini ya da dışarıda bırakılmalarını belirlemez; burada önemli olan, katılımın hangi biçimde gerçekleştiğidir. Bu yaklaşım en iyi dayanağını daha düşünsel özellikli etik araştırma sürecinde bulur. Vurgu yapılan nokta, araştırma süreci boyunca ortaya çıkan çoklu ilişkilerdir; koruma ve katılımı ilgili olanlar dâhil etik meseleler de burada gündeme gelir. Dolayısıyla, etik karar verme sürecinde çoğu kez ortaya çıkan belirsizlikte yol alırken dikkat çekilen husus diyalog, ortak çalışma ve düşünsel pratiğin taşıdığı önemdir.

Dahası, ERIC derlemesi uluslararası araştırma topluluğuyla gerçekleştirilen yaygın bir araştırmanın ve danışmanın sonucudur ve bu çalışma sonucunda ortaya çıkan temel tavsiyelerden biri de çeşitli kültürel bağlamlarda hükümetlerin ve kuruluşların gündelik araştırma pratiklerine içselleştirilebilecek, üzerinde uluslararası mutabakata varılmış net bir açıklamaya duyulan ihtiyaca ilişkindir.

Saygı, yarar ve adalet gibi birkaç temel etik ilke, çocukların katıldıkları araştırmalar söz konusu olduğunda genel olarak benimsenmiştir. Bunlar, örneğin yarar ve zarar, bilgiye dayalı onay, mahremiyet ve ödeme gibi belirli etik konulara daha fazla dikkat edilmesini öngörmektedir. Bununla birlikte, araştırmacıların bu ilkeleri belirli projelerde yaşama geçirmeleri açısından gerekli olan türde düşünsellik üzerinde daha önce pek az durulmuştu. Kastedilen, özel bir çocuk kesimini kapsayan, özel yöntemlere başvuran, birtakım özel koşullarda ve kimi özel niyetlerle gerçekleştirilen projelerdir.

Çocukların yeterlilikleri, bağımlılıkları ve kırılganlıkları onların araştırma kapsamına alınıp alınmayacaklarını belirlememelidir. Bunlar, katılımın nasıl gerçekleşeceği hakkında fikir verecek durumlardır.

ERIC'E TEMEL OLAN BAŞLICA ETİK İLKELER

ERIC projesinin temelinde, çocukların yer aldıkları araştırmalar yapanların muhtemelen karşılaşacakları üç ana etik ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler, araştırmacıların, araştırmacının ilişkisel ve usulle ilgili boyutlarına dikkat etmelerini gerektirmektedir:

- Saygı
- Yarar
- Adalet

Bu ilkelerden her biri eleştirel olarak değerlendirilmeli ve tartışılmalıdır. ERIC araştırmacıları ve araştırma topluluğunu, bu ilkelerin anlamı ve uygulanması üzerinde daha yoğun biçimde düşünmeye davet etmektedir. Konu, farklı bağlamlarda olmak üzere, hem araştırmacının hem de çocuğun bakış açısından ele alınmalıdır.

Yukarıda sıralanan üç ilkeye odaklanırken, mevcut etik kılavuzların genel olarak bunları ve/ya da diğer ilkeleri içerdiğini kabul etmiş oluyoruz. Burada önerilen genel anlamda kapsayıcı etik çerçeve, bu ilkeleri yalnızca bir yola çıkış noktası olarak almaktadır; başka bir deyişle, önerilen çerçeve, yorumlama ve uygulama açısından büyük önem taşıyan ortak diyalog temelinde bu ilkelere yenilerinin eklenmesine ya da bunların yeni ilkelerle kaynaştırılmasına açıktır.

Saygı

ERIC'in amaçları açısından saygı, hoşgörünün ötesinde anlam taşır. Söz konusu olan, çocuklara değer verilmesi, yaşadıkları koşulların dikkate alınması ve saygınlıklarının gözetilmesidir. Araştırmada yer alma konusunda çocukların bilgiye dayalı onaylarının alınması, çocuklara yönelik bu saygıyı sergilemenin önemli bir yoludur.

Araştırmalarda saygı, herkesin kabul ettiği, ancak çocuklarla yapılacak araştırmalarda nadiren açık biçimde dile getirilen bir ilkedir. ERIC ile birlikte araştırmada çocuğa saygı için şunların bilinmesi gerekir:

- çocuğun kim olduğu
- çocukların hangi kültürel koşullarda yaşadıkları
- kültürün çocukların deneyimlerini, yapabilirliklerini ve bakış açılarını nasıl şekillendirdiği

Burada, aile, akranlar ve sosyal yapılar dâhil olmak üzere çocukların kendi toplulukları içindeki öznel ve ilişkisel deneyimleri söz konusudur. Saygılı araştırma çocukların yaşamlarında bir yere oturur ve çocukların deneyimlerinin ve bakış açılarının dikkate alınacağı ve alınması gerektiği varsayımını temel alır. Bu düşünce, araştırmacıların, araştırmacılarla çocuklar arasındaki, çocuklarla toplulukları arasındaki ve çocukların kendi aralarındaki eşitsiz güç ilişkilerini kabul edeceklerini öngörür.

Bu eşitsiz ilişkiler söz konusu çocukların yanı sıra potansiyel güç odakları ve araştırmaya katılan diğer yetişkinlerle görüşmeyi gerektirir. Bu, araştırmacının gerçekleştirdiği kültürel bağlamda ortaya çıkar ve özellikle araştırmacının yerel bağlama 'dışarıdan' bir bakış açısı getirdiği durumlarda çocukların yerel ekosistem içindeki konumlanışlarına ilişkin düşünmeyi gerektirir. Saygılı araştırma, araştırma sürecindeki görüşmelerde kolektif ve bireysel haklara verilen toplumsal önemi kabul eder ve titizlikle dikkate alır.

Saygı haklarla yakından ilişkilidir ve çocuklara, yaşam koşullarına değer verilmesi ve insan olarak saygınlıklarının kabulü anlamına gelir.

Araştırmanın etkilediği tüm çocukları saygıyla kapsamalıdır; yalnızca sürece doğrudan katılanları değil.

Zarar vermeme ilkesi, araştırmacıların, gerek yaptıkları gerekse yapmadıkları çalışmalar yoluyla çocuklara zarar vermekten ve onları incitmekten kaçınmalarını gerektirir.

Çocuklara zarar verme olasılığı görülen araştırmalar daha fazla ilerlememelidir.

Saygı, çocuklar araştırma sürecine doğrudan katılmıyor olsalar bile araştırmanın çocuklar üzerindeki etkilerini de hesaba katmak durumundadır. Burada araştırmacıların, mevcut araştırmanın yürütülmesinin çocuklar açısından daha geniş anlamda etkilerine dikkat etmeleri gerekir. Bu söylenene, bir sosyal grup olarak araştırmadan etkilenebilecek çocuklardan farklı olarak, araştırmaya doğrudan katılan çocukların yararları arasında denge gözetilmesi de dâhildir.

BMÇHS'de yer alan haklar, özellikle çocukların korunması ve katılımı bağlamında, çocuklarla yapılan araştırmalarda saygının nerede ve nasıl yer aldığına ilişkin bir odaklanma açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Korunma hakları, araştırmacıların çocukların güvenliğini ve bakımını sağlama görevlerine vurgu yapar. Çocukların katılım hakları ise, araştırmacıların, çocukların ve araştırmaya yapabilecekleri katkıların farkına varıp buna değer biçmeleriyle, çocukların araştırma hakkında bilgi sahibi olup katılmama dâhil kararlarını kendilerinin vermelerinin sağlanmasıyla yaşama geçer.

Yararlı Olma

Etik ilkesinin zarar vermeme ve yarar sağlayan biçiminde iki bileşeni vardır.

Zarar vermeme ilkesi, araştırmacıların, belirli şeyleri yaparak olsun yapmayarak olsun çocuklara zarar vermelerini, onları incitmelerini talep eder. Araştırmacıların, çocuklara zarar vermesi olasılığı bulunan araştırmaların etik olmadığını ve bu araştırmalara başlanmaması gerektiğini hatırlatır. Araştırmalarda çocukların ve gençlerin kapsanması araştırmaların, pratiğin ve politikaların güçlendirilmesi açısından peç çok olanak sunsa bile (Greene & Hill, 2005; Hinton, Tisdall, Gallagher & Elsley, 2008) araştırmacıların bu katılımdan katılımcıların herhangi bir zarar görmemelerini sağlamak gibi açık bir sorumlulukları vardır. Bu açıdan araştırma yöntemsel ve etik açıdan sağlam, titiz, uygun ve etki yaratıcı nitelikte olmalıdır.

Ayrıca, dışlayıcı araştırma pratiklerinden doğabilecek zararlardan da kaçınılmalıdır. Araştırmacılar, araştırmanın çocukların yaşantıları, kimlik ve aidiyet duyguları üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini hesaba katmalıdırlar. Bu sorumluluk, araştırmanın daha sonraki, araştırmacının oradan ayrılışını izleyen sonuçlarıyla birlikte, araştırmada görev yapacakların işe alınması, veri ve bilgi toplama, toplanan verilerin yorumlanması ve analizi gibi süreçlerde de geçerlilik taşır. Araştırmacıların, çocukların korunması ögesini araştırmanın planlanması, uygulanması ve yaygınlaştırılması dâhil her aşamanın içsel bir parçası haline getirme yükümlülükleri vardır (H. Fossheim, özel görüşme, 14 Aralık 2011).

Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç eşitsizlikleri nedeniyle zarar vermeme ilkesinin çocuklar yapılan araştırmalarda özel önemi vardır ve BMÇHS'de yer aldığı şekliyle çocukların korunma haklarının güvence altına alınması araştırmacıların sorumluluğu altındadır. Dahası, çocukların korunma ve katılım hakları arasındaki gerilim veri alındığında zarar vermeme ilkesinin yaşama geçirilmesinde başka nüanslar da ortaya çıkar. BMÇHS çocukların araştırmalara katılmaları hakkında herhangi bir belirleme yapmazken, içerdiği maddeler araştırma konusunun da ele alınabilmesine olanak sağlayacak esnekliktedir ve Sözleşmede yer alan katılım hakları araştırmacıların çocuk katılımını dikkate alma, bu hakka saygılı olma ve koruma yükümlülüklerine işaret etmektedir. Hak sahibi yurttaşlar, kendi yaşamları üzerinde söz sahibi kişiler ve potansiyel araştırma katılımcıları olarak çocukların statüsünü tanıyan bir diyalog içine girilmesi, aradaki bu gerilimin giderilmesi ve çocukların araştırmalara anlamlı biçimde katılma kapasitelerinin göz önüne alınması açısından olanaklar sunmaktadır.

Yarar sağlayan ilkesi çocukların iyi olma hallerini geliştiren eylemleri anlatır. Burada söz konusu olan, araştırmacının çocukların statüsünü, haklarını ve/ya da iyi olma hallerini daha ileriye götüren araştırmalara yönelme yükümlülüğüdür. Nezaket ve yardımseverlik anlamındaki fiillerden ötede anlaşılması gereken yarar, hem araştırma sürecinin hem de elde edilen sonuçların pozitif yararlar getirmesini öngörür. Basitçe söylenirse, çocuklardan bilgi alınması, çocuklara, ailelerine ve/ya da yerel topluluğa bu bilgiler karşısında bir getiri sağlamalarıyla sonuçlanmalıdır (H. Fossheim özel görüşme, 14 Aralık 2011). Ayrıca, kanıtlara dayalı politika uygulamaları sonucunda bir sosyal grup olarak çocuklar (araştırma katılımcısı olmayanlar) da yarar sağlar. Sağlanan bu yararlar çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir: araştırmacının, titiz, özenli ve sorumlu yollardan yürütülmesiyle çocukların kendi seslerine kulak verildiğini, deneyimlerinin geçerli ve saygıdeğer bulunduğunu hissetmelerinin sağlanmasından, çocuklar ve topluluklar için daha elle tutulur yarlara, örneğin ödeme yapılması, kaynak sağlanması, uygun politikaların ya da programların devreye sokulmasına kadar çeşitli örnekler verilebilir. Yarar ilkesi, araştırmacıların, çocukların katıldıkları araştırmalardan ortaya çıkabilecek net yararlarını belirlemelerini, eğer bu yapılamıyorsa araştırmacının sürdürülüp sürdürülmeyeceği konusunu yeniden düşünmelerini gerektirir.

Adalet

Adalet ilkesi, çocuklara yapılan araştırmalar söz konusu olduğunda böyle bir araştırmacının çeşitli boyutları açısından temel önemdedir. Adalet konusu, araştırmacı ile çocuklar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar ve aralarındaki herhangi bir diyalogda geçerlilik taşır. Adalet ilkesi, araştırmacıların, araştırma kapsamındaki çocuk/yetişkin ilişkisine içsel güç farklılıklarını dikkate almalarını gerektirir. Çocukların görüşlerinin saygıyla dinlenmesi, bu görüşlere gerekli ağırlığın tanınması ve söylediklerinin karşılığının verilmesi, araştırmadan adil sonuçlar çıkmasını kolaylaştırmanın bir parçasıdır ve BMÇHS'nin 12'inci maddesiyle de tutarlıdır. ^x

Adalet ilkesi, araştırmacıların, araştırmacının öngörülen yararları ile katılımcılara bindireceği yüklerle ilişkin öngörü arasında bir denge tutturulmasını gerektirir (Belmont Raporu, 1979). Çocuklara her zaman adil davranılmalı ve araştırmadan sağlanan yararlar eşit paylaşılmalıdır. Adalet kavramı aynı zamanda araştırma kapsamına hangi çocukların alınacağı, hangi çocukların kapsam dışı bırakılacağı konusunda araştırmacıların verecekleri kararlara da temel olmalıdır. Böyle kararlarda, tercihin araştırmacının açık olarak dile getirilen amacıyla ve yöntem seçimiyle tutarlı olmasına, ayrımcı niyetlerin burada rol oynamamasına dikkat edilmelidir.

Tüm bu konular, araştırma projesi ile daha geniş anlamda siyasal ve toplumsal dünya arasındaki ilişkiler için olduğu kadar tek tek her çocuk ile araştırmacı arasındaki ilişkiler için de önemli ve anlamlıdır.

Adalet aynı zamanda araştırmacının yükleriyle yararlarının dağıtılmasıyla (yeniden dağıtılmasıyla) ilişkilidir. Çocukların saygı kuralları çerçevesinde ve etik katılımını desteklemek üzere maddi ve toplumsal kaynakların tahsisi de bu kapsamdadır (Fraser, 2008). Adalet, çocukların kamusal alandaki tartışmalara ve karar alma süreçlerine araştırmacının salt objeleri ve subjeleri olarak değil, mümkün olduğu durumlarda araştırmacının ve öngördüğü politikaların danışmanları olarak da katılmalarını öngörür.

Araştırma adaletten hiçbir zaman uzaklaşmamalıdır. Çocukları kapsayan araştırmalarda bunun anlamı çocukların araştırma dolayısıyla

Yarar sağlama, çocukların statüsünü, haklarını ve/ya da iyi olma hallerini geliştirme yükümlülüğünü anlatır.

Eğer araştırmacılar araştırmacının çocuklara sağlayacağı net yararlar konusunda belirsizlikler olduğunu görürlerse daha ileri gitme konusunu yeniden düşünmelidirler.

Adalet, çocuklara adil ve eşitlikçi davranılmasını sağlar. Burada söz konusu olan güç dengesizliklerine, yararların ve külfetlerin, kapsamanın ve dışarıda bırakmanın dağılımı gibi hususlara dikkat edilmesidir.

Çocuklara adil davranılması, adil olmayan kurumların, politikaların ve uygulamaların araştırma tarafından dolaylı yoldan desteklenmemesini, ayrıca yüz yüze görüşmelerde çocuklara adil davranılmasını öngörür.

gereksiz ölçüde ağır yükler altına sokulmamaları ve araştırmanın getirdiği yararlardan mahrum bırakılmamalarıdır. Dolayısıyla adalet, araştırmacıların, araştırma nedeniyle çocukların potansiyel olarak bir egemenlik altına girip girmeyecekleri, araştırmaya katılıyor olmanın kendi tercihleri üzerinde birtakım baskılar oluşturup oluşturmayacağı, çocukların üzerindeki baskının çocukların kendi özgün görüşlerini görünmez ya da sıradan hale getirme olasılığının bulunup bulunmadığı gibi konuları dikkate almalarını gerektirir (Dahlberg & Moss, 2005).

Bir kişiye adil davranılıp davranılmadığı sorusu yalnızca yüz yüze karşılaşmalarda geçerlilik taşımaz. Bir araştırma projesi, örneğin, dolaylı yollardan adil olmayan kurumları, politika tercihlerini ve uygulamalarını öne çıkarabilir; çocuk ile araştırmacı arasında doğrudan bir temas olsun olmasın böyle durumlar gündeme gelebilir.

Nihayet adalet, araştırmacı-çocuk ilişkilerinde olduğu kadar araştırmada yer alan çocukların kendi aralarındaki ilişkiler açısından da geçerlilik taşır. Güç, çocuklar arasındaki ilişkileri de etkiler. Dolayısıyla, güç ve etki sahibi, iyi konuşan az sayıda çocuğun yanı sıra, ister katılımcı ister araştırmacı konumunda olsunlar, daha fazla çocuğun görüşlerinin ve ilgi alanlarının da araştırmada dikkate alınmasını sağlamak önem taşır.

Özetle ERIC yaklaşımı:

- Çocuklara ve gençlere, kendi kişilikleri olan; tanınmayı, saygıyı ve araştırma hakkında görüş belirtmeyi hak eden kişiler olarak bakar.
- Çocukların ve gençlerin, iyi planlanmış, etik araştırmalar bağlamında olanlar dâhil, kendilerine BMÇHS tarafından tanınan sözlerini söyleme ve dikkate alınma haklarını tanır.
- Çocukların yer aldıkları herhangi bir araştırmanın, kendilerine yeterli desteği ve rehberliği sağlayacak, özenli ve vasıflı yetişkinlerle birlikte gerçekleştirileceğini, böylelikle çocukların görüşlerini dikkate getirip çalışmada güvenli ve anlamlı biçimde yer alabileceklerini varsayar.
- Aile, okul ve topluluk koşulları dâhil olmak üzere çocukların yaşamlarını ve koşullarını anlamaya ve iyileştirmeye yönelik araştırmaların önemini vurgular.
- Yukarıda belirtilenlerin ışığında saygı, yarar ve adalet gibi geçerlilikleri kanıtlanmış, diyalogun önemini öne çıkaran, çocukların dâhil oldukları araştırmalarda ortaya çıkabilecek karmaşık etik konulara daha düşünümsel yaklaşımlar getiren yolları benimser.

^{vii} Çocuklar, çeşitli uluslararası insan hakları belgelerinde (örneğin Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi – ICCPR) yer alan hakların sahipleri durumundadır. Bununla birlikte, bu belgenin amaçları açısından, özellikle çocuklara yönelik uluslararası insan hakları belgesi olarak BMÇHS'ye başvurulmaktadır.

^{viii} Ennew ve Plateau (2004) tarafından bir araya getirilen dört madde şunlardır: Madde 12.1 – 'demokrasi ilkesi'; Madde 13 – ifade özgürlüğü; Madde 36 – sömürüden korunma ve Madde 3.3 – çocukların bakımından ve korunmasından sorumlu olan organların ehliyeti.

^{ix} Bakınız, Kaynak bölümünde yer alan Diğer Etik Kılavuzların Değerlendirilmesi.

^x Madde 12: Taraf Devletler, kendi görüşlerini oluşturma kapasitesine sahip çocuğun bu görüşleri kendisini etkileyen her konuda serbestçe dile getirme, yaşına ve uygunluk durumuna göre bu görüşlerin dikkate alınması hakkını güvence altına alacaklardır.

© UNICEF/NYHQ2006-1500/Pirozzi

Filipinlerin başkenti Manila'da AİDS'ten etkilenen çocukları destekleyen yerel bir HDK olan "Precious Jewels Ministry" tarafından yönetilen bir çocuk bakım merkezinde el ele tutuşarak halka oluşturan gençlik liderleri "Hep birlikte yapabiliriz" diyor.

21 ETİK ŞARTI

Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar - ERIC (The Ethical Research Involving Children) için Uluslararası Şart, araştırmalarda kapsanan çocukların statüsünü, haklarını ve iyi olma hallerini gözetmeye yönelik yedi temel taahhütten oluşmaktadır. Şart, çocukları gözeten, koşullar ne olursa olsun kaliteli ve etik kurallara uyan araştırmalar yapma sorumluluklarını yerine getirme kararlılığı taşıyan araştırmacılar ve diğerleri ile birlikte ve çocuklar için kaleme alınmıştır.

ÇOCUKLARLA İLGİLİ VE ÇOCUKLARLA BİRLİKTE YAPILAN ARAŞTIRMALARDA GÖZETİLECEK ETİK KURALLAR İÇİN ULUSLARARASI ŞART

Çocuklarla çalışan bir araştırma topluluğu olarak, çocukların insan olarak onurlarına, haklarına ve iyi olma hallerine saygılı, kaliteli etik araştırmalar yapma ve bu tür araştırmaları destekleme ilkesini benimsiyoruz. Aşağıdaki yedi taahhüt çalışmalarımıza yön vermektedir:

ÇOCUKLARLA BİRLİKTE YAPILAN ARAŞTIRMALARDA ETİK KURALLARINA DİKKAT EDİLMESİ HERKESİN SORUMLULUĞUDUR.

İşi üstlenen, yaptırtan, finansmanı sağlayan ve değerlendiren kesimler dâhil olmak üzere araştırma topluluğu olarak, araştırmanın yaklaşımı, odağı ya da bağlamı ne olursa olsun çocukların dâhil oldukları tüm araştırmalarda en yüksek etik standartlara ulaşılmasından sorumluyuz.

ÇOCUKLARIN SAYGINLIKLARINI GÖZETME ETİK ARAŞTIRMADA MERKEZİ UNSURDUR.

Etik araştırma, çocuklara, görüşlerine ve kültürlerine saygılı biçimde yürütülür. Çocukların saygı gösterilerek araştırmaya dâhil edilmeleri, araştırmacıların, çocukların durumunu ve gelişim halindeki yeteneklerini tanımalarını ve yapabilecekleri çeşitli katkılara değer vermelerini gerektirir.

ÇOCUKLARI KAPSAYAN ARAŞTIRMALAR ADİL VE EŞİTLİKÇİ OLMALIDIR

Araştırmaya katılan çocuklara adaletli davranılmalıdır. Bu da tüm çocuklara eşit davranılmasını, katılımın yararlarının ve yüklerinin adil dağılımını, çocukların adil olmayan biçimde dışlanmalarını ve katılımı engelleyen ayrımcılıkların sorgulanmasını gerektirir.

ETİK ARAŞTIRMA ÇOCUKLARA YARAR SAĞLAR

Araştırmacılar, yapılacak araştırmanın, bireysel ya da grup olarak çocuklara sağlayacağı yararları azamiye çıkarmalıdır. Bir araştırmanın yapılıp yapılmamasının gerekliliği, araştırmanın süreç içinde ya da sonunda çocuklara yarar sağlayıp sağlamayacağı gibi konuların dikkate alınması birinci derecede araştırmacıların sorumluluğu altındadır.

ÇOCUKLAR, ARAŞTIRMAYA KATILDIKLARI İÇİN HİÇBİR ŞEKİLDE ZARAR GÖRMEMELİDİR.

Araştırmacılar potansiyel risk ve zararları önlemek için çalışmalı ve belirli bir çocuğu araştırmaya katma ihtiyacının belirli gerekçeleri olup olmadığını değerlendirmelidir.

ARAŞTIRMA HER DURUMDA ÇOCUKLARIN BİLGİSİNE DAYALI OLARAK VE SÜREKLİLİK TEMELİNDEKİ ONAYINI ALMALIDIR.

Araştırmanın etik duyarlılıklarla yürütülmesi açısından çocukların onayı mutlaka aranmalıdır; bunun yanı sıra, ebeveynin de onayı aranmalı ve etik açıdan gerekli başka koşullar da yerine getirilmelidir. Onay, araştırma süresince ve sonrasında nelerin söz konusu olduğuna ilişkin dengeli ve bilgili bir kavrayışı temel almalıdır. Çocukların katılmayı reddetme ya da sonradan geri çekme yönünde sergiledikleri işaretlere saygı gösterilmelidir.

ETİK ARAŞTIRMA SÜREKLİ DÜŞÜNMEYİ GEREKTİRİR

Çocukların katılacakları araştırmaların üstlenilmesi önemli bir iştir. Etik araştırma, araştırmacıların, formel anlamda herhangi bir etik değerlendirmenin çok ötesinde pratik üzerinde sürekli düşüncelerini gerektirir. Bu da, araştırma sürecini etkileyen ve çocuklar üzerinde etkili olan varsayımlara, değerlere, inançlara ve uygulamalara sürekli olarak yeniden dönülüp bakılması demektir.

25 ÇOCUKLARLA BİRLİKTE YAPILAN ARAŞTIRMALARDA ETİK KURALLAR İÇİN KILAVUZ

ERIC'in temel bir bileşeni, araştırmacıları ve kurumları çocuklarla yapılan araştırmalardaki karmaşık yönleri titiz biçimde düşünmeye davet eden sağlam bir kılavuz sunmasıdır. Kılavuz, çok çeşitli ve her biri kendine özgü yanlar taşıyan araştırma bağlamlarında ortaya çıkan somut konuları, güçlükleri ve soruları ele almaktadır. Vaka örneklerine kılavuz boyunca yer verilmektedir. Burada amaçlanan, araştırmacıların diyaloga girmeleri, birlikte sorun çözmeleri ve birbirlerinden öğrenmeleridir.

ERIC KILAVUZUNA GİRİŞ

Bu Kılavuz, çocukların yer aldıkları ya da çocukları etkileyecek araştırmalarda gündeme gelen etik konuları daha titiz biçimde ele almalarında araştırmacılara destek olma amacıyla hazırlanmıştır.^{xi} Kılavuz, her bir araştırma projesinin kendine özgü niteliğini ve koşullarını, ayrıca etik ilkelerin ve mülahazaların oluşturduğu ortak zemini dikkate almaktadır. ERIC Kılavuzu, belirli bağlamlar ya da kurumsal ortamlar için hazırlanmış olan mükemmel etik kılavuzların yararını teslim etmekte, temel olarak bunları almaktadır xii . Ancak, araştırmacılar ve diğer önemli paydaşlar çeşitli durumlar içinde temel ilkeleri ve ortaya çıkan konuları daha titiz biçimde ele alma çabasındaiken etik uygulamaları daha ileriye taşıma potansiyeline de dikkat çekmektedir

ERIC Kılavuzu 18 yaşından küçük çocuk ve gençlerle yapılacak araştırmalar için tasarlanmıştır. Dikkati gençlerden çok çocuklara yöneltirken^{xiii} , temeldeki etik ilkeler ve mülahazalar tüm çocuklar ve gençlerle yapılacak araştırmalara ilişkin etik konular hakkında düşünülmesi için yararlı bir zemin sunmaktadır.

Koşullar ne olursa olsun tüm çocukların saygınlıkları, iyi olma halleri ve hakları ERIC Felsefesi ve Rehberliğinde temel öğedir.

ERIC Kılavuzunun temel bir özelliği, araştırma etiğinin ilişkisel niteliğidir. Etik konular ve güçlükler, belirli bir uzam düşünüldüğünde bu uzamdaki araştırmacılar, araştırma kuruluşları, çocuklar, ebeveynler/bakıcılar/vasiler^{xiv} , bu kişi ve topluluklar arasındadır. Bu da araştırma girişiminin kişiler arası ve organik niteliğinin altını çizerek. Ayanı durum ayrıca, sonuça çocukların iyi olma hallerini, saygınlıklarını ve haklarını ileriye götürececek yaratıcılık ve kapsayıcılık fırsatlarına işaret eder.

Kılavuzun araştırma etiğinin ilişkisel niteliğine yaptığı vurgu, aynı zamanda, bu ilişkilerin ve aslında araştırmanın kendisinin içinde yer aldığı çoklu koşullara dikkat çeker. İlişkiler, katılımcıların tamamının anlayışları, varsayımları, değerleri ve deneyimleri temelinde şekillenir. Saygı, yarar sağlama ve zarar vermeme ve adalet gibi temeldeki etik ilkeler tüm sektörler, disiplinler ve uluslararası bağlamlar için geçerlilik taşırken, bunların dikkate alındığı ve yaşama geçirildiği yollar araştırma nerede yapılyorsa oranın koşullarınca şekillendirilir.^{xv} Daha geniş anlamdaki toplumsal ve kültürel koşullar ile araştırmanın gerçekteyiği daha özel mekanlar hep bu kapsamdadır; örneğin acil durumlar, okullar gibi eğitim ortamları, internet ya da diğer EİT kanallarıyla yapılan araştırmalar gibi...

Kimi araştırma alanlarının özel ek kılavuzların kullanılmasından ya da geliştirilmesinden yarar sağlayabileceği bir gerçekteken, ERIC Kılavuzu, etik konuların kendi özel bağlamları içinde düşünülmesi ve gerekenin buna göre yapılması için etik ikilemler etrafındaki tartışmaları evrensel etik ilkeler temelinde çerçevlendirmektedir. Kendi konumunun farkında olmak ve titiz düşünmek, bu çoklu ortam ve bağlamlarda çocukların yer aldıkları araştırmalara başlarken zarar ve yarar, bilgiye dayalı onay,

özel yaşamı ve mahremiyet ve ödeme gibi başlıklarda ortaya çıkacak etik görevleri ve ikilemleri görüşüp bir sonuca bağlayabilme açısından araştırmacılar için temel önemdedir. Düşünümsellik kimileri tarafından etik uygulamanın temel işareti olarak görülürken (Davis, 1998; Gallagher, Haywood, Jones & Milne, 2010) eğitim, araştırmacıların desteklenmesi ve denetlenmesi de bunun geliştirilmesinde önemli bir rol oynar.

ERIC Kılavuzundaki bölümler , özel durumlarda boy gösterebilecek ikilemler ve güçlükler dâhil temel konular üzerinde düşünerek etik araştırma uygulamasına yönelik araştırmacıları destekleyici içeriktedir. Kılavuzun her bölümü örnek uygulama açıklamalarıyla başlamaktadır. Bu uygulamalar, ele alınan özel konu ne ise bu bağlamda çocukların yer aldıkları araştırmalar için temel ve ödün verilemeyecek temel taşları yansıtmaktadır. Ardından temel etik mülahazalar özetlenmektedir. Bu mülahazaların kaynağını uluslararası literatürün kapsamlı bir taraması ile birlikte araştırma çevrelerinden alınan görüşler oluşturmaktadır.^{xvi}

İlgili BMÇHS maddelerine ve çocukların katıldıkları araştırmalar söz konusu olduğunda bunların gösterdikleri yollara atıfta bulunmaktadır. BMÇHS çocuklarla ilgili araştırma haklarından doğrudan söz etmemekle birlikte, araştırmacıların, araştırma dâhil herhangi bir verili durumda çocukların haklarını dikkate alma, bunlara saygı duyma ve koruma yükümlülükleri vardır. Kılavuzda, farklı durumlarda ortaya çıkabilecek etik güçlükleri örneklemek üzere, farklı yaşlardan çocukların ve gençlerin yer aldıkları çeşitli uluslararası araştırmalardan örneklere ve durum anlatımlarına atıfta bulunmaktadır. Bu anlatımların tamamı bu derlemenin Durum Araştırmaları bölümünde bulunabilir. Nihayet, Kılavuzun her bölümü aynı zamanda titizliği ve düşünümselliği teşvik edecek sorulara yer vermektedir.

ERIC Kılavuzu, araştırmanın yaptırılmasına yönelik girişim, çalışmaların tasarımı, saha çalışmasına başlanması ve araştırma önerilerinin değerlendirilmesi gibi araştırma sürecinin farklı bölümlerinde gündeme gelecek bir dizi rol hesaba katılarak hazırlanmıştır. Gerçi bu roller açık biçimde farklı sorumluluklara ve hesap verebilmeye bağlıdır; ancak hepsini birbirine bağlayan ortak yan, çocuklarla birlikte yapılan ya da onları etkileyecek araştırmaların etik kurallara uygunluğunun sağlanmasıdır. Kılavuz ve Başlarken soruları, araştırmada farklı roller üstlenenlerin ortaya çıkabilecek etik mülahazalar üzerinde düşünmelerini, bunlara yönelik yanıtların üzerinde durmalarını ve bunları meslektaşlarıyla görüşmelerini (zaman zaman bu konularda pazarlık etmelerini) özendirecek şekilde hazırlanmıştır.

ERIC Kılavuzunun her bölümü, çocukların yer aldıkları araştırmalarda etik açısından kritik önem taşıyan örnek uygulama açıklamalarıyla başlar.

^{xi} Arka plan bölümünde de belirtildiği gibi, araştırmacılar terimi, çocukları dâhil eden ya da çocuklar üzerinde etkili olabilecek araştırmalarda yer alan her kesimi kapsar: araştırma ekibinin tüm üyeleri, araştırma kuruluşları ve diğer paydaşlar ve BMÇHS'nin 1. Maddesindeki tanımıyla çocuklar: "Çocuğa uygulanabilecek yasaya göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar olan her insan." Bununla birlikte ve bu bağlamda, çocuk ve gençlik tanımlarının yasalara, kültüre ve adetlere göre farklılık gösterebildiğini dikkate almak gerekir.

^{xii} Bu kılavuz Kaynak bölümünde, Referans Listesinde ve/ya da Diğer Etik Kılavuzların Değerlendirilmesi alt bölümlerinde yer almaktadır.

^{xiii} Arka plan bölümünde belirtildiği gibi, 15 ile 24 yaş arasındaki gençler Birleşmiş Milletler tarafından "gençlik" olarak tanımlanmaktadır.

^{xiv} Okumada kolaylık sağlama açısından bu noktadan sonra 'ebeveyn' sözcüğü ana babalar, bakıcılar, vasiler ya da ana babanın rolünü üstlenen kişiler için kullanılmaktadır.

^{xv} Arka plan bölümünde özetlendiği gibi.

^{xvi} Literatür değerlendirmesi ve istişare sürecinin ayrıntıları için Arka plan bölümüne bakınız. Kuruluşların etik belgelerine ilişkin değerlendirmeden çıkan ana noktaların bir özeti ise Kaynak bölümünde yer almaktadır.

29

ETİK KILAVUZ: ZARARLAR VE YARARLAR

Çocukların da yer alacakları bir araştırmada en başta dűřünűlecek temel husus, bu araştırmanın yapılmasına gerçekten ihtiyaç olup olmadığına, çocukların katılımlarının gerekli olup olmadığına ve gerekliyse hangi durumda katılmalarının uygun olacağına karar vermektir. Dolayısıyla, araştırmacıların, araştırma sürecinin daha en başında araştırmanın amacı, araştırmaya katılmalarının çocuklar üzerindeki olası etkileri, potansiyel yararlar ve zararlar gibi kritik başlıkları ele almaları gerekir.

ZARARLAR VE YARARLAR

İYİ UYGULAMA ŞUNLARI YAPABİLECEK DURUMDA OLMANIZI GEREKTİRİR:

- Araştırmanın neden yapıldığını, çocukların ya da belirli bir grup çocuğun araştırmaya neden dâhil edildiğini ya da dışlandığını gerekçeleriyle açıklayabilmek.
- Projenin en başından tamamlandığı noktaya kadar olan süreçte araştırmaya katıldıkları için çocukların herhangi bir zarar görmemeleri için çalışmak.
- Çocuk katılımcılar, aileleri ya da daha geniş topluluktan kesimler açısından potansiyel zarar ve yararları mümkün olan en geniş çerçevede dikkate almak.
- Araştırmaya katılan çocukların sıkıntılarını asgariye indirecek stratejilere başvurmak.
- Çocukları istismarcı ya da yetersiz araştırmacılarından korumak üzere çocuk koruma protokolleri yapmak.
- Çocukların güvenliğiyle ilgili kaygılara yanıt verecek, üzerinde anlaşmaya varılmış bir plana sahip olmak.
- Çocukların güvenliğini ya da iyi olma halini tehlikeye düşürmeden, araştırmayı planlarken ve protokoller hazırlanırken yerele danışmak.
- Araştırma sürecinde ve sonrasında gerekiyorsa çocuklara yönelik desteği planlamak.
- Araştırma bulgularının dağıtılmasında çocukların, ailelerin ya da toplulukların herhangi bir zarar görmemesi için gerekli önlemleri almak.

TEMEL MÜLAHAZALAR

Çocukların araştırmaya katılmalarına ilişkin karar, araştırmacıların, kurumların, finansman sağlayan kuruluşların ve diğer paydaşların belirli konuları düşünmelerini gerektirir. Örneğin:

- araştırmanın bilgi dağarcığını geliştirip politikaları ve uygulamaları etkileyip etkilemeyeceği;
- çocukları araştırmaya katmanın gerçekten gerekli olup olmadığı; istenilen bilgilerin başka yollardan elde edilmesinin mümkün olup olmadığı;

- çocukların dışarıda bırakılmalarını gerektirecek sağlam ve bilgiye dayalı nedenler olup olmadığı;
- araştırmacıların, çocukların da yer aldıkları bir araştırmayı gerçekleştirme yeterlilikleri, uzmanlıkları, kaynakları ve kapasitesi olup olmadığı;
- araştırmanın tek tek katılımcı çocuklara mı yoksa daha geniş bir sosyal grup olarak çocuklara mı yarar sağlayacağı.

Etik araştırmanın temelinde yer alan ilkeler adalet, yarar ve zarar vermemektir; bunların hepsi yapılan araştırmanın herhangi bir zarara yol açmaması ve yararlı olmasına yöneliktir. Potansiyel yararların ve zararların değerlendirilmesi kolay ve basit bir iş değildir; çünkü araştırmanın çeşitli özel koşulları olduğundan bunları etkileyen faktörler de çeşitlilik gösterir. Ayrıca, neyin zarar neyin yarar anlamına geleceği ve kabul edilebilir risk düzeyi gibi ilgili konularda birbirinden ayrı olan net görüşler vardır. Bununla birlikte etik araştırma, bunların üzerinde düşünmeyi, katılan çocuklar ve diğerleri açısından alınan kararların risklerini asgariye indirmeyi, potansiyel yararlarını ise azamiye çıkarmayı hedefleyen kararlar almayı gerektirir.

Araştırmacılar, araştırmada yer aldıkları takdirde çocukları bekleyen potansiyel zarar ve yararları değerlendirmelidir.

Araştırmada zarar, farklı kaynaklardan ortaya çıkmak ve araştırmanın konusu, yöntemleri ve yerel koşullar tarafından belirlenmesi gibi çeşitli biçimler alabilir. Araştırma nicel de olsa nitel de olsa zarar ortaya çıkabilir. Örneğin, çocuklardan verili durumdaki kapasitelerine uygun olmayan yollardan bilgi alınması ve/ya da onlara daha önce haberdar olmadıkları yeni ve hassas birtakım bilgilerin verilmesi zararlı olabilir. Araştırma metodolojisinin sağlam olması da kritik önemdedir; verilerin toplanmasında ve analizinde uygun yöntemlere başvurulmalıdır. Bilgilerin toplanma ve kullanılma şekilleri kusurlu, uygunsuz ya da bilimsel olmayan yöntemlere dayanıyorlarsa zarara yol açabilir.

Riskler ve yararlar diğer alanlara göre biyomedikal araştırmalarda daha belirgin biçimde ortaya çıkabilir. Örneğin, çocuklar için aşılar geliştirilmesi için tesadüfi ve kontrollü deneyler (RCT) yapıldığında bazı çocuklar riske maruz kalabilir, ancak daha geniş bir çocuk nüfusu açısından bu büyük bir yarar sağlayabilir. Öte yandan fiziksel anlamda zarar olasılığı sosyal araştırmalarda daha düşüktür (Hill, 2005), ancak bu tür araştırmacılar da müdahaleci bir yan taşıyabilir ve katılımcılarda sıkıntıya yol açabilir (Alderson & Morrow, 2011). Fayda kavramı zararların ve yararların değerlendirilmesine katkıda bulunur; çünkü araştırmanın yararlılığı ve değeri her durumda, belirli bir risk ya da rahatsızlık ima edenlerde bile araştırmanın meşruiyetinin temelidir (H. Fossheim, özel görüşme, 14 Aralık 2011).

Çocukların karşılaştığı potansiyel riskler ve zararlar şu biçimleri alabilir: araştırmanın doğrudan kendisinden kaynaklanan fiziksel zarar; araştırmada yer alındığı için başkalarının başvurabilecekleri misilleme, cezalandırma ya da zarar verici işler ve sosyal araştırmalar söz konusu olduğunda ortaya çıkabilecek sıkıntı, endişe ve öz saygı yitimi (Alderson & Morrow, 2011). Çocukların maruz kalacağı zarar, misilleme ya da cezalandırma biçiminde, araştırma kapsamına alınma ya da dışarıda bırakılma ve dolayısıyla sonuçlardan yararlanamama nedeniyle hanelerden ve daha geniş anlamda topluluktan da gelebilir. Böylece, üzerinde düşünülmesi gereken bir konu ortaya çıkar: Ebeveynler ya da bakıcılar en iyi hangi yollardan bilgilendirilmeli ya da kapsanmalıdır

Potansiyel zararların ve yararların değerlendirilmesi hemen yapılabilecek bir iş değildir.

Araştırma nicel de olsa nitel de olsa zarar doğabilir.

ki araştırmaya katılmalarının taşıdığı önemi anlayabilsinler? (ancak, araştırma konusuna bağlı olmak üzere kimi durumlarda bunun izlenebilecek en akıllıca yol olmayabileceği de dikkate alınmalıdır.)

Araştırmacıların, araştırma amaçları çerçevesinde topluluk üyelerinin görüşlerine başvurulduğunda çocukların bundan dolayı herhangi bir tehlikeye düşmemelerini sağlama sorumluluğu vardır. Eğer araştırma konusu özellikle hassassa, topluluğun farklı üyeleri arasında eskiden var olan ilişkiler açısından daha titiz olmak gerekir. Örneğin, çatışma sırası ve sonrası ortamlar dâhil çocuklara yönelik şiddete ilişkin soruştırmalarda kendilerine başvuru alan kişiler, araştırmacının bilgisi dışında, şiddetin failleri ya da ellerindeki gücü kötüye kullanan kişiler de olabilirler.

Araştırmaya katılım nedeniyle topluluk içindeki bir çocuğu damgalayıcı bir bilginin ortaya çıkması da çocuk açısından zararlı olabilir. Örneğin HIV'lı ya da sömürülen çocuklar açısından durum böyle olabilir. Sosyal alanda ya da ağlar içinde çocuğun konumunu olumsuz yönde etkileme riski ortaya çıkabilir. Yerel topluluğun üyeleri, sözgelimi görüşülen kişiler, tercüman ya da sürücü olarak araştırmaya katıldıklarında bu risk daha da artabilir ve böyle durumlarda mahremiyetin korunması ilkesinin özellikle vurgulanması gerekir.

Araştırma tekrar edildiğinde, kapsamı genişlediğinde, belirli topluluklar ya da köyler tekrarlanan araştırmalara ve deneylere dâhil edildiklerinde bu grupların üzerine aşırı yük binebilir. Böyle bir durum özellikle esasen dezavantajlı konumdaki grupları olumsuz etkiler. Potansiyel zararın bir başka kaynağı da, katılımcıların (muhtemelen dışa vurmaksızın) belirli beklentiler taşımaları ya da böyle beklentilere sürüklenmeleri, ancak beklenen yararların sağlanamamış olması nedeniyle yaşanan düş kırıklığıdır.

Çocukların araştırma sorusuna girdi sağladıkları, çocukların ya da gençlerin öncülüğündeki araştırmalarda çocukların ve yetişkinlerin gündemlerinin çatışması beklenebilir ve buna ilişkin planların yapılması gerekir. Öte yandan çocukların sözü yalnızca yetişkin araştırmacıların ilgi alanlarıyla örtüştüğünde dikkate alınıp diğer durumlarda alınmazsa burada yine çocuklara zarar söz konusudur (Save the Children, 2002). Çocukların bakış açılarıyla yetişkinlerin bakış açıları arasındaki farklılıklar saydam ve adil biçimde ele alınmalı, farklı bakış açılarının ortaya çıktığı durumlarda nasıl bir yol izleneceği konusu ekip üyelerinin görev dağılımlarında hesaba katılmalıdır.

Bu potansiyel zarar biçimleri, araştırmacıların, titizlikle ele alınıp düşünülmesi gereken olası ters anlayışlar, çatışmalı konular ve/ya da beklentiler gibi konularda (özellikle araştırma verili topluluğun dışındaki kişilerce yapılıyorsa) duyarlı olmalarının önemine işaret eder. Topluluk içindeki, sözgelimi "sosyal etiketle" ilgili beklentiler ve normlar ailelerin ve toplulukların araştırmacılarla etkileşimini öylesine belirleyebilir ki araştırmaya katılanlar bu katılım nedeniyle bir şekilde dezavantajlı duruma düşebilirler. Katılımın aileler ve topluluklar için dezavantaj yaratabilecek sonuçlarının farkında olan araştırmacılar için bu durum Sadaf Shallwani'nin durum araştırmasında tartışılan bir dizi konuyu gündeme getirir. Buradaki örnekte, katılımcıların araştırmacılara yönelik konukseverliklerinin belirli bir bedeli olabileceği görülmektedir.

Potansiyel zarar, belirli beklentilerin karşılanmaması durumunda katılımcıların yaşayacağı düş kırıklığıdır.

Örnek durum 1: Yerel durumların karmaşık gerçeklikleri içinde uluslararası araştırma etiğini yaşama geçirme: Pakistan'da yoksulluk, kültürel değer olarak konukseverlik ve zarar vermemeye çalışan araştırmacılar, Sadaf Shallwani (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.116).

Bu konular aynı zamanda ebeveynleri, çocuklara bakan kişileri ve toplulukları araştırmacının, dolayısıyla katılan çocukların değerini onların gözünde büyütecek şekilde sürece katmanın önemine işaret etmektedir. Böylece katılımcıların araştırmaya ilişkin anlayışları gelişecek, araştırmacıların istemeden saygısız davranma ya da zarar verme olasılıkları da asgaride tutulmuş olacaktır.

Mevcut ikincil verilerin kullanılması, çocukları araştırmaya katılım nedeniyle karşılaşılabilecekleri risklere karşı korumanın bir yolu, araştırmalar açısından da çok yararlı bir yöntemdir. Aslında eğer gerekli bilgileri sağlayan veriler elde mevcutsa çocukların araştırmaya mutlaka katılmaları gerekmeyebilir. Bununla birlikte araştırmacıların bu ikincil verilerin etik yollardan toplanmasını güvence altına almaları gerekir. Ayrıca, genellikle pek gözetilmese de, çocukların araştırmaya katılmalarının potansiyel yararları da olacağından çocuk katılımından hemen vazgeçilmemelidir. Öte yandan, çocukların korunması konusu daha geniş bir açıdan ele alındığında, onları zarardan korumak kadar önlerindeki fırsatları ve gelişim olanaklarını kollamak da önemlidir.

Dolayısıyla, üzerinde düşünülmesi gereken temel konular, çocuk katılımının aranılan bilgiye ulaşmak için gerekli olup olmadığı ve çocukları araştırmacının dışında bırakmak için sağlam gerekçeler olup olmadığıdır. Hiç kuşkusuz, genel anlamda etik ilkeler konusunda bir mutabakat bulunsa bile bu konularda araştırmacılar arasında farklı görüşler olacaktır. Tek tek çocuklar, bir grup olarak çocuklar, aileler ve daha geniş topluluklara ilişkin olarak potansiyel zararların ve yararların nasıl değerlendirileceği verili koşullara ve kişisel faktörlere de bağlıdır. Araştırmacıların, araştırmada ortaya çıkabilecek riskler konusunda düşünmeye yöneltici araçlara başvurarak, araştırmaya başlamadan önce bir tür risk değerlendirmesine ya da planlamaya girişmeleri yerinde olacaktır. Örnek olarak, bu Etik Kılavuzun her bölümünün sonundaki sorularla birlikte "Başlarken" bölümüne başvurmak, potansiyel riskleri önceden hesaplama açısından yararlı olabilir.

Araştırmada yer almaları çocuklara yarar sağlamalıdır

Araştırma, zarar vermemenin ötesinde, yararlı sonuçlar sağlamalıdır. Bunlar, araştırmaya doğrudan katılan çocukların sağlayacağı yararın ötesinde bir grup olarak çocukların geleceğine dönük yararlar olmalıdır. Tedavi amaçlı klinik araştırmalar ve kimi eylem araştırmaları bu bakımdan istisna olarak düşünülebilir. Bununla birlikte araştırmacının birincil amaçları ya da kullanılan yöntemler ne olursa olsun, her tür araştırmada yararlı olma ilkesi karşılıklılığı içerir. Başka bir deyişle, araştırmaya katkıda bulunan çocuklar aynı zamanda bu katılımdan bir yarar da sağlamadılar.

Ancak, öyle durumlar olabilir ki araştırmaya katılan çocukların bu katılımdan kişisel olarak yarar sağlamaları pek olası görünmezken diğer çocuklar için önemli potansiyel yararlar söz konusu olabilir.

Araştırmacılar kullandıkları ikincil verilerin etik kurallara uyularak toplanmasını sağlamalıdır.

Araştırmacıların, araştırmaya başlamadan önce ortaya çıkabilecek risklerin düşünülmesini sağlayacak araçlar kullanarak risk değerlendirmesini ya da planlamasını yapmaları tavsiye edilir.

Zarara yol açmamaya ek olarak, araştırma birtakım yararlar da sağlamalıdır.

Örneğin, Andrew Williams tarafından ele alınan durumda olduğu gibi, klinik görevlilerinin yaptıkları kimi biyomedikal araştırmalar bu kapsama girebilir. Bu tür durumlarda, eğer katılan çocuk bundan yarar sağlayacak gibi görünmüyorsa araştırmacının neden ve nasıl yapılacağı üzerinde titizlikle düşünülmesi gerekir.

Örnek durum 2: “Katılımcının ilerleyen hastalığı olup onay veremediği durumlarda gelecekteki yararı gözetmek”, Andrew Williams (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.118).

Çocukların sağlayabileceği bir yarar, araştırmadan elde edilen bulguların öğrenilmesi olabilir.

Çocukların sağlayacakları bir yarar, yapılan araştırmacının elde ettiği bulgulardan öğrenecekleri olabilir. Bunun için ise araştırmacıların çocukları izlemeleri, elde edilen bulguları çocukların anlayabilecekleri bir dilde ve tarzda onlara anlatmaları gerekir. Çocukların sağlayabilecekleri diğer yararlar arasında hoş bir deneyim yaşama, eğitim, görüş ve düşüncelerinin dikkate alındığını, bunun sonucunda başka adımlar da atılabileceğini görme, siyasal ve ekonomik açıdan durumlarının daha iyi hale gelmesi, tedavi amaçlı sevk ve kaynaklara erişim fırsatlarının doğması gibi durumlar yer alabilir. Ancak, burada sıralananların sonuncusu titiz bir izleme gerektirir; çünkü düşük gelir düzeylerinin damgasını vurgu ortamlarda araştırmaya katılanlar temelsiz beklentilerle yola çıkabilirler. Araştırma projesinin ya da onu izleyecek programların kendilerine ve ailelerine getireceği yararlar konusunda çok şey bekleyebilirler ve karşılık bulamayan bu beklentiler kendileri açısından zararlı olabilir (Nyambedha, 2008). Ayrıca, araştırma sonucunda ortaya çıkacak yapısal değişim konusunda da aşırı beklentiler olabilir. Bu da araştırmacıların gerçekçi bilgiler vermelerinin, araştırmacının amaçları ve olasılıkları hakkında bir netlik sağlamalarının önemine işaret eder.

Çocuklar, araştırmada yer aldıkları sırada zarar veya güvenlik ile ilgili konuları açık edebilirler

Eğer çocuklar ya da başkalarının zarar görmesi gibi bir risk varsa, araştırmacı bu risk karşısında hemen ve hassas bir önlem almalı, takip desteği ya da ilgili hizmetlere yönlendirme gibi yollara başvurmalıdır.

Araştırma çalışmalarına katılımları sırasında çocuklar, çocuk istismarı ve ihmali dâhil zarar ya da güvenlikle ilgili belirli durumları ortaya çıkarabilirler ya da araştırmacılar çocukların ya da başka kişilerin risk altında oldukları ve korunma ihtiyaçları olduğu gibi düşünceler geliştirebilirler. Böyle durumlarda araştırmacıların hemen ve duyarlı biçimde harekete geçmeleri, ilgili kişilere destek vermeleri ya da bu kişileri uygun hizmetlere yönlendirmeleri gerekir. Söz konusu durumlara örnek olarak şunlardan söz edilebilir: araştırma sürecinde bir çocuğun (araştırma katılımcısı olabilir de olmayabilir de) istismara ya da ihmale maruz kaldığının ortaya çıkması; çocuğun kendine zarar vermesi ya da kendine zarar vereceğini söylemesi (Schenk & Williamson, 2005); çocukta yasa gereği bildirilmesi gereken bulaşıcı ya da cinsel ilişki yoluyla geçen bir hastalık olması (Avard et al., 2011).

Güvenlikle doğrudan doğruya ilişkisi olmasa bile, çocukların haklarının ihlaline ilişkin kaygılar da olabilir. Sözgelimi, evlerinin dışında başka yerlerde bakım altında olan çocuklar biyolojik ebeveynlerinden biriyle ilişki kuramama gibi bir şikâyetle bulunabilir.

Çocukların güvenliğiyle ilgili kaygılar herhangi bir araştırmada gündeme getirilebilir; ancak bu kaygılar araştırmacılar açısından özellikle hassas konular gündeme geldiğinde bir mesele olmaktadır (Powell et al., 2011). Aynı durum, örneğin çatışma ya da insani acil durum gibi ortamlar için de geçerlidir. Belirli araştırma konuları ya da koşulları söz konusu olduğunda istismar ya da riskli davranış gibi durumların bildirim oranı yüksek olabilir. Örneğin, evsiz çocuklar ve gençlerle yapılan araştırmalarda kaygılar daha fazla dile getirilmektedir (Meade & Slesnick, 2002). Benzer biçimde, çocuklara yönelik şiddetle ilgili araştırmalarda çocuklara kötü muamele ve ilgili güvenlik kaygılarının bildirim oranı daha yüksektir.

İyi olma hali ile ilgili kaygıları ele alma, çocukların güvende olmalarını sağlama ve gerektiğinde takip desteği verme, kaliteli ve etik değerleri gözetilen bir araştırma açısından vazgeçilmez öğelerdir. Araştırmacıların çocukları koruma konusunu düşünme ve güvenlikle ilgili kaygıları ele alma sorumlulukları, bu konuda eğitime, uzmanlığa ve denetim desteğine ihtiyaç olduğuna işaret eder. Deneyimli araştırmacılarla ve çocuk koruma alanında uzman kişilerle birlikte çalışmak hem daha titiz bir yaklaşım sağlayabilir (Gorin, Hooper, Dyson & Cabral, 2008) hem de birlikte sorgulama fırsatları yaratabilir (Duncan, Drew, Hodgson & Sawyer, 2009).

Araştırmacılar çocuk istismarı, başka tür güvenliğe aykırı ya da suç oluşturan bir faaliyetten kuşkulandıklarında mahremiyet bağlamında önemli bir sorun ortaya çıkar. Bir yanda çocuğun özel yaşamının gizliliği ilkesine saygı ile diğer yanda ise araştırmacının çocuğu zarardan koruma etik sorumluluğunun bağdaştırılması güçlük yaratabilir [bu konu daha ayrıntılı biçimde Etik Kılavuz bölümünde ele alınmaktadır: Özel Yaşam ve Mahremiyet].

Kimi durumlarda güvenlikle ilgili kaygıların ilgili yerlere bildirilmesi ya da ilgili kişilerin sosyal hizmetlere yönlendirilmesi, çocukların araştırmaya katılmalarının getirdiği doğrudan ve yararlı bir sonuç olarak ortaya çıkabilir. Gelgelelim, kimi durumlarda güvenlikle ya da istismarla ilgili olayların bildirilebileceği hizmetler olmayabilir; dolayısıyla araştırmacıların çocuğun ifşa edebileceği şeyler karşısında ne yapmaları gerektiğini önceden hesaba katmaları gerekir. Ayrıca, doğruluğu kesinleşmemiş olaylarda salt çocukların söylediklerinden hareketle belirli yerlere bildirilen güvenlik kaygıları sonucunda çocuklar açısından doğabilecek örneğin cezalandırılma ya da damgalanma gibi olumsuz sonuçlar da araştırmacılar tarafından dikkate alınmalıdır.

Kaygıların online internet araştırması sırasında ortaya çıkması ek bir karmaşıklık daha yaratır. Kimlikleri anonimse ya da takma adlarla gizlenmişse, kaygıyı dile getiren katılımcıyı izlemenin ya da kendisiyle temasa geçmenin herhangi bir yolu olmayabilir. Çocuğun kimliği hakkında doğru bilgiler elde olduğunda bile bulunduğu yer bilinemeyebilir ya da müdahalede bulunma imkânları olmayabilir. Diğer araştırma biçimlerinde olduğu gibi online araştırmalarda da güvenlik yönetimi mutlaka gereklidir. Bu kapsamda çocukların araştırma sekisiyle temasını sağlamada 'özel mesaj' yoluna başvurulabilir, böylece çocuklar yardım istemeye özendirilirler ve kendilerine ilgili destek kuruluşları hakkında bilgi verilebilir (Sharkey et al., 2011).

Çocuklar, yetersiz ya da çocuğun durumunu istismar eden araştırmacılar yüzünden araştırma sırasında zarar görebilirler

Araştırmacıların bir noktayı daha dikkate almaları gerekir: çocuğun durumunu istismar etme niyeti taşıyan yetişkinler, araştırmayı, çocuklara ulaşmanın bir aracı olarak kullanabilirler (Hill, 2005). Ayrıca, araştırmacının yetersiz ve zayıf uygulamaları yüzünden çocuklar kasıtlı olmayan istismara da maruz kalabilirler. Yetersizlikten kastedilen, eldeki bilgilerin yetersiz olması ya da mevcut bilgi ve ilkeleri tam pratiğe yansıtamama, araştırma tasarımı ve metodolojisindeki beceri eksiklikleri ve/ya da tutarlılık, titizlik, kültürel farkındalık ve duyarlılığın olmayışı gibi durumlardır. Ayrıca bir noktanın daha dikkate alınması önemlidir: uygulamadaki yetersizlik araştırmacıların kendilerinden kaynaklanmayabilir; destek personeli, örneğin şoförler, tercümanlar ve başkaları etik konusunda eğitim almadıkları için bu tür yetersizliklerin kaynağı olabilirler. Bu bağlamlarda ek bir boyut da araştırmacıların çocuklarla etkileşimlerine ve iletişimlerine ilişkin beklentilerinin yerleşik kültürel pratiklerden farklı olmasıdır. Araştırmacı oranın dilini konuşmayıp veri toplama işlemlerini tercümanlar aracılığıyla yapabildiği durumlarda bu sorun, Silvia Exenberger'ğin durum araştırmasında görüleceği gibi daha da ağırlaşabilir.

**Güvenlik yönetimi,
çevrim içi araştırma
planlamasının
ayrılmaz bir ögesidir.**

Örnek durum 3: “Kültürel açıdan hassas ortamlarda tercümanlarla çalışmak”, Silvia Exenberger (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.120).

Hukuksal ve mesleki sorumluluklarla birlikte temel etik ilkeler, çocukların potansiyel herhangi bir istismardan bağımsız olmalarını sağlamada araştırmacılar ve kuruluşlar tarafından atılacak adımların temelini oluşturur. Bu kapsamda, personel alınırken örneğin polis kayıtları gibi kontrollere başvurulması; uygun davranışları belirleyen bir personel davranış kuralları hazırlanması ve bunun uygulanması; araştırma personelinin kuşku edilen istismar vakalarını bildirebilecekleri prosedürler oluşturulması ve personele eğitim ve destek sağlanması gibi yollara başvurulabilir (Save the Children, 2003). Sözü edilen eğitim, araştırmanın saha testinden önce, çocukların rahatsız oldukları durumlarda ne gibi tekniklere başvurulacağına ilişkin eğitimleri de içerir.

İnsani yardım kuruluşları gibi birçok kuruluş, etik uygulamalar açısından temel teşkil eden Davranış Kurallarına sahiptir. Beklenen standartların kültürel beklentilerle ve belgelenmiş uluslararası insan haklarıyla uyumlu olmasını sağlamak için protokoller hazırlanmasında yerel danışma kritik önem taşır.

Araştırmacıların araştırma pratiğinde etik meselelerle ilgilenmelerinin beklenen bir sonucuyapılan işlere yönelik bir etik gerekçe hazırlanmasıdır. Çocukların güvenceye alınması açısından bu kapsamda yapılabilecekler arasında uygulamalarda titiz davranılması, etik kılavuzların izlenmesi ve gerek araştırmacıların gerekse çocukların korunması açısından, ne söylenirse dinleme olmasa bile saha araştırmacılarıyla araştırma katılımcılarının gözlenmesi yer alır (Barker & Smith, 2001).

İstismarı önlemeye ve ilgili vakaları bildirmeye yönelik protokollerin ve prosedürlerin yanı sıra, çocukların, ailelerin ve topluluk üyelerinin, çocukların güvenliği ve yetersiz-uygun olmayan tercüme dâhil olmak üzere araştırmanın herhangi bir yönüne ilişkin kaygılarını bildirebilecekleri kanalları bilmeleri de önemlidir. Bu gibi konular, araştırmaya katılım için onayları istenirken çocuklara ve ebeveynlere verilen bilgiler arasında yer alabilir.

Zarar, araştırmacıya katıldıktan sonra da ortaya çıkabilir

Çocuklara, ailelerine ve topluluklara yönelik zarar araştırma bulgularının açıklanıp yaygınlaştırıldığı noktada da ortaya çıkabilir. Yarar ve zarar vermeme etik ilkeleri veri toplama işlemleri sonrasında da geçerlilik taşır. Katılımcıların, ailelerinin ve toplulukların kimliği bu süreçte gizli tutularak olası bir zarar asgari düzeyde tutulabilir. Ayrıca, konunun mahiyetine bağlı olmak üzere anonimlik her durumda gerekli olmamakla birlikte, eğer gerekiyorsa, yer, bağlam ve araştırmaya katılan çocukların rolü ve arzuları da açıklanmayabilir [bakınız, Özel Yaşam ve Gizlilik, Etik Kılavuz alt bölümü].

Araştırmacılar titiz davranmalı, araştırmanın doğru, adil, çocuklara karşı ayrımcılık yapmayan ya da görüşlerini, deneyimlerini ve koşullarını çarpıtmayan şekillerde yansıtılmasını sağlamalıdır. Araştırma bulgularının kamuoyuna duyurulmasında medyanın birtakım mitlere

Yerel danışma, kültürel beklentiler ve uluslararası insan haklarıyla uyumlu protokoller hazırlanmasında kritik bir unsurdur.

Yarar sağlama ve zarar vermeme etik ilkeleri veri toplama sürecinin ötesindeki aşamalar için de geçerlidir.

ve yanlış anlamalara çanak tutması gibi bir olasılık söz konusudur. Çocukların yetişkinler tarafından temsil edilmesinin onların gerçek durumunu yansıtmamasının mümkün olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte bir gerçek ortadadır: Bu temsil etik ve uygun olabileceği gibi kalıpları teyit eden bir içerik de taşıyabilir, gerçeği yansıtmayabilir ya da zarar verme potansiyeli taşıyabilir. Öyle durumlar olur ki, çocukların ve gençlerin görüşleri, tasarımı zayıf, yanlı ve siyasal dürtülü araştırmalar için alınabilir. Gerçi hiçbir araştırma bütütün siyaset dışı, tercih edilen yöntemler de tam nesnel olamaz; ancak gene de mesleki standartların ve dürüstlüğün korunması, çocukların görüş ve deneyimlerini yanlış yansıtan/çarpıtan, salt 'manşetlik' araştırmalar için çocukların sömürülmelerine karşı mücadele açısından büyük önem taşır.

Araştırmacılar tarafından tavsiye edilen politikaların etkisiz ya da zararlı olduğu durumlarda da gruplar ve topluluklar zarara maruz kalabilirler (Alderson & Morrow 2011) ya da araştırma bulguları bu tür politikaları desteklemek adına kullanıldığında da aynı olumsuz sonuçla karşılaşılabilir. Bulgularını yaymanın ötesinde araştırmacılar her zaman politikaları ve uygulamaları etkileyecek durumda olmayabilirler (hatta çoğu zaman böyledir). Bununla birlikte, araştırmanın kullanılma, politika tavsiyelerinin benimsenme ve uygulanma biçimleri üzerinde düşünmeyi gerektiren etik konulardır. Araştırma yaptıranlar bu açıdan daha büyük sorumluluk altındadır; dolayısıyla çocuklara, ailelere ve topluluklara ilişkin bulguların yayılmasının ve bu doğrultuda girişimlerde bulunulmasının potansiyel etkileri konusunda özellikle duyarlı olmaları, olası herhangi bir zararın asgari düzeyde tutulması için titiz davranmaları gerekir.

Etkisiz politika tavsiyelerinin çeşitli nedenleri olabilir. Zaman zaman bu durumun nedeni olarak araştırmacının anlayışı ve beklentileri ile yerel bilgi, uygulama ve inançlar arasındaki uyumsuzluk gösterilir. Örneğin, temelde bireyci olan kültürlerle mensup araştırmacılar kolektif nitelikteki kültürlerde gerçekleştirdikleri araştırmalarından elde ettikleri bulguları kendi anlayışları, inançları ve deneyimleri çerçevesinde yorumlayabilirler ve bu da araştırmanın gerçekleştiği yerin koşullarına ters düşebilir. Bu da bir hususun taşıdığı mutlak öneme dikkat çeker: Araştırmacılar, araştırmaya kattıkları etkilerin ve varsayımların, etik bir araştırma uygulaması açısından bunların üzerinde eleştirel biçimde düşünme gerekliliğinin farkında olmalıdırlar.

Ne var ki, politika tavsiyelerini etkisiz ve geçersiz kılacak sorunlar yalnızca kültürel meseleler ve yanlış anlamalardan kaynaklanmaz. Araştırma metodolojisi etik açıdan nötr olmayabilir ve yetersiz ve yanlış tavsiyeler metodolojideki ya da tasarımdaki kusurlardan da kaynaklanabilir, böylece ortaya kuşkulu sonuçlar çıkabilir. Örneğin anketlerde soruların sıralaması yanlış olabilir ya da analiz yöntemleri yetersiz kalabilir. Araştırmacının beceri, bilgi ve eğitim eksikliklerinden kaynaklanan yetersizlikleri de metodolojiyi kusurlu hale getirebilir. Titizlik, tarafsızlık, araştırma tasarım ve metodolojileri gibi alanlardaki daha geniş ilkeselliklere uyulmaması bu tür sonuçlar doğurabilir.

Katılımcılara yönelik potansiyel zarar konusunda özel ve farklılaşan kaygılar araştırmada kullanılan yöntemler bağlamında ortaya çıkabilir. Örneğin, veri toplamada odak grup görüşmelerine başvurulması, Hilde Lauwers'ın durum araştırmasında ele alındığı gibi, bir dizi kaygıyı da beraberinde getirebilir; daha önce bilinmeyen kimi bilgilerin paylaşılmasının çocukların ilişkileri üzerindeki etkileri gibi.

Mesleki standartların ve doğruluğun gözetilmesi, çocukların yanlış temsil edilmelerini ya da görüş ve deneyimlerinin çarpıtılmamasının sağlanmasında son derece önemlidir.

Araştırma yaptıranlar, araştırmayı yapmanın ve sonuçlarını yaymanın çocuklar, aileler ve topluluklar üzerindeki potansiyel etkisini özellikle hesaba katmalıdırlar.

Örnek durum 4: Odak gruplarda paylaşılan bilgilerin çocukların ilişkileri üzerindeki etkileri, Hilde Lauwers (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.121).

Çocukların katıldıkları araştırmalar eşitlikçi olmalı, ayrımcılık yapmamalıdır

Araştırma, cinsiyet, etnisite, engellilik, yaş, dil, coğrafi mekân ve başka herhangi bir kişisel ya da toplumsal özellik temelinde ayrım gözetmeksizin çocukları kapsamalıdır.

Araştırma, cinsiyet, etnisite, engellilik, yaş, dil, coğrafi mekân ve başka herhangi bir kişisel ya da toplumsal özellik temelinde ayrım gözetmeksizin çocukları kapsamalıdır. Araştırmalara, ilgili tüm çocuk ve gençlik gruplarının dâhil edilmesi yerinde olacaktır. Çocukların kapsanmalarının temeli olarak adalet etik ilkesi, araştırma sürecinde yer alan tüm kesimlerin kendi aralarındaki ve ayrıca daha geniş siyasal ve toplumsal dünya ile olan ilişkilerini ilgilendiren bir ilkedir. (H. Fossheim, özel görüşme, 14 Aralık 2011). Adalet, onurlarına ve insan haklarına saygı gösterilerek bu ilişkilerde çocuklara adil ve eşit davranılması anlamına gelir.

Araştırmaya hakları dikkate alan bir yaklaşım, herhangi bir ayrım ya da yan tutma olmaksızın tüm çocukların araştırmaya katılmada eşit haklara sahip olmaları anlamına gelir. BMÇHS'nin 2. Maddesinin gözetilmesi, araştırmacıların, haklarının tam anlamda yaşama geçmesi için özel önlemler gereken çocukları belirlemelerini ve bu çocuklara gerekli özeni sağlamalarını gerektirir. Ancak bu söylenenler, çocukların hepsinin araştırmada her zaman yer almaları gerektiği anlamına gelmez. Madde 2 diğer hakların, örneğin Madde 12'deki hakların kullanılmasında da geçerli sayılmalıdır; öyle ki çocuklar kendilerini etkileyen tüm meselelere katılıp sözlerini söyleyebilsinler.

Ayrımcılığa maruz kalan, dezavantajlı ve güç durumdaki çocuk gruplarının anlamlı katılımının sağlanması için örneğin kapsayıcılığı mümkün kılan ve erişimi kolaylaştıran yöntemler gibi özel önlemlere başvurulmalıdır.

Ayrımcılığa en ağır biçimde maruz kalan, en dezavantajlı ve en güç durumdaki çocuk gruplarının araştırmada anlamlı biçimde ve diğer çocuklarla eşitlik temelinde yer alabilmeleri için önlemlere başvurmak gerekebilir. Evsizler, engelliler, kaçak göçmenlerin çocukları, yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar, kaçırılanlar, işyerlerinde çalışanlar, hastalık teşhisi tonmuş olanlar, gey ve transgender çocuklar genellikle araştırmalardan dışlanan çocuk gruplarını oluştururlar. Genellikle bu çocuklara ulaşılması güçtür ve belirli araştırma konuları söz konusu olduğunda araştırmalara dâhil edilmeleri daha da güçtür. Eğer bu konumdaki çocukların da araştırmada yer almaları gerekiyorsa, anlamlı bir katılım için özel önlemler alınması, araştırma tasarım ve yöntemlerinin belirli grupların ve/ya da durumların kapsanmasını güvence altına alacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Güç durumdaki çocuklara ulaşma ve bunları kapsama açısından araştırmacıların başkalarına danışmaları, örneğin kartopu örnekleme gibi uygun katma yöntemlerine başvurmaları gerekebilir. Araştırma tasarımı kapsamında, örneğin görüntü, fotoğraf ya da video kullanımı gibi yaratıcı görsel ve yazılı yöntemler düşünülebilir. Solberg (2012), araştırma konuları hassas, çocukların yaşları ise çok küçük olduğunda bile görüşme yöntemlerinin sınırları iyi çizilmiş ve etik açıdan sağlam yollardan kullanılabileceğini savunmaktadır: "araştırmacıların kendi araştırmaları hakkındaki düşünceleri, araştırma dinamiklerine ek ve daha nüanslı bir bakış geliştirilmesinde temel oluşturabilir." (s. 14).

Özellikle güç durumda oldukları düşünülen çocuklar için, iyi olma hallerini korumak açısından ek güvenceler gerekebilir ve araştırmada yer alabilmeleri için özel yöntemler düşünülebilir. Örneğin biyomedikal araştırmaların 20. yüzyıl ortalarından bu yana tarihi, gelişim engelleri

olan çocukların ve gençlerin belli başlı etik ihlaller açısından özellikle kırılmalı ve az araştırılan bir kesim oluşturduklarını göstermiştir (Yan & Munir, 2004). Gerçi bu durumdaki çocukların araştırma kapsamı dışında bırakılmalarının gerekçesi kendilerini istismardan korumak ve bilgiye dayalı onay meselesinin karmaşıklıklarından kaçınmaktır, ancak bu dışlanma eşitlik, adalet ve araştırma bulgularından yararlanma imkânları açısından bakıldığında savunulabilir değildir.

Belirli çocuk gruplarını araştırmadan dışlamamanın önemine ek olarak, hassasiyetle yaklaşılması gereken belirli grupları kapsayan daha fazla araştırma yapılmasına yönelik çağrılar da vardır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (2006) "engellilik durumlarının nedenlerinin, bu durumların önlenmesinin ve yönetiminin ulusal ve uluslararası araştırma gündemlerinde yeterli ilgili büyük ihtiyaç olduğu halde görmediğini" (s.17) belirtmekte, engelliliğe odaklanan araştırmalara finansman ve izleme açısından öncelik tanınması gerektiğini söylemektedir.

Hem çocukların kendi aralarında hem de çocuklarla yetişkinler arasında güç ilişkileri vardır ve bu ilişkiler çocukların araştırmaya katılımlarındaki eşitlik durumlarını etkileyebilir; gerek ilk erişim açısından gerekse araştırma projeleri sırasındaki fiili katılım açısından. Güç dengesizliklerini asgariye indirme ve çocukların katılımını destekleme açısından belirli metodolojilere başvurulabilir. Örneğin, çocukların kendilerinin araştırmacı olarak yer aldıkları çocuk öncülüğündeki ya da akran araştırma yöntemleri gibi. Clare Feinstein ve Claire O'Kane'in durum araştırmalarında ele alındığı gibi, daha geniş bir çocuk kesiminin araştırmaya katılma fırsatlarını artırmak için içerme ve temsil meselelerini ele alan girişimlerde de bulunulabilir.

Örnek durum 5: Uganda'da çocuklarla yapılan araştırmalarda kapsama ve temsil konuları (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.123).

Akran araştırmasında araştırmacı konumundaki çocukların bu süreçten bir yarar sağlamaları önemlidir. Örneğin ilgi duydukları bir konu hakkında daha çok şey öğrenmek ve araştırma becerilerini geliştirmek gibi. Ayrıca, akran araştırmacıların araştırma çevrili boyunca hep faal olmaları, yeterince eğitilip desteklenmeleri ve bunların salt gösterişten ibaret kalmaması da önemlidir.

Çocuklara verilebilecek zararlar ilgili kaygılara uluslararası planda farklı vurgular yapılmaktadır

Araştırmacılara yönelik uluslararası bir çalışma (Powell et. al., 2011) çocukların maruz kalabilecekleri zararlar ilgili kaygılara verilen önemin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgulara göre düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelere katılımcılar, araştırmalarda çocukların görüşlerine de yer verme isteklerinin en çok çocukların güvenliği ve olası sıkıntılar nedeniyle sınırlandığını belirtmektedirler. Örneğin şunlar gibi: hassas bir araştırma konusu olunca çocuğun alt üst olması; araştırmaya katıldıkları için çocukların ayrımcılığa/misillemeye maruz kalma olasılıkları ve çocuğun güvenliğine ilişkin kaygılar. Buna karşılık gelir düzeyi yüksek ülkelere katılan araştırmacılar kendilerini kısıtlayan uygulamalar olarak aşırı korumacı etik değerlendirme süreçlerinden, onaya/"kapı tutanlara" erişim sorunlarından söz etmişlerdir.

Güç dengesizliklerini asgari düzeyde tutmak ve çocukların katılımını desteklemek için akran araştırması gibi belirli metodolojiler kullanılabilir.

Akran araştırmacılar yeterli düzeyde eğitim almış ve donanımlı olarak araştırma süreci boyunca sürece dâhil edilmelidir.

Etik düzenleme ve değerlendirme mekanizmaları, destekleyici ya da kısıtlayıcı olarak deneyimlenmiş olabilirler; ancak bunlar yine de uygulamada etik sonucu kendi başlarına sağlayamazlar ve araştırmacının sahadaki etik değerlendirmelerinin yerini tutamazlar.

Bu bulgular farklı koşullardaki araştırma düzenleme mekanizmalarının oluşumunu ve kullanımını kısmen yansıtır olabilir. Düzenleyici mekanizmalara bağlılığın görece daha zayıf olduğu ülkelerde araştırmacıların, şirketlerin, kuruluşların ve çocuk katılımcıların çıkarlarıyla örtüşmeyen çıkarlara sahip başkalarının riskli araştırmalara girişme olasılıkları daha güçlüdür ve böyle durumlarda araştırmacının etiğe uygunluğunu sağlama yükü ağırlıklı olarak araştırmacının üzerine düşer. Buna karşılık, çocukların katıldıkları araştırmaları çocukların özel durumu nedeniyle aşırı kurallara bağlayan, riskleri inceden inceye hesaplayan, araştırma etiği açısından sıkı biçimde denetime tabi olan (Graham & Fitzgerald, 2010) ülkelerde potansiyel zararı araştırmacıların etik yargıları değil düzenleyici mekanizmalar değerlendirmektedir. Bununla birlikte, herhangi bir durumdaki vurgular ne olursa olsun, etik mekanizmalar ve değerlendirme süreçleri sonuçta destekleyici mahiyette de olabilir sınırlandırıcı mahiyette de. Ancak bu mekanizmalar ne kadar önemli olurlarsa olsunlar etik uygulamayı kendi başlarına sağlayamazlar ve araştırmacının sahadaki etik değerlendirmelerinin yerini tutamazlar (Edmonds, 2005).

Düşük ve orta gelir düzeyindeki yerlerde araştırmacıların çocukların güvenliğiyle ilgili olarak araştırma bulgularına verdikleri önem (Powell et al., 2011), belirli koşullar söz konusu olduğunda, belirli çocuk gruplarına ilişkin artan görünürlüğü ve artan zarar olasılığını yansıtır olabilir. Örneğin, silahlı çatışma, barış inşası ve insani acıdan acil durumlarda kimlik belgeleri bulunmayan, güvenlikleri ise doğrudan fiziksel tehdit altında olan çocuklar bu kategoriye girebilir. Genellikle daha az kaynağa sahip olan bu tür ülkelerde, zarar gören ya da sıkıntı içinde olan çocuklara bu durumun etkilerini hafifletmek üzere profesyonel yardım sağlama imkânları da azdır (Clacherty & Donald, 2007). Dolayısıyla, çocukların güvenliğine ve olası sıkıntılı durumlara ilişkin duyarlılık görüldüğü kadarıyla şu faktörlerin etkili altındadır: araştırmacının yeri ve koşulları (yerin ve ortamın özellikleri); araştırma etiği düzenleme ve değerlendirme mekanizmaları ve risk, çocukluk ve araştırma gibi kavramları çevreleyen sosyokültürel anlayışlar. Araştırma bulguları söz konusu olduğunda yapılan farklı bulgulara katkıda bulunan başka kültürel özellikler de olabilir, ancak bunlar henüz incelenmemiştir.

Olağanüstü ortamlarda çocukların araştırmada yer almalarının getirebileceği potansiyel zarar özel bir duyarlılık konusu olduğundan, araştırma ekibinin ortadaki durumun gündelik pratikler üzerindeki etkisini ve bunun sonucu ortaya çıkacak etik güçlükleri dikkate alması temel önemdedir. Araştırma ile tedavi amaçlı müdahaleler arasındaki ilişki de bu kapsama girer; çünkü yapılan araştırma bu tür müdahaleleri güçlendirebilir de bastırabilir de. Diğer riskler arasında çocuklara ve ailelerine yönelik misillemelerden ve yeniden travma yaşama riskinden söz edilebilir. Araştırmacının zarar ve riskleri değerlendirme sorumluluğu, söz konusu çocukların yanında kimse bulunmuyorsa, çocuklar anasız-babasız ya da ailelerinden ayrırsa ek bir boyut daha kazanır (Schenk & Williamson 2005). Böyle durumlarda ebeveyn onayıyla ilgili rutin gereklilik güçlüklerle karşılaşabilir ve destek hizmetlerine yönlendirme yoluyla zararın asgari düzeyde tutulması çok güç ya da olanaksız olabilir. Kimi etik kılavuzlar, örneğin insani yardım gerektiren acil durumlarda. Yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların ancak kendilerine doğrudan bir yarar sağlanacaksa araştırmaya dâhil edilmelerini önermektedir (WHO, 2007, 2011).

KARŞILAŞABİLECEĞİNİZ GÜÇLÜKLER

Araştırmacıların belirli bir araştırma faaliyetinde zarar ve yararla ilgili olarak benimseyecekleri etik yaklaşım, daha geniş kapsamlı araştırma,

sosyopolitik ve kültürel mülahazalarla birlikte araştırmacının (ve ilgili kurumların/kuruluşların) anlayışıyla şekillenir. Bu konumların sınırları ve güçlü yanları gerek araştırma ilişkilerine gerekse katılan çocuklar açısından alınan sonuçlarda yansıma bulur.

Özellikle yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç farklılıkları, araştırmaya çocukları katmak isteyen araştırmacıların karşılaştıkları en önemli etik güçlüklerden biri olarak kabul edilmektedir (Alderson, 1995; Mayall, 2000; Morrow & Richards, 1996; Thomas & O’Kane, 1998). Pek çok durum ve koşulda sosyokültürel beklentiler araştırmacıyı güçlü bir yetişkin, çocuğu da daha az güçlü bir katılımcı olarak görme eğilimindedir ve çocuğun yetkili yetişkine uyması beklenir. Görüşme durumlarında ya da bir yetişkinden araştırmayla ilgili talimatlar alırken çocuklar kolaylıkla o bilindik öğrenci rolüne girebilirler; bu bağlamda belirli şeyler yapmaları, en iyi davranışları neyse bunu sergilemeleri ve yetişkin araştırmacının (ki burada öğretmen gibidir) duymak istediği neyse bunu söylemeleri gerektiğini düşünürler (Phelan & Kinsella, 2013).

Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç ilişkileri, sosyal statü ve Arka plan gibi başka faktörlerden de etkilenebilir; örneğin eğitilmiş ve kentli bir araştırmacı ile kırsal kesimden gençler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi. Araştırmacıların zarar ve yararlarla ilgili etik ve metodolojik karar verme süreçleri bu güç dengesizliklerini artırabileceği gibi hafifletebilir de. Araştırmacıların düşünümsel etkinlikleri, çocukları özne durumuna getirerek ve eldeki gücü mümkün olduğunca onlarla paylaşarak ikincisine katkıda bulunacak koşulları oluşturabilir (Punch, 2002).

Çocukları kapsayan araştırmalarda potansiyel zarar ve yararlar nasıl değerlendirilir?

Daha önceki bölümlerde söz edildiği gibi araştırmaya katılmaları sonucunda çocuklara yönelik potansiyel zararın tanımlanması, değerlendirilmesi ve asgariye indirilmesi kritik ve zaman zaman da güç bir iştir. Zarar, görünmez, kaypak, öznel tanımlı olabilir ve farklı görüş açıları ile kısa ve uzun dönemli sonuçlar açısından daha da karmaşık hale gelebilir (Alderson & Morrow, 2011) ve böylece temeldeki etik mülahazalar arasında bir gerilim ortaya çıkabilir. Kimi araştırmalarda doğrudan zarar önceden görülemeyebilir; ilgili proje yeni bir ilacın test edilmesi ya da çocuklarla travmatik deneyimleri konusunda görüşülmesi ise katılımcılar açısından kimi riskler ve/ya da rahatsızlık durumları ortaya çıkabilir (H. Fossheim, özel görüşme, 14 Aralık 2011). Benzer biçimde, araştırmaya katılmanın sonuçları olarak potansiyel yararların tanımlanması, doğru biçimde değerlendirilmesi de belirsizlikler içerebilir ve güç olabilir (Alderson & Morrow, 2011).

Zararı değerlendirip azaltmada ve yararları artırmada “en iyi sonuçlar” ya da “sonuççu” yaklaşıma başvurulabilir. Bu yaklaşımda fiiller, yol açtıkları sonuçlara göre doğru ya da yanlış olarak tanımlanır (Gallagher, 2009). Dolayısıyla, araştırmada alınacak kararlara şöyle bir yaklaşım yol gösterebilir: Beklenen en iyi sonuçlar, öngörülen yararların olası olumsuz sonuçlara göre daha büyük ve gerçekleşme olasılığının da daha fazla olması... Başka bir deyişle burada doğru fiiller, mümkün olan en fazla sayıda kişi için genel anlamda en fazla yararı sağlayan fiillerdir. Denklemdeki ek bir faktör ise eğer araştırma hiç yapılmazsa ortaya çıkabilecek zarardır.

Gelgelelim, ‘en fazla sayıda kişi için en fazla yarar’ ile araştırmaya katılan kimi çocuklar açısından bireysel olarak doğabilecek sonuçlar arasında potansiyel bir çelişki olduğunda bu yaklaşıma başvurulmasında birtakım güçlükler ortaya çıkar. Hakları temel alan bir perspektiften bakıldığında, BMÇHS çocuğun yüksek yararı (Madde 3.1) ve şiddetin her biçiminden

Çocuklar ve yetişkinler arasındaki güç eşitsizlikleri, araştırmaya çocukları da dâhil etme amacındaki araştırmacıların önündeki en büyük etik meselelerden biridir.

Hakları temel alan bir bakış açısından, araştırmacıların, araştırmada yer alan çocuklara herhangi bir zarar gelmemesini sağlama ve sosyal gruplar olarak çocukların uzun dönemli ve daha büyük yararını gözetme sorumlulukları vardır.

korunma (Madde 19) gibi hükümlerde yer alan genel ilkelerden hareketle araştırmacıların araştırmaya katılan herhangi bir çocuğun zarar görmemesini sağlama ve sosyal grup olarak çocukların uzun dönemdeki ve/ya da daha kapsamlı yararını gözetme sorumlulukları vardır.

En iyi sonuçlar yaklaşımının başka bir güçlüğü de şudur: Bir fiilin belirli bir çocuk açısından hem olumsuz hem de olumlu olmak üzere çeşitli sonuçları olabilir. Örneğin, belirli bir sonuca ulaşmada araç olarak başvurulmuş görüşme bir yandan çocuğa öfke duyulması gibi olumsuz sonuçlara yol açabileceği gibi aynı görüşme daha uzun dönemde belirli bir hizmete erişim ya da ciddi bir toplumsal soruna daha fazla eğilme gibi olumlu sonuçlar da verebilir. Odaklanılan yer araştırma sonuçları ise, bu durum, veri toplama araç ve süreçleriyle ilgili daha karmaşık ve çok yönlü sonuçların ortaya çıkma potansiyelini gizleyebilir. Bütün bunlar, araştırmanın araçlarının, araştırma sürecinin üzerinde titizlikle durulması gereken başlıca nokta olduğuna işaret eder. Bu konu Mary Catherine Maternowska'nın 13-17 yaş grubundan çocuklarla gerçekleştirdiği çocuklara yönelik şiddetle ilgili durum araştırmasında ele alınmıştır.

Örnek durum 6: Çocuklarla şiddet eksenli hassas konularda görüşme: Çocuklara yönelik şiddet araştırma araçları ve süreçleri 13-17 yaş grubundan çocukları koruma açısından yeterli önlemler getiriyor mu? Mary Catherine Maternowska (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.125).

Tek tek çocuklar, kendileri açısından doğabilecek riskleri en iyi değerlendirebilecek konumda olan kişilerdir ve bilgiye dayalı onayı önemli kılan nedenlerden biri de budur (Laws & Mann, 2004). Bununla birlikte araştırmacılar muhtemelen araştırmaya katılımın uzun dönemdeki ve daha kapsamlı potansiyel sonuçlarına daha fazla ağırlık tanıyacaklar, bu nedenle araştırmaya katılmaları nedeniyle çocuklar açısından doğabilecek riskleri değerlendirme sorumlulukları da artmış olacaktır. Kendi kültürlerinden farklı ortamlarda bulduklarında ya da belirli çocuk gruplarıyla çalıştıklarında, potansiyel risklerin daha iyi kavranması açısından yerel ya da uzman danışmanlığına başvurmak araştırmacılar açısından önemlidir. Olağanüstü durum ya da geçiş dönemi gibi koşullarda ailelerinden ayrı düşen çocuklar gibi, katılımcı çocuklar özellikle güç durumdalarsa araştırmacı sorumluluğu daha fazla öne çıkar.

Çocukların katıldıkları araştırmalarda zarar nasıl asgariye indirilir ya da ortadan kaldırılır?

Araştırmacılar, araştırma katılımcılarını araştırma sonucu ortaya çıkabilecek fiziksel, duygusal ya da toplumsal zararlara karşı korumaktan sorumludur (Ennew & Plateau, 2004; Laws & Mann, 2004) ve ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları önceden görmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaları gerekir. Potansiyel zararın asgariye indirilmesi ve kimi durumlarda da ortadan kaldırılması, bu zararın tanımlanmasıyla, etik konular üzerinde daha en baştan düşünülmesiyle ve bunun daha sonra devam ettirilmesiyle sağlanabilir. Potansiyel zarar bir kez tanımlandığında, araştırmacılar bunu olsun, herhangi bir sıkıntı ya da rahatsızlığı olsun birtakım pratik önlemlere de başvurarak bunları asgaride tutmak ya da ortadan kaldırmak için çaba gösterebilirler. Örneğin, belirli coğrafik mekânlar ya da sosyopolitik koşullar belirli riskler içerebilir ve araştırmacılar bunlara yönelik stratejiler geliştirebilirler. Silahlı çatışmaların ya da barış inşa süreçlerinin cereyan ettiği yerlerde bu

Potansiyel zararın projenin en başında belirlenmesi araştırmacıların bunu asgariye indiren ya da meydan vermeyen çabalarını ve önlemlerini mümkün kılar.

kapsamda yapılabilecekler arasında çocukların yalnız başlarına yolculuk yapmamalarını, gece geç saatlerde dışarıda kalmamalarını, mayınların ya da başka tehlikelerin bulunduğu yerlerde dolaşmamalarını sağlamak olabilir (Feinstein & O'Kane, 2008).

Dikkate alınması gereken diğer alanlar arasında, potansiyel zararın daha az belirgin olduğu ya da kolaylıkla giderilebileceği durumlar vardır. Çoklu olasılıklar üzerinde düşünülmesi araştırma süreci ve/ya da konusu bağlamında yerel koşulların bilinmesini gerektirir. Bilinç yaratıcı araştırmalarda yer almalarının çocuklar açısından getirebileceği kimi sonuçlar vardır. Örneğin, çocuğun bir işte çalışıyor olması ailenin geçimi açısından kritik önem taşıyorsa araştırmanın işçi hakları konusunda belirli bir bilinç yaratmasının sonuçları olacaktır. Başka bir örnek: Okul temelli bir araştırmada çocukların sınıflarından dışarıya çıkmalarının belirli fırsat maliyetleri olacaktır.

Yerel koşulların bilinmesi kadar önemli bir başka husus da araştırmacıların araştırmayı yürüttükleri örneklem nüfusun özellikleri hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Örneğin eğer araştırmada azınlık gruplara mensup çocuklar yer alıyorsa o zaman araştırmacıların (kendi kuruluşlarına bağlı olmak üzere) potansiyel zararları ya da olumsuz sonuçları belirlemek üzere bu topluluklara danışmaları gerekebilir. Benzer biçimde, araştırma belirli engelleri olan çocukları kapsıyorsa bu çocukların araştırmaya eşitlikçi temelde katılabilmeleri için potansiyel zararların belirlenmesi gerekir. Olasılıklar üzerinde düşünülmesi sonradan ortaya çıkacak zarar verici sonuçların önlenmesini ya da hafifletilmesini, eğer gerekiyorsa araştırmacıların sevk kaynakları hakkında önceden bilgi sahibi olmalarını sağlar.

Araştırma yöntemleri zararın asgariye indirilmesine de artmasına da katkıda bulunabilir. Zarar vermemek için, araştırma yöntemlerinin bilimsel ve güvenilir olması büyük önem taşır. Bu da araştırmacıların çocukların görüşlerinin doğru biçimde yansıtılması yükümlülüğüne işaret eder. Sağlam olmayan tasarımların ya da yetersiz örneklem yöntemlerinin etik olmadığı ileri sürülebilir; çünkü bunlar zaman aldıkları halde tatmin edici sonuçlar vermeyebilir ve istenirse de belirli çocuk gruplarının dışlanmasına yol açabilir. Güvenilir yöntemler arasında ise, söz konusu çocukların kapasitesine ve araştırma konusuna göre uyarlanmış ve geçerlilikleri kanıtlanmış araştırma araçları yer alır. Veri toplamada en az iki adımın atılması gerekir: araçların ve/ya da araştırma planlarının uyarlanması ve bir nirengi noktasının belirlenmesi. Özellikle çocukların anket sorularının hazırlanmasına katılmadıkları büyük ölçekli araştırmalar ve doğrudan görüşmeler ve odak grup tartışmaları gibi yöntemler, küçük çocuklarla yapılacak araştırmalarda en yeterli ya da uygun araçlar olmayabilir.

Risklerin önceden kestirilebilirliği, farklı araştırma paradigmalarına göre farklılık gösterebilir. Örneğin biyomedikal araştırmalarda, yetişkinlere ait verilerin çocuklara uzatılması uygun olmayacağından çocuk katılımcılar üzerinde test edilecek ilaçların geliştirilmesi gerekebilir (Yeung, 2007). Katılan çocuklar açısından riskin belirlenmesi ve konunun daha geniş olarak çocuklara yönelik ilaç geliştirmenin yararları bağlamında değerlendirilmesi güç olabilir. Eğer ortaya çıkabilecek risklerin mahiyeti bunların güvenilir biçimde önceden görülebilmesine izin vermiyorsa, çocuklara ve onlardan sorumlu olan kişilere klinik deneyler için onay almak üzere doğru bilgiler verilmesi temel bir etik görev olarak ortaya çıkar.

Risklerin ve olası sonuçların önceden kestirilmesinin zorluk çıkardığı bir başka araştırma durumu da daha önce ortaya çıkarılmamış durumların ve anormalliklerin araştırma sürecinde tesadüfen keşfedilmesiyle ortaya çıkar. Bu tür olasılıkların ve sonuçların açıklanması çocuklar ve

Hatalı tasarımlar ya da yetersiz örneklem yöntemleri etik değildir.

Risklerin önceden kestirilebilirliği, farklı araştırma paradigmalarına göre farklılık gösterebilir.

ebeveynler açısından yeni bir kaygı kaynağıdır ve bu nedenle büyük duyarlılık gerektirir. Bu tür durumlarda gündeme gelen ve üzerinde titizlikle durulması gereken risklerle ilgili konular Sebastian Lipina'nın durum araştırmasında ele alınmaktadır.

Örnek durum 7: Sinir sistemi görüntüleme araştırmalarında tesadüfi beyin bulguları, Sebastian Lipina (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.128).

İnternet gibi yeni teknolojilerin araştırmalarda kullanılması, zararın kavramsallaştırılmasına ve asgariye indirilmesine bir boyut daha ekler. Çocukların özel yaşamlarının gizliliğine ilişkin gerçekçi sayılmayacak beklentileri olabilir; kişisel bilgilere daha kolay erişilebilir; katılımcılar yanlış ayrıntılar verebilir ya da sahte kimliklere bürünebilirler (yetişkinlerin röntgencilik ya da kötü niyetlerini gizleme amacıyla) ve kamusal ve özel alanlar arasındaki ayırım silikleşebilir (Alderson & Morrow, 2011; Lobe, Livingstone & Haddon, 2007). Web sayfalarında kullanılanlara benzer birtakım güvenlik önlemleri internet temelli araştırmalarda kullanılabilir. Bununla birlikte, bunların çocukların gelişim halindeki kapasiteleriyle uyumlu olmaları temel önemdedir. Ya da içeriye yerleştirilmiş bu güvenlik öğelerinin ayarları olmalıdır; çünkü eldeki kanıtlar çocukların kullanıcı araçları, güvenlik ayarları, özel alanlar ve bildirimlerle birtakım sorunlar yaşadıklarını göstermektedir (O'Neill, Livingstone & McLaughlin, 2011). Ayrıca, internete yeni erişim olanaklarının giderek mobil hale geldiğini, yani çocukların yetişkin denetiminden uzak biçimde kendi dizüstü bilgisayarlarıyla, cep telefonlarıyla, ipod ipad ya da başka elde taşınır cihazlarla meşgul olduklarını gözetmek gerekir. Gerçi bu imkânlar çocukların araştırma sırasında ebeveynlerinden ya da başkalarından daha bağımsız olmalarını sağlayabilir, ancak gene de bu durum internetteki güvenlik riskleri konusunda bilgilendirilmeleri ve bu açıdan güçlendirilmeleri gerekir (O'Neill et al., 2011).

Etik mülahazalar araştırmanın planlama aşamasında dikkate alınmalı, proje bütçesinde kalemler olarak gösterilmeli ve takvime de yansıtılmalıdır.

Potansiyel zararın belirlenmesinin önemine ek olarak, bu zararın asgariye indirilmesine yönelik çabalara yardımcı olma açısından önemli bir konu da araştırma girişimlerinin kaynaklarına dikkat edilmesidir. Araştırmanın planlama aşamasında etik mülahazaların gözetilmesi mutlak önem taşır; etik ilkelerin ve uygulamaların her evrede yaşama geçirilmesi için bunlar proje bütçesinde kalemler halinde belirtilmeli ve bir takvime bağlanmalıdır.

Çocukların araştırma sırasındaki sıkıntıları nasıl asgariye indirilebilir ya da ortadan kaldırılabilir?

Çocukların yer aldıkları herhangi bir araştırma sıkıntı yaratabilir ve araştırmacıların buna hazır olmaları gerekir. Araştırma konusu çocuklar açısından rahatsız edici yönler taşıyorsa bu husus özellikle gündeme gelir; belki de araştırma çocuklara birtakım acılı deneyimlerini anımsatacaktır ya da çocuklar belirli açılardan özellikle güç durumdadır. Örneğin çocuklar istismara maruz kalmış olabilirler, kendilerine kötü davranılmış olabilir ya da çocuklar birtakım olağanüstü durumlar ya da ölüm sonucu ebeveynlerinden yoksun kalmış olabilirler. İstismar edilen ya da kötü muameleye maruz kalmış çocuklarla yapılacak araştırmalarda gündeme gelen temel bir konu, araştırmanın çocukları ciddi biçimde rahatsız etme, hatta onlara yeniden travma yaşatma olasılığının değerlendirilmesidir. Bu tür araştırmalar söz konusu olduğunda araştırmacılar çocukların korunmasını ve gözetilmesini sağlamak amacıyla araştırma tasarımında birtakım özel önlemlere yer verebilirler; örneğin, çocuğa bakan kişinin destek için devreye sokulması, çocuk merkezli bir metodolojik yaklaşım benimsenmesi

Çocukların yer aldıkları herhangi bir araştırma sıkıntı yaratabilir ve araştırmacıların buna hazır olmaları gerekir.

(Mudaly & Goddard, 2009) ve çocuk dostu sorgulama süreçlerine başvurulması gibi. Gerekliğinde, kimi araştırmalar daha önce tedavi amaçlı çalışmalara katılmış olan çocukları araştırmaya ağırabilirler ki bu da çocuklar açısından koruyucu bir etmen olarak işlev görür.

Sarsıntıya neden olabileceği apaçık hassas konulara ek olarak, araştırmacılar, belirli çocuklar açısından sıkıntı yaratabilecek konuların her zaman farkında olmayabilirler. Görünüşte masum gibi duran sorular ya da durumlar güçlü ve beklenmedik tepkileri tetikleyebilir. İstenç dışı çok fazla Şey açıklandığında çocuklar kendilerini duygusal olarak boşta kalmış hissedebilirler. Dolayısıyla araştırmacıların çocukların endişeli ve sıkıntılı durumlarında ne yapacaklarını bilmeleri gerekir. Araştırmacılar, çocukların verebilecekleri türde duygusal tepkilere önceden hazırlıklı olmalı, zararı rahatsızlık ve/ya da araştırmanın getirdiği kimi sıkıntılardan ayırmaya alışmaldırlar.

Risk ve zarar değerlendirmesi işiğinde araştırma çalışmasına karar verirken üzerinde durulacak temel mülahazalar arasında Şunlar yer alabilir: araştırmacının ve araştırma ekibi üyelerinin uzmanlık ve beceri düzeyleri; ilgili alandaki kideimli araştırmacılarından ve uzmanlardan talep edilecek denetimin ve desteğin düzeyi ve çocuklar açısından takip desteği imkânlarının olup olmadığı. Sıkıntı yaratan durumların nasıl ele alınabileceği Elsbeth Robson ve Ruth Evans'ın durum araştırmasında tartışılmaktadır. Burada, Zimbabve, Tanzanya ve BK'daki (Birleşik Krallık) HIV salgını sağlamında genç bakıcılarla gerçekleştirilen görüşmeler üzerinde durulmaktadır.

rnek durum 8: Çocuklarla yapılan görüşmelerde sıkıntılı durumları ele alma ikilemleri", Elsbeth Robson ve Ruth Evans (bakınız, rnek Durumlar bölümü s.130).

Bir görüşmeyle ilgili en olumsuz psikososyal zararın görüşme sırasında ya da bunun hemen sonrasında açıkça ortaya ıkımayabileceği, kaydedilmesi gereken önemli hususlardan biridir. Yapılabilecek önerilerden biri, bilinen, güvenilen, çocuğun normal davranışlarına aşına, işaretlerden sonuç çıkarabilen ve gerekiyorsa yardım için başvurabilecek bir kişi tarafından görüşme sonrası kontrol yapılmasıdır.

Çocuklar zarar gördüklerine ya da sıkıntı çektiklerine ilişkin işaretler verirse araştırmacıların sorumlulukları nelerdir?

Araştırmacıların, araştırma sırasında ve sonrasında gerekiyorsa çocuklara destek verilmesini sağlamaları gerekir. Araştırma planlamasının önemli bir parçası da araştırmaya katılmanın potansiyel olarak olumsuz sonuçlarının önceden görülmesi ve bunların ele alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır (Schenk & Williamson, 2005). Kimi araştırmalarda, araştırmacıların çocukların ebeveynlerini ya da onlara bakan kişileri çocukların sergileyebilecekleri duygusal tepkilere karşı desteklemeleri ya da bu alanda donanımlı kılmaları yerinde olabilir. Sıkıntı verici deneyimleri ya da duyguları yeniden hatırlamanın sonuçlarıyla baş edebilmeleri için çocuklara psikososyal destek ya da danışmanlık gerekebilir. Sağlık ya da refah yönelimli destek hizmetleri gibi diğer destek biçimleri, araştırma sürecinde ortaya çıkan güçlükleri karşılamalarında çocuklara yardımcı olma açısından gerekebilir. Sıkıntı verici deneyimlerin ya da duyguların yeniden hatırlanması gibi durumlarla baş etmelerini sağlamak açısından çocuklara psikososyal destek ya da danışmanlık gerekebilir. Araştırmacıların araştırma katılımcılarına zarar vermeme, onların iyiliğini gözetme sorumlulukları,

Ynlendirmelerde bulunan, çocuklar ve aileler için destek hizmetlerinin listesini sunan protokoller yararlı olabilir.

Çocukların ve ailelerin destek hizmetlerine yönlendirilmeleri, yetkin destek sağlayabilecek uygun kuruluşların belirlenmesi açısından iştişareleri ve yerel topluluktan bilgi alınmasını gerektirir.

Destek ihtiyacı gündemdeyse, buna karşılık destek hizmetleri belirlenemiyorsa, araştırmayı yürütme kararı yeniden gözden geçirilmelidir.

bu tür durumlara karşı önce den plan yapmalarını gerektirir. Kaygı yaratma potansiyeli taşıyan durumları ele alacak açık protokoller yapılması, ilgili yerlere yönlendirme (WHO, 2011) ve çocuklarla ailelerine destek verebilecek hizmetlerin bir listesini bulundurmak yararlı olabilecek adımlardır.

Çocukların ve ailelerin destek hizmetlerine yönlendirilmesi mevcut kaynaklar hakkında bilgiyi gerektirir. Büyük olasılıkla, bu doğrultuda yerel toplulukla temasa geçilip vasıflı hizmet ve destek sunabilecek durumdaki kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgi toplanacaktır. Araştırmacılar, eğer varsa, çocuklarla ilgili destek hizmetleriyle ilişki kurabilirler, gerekiyorsa bu kuruluşların hizmetlerini isteyebilirler, onları araştırma konusunda bilgilendirebilirler ve görüşlerini alabilirler. Kimi durumlarda çocuk odaklı hizmetlerin tespit edilmesi ve bunlara ulaşılması çeşitli nedenlerden dolayı imkânsız olabilir - destek kuruluşları yeterli kapasiteye sahip olmayabilir, coğrafi anlamda uzakta olabilir ve yetersizlikleri nedeniyle yarardan çok zarara yol açabilirler - ki böyle durumlarda alternatif stratejiler geliştirmek gerekir.

Çocuk odaklı hizmetlerin olmadığı durumlarda benzer destek sunan diğer kuruluşlardan yardım istemek uygun olabilir. Örneğin, eğer araştırma konusu çocuklara yönelik şiddet ise şiddetten etkilenen kadınlara yönelik hizmet sunan yerel kuruluşlar olabilir ve bu kuruluşların verdikleri kimi hizmetlerin çocuklara uyarlanması düşünülebilir (Laws & Mann, 2004). Araştırma katılımcıları ayrıca yerel kültüre uygun destek mekanizmalarından, yerel topluluk ya da dinsel inanç temelli kuruluş ve gruplardan da yararlanabilirler (Ruiz-Casares, 2013). Eğer destek ihtiyacı muhtemel gibi görüldüğü halde destek hizmetlerinin varlığı belirlenemiyorsa araştırmayı yapma kararı yeniden gözden geçirilmelidir.

Güvenlikle ilgili kaygıların olduğu durumlarda çocukları ya da ebeveynleri yönlendirecek uygun takip hizmetleri bulunmuyorsa ne olur?

Takip hizmetlerinin varlığı ve niteliği, araştırmacıların kuşku edilen çocuk istismarı durumlarını bildirme yönündeki kararları üzerinde etkili olabilir. Kimi araştırmacılar, çocuklara zarar veren kötü muamele, gereksiz aşağılama ve damgalama (eğer iddialar temellendirilmemişse) gibi olayların bildirilmesinin, eğer ortada takip hizmetleri de yoksa çocuklara ve ailelere verebileceği zararın yararları aşabileceği kanısındadır (Kotch, 2000). Kuşku edilen bir istismar durumu ya da güvenlikle ilgili kaygıların ışığında mahremiyetin ihlali, kimi durumlarda daha da zorlu ve karmaşık bir gündem olarak ortaya çıkabilir. Örneğin, çocuk koruma ya da ruhsal birtakım sonuçlarla ilgilenebilecek hizmetler ortada hiç yoksa ilgili durumları bildirme daha da sorunlu bir hale gelir. Kimi durumlarda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde hükümetin gözetiminde çocuk koruma hizmetleri bulunmamaktadır ya da çocukların ve ailelerin yönlendirilebilecekleri sosyal hizmetler sınırlı kalmaktadır ve çocukların bu hizmetlere güveni olmayabilmektedir. (Abebe, 2009; Hutz & Koller, 1999; Veena & Chandra, 2007). Ayrıca, istismarın bildirilmesi çocukların yüksek yararına olmayabilir de; eğer yetkili mercilerde kötü niyetli kişiler varsa böyle bir bildirim çocuğu daha riskli bir duruma da getirebilir (Young & Barrett, 2001).

Yerelde çeşitli kesimlere danışma kritik önemdedir ve araştırmacıların araştırmalarına başlamadan önce yasal gereklilikler, araştırmanın gerçekleşeceği alandaki uygun yönlendirme kaynakları ve alternatif kaynaklar hakkında sağlam bilgiye sahip olmaları gerekir. Yukarıda değinildiği ve Mónica Ruiz-Casares'in durum araştırmasında ele alındığı gibi, araştırmacılar, çocuk odaklı hizmetlerin varlığının belirlenmesinin pek olası görülmediği durumlarda alternatif stratejiler arayabilirler.

Örnek durum 9: Koruma ile katılım arasındaki dengeyi tutturma: Takip hizmetleri hemen bulunamıyorsa ne yapılmalı? Mónica Ruiz-Casares (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.132).

Ek olarak, güvenlikle ilgili kaygıların ele alınmasında araştırmacıların becerileri ve verecekleri tepkiler de önemlidir ve bunlar durumla duygusal olarak baş etmelerinde ve gerekli hizmetlere yönlendirilmelerinde çocuklara yardımcı olur. İdeal olanı, araştırma personelinin çocuk koruma alanında eğitim almış olmasıdır. Öyle bir bu eğitim kaygıların belirlenmesinde ve idare edilmesinde, mümkün olduğu durumlarda deneyimli araştırmacılarla ve yereldeki çocuk koruma uzmanlarıyla işbirliği yapılmasında araştırmacılara yol gösterebilir. Etik denetim, araştırmacıların çeşitli kaygıları ele almalarına, rehberliğe başvurmalarına ve hesap verebilirlik açısından bir forum oluşturmalarına imkân tanır [bu konu Araştırmacı Desteği bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır].

Güvenlikle ilgili kaygıların bildirilmesi olumsuz birtakım sonuçlara yol açabilirse ne yapılmalı?

Çocukların güvenliğiyle ilgili kaygıların bildirilmesi her zaman düz ve basit bir iş değildir. Yukarıda değinildiği gibi, ortada uygun ya da yeterli hizmetler olmayabilir. Çocuk koruma hizmetleri yetersiz olabilir, ağır hareket edebilir ya da daha önce bu hizmetlere yönlendirilmiş çocukları kendinden soğutmuş olabilir. Esasen çocuklardan bir bölümü söz konusu hizmetlerle ilgili deneyime sahip olabilir ve bu hizmetlerin yetersizliği konusunda araştırmacıyı bilgilendirebilir. Bildirimde bulunmayı karmaşıklaştıran bir başka durum da devletin ya da hükümet dışı bir kuruluşun yönetimindeki kurumlarda kalan çocukların kendilerinden sorumlu olan kişilerin uyguladıkları kurumsal ceza ya da şiddetle ilgilidir. Çocuklar bu kurumlarda kalmaya devam edeceklerse ilgili olayların bildirilmesi çocukları daha büyük risk altına sokabilir.

Çocukların risk altına girme olasılıklarının yüksek olduğu alanlardaki araştırmalar, örneğin cinsel sömürü mağduru çocuklarla yapılacak araştırmalar, araştırma sürecinde yer almayan çocuklar tarafından, bu tür güvenlik kaygılarının araştırmacı tarafından belirli mercilere iletileceği beklentisi yüzünden sekteye uğrayabilir. Kimi durumlarda araştırmacılar açısından ortaya çıkabilecek bir başka güçlük ise, yetkili mercilere bildirildiklerinde çocuklar açısından ortaya çıkabilecek hukuki sakıncalardır. Örneğin, herhan8gi bir ülkesi olmayan ya da iltica arayan çocuklarla suç teşkil eden fiillere karışmış çocuklar bu tür bildirimler sonucunda sınır dışı edilme, gözaltına alınma, fiziksel cezaya maruz kalma ve suç kayıtlarına girme gibi risklerle karşılaşabilirler. Kimi araştırmacılar tarafından bu tür kaygıları ele almada başvurulan bir yol "bildirimde bulunma çitasının" yüksek tutulmasıdır ki bu durumda bildirilecek durumlar ancak aşırı örneklerle sınırlanmış olur.

Özellikle etkili koruyucu sistemlere başvurma imkânlarının sınırlı kaldığı durumlarda araştırmacılar kendi çalışmalarının çocuklar açısından neyi getirebileceği konusunda fazla bilgi sahibi olmayabilirler. Bu tür ikilemlere verilebilecek kolay yanıtlar yoktur. Bununla birlikte, araştırmacıların çeşitli olasılıkları hesaba katmaları, araştırmaya başlamadan önce verecekleri çeşitli tepkileri planlamaları gerekir. Bunları yaparken de yerel koşulların güçlü yanları ve sınırlılıkları, var olan hizmetler, çocuğun gelişim halindeki yetenekleri ve verili andaki durumu ve güvenlikle ilgili kaygıların bildirilmesi durumunda bunun çocuklar üzerindeki olası etkileri hesaba katılmalıdır. Ayrıca, belirli

Araştırmacılar, çocuklarla güvenli ortamlarda yapacakları görüşmelerle potansiyel risk ve zararlar hakkında fikir edinebilirler.

bir çalışmaya katılmanın potansiyel riskleri ve zararları konusunda çocukların kendilerinden bir şeyler öğrenmek de mümkündür. Bir grup çocukla güvenli bir ortamda gerçekleştirilecek bir ön görüşme, yalnızca çocukların algılayabilecekleri birtakım etik konuları ortaya çıkarabilir; örneğin, zorbalık ya da damgalanmaya moruz kalma, kamu güvenliği görevlilerinin durup dururken dikkatleri kendilerine yöneltmesi gibi.

Çocukların korunma haklarıyla katılım hakları arasında denge tutturulması neden önemlidir?

Kimi araştırma durumlarında çocukları zarardan korumakla araştırmaya katılma haklarına saygı gösterilmesi arasında bir gerilim ortaya çıkabilir. Araştırmacıların çocukları araştırmaya dâhil etme kapasitesi, araştırma konusunun hassas sayıldığı durumlarda daha da sınırlanmış olur (Powell et al., 2011) ve çocukların durumu özellikle güçse kendilerine araştırmaya katılma fırsatları da daha sınırlı biçimde tanınır (Powell & Smith, 2009). Ayrıca, çocuklar birtakım pragmatik nedenlerle de araştırma kapsamı dışında tutulabilirler; örneğin, çocuklarla hassas konularda araştırma yapacak vasıflı personelin bulunmaması ve yeterli finansman sağlanamaması gibi. Çocukları zarardan korumanın önemi, zarar vermeme ve adaleti gözetme şeklindeki felsefi ilkelerle belirlenir ve bunlar BMÇHS'de yer alan çocuk haklarını yansıtır (özellikle 3.1, 3.3 ve 36. Maddeler). Bununla birlikte, korumacı yönü çok güçlü bir söylem de vardır ve buna göre çocuklara kendilerini ilgilendiren meselelere katılma ve görüşlerini açıklama hakkı tanınmaz (Powell & Smith, 2009) ve çocuklar potansiyel risk gerekçesiyle araştırma kapsamı dışında tutulur (Graham & Fitzgerald, 2010).

Çocukları zarardan korumak ile katılım hakkına saygı arasındaki gerilim kısmen farklı disiplinlerin ve farklı koşulların sonucu olarak çocuklara ilişkin temel kavramsallaştırmalarından kaynaklanır. Örneğin klinik bilimlerde etik tartışmalar çocukların riskten ya da doğrudan zarardan korunmalarını öne çıkarırken sosyal bilimlerdeki tartışmalar çocukların araştırmalardan dışlanmalarına odaklanır ve güç dengesizliklerini ele almanın ve çocukların seslerini duyurmalarının sağlanması açısından çocukların katılımcılığından yanadır (Dixon-Woods, Young & Ross, 2006). Mümkün olduğu ölçüde ve adalet, yarar ve saygı ilkeleri doğrultusunda katılım ve korunma hakları arasındaki dengeyi en iyi kurabilecek yollar konusunda çocuklara danışılmalıdır.

Araştırmacılar çocukların araştırmaya katılımlarının eşitlikçi olmasını nasıl sağlayabilirler?

Çocukların katılımı konusunda ayrımcılık ya da yanlılık, toplumda ve çocuklar arasında var olan güç ilişkilerinden kaynaklanabilir. Araştırmacılar bu tür güç ilişkilerinden ya da toplumdaki gelen etkilerden muaf değillerdir. Araştırmacıların kendi değerleri, inançları ve deneyimleri çocukların araştırmaya eşitlikçi biçimde katılımları üzerinde etkili olur. Dolayısıyla, gerek kendi varsayımları gerekse yaş ve cinsiyet gibi durumlar üzerinden ortaya çıkan toplumsal, topluluksal ve ailesel temsillere ilişkin bir anlayış geliştirilmesi etik karar verme açısından kritik önemdedir ve bunlar da etik denetim ve eğitim aracılığıyla büyük ölçüde kolaylaştırılıp güçlendirilebilir.

Toplumsal farklılaşmanın keskin olduğu kimi koşullarda kimi çocuklar başkaları tarafından susturulabilir. Örneğin dilsel azınlık gruplara mensup çocuklar başka çocukların ayrımcılığına maruz kalabilir. Bu da, özellikle odak grup çalışmaları öngörülüyorsa, araştırmaya katılma, ayrımcılık sonucunda dışarıda kalma potansiyeli olan çocukları belirleme ve veri toplama gibi alanlarda tüm çocukların görüşlerinin ve gerçeklerin temsili açısından araştırmacılar için güçlük oluşturur.

Çocukların katılımı konusunda ayrımcılık ya da yanlılık, toplumda ve çocuklar arasında var olan güç ilişkilerinden kaynaklanabilir

Online yöntemler kullanan araştırmacıların dijital dışlanmayı pekiştirip daha yerleşik hale getirme olasılığını dikkate almaları yerinde olacaktır.

Kullanılan yöntemler de belirli bir kesim çocuğun katılımını güçleştirebilir. Örneğin, bilgiye dayalı onay ve araştırma süreci boyunca iletişimin sürekli kılınması açısından işitme engelli çocuklar, örneğin, bu alanda vasıflı bir tercüman gibi ek desteğe ihtiyaç duyabilir. Bir başka örnek: Online araştırma, internete erişim olanağı bulunmayan çocuklar söz konusu olduğunda güç ya da olanaksız olabilir. Dolayısıyla online yöntemler kullanan araştırmacıların, dijital dışlanmanın toplumsal dışlanmayı daha da pekiştirici yanı olup olmadığını dikkate almaları yerinde olacaktır. Katılımcı araştırma, mevcut ayrımcılık ve dışlama örüntülerini pekiştirmeyip tersine bunların karşısına çıkmalı, ayrımcılığa maruz kalıp dışlanan çocuk gruplarını katılıma teşvik etmelidir (Feinstein & O’Kane, 2008). Araştırmacılar, araştırma sırasında çocukları etkileyen ayrımcılık, dışlanma ya da adaletsiz durumların farkına vardıklarında ek etik konular gündeme gelir. Bu durumda araştırmacıların, Jude MacArthur’un durum araştırmasında ele alındığı gibi zorbalık ya da engelli bir çocuğun dışlanması türü durumlara tanık olduklarında hesap verebilirlik ve tanıtım-savunu alanlarında zor kararlar vermeleri gerekir.^{xvii}

Örnek durum 10: Okuldaki ikilemler: Engelli çocukların kapsanmasını nasıl ve ne zaman desteklemeli?”, Jude MacArthur (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.134).

Odak gruplu araştırmalarda, “iç çeşitliliğin” daha az ele gelir biçimleri (Eurochild, 2011, s.7) çocukların eşitlikçi katılımını etkileyebilir; burada kastedilen, örneğin çocukların nasıl öğrendikleri, nasıl iletişim kurdukları, sorunları nasıl çözdükleri, iç ve dış ortamları nasıl anlamlandırdıkları ve duygusal girdileri nasıl yönettikleri gibi başlıklardır. Örneğin kimi çocuklar bir şeye dokunduklarında daha iyi dinlerler; dolayısıyla bu çocukların önlerine dokunabilecekleri kimi materyaller ve nesnelere konulması daha iyi dinlemelerini sağlayabilir. Başka bir örnek de şöyle: Kimi çocuklar ne düşündüklerini konuşmaya başlayarak toparlarlar; diğerleri ise “düşüncelerini bir araya getirmeden” konuşmazlar (Eurochild, 2011, s. 8). Bu tür farklılıkların bilincinde olunması, araştırmacıların çözüm için yollar geliştirip uygulamalarına yardımcı olabilir ve böylece tüm odak grup mensuplarının daha eşitlikçi katılımı sağlanabilir.

RCT’lerde ve diğer deneyselci tasarımlarda eldeki koşullara tesadüfi yaklaşım önemlidir; böylece örneklemden tüm çocukların her durumda seçilme için eşit fırsatları olacaktır. Tesadüfileştirme, örneğin bilgisayar temelli tahsis ya da tesadüfi sayılar kullanılması gibi tamamen şansa dayalı olmalıdır ve örneğin başvuru tarihi, klinik ya da sosyal güvenlik numaraları gibi sistematik karakterler kullanılmamalıdır. RCT’lerde, kontrol grubuna plasebo değil hâlihazırdaki en iyi tedavi uygulanmalıdır ve denemenin olumlu sonuçlar vermesi durumunda deneme tamamlandıktan sonra bu gruba yeni tedaviyi almaları için sıraya girmeleri önerilmelidir.

Çocukların önderliğindeki araştırmalarda olduğu gibi araştırma tasarımına çocukların katılımı araştırmanın kendisi açısından son derece yararlı olabilir. Aracılığını yetişkinlerin yaptıkları araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmalarda güç ve temsille ilgili konuları çözüme bağlamak gerekemeyebilir (Clavering & McLaughlin, 2010; Kellett, 2010). Bununla birlikte, çocukların ve gençlerin araştırma çalışmalarının tasarımına ve uygulanmasına anlamlı biçimde katılımı projenin başarısı açısından kritik önem taşıyabilir (Radford et al., 2011).

---

^{xvii} Engelli kişilere ve çocuklara atıfta bulunurken kullanılacak dil konusunda sürüp giden tartışmalar vardır (Robinson, 2013). Toplumsal model kuramcıları ve kimi ülkelerdeki araştırmacılar, engelliliğin ortaya koyduğu temelde toplumsal, siyasal ve yapısal süreçleri tanıma açısından ‘engelli çocuklar’ terimini kullanmaktadır. Buna karşılık diğer ülkelerde ‘engelleri olan çocuklar’ terimi daha sık kullanılmakta ve kendi durumlarını açıklayanların tercihi de budur. ERIC derlemesinde bunlardan ikincisi, ‘engelleri olan çocuklar’ kullanılmaktadır; bununla birlikte bu kullanım, yazarların kendi tercihlerini zorunlu olarak yansıtmamaktadır.

Çocukların görüşlerinin nadiren sorulduğu ve belirli bir önem taşıdığı için yeniden ele alınması gereken ilgili bir alan da çocukların kendilerinin araştırma etiği konusundaki düşünceleridir. Buna, ERIC derlemesi kapsamında yer verilen, etik mülahazalara ilişkin tartışmalar da dâhildir. Jurrius ve Uzozié'ye (2012) göre etik konuların altından kalkmaya yönelik somut yöntemler bulma yolunda iyi bir başlangıç, araştırmacıların kendi aralarında, daha önemlisi araştırmacılarla çocuklar arasında bu konuların konuşulması olacaktır. Çocuklarla etik meselesini tartışmada dikkate alınması gereken hususlar Kitty Jurrius'un durum araştırmasının odaklandığı konudur.

Örnek durum 11: Çocuklarla etiği tartışmak, Kitty Jurrius (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.136).

ZARARLAR VE YARARLAR KONUSUNDA BMÇHS

- Araştırmaya katılımları açısından, hiçbir çocuk cinsiyeti, ırkı, dini, yapabilirlikleri ya da diğer herhangi toplumsal ya da siyasal özelliklerinden dolayı ayrımcılıkla karşılaşmamalıdır (Madde 2).
- Araştırmacılar, araştırma kuruluşları ve hükümetlerin çocuklar için en iyisi neyse onu yapma ve çocukların korunmalarını sağlama sorumlulukları vardır (Madde 3).
- Çocukların, sömürücü, kendilerine zarar veren ya da sağlıkları, eğitimleri ve gelişmeleri açısından sakıncalı araştırmalara karşı korunma hakları vardır (Maddeler 6, 19, 32 ve 36).
- Araştırmacıların, araştırma sürecinde gündeme gelen konulardan olumsuz biçimde etkilenmeleri halinde çocukları danışmanlık ve destek hizmetlerine yönlendirme sorumlulukları vardır (Madde 39).
- Araştırma, çocukların konuşarak, çizerek, yazarak ya da başka yollardan görüşlerini dile getirme haklarına saygılı olmalıdır. Araştırmacıların, çocukları dinleme ve görüşlerini ciddiye alma sorumlulukları vardır (Maddeler 12 ve 13).
- Araştırmada yer almanın oluşturucu-yapılandırıcı bir değeri vardır; dolayısıyla araştırma yetenek ve yapabilirliklerini kullanıp geliştirmelerinde çocuklara yardımcı olmalıdır (Maddeler 5, 6, 12 ve 13).
- Araştırma süreci boyunca bedenen ya da zihnen incinmeden ve kötü muameleden korunma tüm çocukların hakkıdır (Madde 19).
- Araştırmada çocukların cezalandırılmalarına izin verilemez (Madde 37).

ANAHTAR SORULAR

Bu araştırmanın yapılması gerekiyor mu?

- Araştırma yeni bilgiler sağlayacak mı?
- Aranılan bilgilerin başka bir yerde bulunamayacağından emin misiniz?
- Çocukların araştırmada yer almaları gerekli mi yoksa aranılan bilgiler başka yollardan da elde edilebilir mi? (çocukların kendi adlarına konuşmaları yerine yetişkinlerin çocuklar adına konuşmaları seçeneği dışında)
- Çocukların araştırmaya katılımı hangi biçimde olacak?

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için gerekli kaynaklar var mı?

- Mümkün olan en iyi yerel bilgilerin edinilmesi ve araştırmanın gerçekleştirilmesi için hangi kaynaklar (para, zaman, personel, donanım vb.) gerekiyor ve bunlar hemen sağlanabilecek durumda mı? Eğer değilse bunların sağlanmasına yönelik bir plan var mı?
- Araştırma projesinin etiğe uygun başlatılması için gerekli kaynakların sağlanmasına ne kadar zaman ayırmak gerekiyor?

Araştırmacı olarak, çocuklarla karşılaşmaya ne kadar hazırsınız?

- Araştırmaya katmak istediğiniz çocuklar hakkında neler biliyorsunuz?
- Çocuklar ve yaşantıları hakkında neleri bilmeniz gerektiğini nasıl belirleyeceksiniz?
- Çocukları araştırmaya katma açısından gerekli becerilere (teknik ve kişiler arası ilişkiler) sahip misiniz? Çocuklarla diyalog kurma deneyiminiz ne kadar? Çocuk gelişimi hakkında neler biliyorsunuz?
- Kendinizle çocuklar arasındaki güç farkını ele almada hangi araçlara (ya da yöntemlere) başvuracaksınız?
- Bu araştırma çocukların tümünü nasıl kapsayacak?
- Marjinal konumdaki/ulaşılması güç çocukları belirlemek ve araştırmada yer almalarını sağlamak için hangi adımlar atılabilir?
- Eğer çocukları dâhil etme gibi bir niyetiniz yoksa çocuklar hangi gerekçeyle ve neden dışarıda bırakılacak?

Çocukların güvenliğini nasıl sağlayacaksınız?

- Çocuklar için tanımlanabilir riskler söz konusu mu?
- Araştırma bulgularının kamuoyuna açıklanması halinde ortaya çıkabilecek riskler var mı?
- Riski azaltmak için ne gibi planlar yapılabilir?

- Özel koşulları nedeniyle yüksek risk altında olan çocuklar var mı? Varsa bu çocuklar kimler ve neden böyle bir risk altındalar?
- Eğer gerekiyorsa çocuklar için harekete geçirilebilecek topluluk ve/ya da profesyonel kaynakları ve hizmetleri nasıl tespit edeceksiniz?
- Bir çocuk zarar ya da istismarla karşılaşmışsa hangi uygun adımları atacaksınız?
- Bu girişimler hakkında kimleri bilgilendirmeniz gerekiyor?
- Araştırmanın yürütüldüğü yerde çocuk istismarı bildirimine ilişkin yasal zorunluluklar ne durumda?
- Araştırmaya katılmaları halinde çocuklara yönelik damgalamalar neler olabilir? Bu konuda ne yapacaksınız?
- Araştırma sırasında ve/ya da sonrasında çocukları korumak için projenizde güvenlik protokolleri ya da politikaları hazırlamanız ve/ya da uygulamanız gerekiyor mu? Gerekiyorsa, hangi protokoller ve politikalar?
- Çocuğun olağan davranışlarına aşına, bilinen ve güvenilen, durumu kavrayıp gerekiyorsa ek yardım bulabilecek bir kişinin görüşmeler sonrasında gerekli denetimleri yapması gibi bir konuyu düşündünüz mü?

Sıkıntıya girmeleri ya da sorun yaşamaları durumunda çocuklara nasıl davranacaksınız?

- Çocukların yaşayabilecekleri sıkıntılara yanıt verebilecek deneyime ve/ya da becerilere sahip misiniz?
- Araştırma ekibi üyeleri için ne gibi bir denetim ve destek öngörüyorsunuz?
- Sıkıntılı çocukları desteklemek için ne gibi düzenlemeler yapmanız gerekiyor? Sorunlarının ve kaygılarının giderilmesini nasıl sağlayacaksınız?

© UNICEF/NYHQ2009-0222/Estey

Vietnam'ın merkeze uzak Lao Cai ili Bac Han ilçesinde Ban Pho ilkokulunda yerli bir topluluğa mensup kız çocuklar dışarıda okurken.

55 ETİK KILAVUZ: BİLGİYE DAYALI ONAY

Ebeveynlerden/çocuklara bakan kişilerden onay alınması araştırma ilişkisinde merkezi önemde yere sahiptir ve araştırmaya katılan kişinin saygınlığına, görüşlerini ifade edebilme yeteneğine ve kendisini etkileyen konularda sözünü söyleme hakkına duyulan saygıyı işaret eder. Bilgiye dayalı onay, açık bir anlaşmadır ve tarafların araştırma hakkında bilgilendirilmelerini, bunun hakkında bir fikir sahibi olmalarını öngörür. Bu onay gönüllülük temelinde verilmelidir ve karşılıklı görüşmeye tabi olmalıdır ki çocuklar araştırma sürecinin herhangi bir aşamasında onaylarını geri çekebilsinler

İYİ UYGULAMA ŞUNLARI YAPMANIZI GEREKTİRİR:

- Araştırmaya katılan tüm çocuklardan onay alma.
- Araştırmanın amacından ve katılımlarının ne şekilde olacağından tüm çocukların bilgi sahibi olmalarını sağlama.
- Katılmaya itiraz ya da isteksizlik dâhil, çocukların araştırmaya katılım konusundaki her kararına saygılı olma.
- Ebeveyn desteği almanın güçlü yanlarını ve sınırlamalarını titizlikle dikkate alma.
- Çocukların (ve başkalarının) onayın görüşmeye tabi olduğunu ve bu onayın herhangi bir noktada geri çekilebileceğini anlamalarını sağlama.
- Onay alma sürecini, çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini ve araştırmanın genel çerçevesini dikkate alarak tasarlama.
- Bilgiye dayalı onayın toplum önderlerinden ya da temsilcilerinden alınması gerekip gerekmediğini yerele danışarak belirleme.

**Ebeveynlerden/
çocuklara bakan
kişilerden onay
alınması araştırmaya
katılan kişinin
saygınlığına,
görüşlerini ifade
edebilme yeteneğine
ve kendisini etkileyen
konularda sözünü
söyleme hakkına
duyulan saygıyı işaret
eder.**

TEMEL MÜLAHAZALAR

Ebeveynlerden/çocuklara bakan kişilerden onay alınması araştırmaya katılan kişinin saygınlığına, görüşlerini ifade edebilme yeteneğine ve kendisini etkileyen konularda sözünü söyleme hakkına duyulan saygıyı işaret eder.

Ebeveynlerden/çocuklara bakan kişilerden onay alınması araştırma sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır (Powell et al., 2011). Bu, araştırma ilişkisinin köşe taşıdır ve temeldeki önemli etik mülahazaları yansıtır. Birey olarak araştırma katılımcısına yönelik saygının ortaya konulması da buna dâhildir; başka bir deyişle burada söz konusu olan insanların kendilerini etkileyen meselelerde karar verme kapasiteleri ve haklarıdır. Bu söylenen biraz daha genişletilirse katılımcı kişinin kendi durumuna ilişkin bilgisine, araştırmaya katılımı ilişkili potansiyel riskleri tartabileceğine, kendileriyle ilgili riskler söz konusuysa bunu en iyi çocukların kendilerinin bilebileceğine ilişkin kabul ve saygıdır (Laws & Mann, 2004). Bu saygının gereği olarak araştırmacının, çocuğun reddetme, yani katılmayı kabul etmeme, araştırmadan herhangi bir anda çekilme ve kendi kararına ebeveynlerinin ve başkalarının tercihleri önünde yer verme hakkını gözetmesi gerekir. Katılımcının bilgiye dayalı onayının alınması aynı zamanda bir dürüstlüğü de ortaya

koyar; başka bir deyişle araştırmacı araştırma çalışması ya da aradaki ilişkinin niteliği konusunda katılımcıyı aldatmamıştır.

Bilgiye dayalı onayın dört ana özelliği vardır: onay, açık bir fiildir (örneğin sözlü ya da yazılı bir anlaşma gibi); onay, ancak katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmişlerse ve bu konuda bir anlayışa sahiplerse verilebilir; onay, herhangi bir zorlama olmadan gönüllülük temelinde verilmelidir ce nihayet onay pazarlığa tabi olmalıdır; başka bir deyişle katılımcı araştırma sürecinin herhangi bir anında kendini geri çekebilmelidir (Gallagher, 2009). Pratiğe dökülmesi çoğu kez zorlu olan bu dört ana özellik aşağıda açıklanmaktadır.

Onay açık bir fiili gerektirir

Araştırmacılar açısından kritik bir konu onay işleminde kimin yer alacağına ve bunun nasıl ortaya konulacağına karar vermektir. Katılımcı/araştırmacı ikilisi yerine araştırmacı, çocuk katılımcı ve ebeveyn/bakıcıdan oluşan bir üçlüyü merkez alan çocuklu araştırma ilişkileri söz konusu olduğundan çocukların yer aldıkları araştırmaların etik açıdan kendine özgü karmaşık yanları vardır. Araştırmaya katılım için çocuklardan doğrudan onay alınması çocukların özerkliklerine ve insan haklarına saygının bir işaretidir. Çocukların kendilerini ilgilendiren kararlara katılma hakkı temel bir insan hakkıdır ve BMÇHS'nin katılımı ile ilgili maddelerinde, özellikle 12 ve 13. Maddelerde bu haktan söz edilmektedir.

Çocukların araştırmaya katılmaları söz konusu olduğunda genellikle ebeveyn (veli ya da bakıcı) onayı da gerekir. Çocukların onayı kendi başlarına vermeleri yasal düzenlemelere tabi olabilir. Örneğin Norveç'te önerilen araştırmacının mahiyetine göre, ebeveynlerin de bilgilendirilmeleriyle 16 ile 18 yaş arasındaki çocuklar genellikle onayı kendi başlarına verebilirler. 16 yaşından küçükler söz konusu olduğunda ise çocuklar ancak belirli koşullarda onay verebilirler. Buna karşılık, çocuk 12 yaşından küçükse katılımdan önce ebeveynlerinin aktif onayının mutlaka alınması gerekir (E. Backe-Hansen, kişisel görüşme, 12 Ekim 2012). Genellikle yaygın olan ebeveyn izni alma gerekliliği karşısında araştırmacılar çoğu kez iki etik zorunluluk arasında denge kurmaya çalışırlar: bir yanda çocukların katılmayı serbestçe tercih edebilmelerinin sağlanması (özerkliklerine saygı göstererek) diğer yanda ise ebeveynlerin çocuğun güvenliğini ve iyi olma halini sağlama sorumluluklarına saygı (Munford & Sanders, 2004).

Ayrıca, araştırmacıların zaman zaman çocukların yaşamlarında yeri olan çeşitli yetişkinlerden (örneğin okul yönetim kurulları, okul müdürleri, topluluk önderleri, sağlıkçılar, sosyal çalışmacılar gibi) onay almaları ve çocuklara araştırma adına yaklaşmadan önce belirli bir hiyerarşiyle pazarlığa oturmaları gerekir (Hood, Kelley & Mayall, 1996). Kimi kültürel ortamlarda araştırma için bireysel onaya odaklanılması kültürel ve toplumsal adetlere ters düşebilir; çünkü böyle ortamlarda onay ve bilgilendirme işleri daha geniş aileyi ve topluluğu da işin içine katan kolektif bir durumdur (Suaalii & Mavo, 2001). Dolayısıyla yerel istişare, çocukların araştırmaya katılımlarıyla ilgili olarak çocukların kendileri dışında başka kimlere başvurulması gerektiğini belirleme açısından önemlidir. Yerel istişarede dikkate alınması gereken bir faktör de araştırmacının konusudur. Örneğin, araştırma konusu çocuklara yönelik şiddetse, çocukların güvenliğini koruma açısından onay istenecek ya da araştırma hakkında bilgi sahibi olacak kişi sayısına ve konumuna bir sınır getirmek yerinde olacaktır.

Onay bilgiye dayanmalıdır

Etik araştırmacının gereklerinden biri de, hangi araştırma yöntemi kullanılıyor olursa olsun, katılımcıların bilgilendirilmesi ve araştırma çalışması hakkında fikir sahibi olmalarının sağlanmasıdır. Dolayısıyla,

Araştırmacı, çocuk katılımcı, ebeveyn ya da çocuğa bakan kişi çevresindeki çoklu araştırma ilişkilerinin varlığı nedeniyle çocukların yer aldıkları araştırmaların kendine özgü etik karmaşıklıkları vardır.

Araştırma konusu akılda tutulmak üzere, çocukların katılımıyla ilgili olarak kime başvurulması gerektiğinin belirlenmesinde yerel istişare önemlidir.

Çocuklar, yaşlarına, yeteneklerine ve gelişim halindeki uygun biçimde bilgilendirilmelidir.

çevredeki koşullar, farklı deneyimler ve her çocuğun gelişim halindeki yetenekleri dikkate alınarak çocuklara yaşlarına ve yeteneklerine uygun şekilde bilgi verilmelidir [ERIC derlemesinin Arka plan bölümünde ele alındığı gibi]. Çocuk hakları ve BMÇHS gibi öğeleri dikkate alan bir araştırma yaklaşımı, “hem oluşmuş hem de bilgi temelindeki görüşün belirlenmesine ve ifade edilmesine yardımcı olmak üzere (Madde 12), görüşleri henüz oluşma evresindeyken ve uygun durumlarda, çocuklara bilgi verilmesini (Maddeler 13 ve 17), yetişkin rehberliği sağlanmasını (Madde 5) öngörür” (Lundy & McEvoy, 2012, p.140).

Çocuklar, riskler ve potansiyel yararlar dâhil olmak üzere, araştırmanın neleri öngördüğünü anlamalıdır. Çocuklara bilgi verilmesi, onların katılım konusunda anlamlı bir tercihte bulunmalarını sağlar, araştırmacılara olan güvenlerini korur ve belirli bir saygıyı ortaya koyar (Spriggs 2010). Eğer çocuklar sürece araştırmacı olarak katılıyorlarsa, gerek onlar gerekse verilerin kendileri için toplanmakta olduğu çocuklar araştırmanın amacını, katılmanın getireceği potansiyel riskleri ve yararları ve ayrılacak zamanı bilmelidirler.

Çocukların katılımına onay veren diğer kişilerin de araştırma hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Ebeveynler ve “kapıları tutanlar” çocuklarının araştırmadaki rolü, bu arada kendi rolleri ve sorumlulukları konusunda bilgiye ihtiyaç duyarlar ve verildiğinde de bunu memnuniyetle karşılarlar. Verilen bilgiler çocuğun araştırmada yer alma kapasitesine işaret eder ve katılma konusunda karar verecek çocuklara ebeveynlerin yardımcı olmasını sağlar. Bu arada, çocuğun kendi meramını ifade edemeyecek durumda olması ya da özel bir güçlük içinde bulunması gibi haller dışında ebeveynler kendi görüşlerini çocuğunkiymiş gibi dayatmayacak, kendi özel kararlarına göre hareket etmeyeceklerdir. Kimi çocuklar söz konusu olduğunda, örneğin belirli engelleri olan çocuklarda, çocuklar adına ya da onlar hakkında konuşan birtakım aracılar araştırmaya katılıp katılmama konusunda verecekleri kararlar bu konumdaki çocukların da araştırma kapsamında yer almasını sağlayabilirler (Ulusal Engelliler İdaresi, 2009). Bununla birlikte çocukların özerkliklerine saygı açısından ara bilgi vericilerin kullanımı asgari düzeyde tutulmalıdır. Çocuğun bilgiye dayalı onay vermesi gerekmektedir ve bu mümkün olduğu ölçülerde aracı olarak hareket eden kişi açısından da geçerlidir.

Onay gönüllülük temelinde verilmelidir

Onayın herhangi bir zorlama olmadan serbestçe verilmesi gerekliliği çocukların katılacakları araştırmalarda kimi ek nüanslar da kazanır. Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç ilişkilerinin doğası, çocuğun onayını gerçekten serbestçe vermiş olduğunun doğrulanmasını güçleştirir [Bu konu aşağıda daha ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır]. Onayın alındığı sıra, ayrıca bu onayın kimden alındığı çocukların daha sonraki katılımları üzerinde etkili olabilir; ebeveynlerinin onayı ya da onay vermeyişi sonucunda çocuklar potansiyel olarak kendilerini sınırlandırmış ya da tersine güçlenmiş hissedebilirler.

Onayın üzerinde görüşülebilmelidir

Onay, araştırma boyunca devam eden bir süreç olarak kavramsallaştırılmaktadır (Alderson & Morrow, 2011; Hood et al., 1996). Bu süreç, bununla sınırlı kalmamak üzere, veri toplama iyine başlanmadan önce katılım için ilk anlaşmayı da kapsar. Dolayısıyla onay, araştırma çalışması boyunca üzerinde yeniden görüşülebilecek bir husus olarak görülür ve burada bilgiye dayalı ret bilgiye dayalı onay kadar önemlidir. Farklı araştırma paradigmaları, katılımın gerekli olduğu zaman sürelerinde de farklılaşmaya yol açar. Örneğin, uzun

Onayın kimden ve nasıl alındığı çocuk katılımı üzerinde etkili olabilir.

Onay, araştırma boyunca yeniden görüşülmeye tabidir ve bilgiye dayalı red de bilgiye dayalı onay kadar önemlidir.

yıllar süren ve araştırma amaçlarının zaman içinde önemli ölçüde değişebileceği boylamsal araştırmalarda çocuğun gelişim halindeki yeteneklerine göre onayın sürekliliğinin sağlanması etik açıdan gereklidir. Benzer biçimde, araştırmanın zamana yayıldığı grup bağlamlarında her evre için onay konusunun yeniden görüşülmesi de etik gereğidir. Ek olarak, grup bağlamlarında onayın görüşülmesi, araştırmaya katılım açısından ilgili tüm bireylerin haklarına gereken saygının gösterilmesi açısından zaman gerektirir. Grupla araştırma yapılırken gönüllü ve bilgiye dayalı onay alınmasıyla ilgili etik konular, bir kampta iltica başvurusunda bulunan gençlerle ilgili bir araştırma bağlamında Muireann Ni Raghallaigh ve Robbie Gilligan'ın durum araştırmasında ele alınmaktadır.

Örnek durum 12: Grup bağlamında bilgiye dayalı ve gönüllü onay alınması, Muireann Ni Raghallaigh ve Robbie Gilligan (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.138).

KARŞILAŞABİLECEĞİNİZ GÜÇLÜKLER

Araştırmaya katılıma onay, literatürde kapsamlı olarak tartışılmış etik bir mülahazadır (Powell et al., 2012). Ancak gene de konu bugün de önemli durumları gündeme getirmektedir ve sürekli netleşme gerektirmektedir. Etik kılavuzlarda bu konuda genel bir rehber sunulabilir (ve sunulmuştur); ancak araştırmacıların onayın nasıl alınıp nasıl belgeleneceğini belirlemede yerel koşulları, çocukların yaşını, kapasitesini ve kavrayışını dikkate alarak her araştırmayı bu açıdan tek tek değerlendirmeleri yerinde olacaktır. Araştırmanın konusu ve onay almanın yolları aynı zamanda yereldeki sosyal, siyasal ve kültürel özellikler ışığında da düşünülmelidir. Böyle bir yaklaşım ilgili özel koşulların dikkate alınmasını ve onay sürecinin her araştırmada yer alanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesini mümkün kılacaktır.

Tüm çocuklar onay verebilecek durumda mıdır?

BMÇHS çocukların gelişim halindeki yeteneklerini tanımaktadır (Madde 5) ve onay süreçlerinin buna göre düzenlenmesi gerektiği de açıktır. Bu, özellikle önemli bir husustur; çünkü çocukların bilgiye dayalı onay verebileceklerinin kabul edildiği yaş tartışmalıdır, ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi belirli bir ülkenin kendi içindeki farklı koşullara göre değişmektedir. Tutarsız ve kendi içinde çelişkili talepler ve çocukların kapasitesi konusundaki varsayımlar araştırmacılar açısından başarısızlık kaynağı olabilir (Powell et al., 2011).

Bununla birlikte, çeşitli durumlardan hareketle yapılan ve çocukların araştırmaya katılım konusunda sağlıklı karar vermek için gerekli bilişsel olgunluktan ve/ya da gelişim düzeyinden yoksun olduklarına dayanan varsayımlar bazı araştırmalar tarafından yanlışlanmaktadır. Bu araştırmalara göre çocuklar, hatta çok küçük yaşlarda ve öğrenme güçlüğü olanlar bile, kendilerine gerekli bilgiler verildiğinde bilgiye dayalı kararlar verebilmektedir (Powell et al., 2012). Bu konumdaki çocuklar onay veremeyecek durumda sayıldıklarında, karar verme sürecinden dışlanmaları bağımlılık ve yetersizlik görüşünü daha da pekiştirmektedir (Gallagher, 2010). Bu konunun bir çözüme bağlanması, belki de, çocukların onay verebilecek durumda olup olmadıklarının belirlenmesinden daha çok araştırmacıların kendi yeterlilikleriyle silgilidir: Araştırmacılar gerekli bilgileri verebiliyorlar mı? Onay süreçlerine yaratıcı biçimde yaklaşıp bu süreçleri çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenleyebiliyorlar mı? Ve bütün bunları yaparken aynı zamanda araştırma pratiğinde titiz olabiliyorlar mı?

Hangisi iyi: Çocuklardan onay alma mı anlaşma yapma mı?

Kabul sözcüğüne belgelerde sıkça atıfta bulunmaktadır. Bu terim, özellikle Kuzey Amerika'da ve uluslararası biyomedikal kılavuzlarda sıkça geçmektedir (örneğin, Avarad et al. tarafından değerlendirmeye alınanlarda, 2011). Kimi araştırmacılar, belirli durumlarda, onay yerine çocuğun olumlu yanıtı anlamında kabul sözcüğünün kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak, bu ikisi birbirini karşılıklı dışlayan terimler değildir ve aynı çalışma içinde hem onay hem de kabul kullanılabilir.

Bununla birlikte "kabul" kullanımı evrensel olarak kabul edilmiş ve desteklenmiş değildir. Yapılan eleştirilere göre kabul, hukuksal açıdan onay hakkına sahip olmayan küçük yaştaki birinin içinde yer aldığı bir anlaşma için kullanılabilir. Buna karşılık çocukların onay verme ehliyetine sahip olduklarını savunan görüşler de vardır (örneğin, İngiltere ve Galler'deki Gillick ehliyeti gibi). Eğer çocuklar onay açısından gerekliliği olan konuları tam olarak anlamıyorlarsa, bu, çocukların ancak kısmen bilgilendirilmiş olmaları anlamına gelir ya da 'en azından reddetmiyor' sonucuna varılabilir ki böylece çocuğun katılmama arzusu ya da sözel olmayan reddi perdelenmiş olur (Alderson & Morrow, 2011).

Diğer yanda ise kabul teriminin kullanılması bir yanıyla savunulmaktadır: Kabul terimi araştırmacılara dil, yetenek, kültür, toplumsal ve uluslararası sınır farklılıkları gibi hususları dikkate alma ve bunları aşma, böylece çocukların araştırmaya katılma kararlarına ulaşma yolları sağlar (Cocks, 2006). Bu nokta özellikle önem taşımaktadır; çünkü ehliyet konusuna odaklanılması, yersiz biçimde, kimi çocukların, örneğin dil sorunları olanların araştırmalardan dışlanmaları sonucunu vermektedir. Gene de Cock'un tezini dikkate almak gerekmektedir: "kendi başına 'kabul' etik doğruluğu sağlamada yeterli değildir; bunu takviye etmesi gereken, etik ilkeler çerçevesinde hareket edip düşünen araştırmacının kendisidir." (s.249).

Onay maddi olarak hangi biçimi almalı?

Onayda genellikle katılımcının imzası ya da parmak damgası söz konusudur; ancak sözel anlaşma yapıldığı durumlar da görülür. Yazılı yöntemleri kullanmak istemeyen ya da kullanamayacak durumda olan çocuklara da ebeveynleri için bilgilendirme ve onayı belgelendirmede esnek yolların da hazır bulundurulması önemlidir. Onay formlarını imzalamak, fiziksel olarak bunu yapabilecek durumda olmayanlar için sorunlu ve/ya da ürkütücü olabilir ve okuması yazması olmayan nüfus kesimleri ile özel durumdaki başkaları için bu bir sorun teşkil eder. Örneğin, kayıt dışı göçmenler herhangi bir belgeyi imzalamak istemeyebilirler. Kimi kültürel koşullarda, eğer yazılı işlemler kandırma, bir kesim üzerinde egemenlik kurma ya da istismar gibi durumlarla ilişkilendiriliyorsa yazılı onay alınması son derece sorunlu olabilir. İnsanlar iyi anlamadıkları bir konuda imza vermeye çağrıldıklarında bu ciddi bir sıkıntı yaratabilir. Böyle durumlarda, bilgi vermenin esnek ve uygun yöntemlerine başvurulabilir [aşağıdaki alt bölüme bakınız: Araştırmacılar Çocukların Tam Bilgilendirilmiş Olmasını Nasıl Sağlayabilirler?] ve onay sözlü olarak ya da fiilen ortaya konulabilir. Çocukların ya da ebeveynlerin yazılı onay vermedikleri durumlarda planlanmış bir sürece ve tanıklara (ya da denetim işlemlerine) başvurulması önemlidir. Böylece uygun işlemlere başvurulduğu ve çocukların onaylarını serbestçe verdikleri gösterilip teyit edilebilir.

Online araştırmalar söz konusu olduğunda bilgili onay alınması güç olabilir. Çünkü online pek çok ortam geçicidir; araştırma yapılan nüfus kesiminin tespit edilmesi güç ve dalgalanan niteliği ve aradaki ilişkinin dolaylı olması katılımcının konuyu gerçekten anladığını sağlama

Online onay almanın dikkate alınması gereken ek karmaşıklıkları vardır.

bağlamayı daha da güçleştirir (Jones, 2011). Jones bilgiye dayalı onayın, araştırma başlamadan önce online olarak istenip alınmasının mümkün olmayabileceğini belirttiikten sonra başka bir yolun etik açıdan daha doğru olacağını ileri sürmektedir: bilgiye dayalı onayın raporlama sırasında alınması ve katılımcıların neyin raporlanacağını biliyor olmaları. Bununla birlikte, online araştırmalarda gündeme gelen ek güçlükler bir yana, onayın alınması her durumda önemlidir; bunun gerçek anlamda bir onay olmasının ve bilgiye dayanmasının nasıl sağlanabileceğinin yollarının araştırılması gerekir.

Araştırmacılar çocukların tam olarak bilgilendirilmelerini nasıl sağlayabilirler?

Araştırmacılar çocuğun yaşına ve verili durumdaki yeterliliklerine uygun düşen bilgileri yazılı ve sözel olarak verebilirler ve elinizdeki etik kılavuz bunu özellikle vurgulamaktadır. Resmi ve bilimsel ("jargonlu") dil kullanmak yerine araştırmacılar, kendileriyle katılımcılar arasındaki iletişimi ve karşılıklı anlayışı güçlendirip geliştirmek için fikirleri çok basit terimlerle ifade etmek durumundadırlar. Çocukları bilgilendirmede yenilikçi yöntemlere de başvurulabilir; örneğin, yazılı onay formlarına bağımlılığı azaltmak üzere fotoğraflar ya da video vinyetler kullanılması gibi. Jennifer Thompson'un durum araştırması, görsel onay formunun bir parçası olarak fotoğrafların nasıl kullanılabileceğini örneklemektedir. Bu yöntemlere, okuryazarlık düzeyinin düşük, teknolojiye erişim olanaklarının sınırlı olduğu topluluklarda bilgiye dayalı onay sürecini kolaylaştırmak için başvurulabilir.

Örnek durum 13: Resim çektirmeye onay: Görsel onay formunda fotoğraf kullanımı, Jennifer Thompson (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.141).

Çocukların neye onay verdiklerine ilişkin olarak geleceğe dönük bir referans bilgisine sahip olmaları önemlidir. Bu bilgiler arasında araştırma konusu, araştırmanın amacı, katılımın neleri gerektirdiği, araştırmacının farkında olduğu potansiyel riskler ve yararlar, araştırmadan her an çekilmenin mümkün olduğu ve araştırmanın nerede yapılacağı ve ne kadar zaman alacağı gibi pratik bilgiler bulunmalıdır. Bunlara ek olarak, araştırma sürecinde ortaya çıkanlarla araştırmacının ne yapmak istediği bilgisi de çocuklara verilmelidir. Örneğin araştırma sürecinde çizimler, fotoğraflar ve başka ürünler ortaya çıkmışsa bunların nasıl ve nerede kullanılacağı bilinmelidir. Eğer araştırmacı bunları alıp götürme niyetindeyse bu durum çocuklara açıklanmalı, onayın verilebilmesi için mülkiyet ve katılımcıların zikredilmeleri gibi konular baştan açıklığa kavuşturulmalıdır.

Gelgelelim, ne kadar kapsamlı olursa olsun, verilen bilgilerin çocuklar (ve ebeveynler) tarafından alındığını ve anlaşıldığını garantiye almak pratikte sorunlu olabilir. Verilen bilgiler farklı şekilde anlaşılması olabilir ve bunun görülmesi de güçtür (Gallagher et al., 2010). Araştırmacı/görüşmeci ile katılan çocukların aynı dili konuşmadıkları durumlarda bu sorun özellikle ön plana çıkar. Tercüman kullanımının kendine özgü sorunları vardır; bilgilerin doğru iletilmesi ve anlaşılması için yeni bir iletişim halkasıyla daha ilgilenmek gerekecektir. Basitçe bilgi verilmesi (özellikle yazılı olarak) karşı tarafın anlamasını kendi başına güvenceye almaz; araştırmacıların, potansiyel katılımcıların ve ebeveynlerinin durumu gerçekten anlamalarını sağlamada birtakım yollar arayıp bulmaları gerekir. Araştırma araçlarının bilişsel teste tabi tutulması yararlı olabilir; ancak bilgi verildiğinde ve bunun anlaşılması olduğu görüldüğünde bile, çocuklar, ebeveynler ve araştırmacılar dâhil

**Araştırmacılar,
durumun anlaşılmasını
sağlamak için
fikirleri basit bir dille
anlatmalıdır.**

olmak üzere her hangi birinin katılımın sonuçlarını, potansiyel risk ve yararların neler olabileceğini tam olarak öngörmeleri güçtür. Kate McAlpine'in araştırması, örneğin saha uygulamalarında bilgiye dayalı onay almada etik standartların uygulanmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan güçlükleri ele almaktadır.

Örnek durum 14: Tanzanya'da küçük çocuklarla çalışırken gerçek dünyadaki etik sorunlara çözüm bulmak, Kate McAlpine (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.145).

Boylamsal araştırmalar gibi uzun dönemli araştırmalarda dikkate alınacak bir başka konu, 'yeniden onay' açısından çocuklara yaşlarına ve kapasitelerine uygun olarak projenin ilerleyişine göre yeni bilgiler vermenin gerekip gerekmediğidir. Kimi projeler birbirinden net ayrılabilen evreler belirlemiştir ve bu evrelerin her birinde çocukların onayı yeniden alınır. Burada önemli bir husus, özellikle daha önceden toplanan verilerin ikinci kez analizinin söz konusu olduğu durumlarda, çocukların kendi kişisel verilerinin zaman içinde nasıl muhafaza edileceği ve kullanılacağı konusunda bilgilendirilmeleri ve buna onay vermeleridir.

Görsel yöntemler kullanan bir araştırmada katılımcı olmayan çocuklardan onay alma konusunda neler söylenebilir?

Çocukların fotoğraf çekerek veri toplamaları gibi görsel yöntemler kullanıldığında, çekilen fotoğraflarda başka kişilerde görünebileceğinden bilgiye dayalı onay konusu bir başka düzlemde daha gündeme gelir (Phelan & Kinsella, 2013). Görsel materyallerde görünen çocuklara ilişkin olarak bilgiye dayalı onay alınması etik açıdan birtakım güçlükler çıkarabilir. Çünkü burada, araştırmacının kendisi muhtemelen ortada yokken, fotoğrafı çeken kişi araştırmanın çocuk katılımcısıdır ve onun da fotoğrafını çektiği kişilerin onayını alması gerekir. Dolayısıyla, çocukların ve ebeveynlerin hem araştırmanın o andaki bağlamı hem de çekilen fotoğrafın ilerdeki yayınlarda, raporlarda ve sunumlarda nasıl kullanılacağı konusunda bilgilendirilmeleri ve buna tam anlayarak onay vermeleri zaten karmaşık olan bir duruma yeni boyutlar ekler. Phelan ve Kinsella (2013) tarafından yapılan bir çalışmada çocukların kabul etme sürecinin tasarımı için şu sorulara başvurulmuştur: "Sizden neden bir resimde yer almanız isteniyor? Bu durumda size ne olacak? Resimlere ne olacak?" (s. 83).

Araştırmacılar çocukların onayının serbestçe verilmesini nasıl sağlayabilirler?

Belirtildiği gibi, yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç ilişkileri, çocukların katılım konusunda gerçek bir tercihte bulunup bulunmadıklarının ve onaylarını serbestçe verip vermediklerinin belirlenmesinin güç olacağı anlamına gelir. Gerçekten de, "çocukların onayı, araştırmacıların üzerinde pek az denetime sahip oldukları kısıtlılıklar, yükümlülükler ve beklentiler bağlamında değerlendirilmelidir." (Gallagher et al., 2010, p. 479). Örneğin eğitim ve tıp ortamları söz konusu olduğunda çocukların yetişkinlerin/yetkililerin istek ve taleplerine uymaları genellikle zorunludur. Okul ortamlarındaki çocuklar genellikle araştırmacıyı okulu ziyaret eden biri olarak görürler ve kendilerini işbirliğine mecbur hissederler (Gallagher, 2010; Hill, 2005). Dolayısıyla araştırmaya katılmayı reddetmek çocuklar için güç olabilir ve bu nedenle katılım bir tür "zorunluluk" sonucu gerçekleşebilir (David, Edwards & Alldred, 2001) Kültürel mülahazalar, örneğin çocukların yetişkinlerin sözünden çıkmamalarına ya da kararların topluca alınmasına yönelik güçlü

Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç ilişkileri, çocukların onaylarını serbestçe vermiş olduklarının belirlenmesinin güç olduğu anlamına gelir.

beklentiler çocukların özerkliği, araştırmaya katılma ya da katılmama arzusunun ifade etme biçimleri üzerinde etkili olur. Kimi araştırmacılar, çocukların araştırmaya katılım konusunda serbestçe verecekleri onayın, çocukların büyük çoğunlukla yetişkinlere tabi oldukları ve itaatin pekiştirildiği gelişmekte olan ülkelerde güç ilişkilerinin etkisi altında, böyle belirlendiğini ileri sürmektedir (Clacherty & Donald, 2007). Çocukların onayı üzerinde kendilerine bakan yetişkinlere saygı gösterme eğiliminin etkili olacağı (Nyambedha, 2008) ya da topluluktaki güç ilişkilerinin bu onay durumunu (Ahsan, 2009) sınırlandıracağı ileri sürülmektedir. Dahası, kültürel standartlar ve gelenekler onay üzerinde, bu topluluğa ya da yöreye mensup olmayan araştırmacıların anlayamayacakları ya da saygı çerçevesinde nasıl tepki vereceklerini kestiremeyecekleri yollardan önemli etkilerde bulunabilir. Örneğin, konukseverlik etiği kimi kültürlerde çok güçlüdür, onay ve araştırma ilişkilerini etkileyebilir; insanlar araştırmacılar karşısında mahcup duruma düşmemek için katılmayı reddetmekten çekinebilirler, ellerindekileri araştırmacılarla paylaşmak durumunda kalabilirler [Bakınız, Örnek Durumlar bölümünün Zararlar ve Yararlar başlığı altında Sadaf Shallwani tarafından ele alınan Örnek Durum 1].

Tüm araştırmalarda çocuklara ve ebeveynlere bilgi verip onaylarını böyle almak kritik önem taşır; ancak, biyomedikal ve klinik araştırmalar söz konusu olduğunda belirli risklerle birlikte daha titiz olmak gerekir. Örneğin kimi durumlarda kendilerinin ya da ebeveynlerinin tam ve bilgiye dayalı onayı olmaksızın çocuklar ticari kuruluşlar tarafından gerekli olmayan ya da uygun düşmeyen biyomedikal araştırmalarda kullanılmaktadır ve bu da çocukların haklarının ihlali anlamına gelmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 2012). "Terapötik yanlış" riskinden kaçınmak için onay alınırken özellikle titiz davranılması gerekir. "Terapötik yanlış", insanların, klinik araştırmanın asıl amacının herhangi bir potansiyel yarar gözetilmeksizin genelleştirilebilir bilgiler elde etmek olduğunu bilmedikleri durumları anlatır (WHO, 2011). Katılanların ve ailelerinin bu katılımı tıbbi tedavi almak için bir fırsat olarak gördükleri klinik araştırmalarda bu risk daha da artar. Sosyal ve epidemiyolojik araştırmalar söz konusu olduğunda ise katılanların bu katılımı kimi hizmetlere ya da getirilere ulaşmanın bir yolu saydıklarında aynı risk durumu ortaya çıkar. Benzer biçimde, çocukların ve ebeveynlerin, genetik araştırmaların sonuçlarının kesin olmayabileceği, yerleşik genetik araştırma prosedürlerine göre klinik açıdan geçerliliği kanıtlanmamış testlere başvurabileceği konusunda bilgilendirilmeleri ve bu hususları anlamaları gerekir (Patenaude, Senecal & Avard, 2006).

Potansiyel yanlış anlamalar söz konusu olduğunda bir başka alan da araştırmacı-katılımcı ilişkisinin niteliğiyle ilgilidir. Örneğin, etnoğrafik araştırmalarda çocuklar araştırmayı yapan kişiyle arkadaşlıklarının sürmesi yolunda beklentilere sahip olabilirler ve araştırmaya katılım evresi sona erdiğinde kendilerini incinmiş hissedebilirler. Dolayısıyla araştırmacıların özellikle küçük çocuklar ya da öğrenme güçlüğü gibi belirli engelleri olanlar söz konusu olduğunda bu konuya dikkat etmelidirler (Stalker, 2003). Dolayısıyla onay, sağlanacak yararlarla ilişkin yüksek tutulan beklentiler ve gerçekçi olmayan algılar tarafından etkilenmektedir.

Çocukların araştırmada yer almayı reddetmelerine saygı nasıl gösterilebilir?

Çocuklara saygı, araştırmacının çocukların katılım konusundaki kararlarını kabul etmelerini gerektirir. Araştırmacılar çocuklarla aktif biçimde ilgilenmeli, kendi tercihlerini yansıtmalarında onlara yardımcı olmalı ve öyle istiyorsa araştırmaya katılımı reddetmelerine saygı göstermelidirler. Odak gruplarla yürütülen araştırmalar söz konusu

Kültürel durumlar, çocukların özerk olma durumları, onların bir araştırmaya katılmak isteyip, istemediklerini dile getirmeleri üzerinde etkilidir.

Yararlı sonuçlara dair yüksek tutulan beklentiler ve gerçekçi olmayan algılar onayı etkileyebilir.

olduğunda bu söylenenler özel önem taşır. Eğer onay grup ortamında alınmışsa, gündemdeki sosyal ve güç dinamikleri dolayısıyla çocukların itirazlarını dile getirmeleri güç olabilir. Sözelimi katılmayı reddetme, ardından başkalarınca onaylanmama, akranlarının dışlaması ve kendilerine zorbalık yapması gibi riskleri de beraberinde getirebilir. Araştırmacılar, ilgili çalışmalar başlamadan önce enformel biçimde zaman ayırarak araştırmaya katılmak istemeyenlerin başkaları tarafından bilinmeden ortamdan çekilmelerine olanak tanıyabilir. Stratejiler çocuklarla birlikte tartışılabilir, provalar yapılabilir; bunlar yapıldığında çocuklar araştırmaya katılmama ya da geri çekilme tercihlerini daha rahat biçimde ortaya koyabilirler (Ahsan, 2009). Örneğin küçük çocuklar söz konusu olduğunda görüşmeler başlamadan önce “dur işaretleri” bir olun çerçevesinde kullanılabilir. Bu tür stratejilere başvurulduğunda bile çocuklar, potansiyel ya da algılanmış yetişkin tepkisi nedeniyle katılımdan vazgeçmeyi güç bulabilirler. Dolayısıyla, dile getirilmemiş rahatsızlıkların ya da itirazların izlenebilmesi için çocukların görsel, sözel ya da sözel olmayan ipuçlarını dikkate almak (Ahsan, 2009; Cree, Kay & Tisdall, 2002) ve bu direnç noktalarını çocukların katılım konusundaki ifadeleri olarak değerlendirmek önemlidir.

Grup ortamlarındaki çocukları kapsayan araştırmalarda, bir kişinin katılmayı reddetmesinin ya da onayını geri çekmesinin yol açacağı sonuçlar vardır.

Grup ortamlarındaki çocukları kapsayan araştırmalarda, bir kişinin katılmayı reddetmesinin ya da onayını geri çekmesinin yol açacağı sonuçlar vardır. Sınırlı bir mekânda etnografya ile ilgili araştırmalarda onay, diğer araştırmalarda görülmeyen birtakım ek güçlükler ortaya çıkarır. Örneğin, bir ebeveynin ya da çocuğun katılımı istememesine rağmen araştırmacının gene de o mekânda kalıp araştırmayı oradaki başka çocuklarla yürütmesi gibi [Bakınız, örnek durum 12, Ni Raghallaigh ve Robbie Gilligan, derlemede yer alan Örnek Durumlar bölümünde Onayla ilgili alt bölüm.] Tekil bir çocuğa saygı, araştırmacıların, çocukta hoşnutsuzluğa neden olabilecek türde not alma ya da diğer veri toplama tekniklerine başvurulmamasını sağlamalarını gerektirir (örneğin, çocuklar grubun diğer kesimiyle etkileşim halindeyken). Bu özen, bu tür durumlarda veri toplanmasını tümüyle gündemden düşürmese bile sınırlandırır. Michael Gaffney'in durum araştırması, engelli çocuklarla yapılacak okul sınıfı temelindeki etnografik araştırmalarda bilgiye dayalı onay alınmasıyla ilgili güçlükleri tartışmaktadır.

Örnek durum 15: Sürüp giden onayla ilgili güçlük? Michael Gaffney (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.147).

Araştırmada görev alacak olanlara yönelik maaş ve ödül düzenlemelerinin istenmeden katılımcılardan onay almaya yönelik yanlış bir motivasyona yol açmaması sağlanmalıdır. Sözelimi, sahadaki kişilere belirli bir maaş yerine yapılan görüşme başına ödeme yapılması, bu kişileri potansiyel katılımcılara katılımları için yüklenmeye yöneltebilir (WHO, 2011).

Hoşnutsuzluğun davranışsal ve sözel işaretleri araştırmacılar tarafından duyarlı biçimde gözlenmeli ve dikkate alınmalıdır.

Hoşnutsuzluğun davranışsal ve sözel işaretleri araştırmacılar tarafından duyarlı biçimde gözlenmeli ve dikkate alınmalıdır. Bebekler ve henüz konuşamayan çocuklar gibi çok küçük yaşlarda olanlar (Dalli & Stephenson, 2010) ya da fiziksel engelleri bulunanlar rahatsız oldukları durumlarda rahatlamak için başka yerlere gidemeyebilirler. Konuşmaya başlayanlar da araştırmadan ayrılma isteklerini sözel olarak net biçimde ifade edemeyebilirler (Spriggs, 2010). Clark'ın (2005) da belirttiği gibi çocukları dinlemek, konuşulan sözcüklere sınırlı kalamayacak aktif bir iletişim sürecidir. Kabullenmemenin davranışsal işaretleri arasında şunlar yer almaktadır: edilgenlik, yardımcı olmama, huzursuzluk, sessizlik, ağlama ve surat asma, sürekli kapiya bakma, araştırmacı ile göz teması kurmama ya da sürekli esneme gibi sıkılma belirtileri (Keith-Spiegel, 1983). Küçük çocuklar durumdan hoşnutsuzluklarını şu gibi sözlerle dile getirebilirler: “Tuvalete gitmem gerekiyor”, “Yorulдум”, “Benim işim ne zaman bitecek?” ve yaşa uygun

olup doğrudan sorulan her soruya “Bilmiyorum” yanıtı verme (Keith-Spiegel, 1983). Biri seferde doldurulup tamamlanacak anketlere dayalı araştırmalarda bile çocuklar hoşnutsuzluklarını bunu tam yapmayarak, tamamen konu dışı yanıtlar vererek ya da anket bir daha yapılırsa buna katılmayarak gösterebilirler.

Çocukların katıldıkları araştırmalarda ebeveyn/yetişkin onayı her zaman gerekli midir?

Etik araştırma uygulamalarına ilişkin kararlar, onayın kimden istendiği konusu da dâhil olmak üzere belirli bir kültürel bağlamda verilir (Bogolub & Thomas, 2005) ve ebeveynlerin (ve diğer yetişkinlerin) onayıyla ilgili rutin gereklilikler de çocuklar, çocukluk, çocuk ebeveyn ve daha geniş anlamda topluluk ilişkileriyle ilgili belirleyici anlayışları ve varsayımları yansıtır. Kimi ülkelerdeki koşullar çerçevesinde çocukların bilgiye dayalı onay verme ehliyeti, çocukları henüz olgunluktan uzak ve savunmasız varlıklar olarak gören çocukluk anlayışlarının etkisinde değerlendirilir. Bu, özellikle küçük çocuklar söz konusu olduğunda daha da belirgindir. Böyle durumlarda çocuklara genellikle doğrudan yaklaşılamaz; “sosyopolitik konumları, yetişkinlerin izin vermesi gerektiği anlamına gelir.” (Hood et al., 1996, p. 126). Sonuçta, örneğin okullar gibi kurumsal hiyerarşinin söz konusu olduğu yerlerde yapılacak araştırmalar, çocuğun bir özne olarak konumu ile önce okul müdürlerinden, öğretmenlerden, ebeveynlerden ve diğer yetişkin mercilerden onay alma gerekliliği arasında bir etik gerilim ortaya çıkar (Gallagher, 2010). Farklı koşullarda, onayda bireysel ehliyete odaklanmanın, onayın sosyal yönünü gözden kaçırtmaması için titiz olmak gerekir. Örneğin okul ortamlarında çocuğun ebeveynlerle, öğretmenlerle ve akranlarla ilişkisi muhtemelen onay sürecini de etkileyecektir (Gallagher, 2010).

“Kapı tutan” konumdaki yetişkinler, örneğin bakım altındaki çocuklar gibi özellikle kırılgan konumdaki çocuklar söz konusu olduğunda çocukların araştırmaya katılımlarında belirleyici olabilirler ve araştırmacıların bu konumdaki yetişkinlerle sağlam ilişkiler kurmaları yerinde olacaktır (Bogolub & Thomas, 2005; Thomas & O’Kane, 1998). Araştırmalarını küçük yaşlardaki çocuklarla yapacak olanlar ebeveyn onayı almada daha büyük yaşlardaki çocuklara göre daha fazla güçlüklerle karşılaşır. Araştırma konusu hassassa (örneğin çocuklara yönelik şiddet gibi) bu güçlük daha da artar. Dolayısıyla, ebeveynler ve diğer yetişkinler araştırmacıların çocukların görüşlerine yer verme kapasitelerini ve çocukların araştırmaya katılımlarını sınırlamada önemli bir rol oynarlar (Powell et al., 2011).

Ebeveynlerin ve “kapı tutucu” rolündeki diğer yetişkinlerin çocukları potansiyel zarardan koruma anlamında önemli ve olumlu rolleri olduğunun kabul edilmesi kritik önemdedir. Bununla birlikte söz konusu yetişkinler ellerindeki gücü gençleri sansürlemek için de kullanabilirler (Masson, 2004) ve her durumda çocuğun yararını gözetmiyor olabilirler. Gerçi ebeveynlerin ezici çoğunluğu çocuklarını gerçekten gözetirler ve onların yararını düşünerek hareket ederler; gelgelelim, kimi durumlarda (özellikle ebeveyn izni alınırken) benimsenen ebeveynlerin her durumda çocuklarının yararına davranacakları varsayımı hiç de geçerlilik taşımayabilir ve ebeveynler kendi kaygıları ya da çıkarları gereği çocuklarının araştırmaya katılımı istemeyebilirler. Örneğin istismarcı konumdaki ebeveynler, çocuklarının istismar durumlarını açık edebilecekleri ve araştırmacının da bu durumları yetkililere bildirebileceği endişesiyle çocuklarının belirli türde araştırmalara katılmasına izin vermeyebilirler. Lucie Cluver, Franziska Meinck ve Mark Boyes tarafından yapılan durum araştırması, Güney Afrika’da HIV/AIDS’ten etkilenen çocuklarla yapılan bir araştırmada gündeme gelen bu tür ikilemleri ele almaktadır. Sorun, çocuklara bakan kişilerden bilgiye dayalı onay almak gerekirken bu kişilerin ortada olmaması ya da onay vermeye yanaşmamasıdır.

Etik araştırma pratiklerine ilişkin kararlar, onayın istendiği kişiler dâhil olmak üzere kültürel bir bağlam içinde alınır.

Onayda kişisel ehliyete odaklanması sonucunda onayın toplumsal yanının gözden kaçırılmasına meydan vermemek için titiz olunması gerekir.

Ebeveynlerin ve diğer yetişkinlerin çocukların korunmasında önemli ve pozitif bir işlevleri vardır; ancak kimileri ellerindeki gücü çocukları ve gençleri sansürlemede kullanıp her durumda onların yararını gözetmeyebilir.

Örnek durum 16: Araştırmada çocuğun yer almasına onay verecek bakıcı: En güç durumdakilere ulaşma ve koruma, Lucie Cluver, Franziska Meinck ve Mark Boyes (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.150).

Pasif onay işlemlerinde ebeveynlerden yalnızca çocuklarının araştırmada yer almasını istememeleri halinde bunu araştırmacıya bildirmeleri istenir; böyle bir bildirim gelmemişse araştırmacılar her zamanki ebeveyn onayını bypass ederler, çocuklar da araştırmaya katılıp katkıda bulunurlar. Ancak bu, özellikle küçük çocuklar ve karar verme sorunları olan kişiler söz konusu olduğunda tartışmalı bir konudur. Bu konuya ilişkin etik çoğu kez kapı tutma olasılığının yüksek olduğu hassas araştırma gündemleriyle ilgili olarak tartışılır (Powell et al., 2012). Etik kurulları aktif onaydan yana eğilim sergilerler ya da onay süreçlerinde 'tercih' üzerinde dururlar. Burada gözetilen, insanların özel yaşamlarına saygı ve özerkliği tanımadır; ne var ki aynı durum araştırmaya katılım için başkalarının onayına tabi durumdaki çocukların susturulmaları gibi bir sonuç da verebilir (Alderson, 1995).

Kimi durumlarda ebeveyn onayı almamanın geçerli nedenleri vardır.

Kimi araştırmacılara göre ebeveyn ya da bu konumdaki bir kişinin onayının alınması bir istisna değil kural olmalıdır ve araştırmacılar da her durumda bu onayın neden gerekli olduğunu bilip bunu gözetmelidir. Ebeveyn onayına başvurmadan geçerli gerekçeleri ise çocuğun sahip olduğu bilgilerin bastırılması riski ile birlikte bunun olanaksız ya da uygunsuz olduğu durumlardır (aşağıdaki bölüme bakınız).

Araştırmacılar ebeveynlerin onayını alamazlarsa ne olur?

Zaten karmaşık bir konu olan ebeveynlerin ya da bakıcıların bilgi temelindeki onayının alınması, kimi durumlarda belirli pratik güçlükler nedeniyle daha da karmaşık hale gelebilir: ebeveynlerin ya da bakıcıların tespiti ve yerlerinin belirlenmesi, okuryazarlık oranlarının düşüklüğü, belge imzalamaya konusundaki kuşku ve tereddütler ve onay formunun imzalanmasının belirli koşullarda katılımcılara ya da ailelerine risk getirebileceği kaygıları (Abebe, 2009; Clacherty & Donald, 2007; Hutz & Koller, 1999).

Ebeveyn desteğinin olmadığı durumlarda çocukların araştırmalara katılımında yön gösterici ilke çocuğun yüksek yararı ve çocuk savunucularının süreçte yer almaları olmalıdır.

Yanlarında kimsesi olmayan ya da anasız babasız kalmış çocukları kapsayan araştırmalarda onay meselesi daha da karmaşık boyutlar kazanır. Böyle durumlar, örneğin insani krizlerde, iç savaş ortamlarında, barış inşa süreçlerinde ya da doğal felaketlerde ortaya çıkabilir. İnsani krizlerde ya da başka nedenlerle başka yerlerde sığınma arayan ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar da bu kapsamda yer alır. Böyle hallerde çocuklar özellikle güç durumdadır ve araştırmacılar da zaman, kaynak ve diğer açılardan kısıtların söz konusu olduğu koşullarda siyasal ya da başka gerekçelerle araştırma yapıyor olabilirler. Dolayısıyla, ebeveyn desteği ve çocuğun iyiliğine ilişkin aile duyarlılığı olmayan durumlarda çocukların araştırmaya katılmalarına karar verirken en başta dikkate alınması gereken husus tek tek her çocuğun yararını gözetmek ve onay sürecinde sorumlu çocuk savunucularına yer vermektir.

Genel olarak, yürürlükteki yasalara göre ebeveynlerle aynı sorumluluklara ve yetkilere sahip bakıcılar ya da yasal vasiler vardır. Kimi durumlarda çocukların sorumluluğunu üstlenme alanında devletin de rolü vardır ve buna saygı gösterilmesi gerekir. Dolayısıyla, kimi etik kılavuzlar yukarıdan aşağıya doğru inmek üzere onayın isteneceği ya da feragat talep edileceği bir aktörler listesi öngörür. Güney Afrika İnsan Bilimleri Araştırma Konseyi tarafından yayınlanan (2010) *Küçükler (öksüz-yetimler ve özellikle güç durumdaki çocuklar*

dâhil)ve ebeveyn yerine geçenler için bilgiye dayalı onay kılavuzları bu sıralama için şöyle bir öneri yapmaktadır: ebeveyn; vasi; bakıcı aile (Çocuk Mahkemesi emriyle); bakıcı (Çocuk Yasası uyarınca); ya da çocuk kendisinin başında bulunduğu bir hanede başkalarına bakar durumdaysa o zaman onayın sorumlu bir kişiden (Çocuk Yasası uyarınca) ya da çocuğun aday göstereceği güvenilir bir yetişkinden alınır. Bu son kişi, bunlarla sınırlı kalmamak üzere sosyal çalışmacıyı, topluluk görevlisini ya da öğretmeni de kapsayabilir.

Çocukların katılımı için ebeveynlerinden onay almak uygun ya da mümkün değilse?

Ebeveyn onayı istemenin uygun olmadığı ya da olanaksız olduğu kimi durumlar vardır. Örneğin, çocukların evden kaçıp evsiz oldukları (Meade & Slesnick, 2002), sokaklarda yaşadıkları (Richter, Groft & Prinsloo, 2007; Vakaoti, 2009), durumlar ya da yaşları küçük olduğu halde çeşitli nedenlerle aile bağımlılığının dışında kalan çocukların (King & Kramer, 2008) xviii durumunda olduğu gibi. Bu söylenen, araştırma için aranan çocukların görece daha büyük, örneğin 15 yaşından büyük oldukları durumlarda daha da geçerlidir. Kimi araştırmacılar ayrıca belirli durumlarda ebeveyn onayı için başvurmanın uygun düşmeyeceğini savunmaktadır; buna örnek olarak da katılanların korunması açısından gizlilik ve mahremiyet gerektiren hassas konuların ele alındığı araştırmalar gösterilmektedir. Bu, örneğin cinselliği (Valentine, Butler & Skelton, 2001) ya da uyuşturucu kullanımını (Langhinrichsen-Rohling, Arata, O'Brien, Bowers & Kilbert, 2006) konu alan araştırmalar için geçerlidir. Onay alınması, "gizli" çocuk kesimlerini katmayı amaçlayan araştırmalarda özel güçlüklerle karşılaşır. Bu tür durumlarda çocukların araştırmaya katılmaları konusunda başkalarının bilgi sahibi olması mahremiyetin ihlali anlamına gelebilir ve/ya da potansiyel olarak ciddi bir tehdit oluşturabilir; böyle durumlarda ilgili çocuğun onaya yönelik geleneksel (ve görece dışa açık) yaklaşımlara olumlu yanıt verme ihtimali düşüktür.

Araştırmanın amacını söylememek ya da gizlemek etik midir?

Etik açıdan düşünülmesi gereken bir husus da araştırma amaçlarını çeşitli yönleriyle gizlemenin ya da farklı biçimde sunmanın ne kadar meşru olabileceğidir (eğer belirli bir ölçüde meşru sayılacaksa). Araştırmacılar sürekli bir gerilimle yüz yüze gelebilirler: Bin yanda araştırma katılımcılarını eksiksiz bilgilendirme, onaylarını serbestçe alma duyarlılığı, diğer yanda da araştırmaya katılımı azami düzeyde sağlama arzusu (Hill, 2005). Bu gerilim, bilgilerin eksiksiz verilmesi halinde araştırmaya katılabilecek kişilerin sayısının sınırlı kalacağı öngörüldüğünde ortaya çıkar. Kimi araştırmacılar, daha fazla katılan olsun diye verilen bilgileri sınırlı tutmanın kabul edilemeyeceğini ileri sürerler; böyle bir sınırlı bilgilendirme ancak iyi bir gerekçe varsa mümkün olmalıdır: örneğin verilecek bilgilerin potansiyel olarak çocuğa zarar verme olasılığının bulunması; araştırmanın katılımcılar açısından çok az risk içermesi; elde edilecek potansiyel yararların sınırlı bilgilendirmeyi gerektirmesi ve araştırmaya ve araştırmacılara olan güvenin sarsılması olasılığı gibi. Böyle durumlarda da sınırın ne olacağı kesinlikle tespit edilmeli ve ortaya konulmalıdır (Spriggs, 2010). Bilgi verilmemesi ya da "örtülü" araştırma saygı, adalet ve dürüstlük gibi etik ilkeleri zedeler; katılımcıların "kandırılmasının" tam olarak haklı gösterilip gösterilemeyeceği üzerinde ciddi etik tartışmalar vardır (H. Fossheim, özel görüşme, 14 Aralık 2011).

Bilgileri açıklamama ya da örtülü araştırma saygı, adalet ve dürüstlük gibi etik ilkeleri zorlar.

^{xviii} Kimi ülkelerde/idari bölgelerde yasal düzenlemeler çocukları hukuken serbest bırakmakta ve hukuksal işlemler söz konusu olduğunda kendilerine yetişkin gibi davranılmasına izin vermektedir. Örneğin evlilik, çocuğun kendisinden ya da ebeveynlerinden alınan dilekçe bu yönde sonuçlar verebilmektedir (King & Kramer, 2008).

Araştırmada aldatmanın mahiyeti ve kullanımı araştırma konusuna, metodolojiye ve araştırma paradigmasına göre farklılık gösterebilir. Örneğin doğalcı gözlemlerde katılımcıların kayda geçirilen belirli davranışlar (örneğin diğerkâm davranışlar-oyuncakların paylaşılması ya da başka bir çocuğa yardım edilmesi gibi) hakkında bilgi sahibi olmaları sergileyecekleri davranışları değiştirebilir ve bu nedenle araştırma bulgularının geçerliliğini azaltabilir. Benzer biçimde, kimi deneylerde katılımcıların araştırmanın amacını/araştırma sorusunu, deney koşullarını ve sonuçların nasıl puanlanacağını bilmeleri verecekleri yanıtları da değiştirebilir ve sonuçta bulguların geçerliliğini de yararını da azaltabilir.

Bilgilenme usulleri tüm araştırmalar açısından büyük önem taşır; ancak ortada herhangi bir aldatma durumu varsa bu önem daha da artar.

Örneğin katılımcıların deneyin tüm koşullarını yaşadıkları tekrarlanmış ölçümtasarımlarında katılımcıların koşullar hakkında bilgisahibi olmaları yanıtların manipülasyonuna, dolayısıyla yanıt yanlılığına ve yanlış verilere yol açabilir. Bir yanda bilgiye dayalı onay sağlanması ve zararın asgaride tutulması ile diğer yanda yararlı sonuçlar verme potansiyeli taşıyan geçerli sonuçlar elde etme arzusu arasındaki gerilim, belirli düzeyde bir aldatmaya başvurmayı düşünen araştırmacılar tarafından, katılımcı çocukların onurlarına ve haklarına saygı bağlamında titizlikle değerlendirilmelidir. Sonradan sorgulama işlemleri tüm araştırmalar için büyük önem taşır; ancak ortada bir aldatma durumu varsa bu önem daha da artar. Araştırmacıların çalışmanın amacını ve izleyeceği yolu, riskleri ve beklenen yararları çocuklara yaşlarına ve kapasitelerine göre tam olarak anlatmaları gerekir. Araştırmacıların ayrıca çocukların araştırma öncesindeki, sırasındaki ve sonrasındaki sorularına yaşlarına ve durumlarına uygun yanıtlar vermeleri, katılımları sonucunda ortaya çıkabilecek meselelerde çocuklara sürekli destek vermeleri gerekir.

Çocukların onayı olmadan alınan bilgilerin araştırma amaçları için kullanılması konusunda ne söylenebilir?

Çocuklar ve yaşamları hakkında fazlaca ve anlamlı bilgiler, çocukların kendilerini doğrudan katmadan da, örneğin kayıtlar ve diğer istatistik bilgiler incelenerek edinilebilir. Ancak, çocuklara ilişkin olup araştırma amaçları dışında sağlanan bilgilere erişebilen ya da bu bilgilere ayrıcalıklı erişim imkânı olan araştırmacılar için gündeme gelen ciddi etik konular vardır. Kayıtları bulunduran kuruluş ileri derecede uzmanlaşmış ve kolayca belirlenebilir durumdaysa bu meseleler daha da ciddi boyut kazanır. Örneğin çocuklara tedavi hizmetleri veren bir yerde çalışan pratisyen çocukların dosyaları üzerinden bir araştırma yapmak isteyebilir ya da araştırmacılar çocukların çocuklara yardım hatlarına verdikleri bilgileri kullanmak isteyebilirler. Bu durum etik bir soruyu gündeme getirir: Çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında farkındalık yaratmak gibi bir amaca yönelik olsa da çocukların kendilerine sormadan bu bilgileri kullanmak etik midir? Gerçekçi olmak gerekirse, sıkıntı içindeki bir çocuğa kendi durumunun farkındalık yaratma ya da değişimi etkileme amacına yönelik olarak ileride kullanılmasının mümkün olup olmadığını sormak mümkün olmayabilir. Bir seçenek, araştırmacıların onay almadan çocukların durumlarını anonim vinyetlere dönüştürmeye çalışmalarıdır. Ancak böyle yapılırsa bile çocuklar gene de mahrem olarak aktarılan kendi deneyimlerinin başkalarını etkilemek ya da tanınırlık için kullanıldığı izlenimini edineceklerdir.

Araştırmacılar, çocukların iznini almadan çocuklar tarafından sağlanan bilgileri kullanmak isterlerse etik bir durum ortaya çıkar.

BMÇHS BİLGİYE DAYALI ONAY KONUSUNDA BİZE HANGİ YÖNÜ GÖSTERİYOR?

- Çocukların bilgileri görme, alma ve içselleştirme hakkı vardır; araştırmancının ne hakkında olduğunu ve neleri içerdiğini bilme hakları da. Yetişkinlerin ise bilgilerin çocuklar açısından anlamlı olmasını ve araştırmancının onlara herhangi bir zarar vermemesini sağlama sorumlulukları vardır (Madde13).
- Çocukların araştırma ve katılım konusundaki görüşlerini dile getirme, yetişkinlerin de bunları dinleme ve ciddiye alma hakları vardır (Madde12).
- Başkalarına zarar verip onlara karşı bir içerik taşımadığı sürece çocukların bilgi bulup çıkarma ve düşündüklerini konuşarak, çizerek, yazarak ya da başka yollardan başkalarıyla paylaşma hakları vardır (Madde13).
- Çocuklar, araştırmadaki haklarının farkında olmalıdırlar, Araştırmacılar da bu hakları bilmeli, bunları öğrenmelerinde çocuklara yardımcı olmalıdır (Madde 42.).

ANAHTAR SORULAR

Çocukların araştırmada yer almaları konusunda başka kimlerle görüşmeniz gerekir?

- Eğer varsa, söz konusu çocukların ihtiyaçları ve haklarını öğrenmek için aileden ya da yerel topluluktan hangi yetişkinlerle konuşmanız gerekir?
- Çocukların araştırmaya katılmaları için kimin onayının alınması gerekir?
- Bu kişilere hangi bilgileri vermeniz gerekir?

Katılmaya onay açısından çocukların hangi bilgilere ihtiyacı vardır?

- Onay verme konusunda bir karar verebilmeleri için çocukların hangi bilgilere ihtiyacı var?
- Çocukların ihtiyaç duydukları bilgileri nasıl bulacaksınız?
- Çocuklara araştırma hakkında neler söyleyeceksiniz?
- Çocukların araştırmaya zorla katılmalarını önlemek için hangi usullere başvurulacak?
- Çocukların onaylarını yeniden gözden geçirebilmeleri için bir yandan araştırma sürerken diğer yandan hangi bilgilerin kendilerine hangi aşamalarda verilmesi gerekir (uzun dönemli ya da boylamsal araştırmalar için)?

Çocuklara verilecek bilgiler hangi biçimi almalı?

- Çocuklara yazılı bilgi verecek misiniz? Verecekseniz hangi amaçla?
- Yazılı bilgi vermeyecekseniz bilgileri nasıl aktaracaksınız? Neden bu yöntemi tercih ettiniz?
- Soruları ya da kaygıları varsa (bugün ve gelecekte) çocuğun (ve/ya da ebeveynlerin) başvurabilecekleri belirlenmiş bir kişi var mı?

Çocukların katkıda bulunma açısından ek desteğe ihtiyaçları var mı?

- Her çocuğun tek tek özel ihtiyaçlarını nasıl belirleyeceksiniz?
- Bu ihtiyaçları nasıl karşılayacaksınız?

Çocukların onay verme ehliyetini taşıyıp taşımadıkları nasıl değerlendirilir?

- Çocukların onay ne demektir bunu anlamalarını nasıl sağlayacaksınız? Riskleri kavrayıp tartmalarında çocukları nasıl destekleyeceksiniz?
- Çocukların olumsuz herhangi bir sonuçla karşılaşmadan araştırmadan ayrılabilmelerini nasıl sağlayacaksınız?
- Çocukların bilgi temelinde onayını almayı ya da uzun dönemli projelerde herhangi bir aşamada ayrılabilmelerini nasıl sağlayacaksınız?

ETİK KILAVUZ: ÖZEL YAŞAM , VE MAHREMİYET

Araştırmaya katılan çocukların özel yaşamlarına ve mahremiyetlerine saygı kimi hususların titizlikle dikkate alınmasını gerektirir: çocuğun ne kadar bilgiyi kime vermek ya da kiminle paylaşmak istediği, bilgi/ veri toplama ve muhafaza süreçlerinin, bilgi alışverişinin bunun tarafları arasında gizli kalmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve araştırma katılımcılarının kimliklerinin bulguların yayınlanması ve yaygınlaştırılmasıyla açığa çıkmayacak şekilde gizli tutulması.

ÖZEL YAŞAM VE MAHREMİYET

İYİ UYGULAMA ŞUNLARI YAPMANIZI GEREKTİRİR:

- Çocukların özel yaşamın gizliliği hakkında saygı gösterme ve bilgilerinin gizli kalmasını sağlama.
- Toplanan bilgileri/verileri güvenli biçimde elde tutma, koruma ve kullanma.
- Mahremiyetle ilgili herhangi bir güvencenin aynı zamanda buna ilişkin açık sınırları da öngördüğünün atımda tutulması ve güvenlikle ilgili kaygılarda her zaman duyarlı davranmaya hazır olunması.

TEMEL MÜLAHAZALAR

Özel yaşama ve mahremiyete saygı, araştırmanın planlama ve veri toplama evrelerinde farkındalık ve duyarlılık gerektirir.

Çocukların ve araştırmada yer alan diğerlerinin özel yaşamlarına ve mahremiyetlerine saygı, araştırmanın planlama ve veri toplama evrelerinde farkındalık ve duyarlılık gerektirir. Kimi duyarlılıklar araştırma planlanırken, özel protokoller hazırlanarak gözetilebilir ve çözüme kavuşturulabilir: örneğin elde edilen bilgileri gizli tutma, dile getirilen kaygılara yanıt verme, verilerin muhafazası ve anonimliğin sürdürülmesi gibi. Diğer konular ise araştırmacıdan esneklik ister, süreç içinde kendini belirli durumlara uyarlamasını gerektirir. Örneğin gizliliği ve mahremiyeti sağlayacak yerler bulunmasındaki güçlüklerin ya da başkaları da çevredeyken görüşme yapmanın sakıncalarının bu yolla aşılması gerekir.

Çocuğun ne kadar bilgiyi vermek ya da paylaşmak istediği konusunda gizlilik

Araştırmaya katılan çocuklar kimi bilgilerin özel kalmasını isteyebilir, bunları araştırmacıyla ya da başkalarıyla paylaşmak istemeyebilir. Özel yaşam, başkaları tarafından rahatsız edilmemek, müdahalelere maruz kalmamak temel bir insan hakkıdır ve bu hak çocuklar söz konusu olduğunda BMÇHS'de dile getirilmiştir (Madde 16). Bu hak, belirli bir hususun önemine işaret eder: Çocuklar, araştırma çalışmalarına katıldıklarında yalnızca başkalarıyla paylaşmak istedikleri bilgileri vereceklerdir ve gerekiyorsa kimi bilgileri saklı tutmanın hakları olduğunu bileceklerdir.

Araştırma sırasında toplanan verilerin türü, çocukların ne kadar bilgiyi başkalarıyla paylaşmak istediklerine ilişkin çeşitli etik meseleleri gündeme getirir. Örneğin, çocuklarla yapılan biyomedikal araştırmalarda, genetik/DNA bilgileri gibi biyolojik verilerin toplanması ve muhafazası etik bir

Araştırma sırasında toplanan verilerin türü, çocukların ne kadar bilgiyi başkalarıyla paylaşmak istediklerine ilişkin çeşitli etik meseleleri gündeme getirir.

meseleyi gündeme getirir: Çocuk, bu tür veriler sağlandığında potansiyel olarak nelerin açıklanabileceği konusunda ne gibi bir anlayışa sahiptir? Gen temelli önleme testlerinde, test sonuçlarının açıklanmasının getirebileceği sonuçlar araştırmacılar tarafından eksiksiz biçimde değerlendirilmelidir; bunlar onay alınırken açıklanmalı, ebeveynler ve çocuklar tarafından anlaşılmalıdır (Spriggs, 2010).

Verilerin toplanmasında ve muhafazasında bilgi alışverişinin işin içinde yer alanlarla sınırlı kalmasının sağlanması

Özel yaşamın gizliliği, çocukların belirli bir güvenle verdikleri bilgilere saygı duyulması ve bunların korunması anlamına gelir. Ebeveynler dâhil başkaları toplanan bilgilere ilgi duyabilirler; ancak araştırmacının etik yükümlülüğü bilgiler konusunda titiz davranmak, gizliliği korumaktır. Bu yükümlülük, araştırmada yer alan personelin tamamı için geçerlidir: görüşmeleri yapanlar, tercümanlar, şoförler ve 'kültürel araçlar' dâhil olmak üzere. Eğitim, araştırmanın kalitesi açısından önemli bir fark yaratır. Eğitim, mahremiyet konusunda yapılması gerekenler dâhil olmak üzere kültürler arası yeterlilik meselelerini ve sorumlulukları da kapsamalıdır.

Verilerin toplanmasında kullanılan mekân ve yöntemlerin, katılımcının özel yaşamı ve toplanılan araştırma bilgilerinin mahremiyeti üzerinde etkileri vardır. Mahremiyetin sağlanması açısından ortam, araştırmaya katılan çocukların bilgileri özel olarak ve serbestçe alabilmelerini sağlamalıdır. Örneğin, kendisiyle görüşme yapılan bir çocuk kendisini duyması gerekmeyen kişilerce duyulmadan konuşabilmeli, yazılı ve görsel materyal sağlayan çocuklar da bunu başkaları görmeden yapabilmelidir. Hassas konular, sosyal istenebilirlik açısından sakıncalı olabilecek birtakım durumlar yaratabilir; dolayısıyla dürüst yanıt verilmesini özendirecek, yanıtların gizli kalmasını sağlayacak yenilikçi yöntemleri gerektirir. Bu tür yenilikçi bir yöntemin örneği, Hindistan'da çocuk evlilikleri dâhil erken evlilikler üzerine yapılan bir araştırmada kullanıldığı şekliyle Urvashi Wattal ve Angela Chaudhuri tarafından yapılan durum araştırmasında yer almaktadır.

Örnek durum 17: Yenilikçi bir yöntemle yanıtların gizliliğini koruma ve sosyal istenebilirlik yanlılığını önleme: Çocuk evliliği dâhil erken evlilik araştırmalarında anket yöntemi, Urvashi Wattal ve Angela Chaudhuri (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.152).

Grup araştırmasında mahremiyetin sağlanması ek önlemler gerektirir ve tam güvence altına alınamaz (WHO, 2011). Benzer biçimde, RCT'lerde (tesadüfi kontrollü deneme) belirli tasarımlar ve prosedürler söz konusu olduğunda mahremiyeti sağlamanın garantisi yoktur. Örneğin ameliyat gerektiren müdahalelerde tıp personelinin ve hastaların "görmez hale getirilmesi" mümkün değildir. Tek tarafın "görmez" kılındığı denemelerde tıp ve araştırma personeli katılımcının deneysel statüsünü bilir, ama katılımcının kendisi bunu bilmez. Karşılaştırma yapılacak olursa, katılımcı ve gözlemci yanlılıklarını asgari düzeyde tutmak için çifte körleştirici tasarımlara başvurulduğu diğer RCT'lerde deneysel statünün mahremiyeti sağlanır ve bu nedenle mümkün olan her durumda çifte körleştirici tasarımlar tek tarafın körleştirildiği ya da hiçbir tarafın körleştirilmediği tasarımlara tercih edilmelidir.

Kimi araştırma koşullarında çocukların araştırmaya fiili katılımının gizli tutulması önemlidir. Araştırmanın damgalayıcı olma potansiyeli

Özel yaşamın gizliliği, çocukların belirli bir güvenle verdikleri bilgilere saygı duyulması ve bunların korunması anlamına gelir.

Verilerin toplanmasında kullanılan mekân ve yöntemlerin, katılımcının özel yaşamı ve toplanılan araştırma bilgilerinin mahremiyeti üzerinde etkileri vardır.

taşıdığı, belirli bir gizlilik gerektiren, örneğin cinsellikle ilgili konular üzerinde durduğu durumlarda mahremiyet özellikle önem kazanır (Valentine et al., 2001). HIV/AIDS'le ilgili araştırmalarda da aynı durum geçerlidir (Clacherty & Donald, 2007; Hunleth, 2011; Nyambedha, 2008). Çocukların, örneğin bilgi formu, süreç içinde üretilen materyaller (çizimler vb.) ya da araştırma raporları gibi elle tutulur materyalleri ellerinde tutmalarından kaçınılması gerekebilir; çünkü başkaları tarafından bilindiğinde ya da pek düşünülmeden onlara açıklandığında çocuklar bu tür materyaller yüzünden risk altına girebilir, belirli güçlüklerle karşılaşabilirler (WHO, 2011).

Toplanan bilgilerin mahiyeti, bu bilgilerin mahremiyetine ilişkin birtakım protokollerin ve işlemlerin hazırlanmasını gerektirebilir. Araştırmaya katılanların kimliklerinin (örneğin adlar, adresler, yaş, cinsiyet, etnik köken, özellikler ve deneyimler gibi) belli olması sonucunu verebilecek kişisel bilgiler toplanmasını öngören araştırmalar, eldeki bilgilerin nasıl muhafaza edileceği ve işleneceği gibi konular üzerinde titizlikle durulmasını gerektirir. Kişisel bilgiler güvenli biçimde muhafaza edilmeli ve ancak yetkili kişiler bu bilgilere ulaşabilmelidir (National Children's Bureau, 2003). Mümkünse, veriler örneğin ad ve adres gibi teşhis ettiricilerden ayrı olarak muhafaza edilmelidir.

Eldeki bilgilerin taşınmasına, muhafazasına ve kullanımına-elden çıkartılmasına dikkat edilmelidir. Bunu yaparken, toplanan farklı biçimlerdeki bilgiler dikkate alınmalıdır: örneğin sesli ve görüntülü kayıtlar, elle yazılmış ya da elektronik veriler, genetik materyal gibi biyolojik veriler vb. Kişisel bilgilere yalnızca bunları kullanması gerekenler ulaşabilmelidir. Hassas veriler, girişi denetlenen kilitli odalarda, kilitli kasalarda ya da erişimi parola gerektiren bilgisayar dosyalarında tutulmalıdır (Shaw et al., 2011). Elektronik verilerin internet kanalından bir yerlere gönderilmesi gerekiyorsa gizlilik şifre protokolleri hazırlanarak sağlanabilir. Bu tür protokollerde veriler değiştirilerek başka herhangi biri için anlaşılabilir hale gelir, buna karşılık bu verilere ulaşma izni olan kişi bunları anlamlı bilgiler haline dönüştürtecek araçlara sahiptir. Biyolojik verilerin aktarımı, muhafazası, kullanımı-elden çıkarılması ile ilgili özel ulusal ve uluslararası kılavuzlar, bu tür araştırmaları yapan kişilerce ele alınıp görüşülmeli, konunun çocuklar açısından taşıdığı etik boyut özellikle dikkate alınmalıdır. Burada, genetik kayıtların muhafazası, bir araya getirilmesi ve kapatılması ile ilgili kurallara uyulmalı; bilgiye dayalı onay alma, mahremiyeti koruma ve çocuk katılımcıların genetik kayıtlarının güvenliğini sağlama gibi hususlar üzerinde önemle durulmalıdır.

Araştırma bulgularının yaygınlaştırılmasında katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması

Özel yaşama saygı, araştırma katılımcılarının anonim kalmalarının; araştırma raporlarında, sunumlarda ve bulguların yaygınlaştırıldığı diğer kanallarda bu kişilerin kimliklerinin bilinmemesini de içerir. Belirli araştırma sektörlerinde bu, çocuklara, ailelerine ve topluluklarına zarar verme potansiyelinin ortaya çıktığı bir aşamadır. Örneğin, araştırmada yer alanların kimlikleri belirlendiğinde ve bu bilgi güçlü kesimlere (örneğin devlet kurumları) iletildiğinde, belirli durumlarda ilgili kişiler açısından bir risk ortaya çıkabilir. Benzer biçimde, toplulukların, araştırmada yer aldıklarının belirlenmesi üzerine ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlara karşı korunmaları gerekir. Zarar vermeme etik ilkesi, araştırmacılara, araştırma bulgularının yaygınlaştırılması sonucunda katılımcıların bundan zarar görmesine meydan vermeme yükümlülüğünü getirir. Anonimliğin korunması için kimi stratejilere başvurulabilir. Örneğin, kimlik tespitini sağlayacak bilgiler rapordan çıkarılabilir, toplulukların adları değiştirilebilir, katılımcıların gerçek

Özel yaşama saygı, araştırma katılımcılarının anonim kalmalarının; araştırma raporlarında, sunumlarda ve bulguların yaygınlaştırıldığı diğer kanallarda bu kişilerin kimliklerinin bilinmemesini de içerir.

adları yerine mahlaslar kullanılabilir. Bununla birlikte, bir noktanın akılda tutulması gerekir: Verilen adların cinsiyet göndermeli olmaması durumunda verilerin cinsiyete göre analizi olanaksız hale gelebilir (Gallagher, 2009). Çocukların, başka kişilerin, yer işaretlerinin ve diğer tanımlayıcı özelliklerin yer aldığı fotoğrafların, bu arada çocukların doğrudan ifadelerinin kullanılmasında özel olarak dikkatli olmak gerekir.

Anonimlik bir normken, bir başka durumu daha görüp dikkate almak gerekir: Kimi durumlarda çocuklar araştırma bağlamında kendilerinin bilinmesini isteyebilirler ve araştırmacılar da böyle bir bilinme çocuklar açısından herhangi bir tehdit oluşturmuyorsa ve/ya da katılımlarının tanınması arzu edilir bir durumsa bu isteği gözetmek durumundadırlar. Buna ek olarak, araştırmacılara 'gizlice' değil de serbestlik içinde, bilgiye dayalı onayla ve daha fazla yaygınlaşsın diye verilen bilgiler söz konusuyla bunların kendi başlarına salt mahremiyet adına gizli tutulmasının anlamı olmayacaktır.

KARŞILAŞABİLECEĞİNİZ GÜÇLÜKLER

Özel yaşamın gizliliği, etik araştırma pratiğinde çocukların gerçek anlamda katılımına ve korunmasına katkıda bulunan temel faktördür. Bununla birlikte, kimi durumlarda ve bağlamlarda özel yaşamın gizliliği konusuna eğilme araştırmacılar açısından önemli güçlükler de yaratabilir. Araştırmacıların özel yaşam ve mahremiyete ilişkin anlayış ve beklentileri araştırma katılımcılarının adetleri, kültürleri topluluk ya da aile pratikleri ile ters düştüğünde ya da çocukların korunması gibi diğer etik duyarlılıklarla çeliştiğinde gerilimler ortaya çıkabilir. Yetişkinler ve çocuklar arasındaki güç ilişkilerine içsel olan eşitsizlik, özel yaşamın gizliliği etrafındaki kimi güçlüklerde yansıma bulur. Örneğin yetişkinler, özel yaşamın gizliliğini çocuklar söz konusu olduğunda önemli ya da rutin bir duyarlılık konusu saymayabilirler; dolayısıyla böyle durumlarda çocukların tercihlerine yetişkinlerin tercihlerine göre çok daha gerilerde yer verilebilir. Toplumsal ve kültürel koşullar mahremiyete ilişkin farklı mülahazalara ve güçlüklerle yol açar, araştırmacıların her bir özel araştırma için ortaya çıkabilecek potansiyel konuları titizlikle düşünmelerini gerektirir.

Eğer bu yerleşik bir toplumsal/kültürel uygulama değilse çocukların özel yaşamlarının gizliliği nasıl sağlanabilir?

Kimi kültürel ortamlarda özel yaşamın gizliliği ailelerin ve toplulukların alışageldikleri bir durum olmayabilir ve araştırmada bunun gözetilmesi güç olabilir. Ebeveynler, aile üyeleri ve diğer çocuklar da kültürel adetler güç ilişkileri, çocukluğun kavramsallaştırılma şekli gibi nedenlerle görüşmelerde yer alabilirler; çocuklar çocuk oldukları için yalnız bırakılmayabilirler ve/ya da yetişkinlerin sorulara daha 'doğru' yanıt verebileceklerine inanılır (Abebe, 2009; Ahsan, 2009; Clacherty & Donald, 2007). Böyle durumlarda araştırma kapsamındaki görüşmelerin kamuya açık yerlerde yapılması daha az dikkat çekebilir ve özel bir yer bulma çabasına göre daha fazla gizlilik sağlayabilir (Abebe, 2009). Toplumsal ve kamusal ağ mahremiyetinin önemi (Hill, 2005), araştırma ekibi üyeleri katılımcılarla aynı ya da ilişkili topluluklara mensuplarsa özellikle öne çıkar. Aynı topluluğa mensup görüşmecilerle olan yerleşik toplumsal ilişkilere ve mevcut güç dinamiklerine bağlanabilecek, 'dışardan' bir araştırmacının anlayamayacağı riskler söz konusu olabilir. Riskler hesaba katılsa bile bu tür sorunlar hemen kolayca çözüme bağlanamayabilir; diğer topluluklara mensup görüşmecilerin seçilmesi halinde, araştırma ilişkilerinin, mahremiyete ilişkin olanları dâhil tarihsel rekabetlerin ya da farklı toplumsal Arka planların etkisi altında şekillenmesi söz konusu olabilir.

Çocukların, başka kişilerin, yer işaretlerinin ve diğer tanımlayıcı özelliklerin yer aldığı fotoğrafların, bu arada çocukların doğrudan ifadelerinin kullanılmasında özel olarak dikkatli olmak gerekir.

Kimi kültürel ortamlarda özel yaşamın gizliliği ailelerin ve toplulukların alışageldikleri bir durum olmayabilir ve araştırmada bunun gözetilmesi güç olabilir.

Çocuğun özel yaşamına saygı, araştırmacının bilgileri gizli tutmasını, bu bilgileri rasgele aile üyelerine, arkadaşlara ya da çocuk tarafından tanınan başkalarına aktarılmasını gerektirir.

Mümkünse, araştırmanın nerede yapılacağına belirlenmesine çocuklar da katılmalıdır.

Ebeveynler ve başkaları toplanan bilgilere ilgi duyabilirler ve dolayısıyla bunları sorabilirler, görüşmelerin içeriği hakkında bilgi almak isteyebilirler ki bu da çocuğu ve araştırmacıyı strese sokabilir. Bununla birlikte, çocuğun özel yaşamına saygı, araştırmacının bilgileri gizli tutmasını, bu bilgileri rasgele (örneğin araştırma ekibi üyelerinin başkalarının yanında yorum yapmalarıyla) aile üyelerine, arkadaşlara ya da çocuk tarafından tanınan başkalarına aktarılmamasını gerektirir.

Araştırmalarda hangi mekân çocukların özel yaşamının gizliliğine en fazla destek sağlar?

Toplumsal ve kültürel bağlam, çocukların özel yaşamlarının gizliliği hakkına saygının en iyi nasıl bir ortamda sağlanabileceğinin belirlenmesine katkıda bulunur, araştırma sırasında açık ve serbestçe bilgiler vermelerine yardımcı olur. Gelir düzeyi yüksek ülkelerdeki araştırma koşullarında genel olarak yaygın beklenti çocuklarla sakin ve özel bir mekânda, başkaları dinlemeden ya da kesintiye uğramadan görüşülebileceği ortamlar oluşturulmasının en uygun yol olacaktır. Ne var ki bu yaklaşım başka koşullarda düşünüldüğünde birtakım pratik güçlükler ortaya çıkar. Çünkü çoğu araştırma elverişli mekân bulmanın güç olabileceği evlerde, okullarda, kulüplerde (Valentine, 1999) yürümek zorundadır; süreç birçok kez dışarıdan kesintiye uğratılabilir (MacDonald & Greggans, 2008), yetişkinler araştırmaya katılan çocuğa eşlik etme hakkına sahip olduklarını düşünebilirler (Clacherty & Donald, 2007) ve çocuklar katılmayı reddedebilecek durumda olmayabilirler. İdeal olanı, kendileri açısından en iyi yerin bulunabilmesi için çocukların araştırmanın yapılacağı yerin belirlenmesine katılmalarıdır. Gene de, araştırma gidenleri ve uygunluk açısından bu yaklaşım da birtakım gerilimlere yol açabilir.

Kimi durumlarda, mahremiyete izin veren mekânlar bulunması, çocukları istismarcı yetişkinlerden koruma kaygıları nedeniyle daha da karmaşık hale gelebilir ve tek başına olan yetişkinin dışı açık olmayan yerlerde araştırma yapmasını güçleştirebilir (Barker & Smith, 2001; Matthews, Limb & Taylor, 1998). Dolayısıyla izlenebilecek iyi bir yol, başkaları tarafından izlenebilecek, ancak duyulamayacak yerler bulunmasıdır. Bununla birlikte, bu kez de görünür duruma gelen çocukların araştırmada yer alıyor olmaları belirli gerilimleri yaratabilir. Böyle durumlarda, her araştırmanın kendi özel koşulları içinde çeşitli olasılıklar gereğince tartılmalı, mahremiyetle ilgili hangi yol izlenirse izlensin risklerin asgaride tutulması ve yararın azamiye çıkarılması sağlanmalıdır.

Görüşmeler sırasında başkalarının orada varlığı çocukların özel yaşamına ve bilgi toplama sürecine nasıl etkiye bulunabilir?

Mahremiyete yapılan vurgulara rağmen bunun sağlanmasına yönelik güçlükler ev ortamlarında da ortaya çıkabilir; örneğin kimi ebeveynler salt merak ettikleri için ya da çocuğun durumuna duyarlılıkları nedeniyle görüşmeler sırasında orada bulunmakta ısrar edebilirler (Fargas-Malet, McSherry, Larkin & Robinson, 2010). Belirli durumlarda, görüşmeler yapılırken, görüşmeyi yapan kişinin cinsiyeti ebeveynlerin mahremiyet konusundaki kararları üzerinde etkili olabilir. Örneğin, bir dizi kişisel, toplumsal ve kültürel nedenlerden dolayı ebeveynler kendi yetişkin kızlarıyla erkek değil kadın bir araştırmacının görüşmesini rahatlatıcı bir faktör sayabilirler. Görüşme sırasında ebeveynin orada bulunması hem olumlu hem de olumsuz çeşitli sonuçlara yol açabilir; örneğin daha fazla ayrıntıya inildiği kendiliğinden aile tartışmaları ya da çekingen çocuğun kendinin desteklenmekte olduğunu hissetmesi (Powell et al., 2011), ebeveynlerin çocuğa yöneltilen soruları onun anlayacağı şekilde aktarmasıyla sürece katılmaları (Hood et al., 1996) ya da tersine çocuğu susturmaları (Valentine, 1999) gibi. Çocuğun ebeveynin orada bulunmasına yönelik tepkisi, toplanan verilerin kalitesi açısından bunun çocuğun yararına olup olmayacağına belirlenmesine katkıda bulunur.

Bir başka durum da şu olabilir: Kimi çocuklar, bilgi toplanması sürecinde ebeveynlerinin, kardeşlerinin ya da arkadaşlarının orada bulunmasını isteyebilir. Böyle durumlarda mahremiyetin güvence altına alınması güç olabilir ve çocukların ne kadar bilgiyi paylaşmak isteyecekleri de bu durumdan etkilenebilir. Gerçi burada çocukların isteklerine ve özerkliklerine saygı yol gösterici bir ilke olabilir; ancak gene de kabullenilmiş bir adet olmadığı yerlerde ve kültürlerde bu da sorunlu ve güçlük çıkarıcı bir durum olabilir. Gerçek öyledir ki araştırmacılar ebeveynlerin isteklerine ters düşmesi halinde çocukların isteklerini karşılayabilecek durumda olmayabilir. Örneğin araştırmacı çocuğun ve ebeveynin evinde bir konuk olarak pazarlık yapma durumundaysa bu tür kısıtlılıklar görülür. Yaşanan süreçlerin pek çok durumda ortaya koyduğu gerçek şudur: Çocuğun istekleri ile yetişkinin istekleri birbirine ters düştüğünde, genellikle yetişkinin istekleri üstün gelir.

Ebeveynlerin görüşmelerde hazır buldukları durumlarda sürece gereğinden fazla karışmalarının önlenmesi için açık ve örtük birtakım tekniklere başvurulabilir (Bushin, 2007). Örnekler: Ebeveynle göz temasının sınırlı tutulması, soru sorarken çocuğun adının özellikle kullanılması, büyük olasılıkla yalnızca çocuğun kendisinin bilgi sahibi olabileceği konuların gündeme getirilmesi ve asıl önemli olanın çocuğun görüşleri olduğu hususunun birkaç kez yinelenmesi gibi. Bu öneriler, yerel durumun ve koşulların bilinmesine tabidir. Ayrıca, ebeveynlerin işe karışmasını asgari düzeyde tutmak için başvurulacak tekniklerin kültürel açıdan yerinde olup olmayacağı konusu topluluktaki yaşlı kişilere danışılabilir.

Ebeveynler çocuklarla özel olarak görüşülmesine isteksizse ya da görüşme sırasında orada bulunmakta ısrarlıysa araştırmacının veri toplanmasına ilişkin beklentilerinde birtakım uyarlamalara gitmesi gerekebilir. Çocukların sahip oldukları bilgilerden ne kadarını paylaşmak istedikleri o sarada orada kimlerin bulunduğu da bağlıdır ve araştırmacının buna saygı göstermesi, bu durumu kendi bilgi arayışının üzerinde tutması gerekir. Araştırmacıda belirli bir esneklik ve düşünümSELLİK olması gerekir; öyle ki kaliteli verilere ulaşma arzusu araştırmacıda çocukların özel yaşamlarına gereksiz ölçülerde girme eğilimlerine meydan vermesin. Çocukların özel yaşamlarının gizliliğine saygı alanında ortaya çıkabilecek kimi güçlükler engelli çocuklarla yapılan araştırmalarda da ön plana çıkar. Engelli çocuklar söz konusu olduğunda geleneksel olarak yerleşik tutum, ebeveynlerin ya da diğer yetişkinlerin çocukların seslerini ve çıkarlarını temsil eden aracilar olarak hareket etmelerini öngörür. Bernie Kelly'nin durum araştırması da çocukların özel yaşamının gizliliğini bu bağlamda ele almaktadır.

Örnek durum 18: Bir ebeveyn hazır bulunurken engelli çocuklarla görüşme, Berni Kelly (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.154).

Odak gruplarla yapılan araştırmalarda mahremiyete saygı nasıl sağlanabilir?

Odak grup istişareleri sırasında kişinin özel yaşamına ve mahremiyetine saygı, üzerinde titizlikle düşünülmesi gereken bir konudur. Bu, kendi içlerinde sıkı sıkıya bağlı topluluklarda ya da hassas konularda yapılan araştırmalar için özellikle geçerlilik taşır. İnternet sohbet odaları ve blogları kullanılarak yapılan araştırmalarda odak grup mahremiyeti daha da karmaşık bir konu haline gelir. Grup ortamlarında mahremiyetin korunması açısından kimi güçlükler ortaya çıkabilir (WHO 2011) ya da çocukların kardeşlerinin ve arkadaşlarının da bu görüşmelerde bulunmaları istemeleri benzer güçlükler yaratabilir. Araştırma

Çocukların isteklerine ve özerkliklerine saygı, ideal durumlarda yönlendirici ilkedir; ancak bu, belirli koşullarda zorlayıcı ya da uygunsuz da olabilir.

Özel yaşamın gizliliğine ve mahremiyete saygı ilkeleri odak grup görüşmeleri söz konusu olduğunda ek karmaşık durumlar yaratır.

ortamında paylaşılan bilgilerle diğer çocukların ne yapacakları, grup içinde bu konuda en başta bir anlaşmaya varılmasını ve araştırmacının duyarlı rehberliğini gerektirir. Kimi araştırmalarda grup görüşmesine katılanlarla belirli başlıklara odaklanan yeniden sorgulama gerekebilir; böylelikle araştırma grubu dağıtıldığında çocuklar açısından ortaya çıkabilecek güçlükler önlenebilir.

Güvenlikle ilgili kaygıların olduğu durumlarda mahremiyetin sınırları nedir?

Araştırmacıların çocuk istismarından, tehlikeli ya da suç teşkil eden fiillerden kuşkulandıkları ya da çocuklardan buna işaret eden bilgiler aldıkları (çocuğun bilerek ya da bilmeyerek paylaştığı bilgiler) durumlarda araştırmacının karşısına ciddi etik sorunlar çıkar. Örneğin, bir çocuğun istismara ya da ihmale maruz kaldığı ortaya çıkabilir; çocuğun kendisine ya da bir başka kişiye zarar verme eğilimi taşıdığı görülebilir (Schenk & Williamson, 2005) veya ortada belirli yerlere bildirilmesi gereken bulaşıcı ya da cinsel ilişki yoluyla geçen bir hastalık vardır (Avard et al., 2011). Böyle durumlarda araştırmacının bu bilgileri paylaşıp paylaşmayacağı, paylaşacaksa kiminle (ebeveynler, polis, koruma ve bakım hizmetleri vb.) paylaşacağı konusunda karar vermesi gerekir. Bu, özellikle tartışmalı bir konudur ve kuşku duyulan bir çocuk istismarı durumunu bildirme adına mahremiyetin ihlali konusundaki görüş ve uygulamalar farklılık göstermektedir (Cashmore, 2006). Böyle durumlarda çocuğun özerkliğine ve mahremiyet hakkına saygı, araştırmacının çocukları zarardan koruma etik sorumluluğu ile doğrudan çelişir hale gelir. Araştırmacının, araştırmaya katılan çocuklar açısından ikili bir role sahip bir pratisyen olması ve mahremiyetle ilgili etiğin meslek standartlarıyla doğrudan çatışması durumunda konu daha da karmaşık özellikler kazanır.

Ortada, etik ilkeleri öncelik sırasına koyma güçlüğü vardır. Çocukların onuruna saygı ve mahremiyetin korunması ilkesi, kuşkulanan çocuk istismarı gibi durumların bildirilmesine karşı tutumun temelini oluşturur. Diğer savlar ise yarar ilkesi etrafında dile getirilir (King & Churchill, 2000). Denilir ki bildirmek çocuğun karşılaştığı riski azaltır ve bu da yararlı bir sonuç sayılabilir (Knight et al., 2000).

Çocuklarla yapılan araştırmalarda mahremiyet ve bildirimde bulunmayla ilgili duyarlılıklar konusunda çeşitli görüşler vardır. Kimi araştırmacılar, mahremiyetin garanti edilmesini değil sağlanmasını tavsiye ederler. Bu amaçla, veri toplama işine başlanmadan önce katılımcılar mahremiyetin sınırları, güvenlikle ilgili kaygıların üzerine atılabilecek adımlar ve hangi kuruluşların bu işe karışacağı gibi konularda açık şekilde bilgilendirilirler (Duncan et al., 2009; Meade & Slesnick, 2002). Mahremiyetin sınırları konusunda açık olmanın sonucu, işin başında kimi katılımcıların kaybedilmesi ve araştırma sırasında ortaya çıkan sürtüşmelerle birlikte elde edilen bilgilerin tamlığı ve kalitesine ilişkin sorunlar olabilir.

Ancak, araştırmacıların çocuklara saygılı olma etik taahhütleri mahremiyete sınırlar getirilmesiyle azalmış olmaz ve bu konularda açık olunması ilgili konularda çocuklarla saygı çerçevesinde konuşmalar yapılmasına olanak tanır. İdeal olarak araştırmacıların, duyarlılıkları üzerinden harekete geçmeden önce çocuklarla konuşmaları ve mümkün olan her durumda harekete geçmek için en güvenli ve etkili yolları seçmeleridir. Böylece çocukların güvenliğinin ve korunmasının sağlandığı bir çocuk katılımı yönünde örnek bir uygulama sergilenmiş olur (Feinstein & O’Kane, 2008). Ancak, çocukların güvenliğine birinci derecede öncelik tanınması sorumluluğu araştırmacıya aittir. Lorraine Radford tarafından yapılan durum araştırması, çocukların korunması ve mahremiyet meselesinin ele alınmasıyla ilgili etik ikilemlere

İdeal olanı, araştırmacıların kendi duyarlılıkları doğrultusunda harekete geçmeden önce çocuklarla görüşmeleri ve harekete geçmede en güvenli ve etkili yolları planlamalarıdır.

tartışmaktadır. Araştırma İngiltere’de gerçekleştirilmiştir ve çocukların şiddet, istismar ve ihmal gibi alanlardaki deneyimlerini ele almaktadır. Anlatılan sistemde alarma geçme, değerlendirme ve yönlendirme gibi süreçler ele alınmaktadır.

Örnek durum 19: Çocuk koruma ve mahremiyet: Çocukların şiddet, istismar ve ihmal deneyimlerinin araştırılması, Lorraine Radford (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.156).

Çocuğun yaşı ile birlikte ailesel ve toplumsal bağlam, araştırmacının çocukların korunmasına yönelik yaklaşımı üzerinde belirli etkiler yaratabilir. Araştırmacının alacağı tutum, algılanan durum, olabilecek bir bildirim işlemi, çocuğun bu karara katılması ve olası sonuçların hesaplanması açısından çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini hesaba katmalıdır. Örneğin, belirli durumlarda daha büyük yaşlardaki çocukların ve gençlerin araştırmaya katılmak istememeleri gibi bir sonuç ortaya çıkabilir; çünkü bu çocuklar ve gençler araştırmaya katılmaları halinde durumlarının güvenmedikleri (belki de araştırmacının kendisinin de güvenmediği) birtakım mercilere bildirilmesinden kaygı duyuyor olabilirler. Ayrıca, araştırmacıların, insanların ne zaman yetişkin sayıldıklarına ilişkin yasalar hakkında bilgi sahibi olmaları, bu konudaki yasaların ülkeden ülkeye farklılık gösterebildiğini hesaba katmaları gerekir. Çocuklara ilişkin güvenlik kaygılarının bildirilmesi söz konusu olduğunda bu husus özellikle önem kazanır. Akran araştırmasında, genç araştırmacılara gerekli eğitimin verilmesi, mahremiyet ölçülerinin belirlenmesi ve destek mekanizmalarının devreye sokulması önemlidir. Clare Lushey ve Emily Munro tarafından yapılan durum araştırması, belirli bir olguya ilişkin gizlilik/mahremiyet bağlamında farklı duyarlılık düzlemlerinde akran araştırmalarında ortaya çıkan güçlüklerle değinmektedir.

Örnek durum 20: Akran araştırması ve ev bakımında olan ve ev bakımından ayrılan gençler, Clare Lushey ve Emily Munro (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.159).

Araştırmacıların zorunlu bildirimle ilgili kuralları biliyor olmaları gerekir. Çocuklara yönelik fiili ya da potansiyel bir zararlı ilgili kaygılara ya da bilgilere sahip olduğunda bunlar hakkında bildirimde bulunma hem hukuksal hem de etik yanlar içerebilir (Fisher, 1994). Kuşkulanılan istismar ya da kötü muamele gibi durumların bildirilmesine ilişkin yasal yükümlülükler ülkeden ülkeye farklılık gösterir (Williamson, Goodenough, Kent & Ashcroft, 2005). Kimi ülkelerde, bir meslek grubu olarak araştırmacıların özel olarak bildirimde bulunma yükümlülükleri olmasa bile hukuksal ya da mesleki zorunluluklar kuşkulanılan çocuk istismarı durumlarının bildirilmesini (örneğin sağlıkçılar, öğretmenler ve psikologlar tarafından) gerektirebilir. Ne var ki, bu tür zorunluluklar ülkeden ülkeye, hatta ülkelerin kendi içlerinde farklılık gösterebilmektedir.

Bazı etik değerlendirme kurulları ve kurumsal değerlendirme heyetleri kuşkulanılan çocuk istismarı vakalarının bildirimini zorunlu tutmaktadır. Bu zorunlulukçu yaklaşım kimi araştırmacılar tarafından net kılavuzlar sağlanması, çocuk korumaya öncelik tanınması ve tek tip araştırma uygulamaları açısından tavsiye edilmektedir (Allen, 2009; Steinberg, Pynoos, Goenjian, Sossanabadi & Sherr, 1999). Ancak bu konularda uluslararası planda ve ülkelerin kendi içlerinde, bu arada

Araştırmacılar, çalıştıkları ortamdan hareketle, insanların hangi yaşta yetişkin sayıldıklarına ilişkin hem normal yasal düzenlemeleri hem de adet hukukunu bilip dikkate almalıdırlar.

Ortamlar ve koşullar arasında ortaklık olmayışı, araştırmacıların veri toplamaya başlamadan önce raporlama protokolleri hazırlamalarının önemine işaret eder.

**Araştırmanın
gerektirdikleri, risk
altında olabilecek
çocuklara yönelik etik
sorumlulukları gölgede
bırakmamalıdır.**

etik kurullar arasında tek tip bir uygulama bulunmadığından bir noktanın önemi açıkça ortaya çıkmaktadır: Araştırmacılar, bildirimde bulunma konusunu veri toplama işleri başlamadan önce dikkate almalı ve gerekiyorsa izlemek üzere bir plan ya da protokol hazırlamalıdır. Araştırma başlamadan önce, zarar görme riski altındaki çocukların belirlenmesi üzerine bu çocuklara destek ya da yönlendirme sağlanmasına ilişkin bir ihtiyat planı hazırlanması ortadaki ikilemden çıkış için bir yol olabilir.

Araştırmanın gerektirdikleri, risk altında olabilecek çocuklara yönelik etik sorumlulukları gölgede bırakmamalıdır. Bununla birlikte kimi araştırmacılar bilgilerin açığa çıkarılmasını önlemeye, çocuk istismarını bildirmemeye ve mahremiyeti sağlamaya yönelik yöntemlere bilinçli olarak başvurmaktadır

(Socolar, Runyan & Amaya-Jackson, 1995). Buna yönelik olarak örneğin yanıt seçenekleri sınırlanmakta, katılımcılar bazı şeyleri söylememeleri için uyarılmakta, verilerin anonim kalması için yanıtlar maskelenmekte, böylece araştırmacı belirli şeylerin bilgisine sahip olamamaktadır. Gerçi bu tür yöntemler sonuçta mahremiyetten ödün vermemiş olurlar, ancak bu kez de yarar ve adalet ilkeleri, araştırmacının çocuğun yüksek yararını gözeterek hareket etme yükümlülüğü ihmal edilir. Ayrıca, mahremiyete ilişkin güvencelere karşın belirli kaygılarını dile getirdiklerinde yardım ve destek almayı uman çocuklar da olabilir ve söz konusu yaklaşım bunu da ilgili alanının dışında bırakır.

Çocuklar (ya da ebeveynler) araştırma bulguları açıklanırken anonim kalmak istemezlerse ne yapmak gerekir?

Yukarıda da değinildiği gibi araştırmacılar anonimliği korumak için çeşitli stratejilere başvurabilirler. Ancak kimi durumlarda çocuklar, katılımları bilinip tanınсын diye gerçek adlarının yayınlarda ve araştırma raporlarında geçmesini isteyebilirler. Başka durumlarda, araştırmacılarca da desteklenen ebeveynler tanımlayıcı bilgilerin de yer aldığı yayınların buna değecek önemli yararlar sağlayacağı beklentisiyle anonimlikten vaz geçmek isteyebilirler. Andrew Williams'ın durum araştırmasında bu husus açıkça görülmektedir. Bu örnekte, onay verebilecek durumda olmayan ve hastalığı kötüleşen bir çocukla yapılan araştırmanın sağladığı yararların ortaya konabilmesi için tanımlayıcı bilgiler verilmektedir [Bakınız, örnek durum 2, derlemede yer alan Örnek Durumlar bölümünde Zararlar ve Yararlarla ilgili alt bölüm.]

Bununla birlikte, örneğin doğası gereği hassas araştırmalar söz konusu olduğunda, katılımcıların tanımlanmamasının en iyisi olacağını düşünen araştırmacılar için anonimlikten feragat edilmesi bir sorun oluşturabilir. Dikkate alınabilecek hususlardan biri, kendi gerçek adlarını kullandıklarında ortaya çıkabilecek potansiyel riskleri ve uzun dönemli sonuçları değerlendirmenin çocuklar açısından ne derecede güç olacağıdır. Çünkü çocuklar eldeki materyalin nerede sonlanacağını ve medya tarafından nasıl çarpıtılabileceğini bilecek deneyime sahip olmayabilirler (Laws & Mann, 2004). Ancak bu olasılık, tekil olarak çocukların sağlam yargıda bulunma yetenekleriyle dengelenmelidir. Aslında, aşına oldukları ortam ve koşullarda kendileri açısından ortaya çıkabilecek riskleri en iyi değerlendirebilecek olanların çocuklar oldukları da bir gerçektir. Kimi duyarlılıkların çocuklarla birlikte tartışılması bu karar verme sürecinde önemli bir adımdır.

Anonimlik, zarardan kaçınmanın bir yoludur. Bununla birlikte, katılanların kimliklerinin tespit edilememesi için alınacak önlemler (örneğin tanımlayıcı öğelerin çıkartılması gibi) her zaman gerekli değildir ve hatta böyle yapılması durumunda katkının değerinin gereğince bilinmemesi gibi bir durum da söz konusu olabilir. Araştırmacıların

aynı zamanda çocukların katılımına hak ettiği değerin biçilmesinin taşıdığı önemin de farkında olmaları gerekir. Çocuklar, araştırmacı olarak katıldıkları çalışmalarda adlarının geçmesini ve bu çalışmalara önemli katkılarının bilinmesini isteyebilirler. Böyle durumlarda çocuklar adlarının geçirilmesinin getirebileceği potansiyel riskleri ve avantajları (bugün için ve gelecekte) belirlemeye özendirilmelidir ve bu şekilde sağlıklı kararlar vermelerine yardımcı olunmalıdır.

Araştırmanın sonuçları yaygınlaştırılırken fotoğraf kullanılması özel yaşam ve mahremiyetle ilgili konuları bir kez daha gündeme getirir. Bu hem o zaman hem de gelecek açısından geçerli bir gündemdir; çünkü ileride çocuklar kendi görüntülerinin kullanılması konusunda farklı görüşlere sahip olabilirler. Burada ayrıca çocukların gücü ve temsili ile ilgili konular da gündeme gelir (Phelan & Kinsella, 2013). Araştırmacılar, tespit edilememeleri ve anonimliğin korunması için araştırmalarında yer alan çocukların kimliklerini (ya da fotoğraflarını) gizlemek üzere çeşitli yollara başvurabilirler. Örneğin görüntülerin sayısallaştırılması, yüzün ya da görüntünün bulanıklaştırılması ya da buğuların sunulmasında yalnızca metin kullanılması gibi (Nutbrown, 2010). Bununla birlikte Nutbrown bu tür işlemlerin çocukların sesinin duyulması açısından etik tartışmalar yaratacağını ileri sürmektedir: Araştırmacılar, kendi görüntülerinin kullanılması için çocuklardan onay almışlarsa, çocukları korumaya yönelik bu girişimlerinde aynı zamanda onları susturuyor da olamazlar mı? Çocukların gerçek temsiline ilişkin olarak anonimlik konusu, koruma ile katılım arasında, geleceğe (ki bilinemez) ilişkin spekülasyonlar ve halihazırdaki duruma ilişkin ek boyutlarla birlikte, kolay çözümleri pek mümkün olmayan gerilimler yaratmaktadır.

Teknolojik gelişmelerle bağlantılı özel yaşam ve mahremiyet güçlükleri nelerdir?

Çocuklarla, bilgisayar ya da cep telefonları gibi teknolojik medya kullanılarak yapılan araştırmalarda özel yaşam ve mahremiyet konuları daha da önem kazanır. Çocuklar tarafından bilinen kişilerin, bilerek ya da tesadüfen bilgilere erişmesi gibi potansiyel bir risk vardır. Cep telefonları ve bilgisayarlar, hanelerde ya da kuruluşlarda katılımcıların ve bilgilerinin gizliliğini ihlal edecek biçimde paylaşılması mümkündür.

Veri toplanmasında internet, anında mesajlaşma ve sosyal medya gibi enformasyon ve iletişim ağlarını kullanan araştırmalarda konular daha da karmaşık hale gelir. Çevrim içi gizlilik konusunda araştırma katılımcılarının sahip olabilecekleri beklentiler tamamen hayal ürünü olmasa bile abartılı yanlar taşıyabilir (Lobe et al., 2007). Çevrim içi internet iletişiminin çeşitliliği farklı özellikleri de beraberinde getirir ve dolayısıyla özel yaşamın gizliliği ve mahremiyet gibi konularda farklı durumları ortaya çıkarır.

Örneğin kimi internet forumları bilinçli olarak dışa açıktır ve dolayısıyla herhangi biri orada yer alan mesajları kendi varlıklarına ilişkin herhangi bir iz bırakmadan okuyabilir. Oysa insanların chat room'daki varlığı daha açıktır ve gerçek zaman iletişimi etkileşim olmaksızın gözlemeyi tuhaf kılar (Lobe, Livingstone, Olafsson & Simões, 2008).

Bilgiye dayalı onayın online alınmasındaki karmaşık durumlar, araştırmacıların ve katılımcıların anonim ya da mahlas adlar alabilme durumları ve online kimliklerin birden fazla olma olasılığı, çocuklarla yapılan online araştırmalara ilişkin kaygıları arttırmaktadır (Lobe et al., 2007). Seçilmiş çocuk katılımcılardan oluşan gruba dâhil olmayan kişiler yanlış detaylar vererek ve sahte kimliklerle katılarak grubun mahremiyetini ve güvenliğini tehdit edebilirler (Alderson & Morrow, 2011).

Teknolojik medya kullanılarak yapılan araştırmalarda özel yaşam ve mahremiyet konuları daha da önem kazanır.

Yeni teknolojiler kullanılarak yapılan araştırmalar, mahremiyetle ilgili risklerin azaltılması açısından araştırma başlamadan önce topluluklarla (online ilişki kurulanlar dâhil) ve çocuklarla görüşülmesini gerektirir.

Yeni teknolojiler kullanılarak yapılan araştırmalar, mahremiyetin ihlali ile ilgili risklerin azaltılması açısından araştırma başlamadan önce topluluklarla (online ilişki kurulanlar dâhil) ve çocuklarla görüşülmesini gerektirir (WHO, 2011). Ayrıca, ocukların görüntülerinin ve internetten toplanan verilerin (rneğin çocukların yaptıkları işler ve görüntüleri) korunmasına ilişkin birtakım güçlükler giderek daha fazla kaygı yaratmaktadır.

ÖZEL YAŞAM VE MAHREMİYETLE İLGİLİ OLARAK BMÇHS'DE HANGİ YOL GÖSTERİCİ İLKELERİ BULABİLİRİZ?

- Çocukların zel yaşamlarının gizliliği hakkı vardır (Madde 16)
- Çocuğun yüksek yararı her zaman birinci önceliği taşımalıdır (Madde 3).

ANAHTAR SORULAR

Çocukların zel yaşamlarına ve mahremiyetlerine nasıl saygılı olunur?

- Çocukların ve ailelerinin kimliklerinin gizli kalmasını nasıl sağlayacaksınız?
- Araştırma ortamında özel yaşamın gizliliği nasıl sağlanacak?
- Çocuklarla araştırma yapılırken ebeveynlerin ya da yetkili kişilerin orada hazır bulunmalarına izin verecek misiniz? Neden? Böyle bir durumun çocukların araştırmaya katılımları ya da paylaşabilecekleri bilgiler üzerinde ne gibi etkileri olabilir?
- Ebeveynler ya da başkaları çocuklarla kendi başına görüşme yapmanıza izin vermezlerle ne yaparsınız?
- Görüşülecek ocuklar ekseninden bakıldığında görüşmecilerin sayısı ve cinsiyeti ne olacak? Neden?

Araştırma sırasında ortaya çıkan çocukların güvenliğiyle ilgili kaygılar nasıl ele alınır?

- Çocukların (ve ebeveynlerin) mahremiyetin hangi durumlarda ihlal edilmiş olacağını anlamalarını nasıl sağlayacaksınız?
- Çocuğun bir zararı ya da istismarı açığa vurması durumunda ne gibi girişimlerde bulunursunuz?
- Çocukların bu gibi konularda bilgilendirilmelerini ve görüşlerinin dikkate alınmasını nasıl sağlayacaksınız?
- Bu eylemler hakkında başka kimleri bilgilendirmeniz gerekir?

Araştırma bulgularının güvenli biçimde yaygınlaştırılması nasıl sağlanır?

- Çocukların, ailelerin ve toplulukların kimliklerinin açık edilmemesini nasıl sağlayacaksınız?

Verilerin güvenli biçimde muhafazası ve imhası nasıl sağlanır?

- Verilerin güvenli biçimde muhafazasına yönelik hangi stratejileriniz var?
- İsim içeren tüm bilgilerin güvenli biçimde imhasını ne zaman ve nasıl sağlayacaksınız?

Araştırmada görev yapanların çocukların özel yaşam ve mahremiyetine saygılarını güçlendirecek başka stratejilerden de söz edilebilir mi?

- Özel yaşam ve mahremiyetle ilgili olarak araştırma personeliyle açık protokoller hazırlanması ve uygulanması ne ölçüde yarar sağlar?
- Araştırmada görev alacaklar çocuklarla yapılan araştırmalarda özel yaşam ve mahremiyet konusunda eğitim aldılar mı?

87 ETİK KILAVUZ: ÖDEME VE TAZMİN

Araştırmaya katılanların varsa giderleri karşılanmalıdır; katılım için sergiledikleri çabanın ya da bu nedenle yitirdikleri zamanın ve paranın karşılığı verilmelidir ve katkıları teşekkürle karşılanmalıdır. Baskı yaratma, zorlama, rüşvet, ikna ve kontrol gibi riskler varsa ya da bu riskler ekonomik veya sosyal dezavantaj yaratabilecekse nakit ödemededen kaçınılmalıdır. Adalet, yarar ve saygı ilkeleri katılımcıların tanınmalarını, haklarının teslimini ve katılımları karşılığında bir şey elde etmelerini gerektirir.

Araştırma kapsamındaki finansal işlemler ilişkileri değiştirir ve halihazırda ortada olan güç dinamiklerini etkiler.

İYİ UYGULAMA ŞUNLARI YAPMANIZI GEREKTİRİR:

- Yapılacak herhangi bir ödemenin rüşvet, çocukları ya da ebeveynleri araştırmaya katılmaları için zorlama ya da verecekleri yanıtları etkileme gibi amaçlara yönelik olarak kullanılmamasını sağlama.
- Araştırmayla ilgili herhangi bir ödeme ya da karşılık için yerel koşulları dikkate alma ve bu konuda yerele danışma.
- Ödemenin doğrudan doğruya gerçekçi olmayan beklentilere ya da düş kırıklıklarına yol açmaması için çalışma.

TEMEL MÜLAHAZALAR

Herhangi bir finansal işlem ilişkileri değiştirebildiğinden (Laws & Mann, 2004) ve mevcut güç dinamiklerini etkilediğinden araştırma katılımcıların verilecek karşılıklar birtakım etkin konuları gündeme getirir. Araştırmacıların çocuklara, ebeveynlere ya da topluluktan gruplara ödeme yapmayı tercih etmelerinin farklı nedenleri vardır. Araştırma söz konusu olduğunda temelde dört tip karşılık verme şekli belirlenebilir: giderlerin karşılanması yönelik ödemeler, başka maliyetlerin karşılanması (tazminat), değerlendirme/hediyeler ve özendiriciler (Avard et al., 2011; Wendler, Rackoff, Emanuel & Grady, 2002). Bu karşılık biçimlerinden her birinin etik açısından uzantıları vardır ve dikkate alınması gereken konuları beraberinde getirir.

Giderlerin karşılanması

Bir araştırmaya katılım, çocuklar ve ailelerine birtakım maddi yükler getirebilir. Dolayısıyla, yapılan kimi ödemeler çocukların ve/ya da ebeveynlerin araştırmaya katılmaktan kaynaklanan giderlerini tazmin eder (örneğin ulaşım, yemek, diğer ihtiyaçlar ve çocuk bakımı gibi). Bu tür bir ödeme adalet ilkesiyle uyumludur, araştırmaya katılanlara adil davranılmasını sağlar.

Tazminat

Kimi durumlarda, çocukların ve ailelerin ekonomik ve/ya da sosyal konuları araştırmaya katılımlarından olumsuz yönde etkilenebilir. Bu bağlamda yapılacak ödemeler, çocukların ve/ya da ebeveynlerin ayırdıkları zamanın, yaptıkları iş ve sergiledikleri çabaların ve katılımın sonucu olarak ortaya çıkan herhangi bir olumsuz durumun (örneğin gelir kaybı gibi) karşılığıdır. Adaletle ilgili etik ilke, çocukların katkısının tanınmasını gerektirirken zarar vermeme ilkesi de araştırmacıların belirli bir yükümlülüğüne işaret eder: Araştırmaya katılımdan kaynaklanan, örneğin gelir kaybı gibi potansiyel zararlar ele alınıp asgariye indirilmeli ya da ortadan kaldırılmalıdır.

Değerleme/hediye

Değerleme ödemeleri, araştırmaya katkılarını tanıma ve teşekkür etme amacıyla katılımdan sonra çocuklara verilen hediyeler ya da sembollerdir. Bu tür bir ödeme, araştırmaya katıldığı için ilgili kişiye karşılık olarak verilen bir nişanedir. Araştırmalara katılanlar, onay verdikleri zamana ya da veri toplama işlemleri tamamlanıncaya kadar bu tür ödüller alacaklarından habersizdirler.

Özendiriciler

Özendiriciler, çocukların araştırmaya katılmalarını teşvike yöneliktir. Bunlar nakit ödeme olabileceği gibi tutulan bir alışveriş merkezi için kupon ya da cep telefonu kontörü de olabilir. Özendiriciler ikna araçları olarak görülebilirler; araştırmaya katılmayı düşünenler bunun sonucunda kazanacakları şeyler olduğunu hesaba katarlar. Bununla birlikte, bu tür ikna araçlarına başvurulması tartışmalı bir konudur ve kimi araştırmacılar araştırmaya katılımı özendirmeye yönelik ödemelerin Nürnberg standartlarına aykırı olduğu kanısındadır. Bu standartlara göre katılımcıları ikna için bu tür yollara başvurulmaması gerekir (Alderson & Morrow, 2011). Özendiriciler, aslında herhangi bir ödeme, çocukları araştırmaya katma ya da ebeveynleri buna ikna etme adına rüşvet, zorlama ya da baskı biçiminde de yorumlanabilir. Bu da etik bir ilke olarak saygıdan ödün verme anlamını taşır; çünkü böyle bir durum kişinin araştırmaya katılma konusunda gönüllülük temelinde ve bilgiye dayalı onay vermesi söz konusu olduğunda onun hareket serbestisini etkileyebilir. Bir diğer önemli konu da bu özendiricilerin araştırmaya katılımın potansiyel riskleri ile karşılıklı olarak tartışılmasıdır. Kimi araştırmacılara göre, araştırma çok az ya da hiç risk taşıyorsa (ufak tefek sıkıntılar dışında) katılım düzeylerini arttırmak amacıyla küçük özendiricilere başvurulması etik açıdan kabul edilebilir. Buna karşılık çocukların ve gençlerin riskli araştırmalara katılımını sağlamak üzere özendiricilere başvurulması sömürücü niteliktedir; çocukları ve gençleri kapsayan araştırmalara yönelik güveni ve desteği sarsabilir (Spriggs, 2010).

KARŞILAŞABİLECEĞİNİZ GÜÇLÜKLER

Farklı toplumsal ve kültürel koşullarda ne tür ödeme yapılacağına belirlenmesi araştırmacılar ve kuruluşlar açısından birtakım güçlükleri gündeme getirir. Ödemeye ilgili hususlar aileler ve topluluklar içinde güç dengelerini ve ifadelerini etkileyebilir, gerçekçi olmayan beklentiler yaratabilir ve araştırmacı-araştırılan ilişkisinde zaten var olan eşitsiz güç dinamiklerini daha da pekiştirebilir.

Katılımcılara ödemeye ilgili bilgi ne zaman verilir?

Ödeme yapılacağı açıklamasındaki zamanlama ve ödeme yapılması üzerinde durulması gereken konulardır. Araştırmacılar, çocukları ve aileleri yapay biçimde katılıma zorlamaması ve serbestçe onay verme durumunu etkilememesi için bir tür ödeme yapılacağını baştan açıklamayıp bu ödemeyi veri toplama süreci bittikten sonra yapmayı tercih edebilirler. Ayrıca, ödemenin açıklanmasını geciktirme başka bir işe daha yarayabilir: Çocukların kendi gerçek deneyimlerini ve duygularını anlatmak yerine salt araştırmacıyı memnun etmek için onların duymayı isteyecekleri şeyleri söyleme eğilimlerini azaltabilir. Bununla birlikte, katılımcıların bu tür ödemeler konusunda önceden bilgilendirilmemeleri, bu kez maddi nedenlerle katılmaya tereddütte bakanlar açısından caydırıcı olabilir ve araştırmaya katılımı azaltabilir. Bu söylenen, çocukların ve/ya da ailelerin çocuğun kazandığı paraya ihtiyacı olduğu durumlarda özellikle geçerlidir.

Yereldeki toplumsal ve kültürel koşulların titizlikle değerlendirilmesi, çocukların araştırmaya katılımı karşılığında verileceklerin niteliğinin belirlenmesinde büyük önem taşır.

Kimi durumlarda paranın dışında teşekkür biçimleri daha uygun olabilir.

Araştırmaya katılanlara verilecekler konusu, yerele özgü yollardan nasıl ele alınabilir?

Yereldeki toplumsal ve kültürel koşulların titizlikle değerlendirilmesi, çocukların araştırmaya katılımı karşılığında verileceklerin niteliğinin belirlenmesinde büyük önem taşır. Kimi koşullarda, özellikle çocukların ailelerine ekonomik açıdan destek oldukları ve/ya da yoksulluk içinde yaşadıkları durumlarda araştırmaya katılımlar onları ailenin durumuna katkıda bulunan üretken işlerden alıkoyabilir. Bu durumda çocukların dışarıda para kazanmak yerine araştırmaya ayırdıkları zamanın karşılığının verilmesi gerekir (Porter et al., 2010; Robson, Porter, Hampshire & Bourdillon, 2009; Vakaoti, 2009). Bu arada katılımcıların bu nedenle herhangi bir sömürüye ya da dezavantajlılık durumuna maruz kalmamalarının sağlanması da önemlidir. Sonuçta böyle durumlarda ödeme ya da bir yoldan tazmin izlenecek en iyi yol olabilir.

Kimi durumlarda paranın dışında karşılık biçimleri daha uygun olabilir. Belirli durumlarda para değil başka karşılıklara başvurmak daha uygun olabilir. Örneğin, takdir belgesi, hediyeler ya da kuponlar gibi. Araştırmaya doğrudan katılımın para gibi karşılık dışında başka yararları da olabilir. Unutulmaması gerekir ki araştırmaya katılımın oluşturucu (formatif) bir değeri de olabilir ve buradan sağlanacak yararlar parasal yararın dışında kalır. Örneğin insanlar bir araştırmaya katılarak elde edilen bulguları öğrenebilirler, eğitimden geçebilirler, hoş bir deneyim yaşayabilirler, görüş ve düşüncelerine önem verildiğini gören çocukların özgüveni gelişebilir, araştırma bunların dışında siyasal ve ekonomik olarak daha ileriye gidişin önünü açabilir ve kaynaklara eşit erişim sağlanmasına katkıda bulunabilir. Özendiricilere başvurulmasında etik karar verilmesine ilişkin bir dizi konu Kathryn Seymour tarafından yapılan örnek durum araştırmasında ele alınmaktadır. Araştırmada 12-18 yaş grubundan çocuklara yönelik bir katılım stratejisi geliştirilmiş olup bu strateji konuya çeşitli düzeylerde nasıl bakılabileceğini göstermektedir.

Örnek Durum 21: Gençlik araştırmalarında özendiricilere başvurulurken ortaya çıkan etik mülâhazalar, Kathryn Seymour (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.162).

Ödeme konusunun yerele özgü yollardan ele alınması, araştırmacıların belirli kültürel yapılanmaları dikkate almalarını gerektirir: insanların zamanının değeri, araştırma etkinliklerine katılmaya ne kadar istekli oldukları, yoksulluk gerçeği ve araştırmacılarla konuşmak için işe gitmemenin göze alınıp alınamayacağı gibi (Morrow, 2009). Dolayısıyla araştırmacılar açısından kritik bir mesele yerel topluluklara ulaşım onların görüşlerini almaktır. Bu iş gayri resmi yollardan yapılabileceği gibi daha resmi yollara başvurarak da gerçekleştirilebilir; örneğin topluluk istişare kurullarının oluşturulması gibi (Schenk & Williamson, 2005). Yerel istişare aynı zamanda araştırma sürecini daha geniş topluluk gözünde daha saydam ve hesap verebilir kılar, sonuçların yorumlanmasında ve yaygınlaştırılmasında kolaylık sağlayabilir.

Dikkate alınması gereken bir başka husus da araştırma tasarımında esnekliğe duyulan ihtiyaçtır. Yerel koşulların, karşılıklılığın ve adil getirilerin yol gösterici olması demek ödemenin-ödüllendirmenin farklı yerellikleri kapsayan araştırmalarda değişkenlik gösterebilmesi demektir.

Araştırma katılımcılarına tam tamına aynı şekilde ve miktarda ödeme yapılması her durumda uygun düşmeyebilir. Çünkü hakkaniyet, yerel koşulları duyarlı biçimde dikkate almakla daha kolay sağlanır. Örneğin “Genç Yaşamlar” araştırmacıları karşılık verme/ödeme konusunu farklı ülkelerde farklı biçimlerde ele almışlardır. Birinde araştırmaya katılanlara ödeme yapılırken diğerinde küçük teşekkür hediyeleri verilmiş, bir başkasında çocuklara okul malzemeleri alınması özendirilmiştir (Morrow, 2009). Bu konular Virginia Morrow’un örnek durum araştırmasında daha derinlemesine ele alınmaktadır.

Örnek Durum 22: “Farklı bağlamlarda ödeme: Ödeme yerel hassasiyetleri nasıl yansıtabilir?”, Virginia Morrow (bakınız, Örnek Durumlar bölümü s.164).

Ağır yoksulluk koşullarında ödemeye ilgili ek mülahazalar nelerdir?

Ailelerin ve çocukların yoksulluk içinde yaşadıkları ortamlarda katılımcılar zorlamaya, sömürüye ve rüşvete özellikle açık hale geleceklerinden ödemeye (özellikle özendiricilerle) ilgili etik duyarlılıklar daha bir ağırlık kazanır (Schenk & Williamson, 2005). Katılımcılar, araştırmacının sunduğu mal ve hizmetlere duydukları ihtiyaç nedeniyle kendilerini normalin üzerinde riske atabilirler (Rice & Broome, 2004). Özendiricilere başvurulmadığı durumlarda bile araştırmacının potansiyel katılımcıları bu katılımın getirileri ya da avantajları konusunda aşırı beklentilere sahip olabilirler; bu beklentiler, ilgili diğer araştırmaların ya da hükümet dışı kuruluşların başka örneklerde sağlamış oldukları fırsatlar ve müdahalelerden kaynaklanabilir (Ahsan, 2009; Ebrahim, 2010; Nyambedha, 2008). Bu tür beklentiler sonucunda insanların araştırmaya katılmada serbestçe ve bilerek onay vermeleri de güçleşir.

Topluluklar ve potansiyel katılımcılar bir konuda açık biçimde bilgilendirilmelidir: Örneğin akademik kuruluşların nezaretinde gerçekleştirilen araştırmaların herhangi bir uygulamaya ya da politika değişikliğine yol açıp açmayacağı gibi. Potansiyel katılımcıların akademik ve diğer kuruluşlara ilişkin aşırı beklentileri de olabilir; araştırmaya katılmalarının kendilerine bu kuruluşlara erişim fırsatları sağlayacağını düşünebilirler. Böyle bir karşılık alınmadığında ise düş kırıklığı yaşanabilir, insanlar kendilerini “kandırılmış” hissedebilirler, araştırmaya katılmakla “zarar gördüklerini” düşünebilirler. Bu tür meseleler, araştırmacıların doğabilecek beklentiler üzerinde titizlikle düşünmelerini, sağlanabilecek yararlar konusunda ortaya çıkabilecek yanlış anlamalara meydan vermemek için beklenen sonuçları mümkün olduğu ölçüde net biçimde anlatmalarını gerektirir.

Yoksulluk ortamlarında yapılacak araştırmalar, ödeme konusunda karar verilirken etik açıdan araştırmacı ile araştırma katılımcıları arasındaki ilişkileri, sadakat ve karşılıklılık meselelerini gündeme getirir. Kimi araştırmacılar, yoksulluk söz konusu olduğunda katılımcılara hediyeler, semboller ya da küçük ödemelerle yardımcı olunmasının etik bir tutum olduğunu savunurlar (Abebe, 2009; Angucia, Zeelen & de Jong, 2010; Vakaoti, 2009). Diğer olasılıklar arasında, insanların destek ve danışmanlık kaynakları ile temasa geçirilmesi de yer alır. Kimi araştırmacılar düşük gelirli ya da dezavantajlı katılımcılar söz konusu olduğunda pratik ihtilaçlara duyarlı ödeme seçeneklerini savunmaktadır (Barron Ausbrooks, Barrett & Martinez-Cosio, 2009; Mosavel & Oakar, 2009; Sime, 2008). Araştırmacıların karşılıklılık ilkesini diğer etik konular ve ödemenin getirdiği hususlarla dengelemeleri gerekir.

Yoksulluğun hüküm sürdüğü ortamlarda, katılımcılar zorlamaya, sömürüye ve rüşvete özellikle açık hale geleceklerinden ödemeye (özellikle özendiricilerle) ilgili etik duyarlılıklar daha bir ağırlık kazanır.

Araştırmada yer alan katılımcılara ödeme yapılmasının çevrede ne gibi etkileri olabilir?

Aşırı yoksulluğun bulunduğu yerlerde, araştırmada yer alan ve bunun sonucunda maddi bir getiri sağlayan çocuklara karşı bir gerilimin ve karşıtlığın ortaya çıkması mümkündür (Clacherty & Donald, 2007; Hart & Tyrer, 2006). Diğerlerinin bu küskünlük ve kızgınlıklarının bir çocuk katılımcının ya da ailesinin cezalandırılması ya da dışlanması ile sonuçlanıyorsa yapılan araştırmanın özünde zararlı sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

Araştırmacılar, ödemeyi tek tek çocuklara ya da ailelere değil de araştırmaya katılan çocukların, ailelerin ve topluluğun yararına olmak üzere okul ya da topluluk gruplarına yapma yolunu tercih edebilirler (Schenk & Williamson, 2005). Böyle bir yol kızgınlık potansiyelini azaltabilir ve yararın sağlanmasına yardımcı olabilir; ancak dağıtımın adil olabilmesi için yerel koşulların iyi bilinmesi ve/ya da topluluğu ve paydaşları temsil eden geniş kesimlerle konunun görüşülmesi gerekir.

ÖDEME VE TAZMİNLE İLGİLİ OLARAK BMÇHS'DEN HANGİ KILAVUZLARI ÇIKARABİLİRİZ?

- Hiçbir çocuk araştırmada yer aldığı için mağdur duruma düşmemelidir (Madde 2)
- Çocuklar, araştırma dolayısıyla ortaya çıkabilecek herhangi bir sömürülme durumuna karşı korunmalıdır (Madde 36).

ANAHTAR SORULAR

Çocukların katılımı finansal ya da başka yollardan nasıl değerlendirilip desteklenir?

- Çocukların katılımının, ailelerinin ekonomik durumuyla ilgili başka sorumluluklarıyla çelişmemesini nasıl sağlayacaksınız?
- Çocuklar ya da ebeveynler araştırmaya katıldıkları için katlandıkları giderler/kayıplar (örneğin işe gitmeme nedeniyle uğranılan kayıp) karşılığında herhangi bir tazminat alacak mı?
- Çocukların araştırmaya katılımı karşılığında belirli bir teşekkür ödemesi olacak mı?
- Verilecek herhangi bir karşılık hangi biçimi alacak? (örneğin para, yiyecek, hediye, eğitim materyalleri) ve bunu kim alacak? (çocuk, ebeveynler, topluluk?)
- Ödemeye ilgili bilgiler nasıl ve ne zaman açıklanacak? Onay sürecinde mi, çocuklar katılmaya karar verince mi yoksa araştırmanın sonunda mı?
- Çocukların katılımı karşılığı yapılacak ödemeler araştırma giderleri arasında yer alıyor mu?

© UNICEF/NYHQ2007-1661/Pirozzi
Yemen'de Aden güney liman kentinde Sosyal İşler Bakanlığı tarafından kurulan
UNICEF destekli bir sosyal hizmetler merkezinde HIV/AIDS akran eğitimciler
çalıştayına katılırken gülümseyen bir kız çocuk.

95

ARASTIRMACI 'DESTEĞİ

Araştırmacılar ve çocuklarla araştırma yapan diğerleri, araştırmanın etik kurallar içinde gerçekleşmesinden sorumludurlar. Araştırmada etik mülahazaların titizlikle ele alınması bilgiyi ve becerileri gerektirir ki bunlar mesleki gelişime yönelik uygun, sürekli destek, eğitim ve fırsatlarla sürdürölüp güçlendirilir. Araştırmacıların etik araştırma uygulamalarında desteklenmelerinde etik değerlendirme kurullarının da rolü vardır.

Etik ilkelerin kendi özel projelerine nasıl uygulanacağını belirlemede ve araştırma pratiğinin etik olmasını sağlamada çocuklarla yapılan araştırmalarda yer alan herkesin, özellikle de araştırmacıların sorumluluğu vardır.

Yönetişim ve değerlendirme mekanizmaları etik uygulamayı kendi başına garanti etmese bile, etik kılavuzlar ve resmileştirilmiş etik değerlendirme süreçleri araştırmacılara ve katılımcılara destek sağlayabilir.

Etik ilkelerin kendi özel projelerine nasıl uygulanacağını belirlemede ve araştırma pratiğinin etik olmasını sağlamada çocuklarla yapılan araştırmalarda yer alan herkesin, özellikle de araştırmacıların sorumluluğu vardır. Tek başına araştırmacı deneyimi etik uygulamayı güvence altına alamaz. Hem yeni başlayan hem de deneyimli araştırmacılar zorlu etik konularla karşılaşır (Duncan et al., 2009) ve tek başına deneyim ilgili tüm faktörleri önceden görüp plan hazırlamaya yetmez (MacDonald & Greggins, 2008). Her araştırma projesinin, araştırmacının ve araştırma sürecinde yer alan diğer kesimlerin üzerinde düşünmelerini, karar vermelerini ve etik ilkeleri pratikte uygulamalarını gerektiren kendine özgü etik ve bağlamsal meseleleri vardır.

Dolayısıyla, kritik araştırma becerilerinin sürekli gelişmesini sağlayacak destek mekanizmaları ve fırsatları araştırmacılar açısından temel önemdedir. Gene önem taşıyan bir başka husus da araştırmacıların çocukları kapsayan araştırmalar söz konusu olduğunda çalışmalarına bilgi sağlayacak ve yol gösterecek kaynaklara ulaşabilmeleridir. Destek mekanizmaları olarak formal ve enformel eğitim ve denetim düzenlemelerinden; araştırmacıların işleri, karar verme süreçleri ve ortaya çıkabilecek etik konularda gerektiği gibi düşünüp davranabilmelerine yardımcı olacak diğer yollardan söz edilebilir. Yönetişim ve değerlendirme mekanizmaları etik uygulamayı kendi başına garanti etmese bile, etik kılavuzlar ve resmileştirilmiş etik değerlendirme süreçleri önem taşır ve bunlar araştırmacılara ve katılımcılara destek sağlayabilir. Bununla birlikte, etik değerlendirme kurullarının rolü ve/ya da işleyişi söz konusu olduğunda araştırmacıların bu konulardaki deneyimleri çelişkili olabilmektedir (Powell et al., 2011).

ARAŞTIRMACININ BECERİLERİ VE EĞİTİMİ

Araştırmada çocukların onurlarına, haklarına ve iyi olma hallerine saygı, araştırmacıların, etik bir araştırmacının nasıl olması gerektiğine ilişkin giderek artan kanıtları anlamalarını ve bunları yaşama geçirme açısından yeterince vasıflı olmalarını gerektirir. Yetişkinlerle yapılan araştırmalarda kullanılan becerilerin çoğu önemli ve çocuklarla yapılan araştırmalara da uyarlanabilir olmakla birlikte bunlar yeterli değildir ve çocuklarla yapılan araştırmalarda birtakım ek becerilere gerek vardır. Araştırmacıların uzmanlık becerilerine ve eğitimine duydukları ihtiyacın önemi etik literatürde ele alındığı gibi araştırmacıların kendileri de bu ihtiyacı vurgulamaktadır (Powell et al., 2011).

Çocuklarla araştırma söz konusu olduğunda uzmanlık becerilerini sahip olması gerekenler yalnızca araştırmacılar değildir. Araştırma ekibinin diğer üyeleri de bu özellikleri taşımalıdır. Örneğin, araştırmacının

yalnızca saha çalışanlarının işlerini denetlemekle görevli olduğu büyük ölçekli araştırmalarda asistanların ve saha çalışanlarının da bu becerilere sahip olması gerekir. Araştırmacılar, görüşmeciler ve araştırma ekibinin tüm üyeleri, başka bir deyişle veri toplama işini yapan herkes, çocuklarla, gençlerle, ebeveynlerle, topluluk üyeleriyle ve paydaşlarla iletişim ve ilişki kurma açısından gerekli becerilere sahip olmalıdır. Bu alandaki temel eğitim şu başlıkları kapsamalıdır: çocuklarla uyum sağlama becerilerinin geliştirilmesi; çocuklara kendilerini rahat hissettirme; sözel ve sözel olmayan ipuçlarından sonuç çıkarma ve araştırma sırasında dile getirilen ihtiyaçlara karşılık verme (Schenk & Williamson, 2005; WHO, 2011).

Kimi kılavuzlar eğitim programlarının araştırmacılar için mesleki sınırlar çizmesi gerektiğini ileri sürer (WHO, 2011). Bu ise, değişkenlikler olabileceğinden, özel koşullarda sınırların ne anlama geldiğinin bilinmesini ve buna uygun hareket edilmesini gerektirir. Örneğin, topluluk temelli araştırmacılar kendi topluluklarında yapılan bir araştırmaya yardım ediyorlarsa bu durumda sınırlar bulanıklaşabilir. Ayrıca, sınırlara ilişkin algılar uluslararası ölçekte ve kültürel koşullara göre farklılık gösterebilir. Kimi kültürlerde mesleki sınırların tanımı daha uzaktan bir yaklaşımı gerektirir. Bir yerde geçerli olan başka bir yerde kültürel açıdan uygunsuz, hatta saldırgan sayılabilir. Diğer koşullarda ise güven ve yakınlık anlamlı bilgileri paylaşmanın gerekli ön koşulları olabilir ve bu sayede araştırmacı ile katılımcılar arasındaki eşitsiz güç dengelerinin aşılması da sağlanabilir. Verilerin kalitesi, bir dereceye kadar, oluşturulan ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Bu da sınırları mesleki gereklilikler ışığında çizilmiş ve verili koşullara uygun ilişkiler oluşturmanın ve sürdürmenin değerini bir kez daha ortaya koyar.

Mevcut kılavuz aynı zamanda belirli alanlarda uzmanlık eğitiminin önemine işaret etmektedir. Örneğin: kuşku edilen çocuk istismarı ve ihmali durumları dâhil güvenlik konularının belirlenmesi ve yönetilmesi (Gorin et al., 2008; Schenk & Williamson, 2005); çocukların öncülüğündeki araştırmaların desteklenmesi (Kellett, 2010); şiddetle ilgili bilgi toplanması (WHO, 2001; Zimmerman & Watts 2003); cinsel şiddet (WHO, 2007) ve çocuk işçiliği (Edmonds, 2005) ve biyolojik örnek toplanması (CIOMS & WHO, 2002, 2008).

Araştırmacılar tarafından belirlendiği şekliyle araştırmanın yapılış tarzı üzerindeki belli başlı etkiler kendi etik ilkeleri, kişisel deneyimler ve kurumsal gerekliliklerdir (Powell et al., 2011). Elinizdeki kılavuz ise şunları önermektedir: eğitim, tüm araştırma görevlilerine kendi önyargılarını görüp bunları aşma fırsatları tanımalı (WHO, 2007, 2011); araştırmacının rolü ve neleri elde edebileceklerine ilişkin sınırların iyi bilinmesi (Laws & Mann, 2004) ve araştırmacılar için mesleki sınırlar çizilip bunlara özen gösterilmesinin sağlanması (WHO, 2011). Kişisel tutumlara, ilkelere, farkındalığa ve deneyime yapılan bu vurgu, araştırmacıların kendi pratiklerini eleştirel bir gözle ele almalarının, varsayımlarını gözden geçirmelerinin, kendi anlayışlarını geliştirmelerinin ve kendi etik karar verme tarzlarını sürekli olarak yeniden ele almalarının merkezi önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla, sürekli destek, denetim, eğitim ve mesleki gelişim araştırma sürecinin vazgeçilmez bileşenleridir.

Eğitime ve desteğe ek olarak, etik mülahalalara odaklanan denetim de araştırmacının mesleki gelişiminde ve etik araştırma uygulamalarında yararlı bir rol oynayabilir. Etik denetim, araştırmacılara, düşünme, duyarlılıkları tartışma, düşünce kapsamını genişletme, rehberlik ve sorgulamaya başvurma ve hesap verebilirlik açısından bir forum oluşturma fırsatları sağlar.

**Verilerin kalitesi,
bir dereceye kadar,
oluşturulan ilişkilerin
niteliğine bağlıdır.**

ARAŞTIRMACI GÜVENLİĞİ

Çocuklarla etik araştırma, her yönüyle etik kurallara sadık bir araştırmadır: işin içindeki herkesin güvende ve zarardan uzak olmasının sağlanması dâhil. Araştırmacılar, araştırmada yer alan çocukların güvenliğinin sağlanmasına ek olarak kendi güvenliklerini de düşünmeli, bu hususu her zaman araştırma görevlerinin üzerinde tutmalıdırlar (Laws & Mann, 2004). Araştırma görevlileri saha çalışması sırasında güvenlikle ilgili meselelerle karşılaşabilirler ve araştırmanın yapılmakta olduğu koşullara göre güvenliğin sağlanması için özel eğitimlere ve stratejilere gerek duyabilirler. Araştırmacının güvenliği, güvenlik planlarına, destekleyici iletişim sistemlerine, güvenli ulaşım ve ekip stratejilerine dikkat edilmesini gerektirir (WHO, 2007).

Güvenlikle ilgili konuların bir yerden diğerine farklılık göstermesi, araştırmanın özel koşullarını dikkate alan açık güvenlik protokollerinin gerekliliğine işaret eder. Yerelin bilgisi ve yereldeki kişilere danışılması bu protokollerin hazırlanması açısından gerekli bir bileşendir; çünkü söz konusu yerelliğin kültürel, toplumsal ve coğrafi etmenleri bu şekilde yeterince gözetilebilir.

Araştırmacıların, fiziksel güvenliğe ek olarak, kendi sıkıntılarına dikkat etmeleri de önemlidir. Özellikle belirli sıkıntıların ortaya çıkabileceği koşullarda çalışıyorlarsa... Nelerin çocukları sıkıntıya sokabileceğinin önceden bilinmemesi gibi, araştırma ekibi üyeleri açısından nelerin sıkıntı yaratabileceğinin önceden kestirilmesi de her zaman mümkün olmayabilir. Gene de, araştırma sürecinin diğer yönleri için geçerli olduğu gibi, bu konuda da ortaya çıkabilecek meselelerin farkında olunması ve bunlarla baş etmek için hazırlanması gerekir. Denetim ise, araştırmacıların araştırma koşullarından kaynaklanan kendi sıkıntılarını öğrenme ve bunlar için gerekenleri yapma bakımından yararlı bir formu durumundadır.

ETİK DEĞERLENDİRME KURULLARI

Araştırma etiği kurulları (AEK) ya da etik değerlendirme kurulları (EDK) araştırmacılar açısından potansiyel olarak son derece yararlı birer destek kaynağı oluştururlar xix. Çoğu ülkedeki yasal düzenlemeler araştırma kuruluşlarının her tür araştırma planını inceden inceye değerlendirecek bağımsız etik değerlendirme kurulları oluşturmalarını öngörür (Schenk & Williamson, 2005) ve araştırmacıardan genellikle araştırma projelerine başlamadan önce etik değerlendirme kurullarından onay almaları istenir (Alderson & Morrow, 2011).

Etik değerlendirme kurulları, kendi yetki alanları ya da himayelerinde gerçekleştirilecek olup insanları konu alan araştırmaların etik açıdan kabul edilebilirliğini değerlendirmek üzere kurulur. Bu kurulların görevi, önerilen ya da sürmekte olan ve insanları konu alan araştırmaları onaylamak, reddetmek, değişiklikler önermek ya da durdurmaştır. (Kanada Sağlık Araştırması Kurumları, Kanada Doğa Bilimleri ve Mühendislik Araştırmaları Konseyi ve Kanada Beşeri Araştırmalar Konseyi (TCPS) 2010).

Uluslararası bağlamda alındığında biyomedikal sektör etik değerlendirme mekanizmalarına sahip olma açısından buna en yakın

---

^{xix} Okumada kolaylık sağlama açısından bundan sonra kendi yetki alanları içinde ya da himayeleri altında yapılan ve insanları konu alan araştırmaların etik açıdan kabul edilebilirliğini değerlendirmek üzere görevlendirilen her tür kurum ve mekanizma 'etik değerlendirme kurulu' olarak anılacaktır; buna kurumsal değerlendirme kurulları (IRB) de dâhildir.

sektördür. Etik değerlendirme kurulları araştırma çalışmaları sırasında etik standartlara uyulmasını, dolayısıyla katılımcıların zarardan korunmalarını sağlar. Bu anlamda bu kurullar etik karar verme süreçlerinde araştırmacılara yardımcı olabilecek bir kaynaktırlar.

Bununla birlikte, etik değerlendirme kurullarının yararlılığı, ihtilaf ve tartışma konusudur; bir yanda araştırmaların etik kurallara uygunluğunun titizlikle değerlendirilmesi gerekliliği ile diğer yanda aşırı zahmetli bürokratik işlemlerden kaçınma gerekliliği arasında açık bir gerilim bulunmaktadır. Bu, araştırmacılar tarafından önemli bir etik konu olarak görülmektedir. Gerçekleştirilen uluslararası bir araştırma 'aşırı korumacı etik değerlendirme süreçlerinin' araştırmalarında çocukların görüşlerine yer vermek isteyen araştırmacılar açısından en büyük kısıtlayıcı etmen olduğunu belirlemiştir ve bu aynı zamanda tüm dünyadaki araştırmacılar için en önemli etik duyarlılık durumundadır (Powell et al., 2011).

Kimi araştırmacılar, giderek resmileşen ve bürokratik bir hal alan yönetmeliklerden yakınmaktadır ve bunu belirli koşullarda etik karar alma anlayışının gelişmesine hizmet etmeyen bir "kural fetişizmi" olarak değerlendirmektedir (Gallagher et al., 2010). Etik değerlendirme süreçleri kimi araştırmacılar açısından aşırı koruyucu, çocukların araştırmaya katılımını engelleyici, gereksiz ve bezdirici zaman kayıplarına yol açıcı olduğunu düşünmektedir (Powell & Smith, 2009). Özellikle kaygı verici bulunanlar arasında kimi etik kurullarda üyelerin özel çocuk araştırması bilgilerinden yoksun olmaları ve kurul üyeleri değiştikçe bu kurullarda kurumsal bellek bulunmayışı dayer almaktadır. Kaygı yaratan bir başka konu da araştırmacıların etik sorumluluğu, etik araştırmaların desteklenip diğerlerinin engellenmesini güvence altına alamayacak durumdaki etik kurullara havale edilmesidir (Alderson & Morrow, 2011).

Bununla birlikte, etik değerlendirme kurulları kritik bir rol oynayabilir; "yetersiz araştırmaların engellenmesine yardımcı olabilir, araştırmaya katılanlar için güvenceler oluşturabilir, potansiyel katılımcılarla araştırmacılar arasında koruyucu bir engel olarak işlev görebilir" (Alderson & Morrow, 2011, p. 74). Formel etik mekanizmaların arttırılması, bunun ardından araştırma çalışmalarının ve araştırmacıların izlenmesi çocukların daha iyi korunmalarını sağlayabilir (Alderson & Morrow, 2004; Balen et al., 2006).

Çağdaş araştırmalarda çoğu kez farklı kurumlardan ve ülkelerden araştırmacılar işbirliği ve ortak çalışma içine girerler ve böylece farklı yerel nüfus kesimleri ve çok sayıda etik değerlendirme kurulu devreye girebilir. Sonuçta, araştırmanın etik değerlendirmesinin bu farklı koşullarda nasıl yapılabileceği gibi bir sorun ortaya çıkar. Ele alınması gereken konular arasında, araştırmanın yapıldığı kuruluşların ve ülkelerin resmi etik değerlendirme koşullarının karşılanması ve bu arada uluslararası kurallara uygun hareket edilmesi de yer alır. Ciddi ve giderek artan bir kaygı ise, "azınlıktaki dünyanın etik değerlendirme kurulları yüksek standartlar öngörürken diğer ülkelerde etik açıdan pek az ya da hiç izleme ve hesap verebilirliğin olmayışının yarattığı çifte standarttır" (Alderson & Morrow, 2011, p. 80). Bu durum, bir dizi ulusal ve uluslararası bağlamı dikkate alan değerlendirme süreçlerinin oluşturulması gerekliliğine işaret etmektedir. Nuffield Biyoetik Konseyi (2002) tüm ülkelerin etik değerlendirme için etkili sistemler oluşturmasını tavsiye etmektedir. Hükümetlerden bağımsız, araştırmalarda sponsorluk yapan etik değerlendirme kurullarının oluşturulması ve sürdürülmesi de buna dâhildir. Ayrıca, araştırmanın hem araştırmanın yapıldığı ev sahibi ülkede hem de sponsor ülkede değerlendirilmesi tavsiye edilmektedir.

Etik değerlendirme kurullarının yararlılığı, ihtilaf ve tartışma konusudur; bir yanda araştırmaların etik kurallara uygunluğunun titizlikle değerlendirilmesi gerekliliği ile diğer yanda aşırı zahmetli bürokratik işlemlerden kaçınma gerekliliği arasında açık bir gerilim bulunmaktadır.

Çağdaş araştırmalarda çoğu kez ortak mesai söz konusudur ve bu araştırmalar çeşitli nüfus kesimlerine ve çok sayıda etik değerlendirme kuruluna çağrı öngörebilir.

Etik değerlendirme kurullarının rolünü ve kapasitesini geliştirmeye yönelik tavsiyeler ve öneriler (kaynak: Powell et al., 2012, ss. 48-49):

- Çocukların, gençlerin ve ebeveynlerin etik değerlendirme kurullarına dâhil edilmeleri ve/ya da tarama araştırması projelerinde yer almaları (Carter, 2009; Coyne, 2010a). Bununla birlikte Carter (2009) bir uyarıda bulunmaktadır: Çocukların varlığı sembolik nitelik taşımamalı ve çocukların heterojen yapısı buralarda yansıtılmalıdır.
- Özellikle çocuklar ve gençlerle yapılacak araştırmalar konusunda danışılmak üzere uzman etik değerlendirme kurulları oluşturulması (Powell & Smith, 2006; Stalker et al., 2004).
- Çocuklarla yapılan araştırmalar konusunda uzman olan kişilerin etik değerlendirme kurullarına alınması (Coyne, 2010b).
- Etik değerlendirme kurulu üyelerinin çocuklar ve yapabilirliklerine ilişkin yeni yaklaşımlara kendilerini uyarlamalarının sağlanması (Campbell, 2008; Coyne, 2010b).
- Araştırma önerilerinin değerlendirilmesinde bağımsız kuruluşlara başvurulması (Gilbertson & Barber, 2002).
- Üniversitelerin etik kurulları onay sistemlerini şunları sağlamak üzere değiştirmektedir: denetçilerin, ortadaki riskleri anlayabilecek ve öğrenci araştırmacıları etkili biçimde izleyebilecek durumda olmaları; öğrenci araştırmacıların çocuklarla ilgili konularda çalışabilecek yeterli deneyime ve/ya da eğitime sahip olmaları; araştırmaya katılan çocukların bu konuda tam bilgilendirilmiş olmaları (Campbell, 2008). Bu konular, üniversite bağlamı dışında daha geniş etik gereklilikler açısından temel olduğu düşünölenlerle uyulmaktadır: çocuklardan her zaman onay alınmalıdır; kendilerine her zaman bilgi verilmelidir; araştırmacılar, araştırma süreci gelişirken çocukların tepkilerini titizlikle ele alabilecek donanıma sahip olmalıdır (Powell & Smith, 2006).
- Etkinlikleri izlemek üzere yerel topluluk bünyesinde bağımsız bir danışma grubu oluşturulması (Schenk & Williamson, 2005).
- Çocukları ve ergenleri kapsayan sağlık araştırması protokollerini değerlendiren etik kurullar çok disiplinli ve bağımsız olmalıdır; bu kurullarda en az bir üye pediatrik araştırmalar alanında uzmanlığa sahip olmalıdır (Avard et al., 2011; CIOMS & WHO, 2002, 2008). Eğer kurul üyeleri arasında bu uzmanlığa sahip hiç kimse yoksa kurul dışarıdan uzmanlık desteği almalıdır (Avard et al., 2011).

Bu tavsiyelerin benimsenip yaşama geçirilmesi durumunda etik değerlendirme kurulları araştırmalarda yer alan çocukları ve aileleri koruma açısından daha iyi bir konuma gelebilir ve araştırmacılara sürekli ve değerli destekler sağlayabilir.

© UNICEF/NYHQ2012-1761/Sokol
(Soldan saġa) Munkhbat Tulga, 13 ve Baljinnyam Bat-Ulziibayar, 13
Moġolistan'ın başkenti Ulaanbaatar yakınlarındaki Nalaikh ilçesindeki Sain
Nomun manastırında sosyal bilgiler ders kitabını okurken.

103 BAŞLARKEN

“Başlarken”, kendi yerel bağlamlarında araştırma planlayıp bu yönde harekete geçen araştırmacıların, araştırma ekibi üyelerinin, kuruluşların ve diğer paydaşların titizlikle ve eleştirel gözle düşünmelerini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Burada amaçlanan, araştırma sürecinin her evresine ilişkin paylaşılan, yararlı ve pratik temelli yaklaşımlar sağlanmasıdır. “Başlarken” yalnızca “şunlar yapılsın”, “bunlar yapılmasın” anlamında bir kontrol listesinden ibaret değildir ve ERIC derlemesinin başka bölümlerinde yer alan diğer önemli bilgilerden yalıtık olarak düşünülmemelidir. “Başlarken”deki en önemli ve kapsayıcı soru şudur: Önerilen araştırma çocukların kimlik ve onurlarına saygıyı nasıl sağlayacak?

ÇOCUKLARIN YER ALDIKLARI ETİK ARAŞTIRMALARA YÖN VERECEK SORULAR

Araştırmacılar, etik araştırma pratiklerinin tasarımını ve fiilen yaşama geçirilmesini desteklemek üzere bu soruları pratik yollardan kullanmaya davet edilmektedir. Sorular, ERIC derlemesinin Kılavuz bölümünde ele alınan zarar ve yarar, bilgiye dayalı onay, özel yaşam ve mahremiyet, ödeme ve tazmin ve diğer konularda güçlükler ortaya çıktıkça alınması gereken bir dizi etik kararı yansıtmaktadır. Bu sorular ayrıca dikkatleri adalet, yarar sağlama ve zarar vermeme ve saygı gibi etik ilkelere yönlendirmektedir.

1. PLANLAMA VE HAZIRLIK

Bu araştırmanın yapılması gerekiyor mu?

- Araştırmanın amacı net olarak tanımlanmış mı?
- Araştırma yeni bilgi katkısı sağlayacak mı?
- Hangi yeni bilgiler?
- Aranılan bilgilerin başka bir yerde bulunmadığından emin misiniz?
- Çocukların araştırmaya katılmaları gerekli mi, yoksa bilgiler başka yollardan da edinilebilir mi?
- Katılan çocukların ve topluluklarının aşırı fazla ya da gereğinden az araştırılmasından korunması için ne gibi adımlar attınız?
- Araştırmanın muhtemel kullanıcıları kimler olacaktır; araştırma bulgularınızın kötüye kullanılması olasılığını dikkate aldınız mı?
- Araştırma çocuk katılımını ve diğer çocuk haklarını güçlendiriyor mu(BMÇHS'ye göre)?

Çocuklar

1.1 Bu araştırma çocuklar açısından önemli mi?

- Çocuklar bu araştırmadan nasıl yarar sağlayacak?
- Araştırmaya birey olarak katılan çocuğun araştırmadan sağlayacağı yararlar neler olabilir?
- Çocukların araştırmaya katılımı hangi biçimde gerçekleşecek?
- Çocuklar önerilen araştırmanın planlanmasına da katılabilirler mi? Eğer katılabilirlerse bunu kolaylaştırmak için hangi stratejilere başvuracaksınız?

1.2 Bu araştırma çocukları nasıl kapsayacak?

- Katılımla ilgili net ölçütler belirlediniz mi?
- Marjinal konumdaki/ulaşılması güç çocukları da dâhil etmek için hangi adımlar atılabilir?
- Araştırma dışında çocuklar var mı?
- Eğer kapsama alınmayacak çocuklar varsa bunun ölçütleri nelerdir, neden bu çocuklar dışlanıyorlar? (Örneğin yaş, cinsiyet, cinsellik, kültür, etnisite, engellilik durumu, dil, aile yapısı, zihinsel sağlık, iyi olma hali gibi ölçütler. Ve/ya da araştırmanın kapsamı, yöntemsel tercihler, finansal, coğrafi ya da diğer kısıtlılıklar gibi çocuklarla ilgili olmayan başka nedenler mi var?)

1.3 Araştırma sürecinde çocukların güvenliği nasıl sağlanacak?

- Çocuklar açısından tanımlanabilir riskler söz konusu mu?
- Riskin azaltılması için hangi planlar uygulanabilir?
- Özel koşulları nedeniyle daha yüksek risk altında olan çocuklar var mı? Varsa bu çocuklar kimlerdir ve neden?
- Sıkıntıya giren ya da hassas bilgileri açığa vuran çocukları desteklemek için hangi düzenlemeleri yapmanız gerekiyor?
- Çocuk bir zarar görme ya da istismar durumunu açığa çıkarırsa nasıl bir yol izlersiniz?
- Bu girişimlerden kimleri bilgilendirmeniz gerekiyor?
- Eğer gerekiyorsa çocuklar için harekete geçirilebilecek topluluk ve/ya da profesyonel kaynakları ve hizmetleri nasıl tespit edeceksiniz?
- Araştırma sırasında ve/ya da sonrasında çocukları korumak için projenizde güvenlik protokolleri ya da politikaları hazırlamanız ve/ya da uygulamanız gerekiyor mu? Gerekiyorsa, bunlar hangi protokoller ve politikalarıdır?
- Araştırmaya katılmaları halinde çocuklara yönelik damgalamalar neler olabilir? Bu konuda ne yapacaksınız?

1.4 Katılıma onay vermeleri için çocukların hangi bilgilere ihtiyacı var?

- Onay verme konusunu iyi değerlendirebilmeleri için çocuklara hangi bilgilerin verilmesi gerekir? (örneğin, katılım, veri toplama ve yaygınlaştırma yöntemlerine ilişkin bilgiler gibi)
- Çocukların ihtiyaç duydukları bilgileri nasıl bulacaksınız?
- Verilen bilgiler yaşa uygun ve koşullara özel olmak kaydıyla, çocuklara araştırmayı nasıl anlatacaksınız?
- Çocuklara yazılı bilgiler verecek misiniz? Verecekseniz nedeni?
- Yazılı bilgi vermeyecekseniz bilgileri nasıl aktaracaksınız? Neden bu yöntemi seçtiniz?

- Çocukların (ve/ya da ebeveynlerin) soruları ya da kaygıları olursa (o an için ve gelecekte) başvurabilecekleri belirli bir kişi görevlendirildi mi?
- Çocukların onaylarını yeniden gözden geçirebilmeleri için bir yandan araştırma sürerken diğer yandan hangi bilgilerin kendilerine hangi aşamalarda verilmesi gerekir (uzun dönemli araştırmalar için)?
- Çocukların araştırmaya zorla katılmalarını önlemek için hangi usullere başvurulacak?
- Kapsama ya da dışarıda bırakma ile ilgili kararları çocuklara nasıl aktaracaksınız?

Araştırmacı(lar)

1.5 Araştırmadaki kendi rolünüzü düşündünüz mü?

- Şunlar hakkındaki kendi değerleriniz, varsayımlarınız ve inançlarınız neler: Çocuklar? Çocukluk? Araştırmadaki yerleri? Çocukların içinde buldukları koşullar?
- Bunlar araştırma sürecine ilişkin kararlarınızı nasıl etkileyecek?
- Kültür anlayışınız (genel olarak ve yerel kültürel durum açısından) araştırma plan ve hazırlıklarınızı nasıl etkiler?
- Çocukları araştırmaya dâhil ederek nelerin değişebileceğini düşünüyorsunuz?
- Araştırmanız sonucunda çocuklar için hangi yararlı sonuçlar ortaya çıkacak? (hem tek tek hem de bir sosyal grup olarak çocuklar açısından)

1.6 Araştırmacı olarak, çocukları kapsayan bir araştırmanın gereklerini yerine getirmeye ne kadar hazırsınız?

- Araştırmaya dâhil etmek istediğiniz çocuklar hakkında neler biliyorsunuz?
- Çocuklar hakkında hangi bilgilere sahip olmanız gerektiğini nasıl anlayacaksınız?
- Çocukları araştırmaya dâhil etme (örneğin yaşlarını ve gelişim halindeki yeteneklerini de dikkate alarak saygılı karşılıklı konuşmalar) açısından gerekli becerilere sahip misiniz? (teknik ve kişiler arası ilişki becerileri)
- Gerekli desteğiniz ve denetim ilişkileriniz var mı? (örneğin deneyimli araştırmacılar, ilgili yerel gruplar, yerel çocuk koruma uzmanları, araştırma alanında yerel uzmanlar gibi)
- Araştırmanız açısından önem taşıyan yerel hukuk tanımlarından ve yönetmeliklerinden haberdar mısınız? Örneğin yetişkin kişi ve kendi kararını verebilecek durumdaki küçük, istihdama kabulde asgari yaş, çocuk istismarı bildirimleri ile ilgili gereklilikler gibi.

- Çocukların yasaları ihlali gibi bir durumun farkına varırsanız buna nasıl tepki vereceğinize ilişkin danışmanlık alma konusunu düşünüp araştırdınız mı?
- Çocukların sağlık durumlarıyla ilgili olup araştırma sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçlardan çocukların haberdar edilip edilmeyecekleri, edilecekse nasıl edilecekleri konusunu düşündünüz mü?
- Araştırma ekibinizin (yerine göre hem yerel hem uluslararası) etik duyarlılıklarınızı ve yaklaşımınızı paylaşmasını nasıl sağlayacaksınız?
- Kendinizle çocuklar, kendinizle diğer aile ve topluluk üyeleri arasındaki güç farklılıklarını ele almada hangi araçları (ya da yöntemleri) kullanacaksınız?

1.7 Araştırmaya çocukları dâhil etmek için başka kimlere danışmanız gerekir?

- Söz konusu çocukların ihtiyaçları ve haklarını anlayabilmek için eğer gerekiyorsa aileden ya da topluluktan hangi yetişkinler, gençler ve çocuklarla temas kurmak yerinde olur?
- Çocukların araştırmada kapsanabilmeleri için kimin onayını almanız gerekiyor?
- Katılacak çocuğun yaşı onay talep edeceğiniz kişi ya da kuruluş üzerinde etkili olacak mıdır?

1.8 Araştırmada ebeveynlerin (çocuklara bakan kişilerin) rollerini de dikkate aldınız mı?

- Ebeveynlerin araştırmayla ilgili sorumlulukları nelerdir?
- Bilgiye dayalı kararlar verebilmeleri ve araştırmaya katılımı çocuklarını desteklemeleri için ebeveynlerin hangi bilgilere sahip olmaları gerekir?
- Çocukların katılımından beklenen yararlar ebeveynlere açık biçimde anlatıldı mı?

1.9 Bu araştırmayla ilgili topluluk ve paydaş grup duyarlılıkları nelerdir?

- Çocukların araştırmaya dâhil edilip edilmeyecekleri ve araştırmanın niteliği gibi konularda ilgili tüm topluluk ve paydaş gruplarının görüşlerine başvurduğunuz mu?
- Topluluktan ve paydaşlardan gelen geri bildirimleri araştırma kapsamına alabildiniz mi ve/ya da ilgili duyarlılıklara yanıt verebildiniz mi?
- Topluluk içindeki grupların ve paydaşların araştırma sorularını ve süreci anlamalarını nasıl sağladınız?
- Araştırmanın sonuçlarına ilişkin gerçekçi olamayacak kadar yüksek beklentiler taşınmamasını nasıl sağladınız?

1.10 Çocukların katılımı hangi kaynaklardan karşılanacak?

- Araştırmanın gerçekleşmesi için hangi kaynaklar (finansman, zaman, personel, donanım vb.) gerekiyor ve bunlar hemen bulunabilecek gibi mi? Eğer değilse bunların nasıl sağlanacağı/ yönetileceği konusunda bir plan var mı?
- Araştırma projesinin etik biçimde uygulanması açısından gerekli kaynakların bulunmasına ne kadar zaman ayırmak gerekiyor?
- Çocukların dâhil edilmesinin maliyeti ne? (Örneğin ulaşım, kalacak yer, yiyecek, tercüman, yer, materyaller, çocuklarla iletişim, ödüller/ ödemeler, personel zamanı ve hazırlık gibi)
- Çocukların katılımıyla ilgili giderler araştırma bütçesinde yer alıyor mu? Finansman kaynağının çocukların saygınlığı, hakları ve iyi olma halleri açısından tutarlılığı ne durumda?

1.11 Etik Onayı

- Bu araştırma etik onay gerektiriyor mu? Gerektiriyorsa kimin onayını ve bunu kim belirliyor?
- Etik kurulla/Kurumsal Araştırma Kurulu ile ilişki kurdunuz mu?
- Resmi etik onay aldıktan sonra kendinizin ve araştırma ekibinin bu etik standartlara araştırma süresince bağlı kalmasını nasıl sağlayacaksınız?

1.12 Bu araştırma nedeniyle aldığınız riskler var mı?

- Araştırmayı başlatmanızda, eğer varsa ne gibi riskler söz konusu?
- Bu riskleri yönetebilmek için ne yapacaksınız?
- Ne gibi desteklerden yararlanabilirsiniz?

2. ARAŞTIRMA TASARIMI VE YÖNTEMLERİ

Çocuklar

2.1 Çocuklar araştırmanın tasarım evresinde de yer alacak mı?

- Çocukların araştırma tasarımıyla ilgili girdi ya da geri bildirim sağlamaları için ne gibi fırsatlar var?
- Bunu kolaylaştırmak için hangi stratejileri uygulayacaksınız?
- Araştırma tasarımı konusunda çocuklardan gelen geri bildirimleri nasıl dikkate alacaksınız?

2.2 Veri toplama dâhil araştırma metodolojisi tüm çocukları kapsayıcı nitelikte mi?

- Araştırma tasarımının belirli çocuklara karşı ayrımcı olmamasını nasıl sağlayacaksınız?

- Eğer böyle yapmak gerekiyorsa, yaş, cinsiyet, etnik köken, engellilik durumu, okuryazarlık düzeyi ya da başka herhangi bir özel durumdan bağımsız olarak tüm çocukların eşit katılım fırsatlarına sahip olmasını nasıl sağlayacaksınız?
- Araştırma yöntemleri çocukların belirlenmesine ve onlara uygun biçimde ulaşılmasına nasıl yardımcı olacak?
- İkincil veri kaynaklarının etik kurallar içinde toplanıp analiz edilmesini güvence altına aldınız mı?

2.3 Araştırma yöntemleri çocuklar açısından uygun mu?

- Temel sorular katılacak çocuklar tarafından kolayca anlaşıldı mı?
- Sorular (özellikle anket tarzı araştırmalarda) yaş ve çevre koşulları açısından çocukların özelliklerine uygun mu?
- Araştırma yöntemleri çocukların araştırmaya katılımını nasıl kolaylaştıracak?
- Yöntemler çocukların özel ihtiyaçlarına, yaşlarına, durumlarına göre uygulanabilecek ve yanıt verebilecek durumda mı?

Araştırmacı(lar)

2.4 Araştırmada görevli herkes bu araştırma için gerekli becerilere ve uzmanlığa sahip mi?

- Bu araştırma çalışması özelinde ek bir eğitim ya da beceri gelişimi gerekiyor mu?
- Araştırmadaki tüm görevliler kültürel duyarlılıkların farkında mı?
- Araştırmadaki tüm görevliler araştırmaya katılanlara saygılı mı?
- Personelle yardımcı olmak için özel politikalar ya da protokoller gerekiyor mu? (örneğin araştırma sürecinin farklı yönlerine, çocuk korumaya, mahremiyete, veri muhafazasına vb. ilişkin protokoller). Gerekiyorsa bunlar ne gibi politikalar ya da protokollerdir? Bunların gerekliliğine kim karar veriyor?
- Duyarlı olunması gereken, tasarım ve/ya da veri toplama yöntemlerine ilişkin mülahazalar söz konusu mu? Eğer böyle mülahazalar varsa bunları ele almak için ne gibi stratejiler benimsenecek?

3. VERİ TOPLAMA

Çocuklar

3.1 Çocukların katılımı nasıl desteklenecek?

- Çocukları onlar için uygun bir günde uygun bir zamanda bir araya getirebilecek misiniz?
- Çocuklar için size ne kadar zaman gerekiyor? (bu süre makul mü?)

- Çocukların katılımının kendilerinin diğer sorumlulukları ve yapmaları gereken işlerle uyumsuzluk yaratmamasını nasıl sağlayacaksınız? (örneğin, okullarındaki işler, çalışma yaşamı, boş zaman, dinsel ve kültürel etkinlikler vb.)

3.2 Çocukların katılımı finansal olarak nasıl değerlendirilip desteklenecek?

- Çocukların katılımının, ailelerinin ekonomik durumuyla ilgili gerekliliklerle çatışmamasını nasıl sağlayacaksınız?
- Çocuklara katılımları karşılığı finansal bir tazminat gerekiyor mu? (örneğin katılım yüzünden kaybettikleri kazancın karşılığı)
- Çocukların ve ebeveynlerin araştırmaya katılımlarıyla ilgili masraflar dolayısıyla tazmin edilmeleri gerekiyor mu?
- Çocukların araştırmaya katılmaları nedeniyle teşekkür ödemeleri yapılacak mı?
- Karşılık hangi biçimi alacak (para, yiyecek, bir hediye, eğitim materyalleri vb.) ve bunlar kime verilecek: çocuğa, ebeveynlere, topluluğa?
- Karşılık-ödeme konusunda karar verirken yerel koşulları dikkate aldınız mı?
- Ödemelerle ilgili bilgi ne zaman açıklanacak? Onay sürecinde mi, çocuklar katılmaya razı olduktan sonra mı yoksa araştırmanın sonunda mı?

3.3 Çocukların özel yaşamına ve mahremiyetine saygı nasıl sağlanacak?

- Çocukların ve ailelerinin, duruma göre, teşhis edilip edilememelerini nasıl sağlayacaksınız?
- Araştırma ortamında özel yaşamın gizliliği nasıl sağlanacak?
- Araştırma gerçekleştirilirken, ebeveynlerin ya da yetkili kişilerin orada hazır bulunmalarına izin verecek misiniz? Neden? Orada hazır bulunanların çocukların araştırmada yer almaları ya da paylaşacakları bilgiler üzerinde ne gibi etkileri olabilir?
- Ebeveynler ya da diğerleri çocuklarla yalnız görüşülmesine razı olmazlarsa ne yaparsınız?
- Çocuklar başkalarının da orada olmasını isterse ne yaparsınız?
- Kendileriyle görüşülen çocuklar açısından bakıldığında görüşmecilerin sayısı ve cinsiyeti nasıl olacak? Neden?
- Çocukların (ve ebeveynlerin) mahremiyetin hangi durumlarda ihlal edileceğini anlamalarını nasıl sağlayacaksınız?
- Araştırmada görev yapanların çocukların özel yaşamına ve mahremiyetine saygısını arttırmak üzere izlenecek ek stratejiler var mı? (Örneğin, özel yaşam ve mahremiyet konularında araştırma personeli için ek protokoller hazırlanması ve uygulamaya

konulması yararlı olur mu? Araştırmada görev alanlar çocuklarla yapılan araştırmalarda özel yaşam ve mahremiyet konularına ilişkin eğitim aldılar mı?)

- Eğer araştırmanız hizmet ya da klinik ekiplerle ya da resmi mercilerle paylaşmanız gereken birtakım sonuçlara işaret ediyorsa mahremiyeti nasıl koruyacaksınız? (örneğin, bazılarında bulaşıcı hastalıklar tespit edilmesi gibi durumlarda)

3.4 Araştırma sırasında ortaya çıkan, çocukların güvenliğiyle ilgili kaygılar nasıl ele alınacak?

- Bir çocuk zarar ya da istismarla karşılaşmışsa hangi uygun adımları atacaksınız?
- Bu girişimler hakkında kimleri bilgilendirmeniz gerekiyor?
- Araştırmanın yürütüldüğü yerde çocuk istismarı bildirimine ilişkin yasal zorunluluklar ne durumda?

3.5 Çocukların, katkıda bulunmak için ek desteğe ihtiyacı var mı?

- Birey olarak tek tek her çocuğun özel ihtiyaçlarını nasıl belirleyeceksiniz?
- Bu ihtiyaçları nasıl karşılayacaksınız?

Araştırmacı(lar)

3.6 Çocukların onay verme ehliyetine sahip olup olmadıklarını nasıl değerlendireceksiniz?

- Çocukların onayın ne anlama geldiğini anlamalarını nasıl sağlayacaksınız?
- Riskleri kavrayıp değerlendirmelerinde çocukları nasıl destekleyeceksiniz?
- Çocukların olumsuz herhangi bir sonuçla karşılaşmadan araştırmadan çekilebilmelerini nasıl sağlayacaksınız?
- Çocukların herhangi bir cezayla karşılaşmadan onaylarını geri çekebileceklerini anlamalarını nasıl sağlayacaksınız?
- Çocukların bilgi temelinde onayını almayı ya da uzun dönemli projelerde herhangi bir aşamasında ayrılabilmelerini nasıl sağlayacaksınız?

3.7 Sıkıntı yaşayıp moralleri bozulursa çocuklara nasıl bir yaklaşımda bulunursunuz?

- Çocukların sıkıntılı durumları karşısında gerekeni yapabilecek deneyime ve/ya da becerilere sahip misiniz?
- Sıkıntılı konuma düşen çocuklara destek amacıyla ne gibi düzenlemeler yapmanız gerekir?
- Mevcut psikososyal destek hizmetleri konusunda yerel tavsiye aldınız mı?

- Çocuğun olağan davranışlarına aşına olan, bilinen ve güvenilen, durumu kavrayıp gerekiyorsa ek yardım bulabilecek bir kişinin görüşmeler sonrasında gerekli denetimleri yapması gibi bir konuyu hiç düşündünüz mü?
- Araştırma ekibi üyeleri için hangi denetim ya da destek uygulamalarına ihtiyacınız var?

3.8 Kendi duygusal ve fiziksel güvenliğinizi nasıl sağlayacaksınız?

- Araştırma prosedürleri ortaya konulduktan sonra yeniden bilgi alma gibi bir ihtiyacı gözettiniz mi? Eğer böyle bir durum gerekli ise nasıl yapacaksınız?
- Birlikte çalıştığınız kişiler çalışmanın yapılacağı yer, oraya gidiş ve saha çalışmasından dönüş tarihleri gibi konularda bilgilendirildi mi?
- Yardıma ihtiyaç yaratan bir durumun ortaya çıkması halinde meslektaşlarınızla/denetçilerle ya da acil hizmetlerle irtibat kurabilecek durumda mısınız?
- Güvenliğinizi tehlikeye düşürebilecek durumlarda nasıl bir yol izleyeceğinizi hesapladınız mı?

4. ANALİZ, YAZIM VE YAYGINLAŞTIRMA

Çocuklar

4.1 Verilerin analizinde çocuklar da yer alacak mı?

- Eğer çocuklar veri analizinde yer alacaklarsa kendilerine ne gibi bir destek verilecek?
- Araştırmanın analiz kısmına katılacak çocukların katılımcıların özel yaşamına ve mahremiyetine saygılı olmalarını nasıl sağlayacaksınız?

4.2 Araştırma bulguları çocuklara, ilgili diğer paydaşlara ve daha geniş kesimlere nasıl ulaştırılacak?

- Çocuklar araştırmanın ulaştığı bulguları nasıl öğrenecek?
- Araştırmaya katılan çocukların elde edilen bulgulara erişimlerini, bu bulguları kavramalarını ve gerektiğinde bunlar üzerinden hareket etmelerini nasıl sağlayacaksınız?
- Araştırma bulgularına ilişkin olarak çocuklardan ve topluluklarından gelen geri bildirimleri takip çalışmalarına nasıl dâhil edeceksiniz?
- Çocukların katkılarının ve araştırma açısından değerlerinin tanınıp kabul edilmesini nasıl sağlayacaksınız?

4.3 Araştırma bulgularının güvenli biçimde dağıtılmasını nasıl sağlayacaksınız?

- Çocukların, ailelerin ve toplulukların kimliklerinin açık edilmemesini nasıl sağlayacaksınız?
- Bunu çocukların kendileri bilinsin istiyorlarsa ne yapacaksınız?
- Eğer çocukların kendileri araştırmacı konumundaysa katkılarını tanımak üzere yayınlanmış materyallerde adları yer alacak mı?
- Katılımcılara, paylaştıkları mahrem bilgilerin güvenli tutulacağı konusundaki güvence nasıl verilecek?
- Özellikle dille ilgili konular olduğunda raporlama ve yaygınlaştırma işlerinin gerektiği gibi düzenlenmesini, bunların çocuklar ve topluluklar açısından kolay ulaşılabilir olmasını nasıl sağlayacaksınız?

Araştırmacı(lar)

4.4 Yapılan araştırma çocuklar açısından bir fark yaratacak mı?

- Hangi sonuçları almayı umuyorsunuz?
- Verilerin titiz ve saydam analizini sağlamak üzere neler düşünülebilir?
- Araştırma bulgularının yanlış kullanımını önlemek üzere neler yapılabilir?
- Programlamada, hizmet sunumunda, personel uygulamalarında ve politika geliştirmede araştırma bulgularını dikkate almaya ve kullanmaya ilişkin, eğer varsa, hangi yükümlülük söz konusu olacaktır? Bu yükümlülüğü nasıl yerine getireceksiniz?
- Çocuklara, topluluk üyelerine ve paydaşlara araştırma bulgularına erişim sağlamadaki planın temel öğeleri nelerdir?

4.5 Verilerin iadesini ya da güvenli biçimde muhafaza ve imhasını nasıl sağlayacaksınız?

- Veriler çocuklara geri verilecek mi? Verilecekse bu iş nasıl yapılacak?
- Baştaki onay sürecinde yer alanlara ek olarak toplanan bilgilerin de kullanılması konusunu düşündünüz mü? Bu kullanım için onayı nasıl alacaksınız?
- Verilerin, mahremiyetin korunması adına iadesini nasıl sağlayacaksınız?
- Verilerin güvenli muhafazasını sağlamak için ne gibi stratejileriniz var?
- Artık elde tutulması gerekmiyorsa, isim içeren tüm bilgi ve verilerin güvenli biçimde imhasını ne zaman ve nasıl sağlayacaksınız?

115 ÖRNEK DURUMLAR

ERIC'in temel amaçlarından biri de, çocukların ve gençlerin yer aldıkları araştırmaları şekillendiren öykülerin, deneyimlerin, etik meselelerin ve duyarlılıkların öğrenilmesi ve paylaşılmasıdır. Burada yer alan örnek durumlar, araştırmacıların kendi sözleriyle yaptıkları katkılardır ve amaçlanan da karşılaşabilecekleri daha zorlu ve tartışmalı etik konularda başka araştırmacılara yardımcı olmaktır. Çeşitli uluslararası bağlamdan ve farklı araştırma paradigmalarından derlenen bu örnek durumlar, etik düşüncüyü geliştirmede ve çocuklarla yapılan araştırmalarda etik uygulamaları iyileştirmede başvurulabilecek süreçlere ışık tutmak üzere kullanılmıştır. Araştırmacılardan beklenen, bu örnek durumları, kendi deneyimleri ve bağlamları çerçevesinde dikkate almalarıdır.

Örnek durum 1: Yerel durumların karmaşık gerçeklikleri içinde uluslararası araştırma etiğini yaşama geçirme: Pakistan'da yoksulluk, kültürel değer olarak konukseverlik ve zarar vermemeye çalışan araştırmacılar

---

Arka plan bağlamı:

Dünyadaki pek çok kültürde konukseverlik güçlü bir değerdir. Bu, Pakistan'da da böyledir. Konukseverlik etiği, konuklara büyük bir saygıyla ve değer vererek davranmak, onlara yardımcı olmak için çaba göstermek anlamına gelir. Gelişlerinden duyulan memnuniyetin ifadesi olarak konuklara çay, yiyecek ikram edilir, kimi durumlarda sofralar kurulur. Konuktan beklenen ise başta küçük bir "hayır teşekkür ederim" ifadesinin ardından bu konukseverliğin değerini bilip kabul etmektir.

Pakistan'da çeşitli kuruluşlarla yaptığım çalışmalar sırasında diğer araştırma ekibi üyeleriyle birlikte ülkenin çeşitli yerlerindeki evleri, okulları ve toplulukları ziyaret etme fırsatı buldum. Araştırma ekiplerimiz Pakistan'daki evleri ve okulları ziyaret ettiğinde bu güçlü konukseverlikle hep buyur edildiler. Aileler ve okul temsilcileri konukları için ikramlar hazırladılar.

Etik görev:

Pakistan'da konukseverliğe verilen değer çok güçlüdür; özellikle maddi sıkıntı içinde olan ailelerde ve okullarda daha da güçlenir. İkram için yapılan düzenlemeler, zaten maddi olarak ucu ucuna geçinen ailelere ve okullara maddi yük getirebilir. Okullarda, bu yöndeki düzenlemeler genellikle öğretmenleri ve öğrencileri derslerinden çıkararak onlara ziyaretçiler için ikram hazırlatma şeklinde yapılmaktadır.

Ailelerin ve toplulukların bu gibi konuksever tekliflerini geri çevirmek, çok dikkatli ve saygılı bir biçimde yapılsa bile, aileler ve toplum tarafından yanlış anlaşılabilir. Reddetmek, bir tür nezaket olarak algılanabileceği gibi (bir şeyi önce reddedip sonra alma şeklindeki kültürel tarz); saygısızca, hatta küstahça bir hareket olarak da karşılanabilir. Böylesi durumlar topluluklarla ilişkileri olumsuz etkiler; bu da potansiyel araştırmaya katılanların zaman ayırma ve görüşlerini paylaşma istekliliğini kırabilir. Öe yandan, çay ve diğer ikramlar kültürel açıdan ortaklaşılabilir bir mekan ve zaman da yaratabilir; böylelikle gayri resmi iletişim ve etkileşim fırsatları ortaya çıkmış olur. Bu durumda gerek olası araştırma katılımcıları gerekse araştırmacıların kendileri açısından araştırmayı çevreleyen o resmi hava biraz dağılır.

Araştırma ekiplerimiz de bu sorunla uğraştı. Burada, kültürel değerlere ve normlara saygı etiğinin 'zarar verme' şeklindeki araştırma etiğiyle ters düştüğü hissine kapıldık.

Önümüzde aşağıdaki seçenekler vardı. Ailelerin ve okulların konukseverliğini minnetle kabul edip içinde buldukları güç durumu tanıyabilirdik. Bunun yanı sıra, konukseverliklerini kabul edip karşılığında bir şeyler verebilirdik (örneğin çayın ve diğer ikramların parası gibi). Gelgelelim, çevredekiler bunun bir tür hakaret anlamına geleceğini söylediler. Ya da ailelerin ve okulların ikramlarını toptan reddedip sayısız ve kaba görülme riskini göze alabilirdik.

Yapılan tercihler:

Biz de sonunda şuna karar verdik: İkramları nazikçe reddedecektik, gerekiyorsa bunun "kuruluş politikası" zorunlu kıldığını söyleyecektik. Böyle, onları incitmeden, araştırma ekibindekilerin saygısız davranışta bulunmadıklarını hissettirecektik.

Ancak, bunun söylenmesi yapılmasından daha kolaydı. İkramları kabul edemeyeceğimizi nazik bir dille söylemiş olsak bile aileler ve okul temsilcileri bunları gene önümüze koyacaklardı. Belki de kabul etmememiz sıradan bir nezaket sayılacaktı. Bu noktada da, ikram edilecek şeyler için gereken masraflar zaten yapılmış ve bu işe zaman ayrılmışken reddetmemiz çok kaba olacaktı. Biz bazen tek bir bisküvi alıp, daha sonra bunları çocukların yiyebileceği umuduyla gerisine dokunmadık.

Burada, diğer araştırmacıların ve kendimin peşini bırakmayacağım bir konu var. Konuya ilişkin yaklaşımımız kültürel beklentileri anlayıp karşılıklı görüşürken sürekli bir oluşum içinde. Çay ve başka ikramları kabul edemeyeceğimiz an başında söylemeye çalıştık. Bu, bazen işe yarıyordu, ama genellikle pek yaramıyor ve ikramlar gene önümüze çıkarılıyor. Ama her durumda biz ziyaret sonunda teşekkürlerimizi ifade için bir armağan bırakıyoruz. Bu bir "karşılık" değil teşekkürlerimizin bir simgesi. Öte yandan verdiğimiz hediyein araştırma katılımcısı açısından makbule geçecek bir şey olmasını sağlamaya çalışıyoruz; istiyoruz ki maddi açıdan da katılımcıların katlandıklarına eşit bir şey olsun. Örneğin, biz okuldaysak çocuklar ve öğretmenler tarafından kullanılacak kalem, silgi, boyama kalemi gibi şeyler veriyoruz.

Kendinize soracağınız sorular/düşünceler:

Evrensel kabul edilen araştırma etiğiyle araştırmanın gerçekleştiği yerel durumların karmaşık gerçeklerini bağdaştırmak güç olabilir. Kültürel değerlerin ve normların araştırma etiğiyle ters düştüğü durumlarda ne yapılması gerekir?

Buradaki durum araştırması, araştırma etiğinin konukseverliğe büyük değer veren kültürlerde nasıl karmaşık boyutlar kazanabileceğine bir örnektir. Konukseverlik, konuk eden aileler ve topluluklara getirdiği gerilimin yanı sıra, evlerine ve ayaklarına kadar gelen konukların reddedilmesini de güçleştirir. Bir konuğu ağırlamak ve ona yardımcı olmak kültürel olarak beklenen, hatta mutlaka sergilenmesi gereken bir davranışsa, böyle bir durumda onayın gerçekten gönüllülük temelinde olduğundan nasıl emin olabilirsiniz? Bu söylenen, çocuklar söz konusu olduğunda daha da geçerlilik kazanır. Çocuklar da aynı değerler doğrultusunda yetiştirilir; onlardan da konuklara iyi davranmaları, yardımcı olmaları, büyüklere saygılı davranmaları istenir. Bu durumda, bir çocuk bir görüşmeye ya da araştırma çalışmasına katılmayı gerçekten reddedebilir mi? Eğer reddedemiyorlarsa, onay ya da kabulleri gerçekten gönüllü sayılabilir mi? Bunu nasıl bilebiliriz?

Etkileşimler ve ilişkiler çevresinde, araştırma etiği ve araştırma sürecini kültürel beklentiler ve normlarla nasıl bütünleştirebilirsiniz? Bu, topluluğun temsilcileri ve büyükleriyle bir toplantıda açıkça ve dürüstçe konuşulabilecek bir şey midir? Orada bu tür konuları yerel gerçeklikler, kültürel değerler ve

normlar ışığında ele alıp tavsiyelerde bulunabilecek bir etik değerlendirme kurulu var mıdır ? Yoksa kurulabilir mi?

Katkıda bulunan: Sadaf Shallwani, Uygulamalı Psikoloji ve Beşeri Kalkınma Bölümü, Ontario Eğitim Araştırmaları Enstitüsü, Toronto Üniversitesi.

Örnek durum 2: Katılımcının ilerleyen hastalığı olup onay veremediği durumlarda gelecekteki yararı gözetmek.

Arka plan:

Çoğu durumlarda, ağır bir nörodejeneratif hastalığı olan bir çocuğun herhangi bir araştırmaya anlamlı bir onay vermesi mümkün olmaz. Çocuğun yaşı ve hastalığının ileri derecede olması onayı imkansız kılar. Nörodejeneratif koşullar son derece nadir görülür; bu durumlar bugün bile tam bilinmemektedir ve uygun teşhis ve daha sonraki tedavi açısından üçüncü ve dördüncü basamak hizmetleri gerektirir. Bu da genellikle son derece karmaşık bir konudur ve bilginin sınırlarında yer almaktadır.

Bu konumdaki çocuklarla ilgili çalışmalar yapan sağlıkçılar mevcut statükoyu kabul etmek ya da araştırma yapıp durum hakkında bilgiyi arttırarak gelecekte bu tür durumlarda yarar sağlayacak bir değişikliğin önünü açmak gibi seçeneklerle karşı karşıyadırlar.

Etik görev:

Gelecekteki durum yönetimine yardımcı olma açısından, kötüleşmekte olan koşulların nedenleri ve oluşum halindeki klinik patoloji konusundaki bilgi temelini geliştirmek temel bir gerekliliktir.

Etik görev, aşağıdakiler arasında bir tercihte bulunmaktır:

- Tıbbi yönetim bu ek görev olmadan da kendi başına zorlayıcı olduğundan böyle bir girişimde hiç bulunulmamalıdır.
- Gerçekçi olmayan, ancak anlaşılabilir beklentilerin yumuşatılması; bu tür keşifler genel olarak beklenmeksizin ortaya çıkar, ancak uzun bir süre sonra ve önemli bir Arka plan çabası sergilendikten sonra.
- Olsa bile, herhangi bir yanıtın söz konusu özel çocuk açısından çok sınırlı rolü olacaktır.
- Çocuğun onayı alınmadan ve hiç alınamayacak olmasına rağmen araştırmaya devam edilemeyeceği.

Yapılan tercihler:

- Salt keşif dürtüsü dışında, daha önceki ampirik literatür ya da güçlü klinik kanıtlar temelinde sonuca ulaşma anlamında gerçekçi bir şansın bulunduğu durumlar dışında klinik araştırmalara sınır getirilmesi Başka bir deyişle, araştırmanın sağlam bir bilimsel ve/ya da klinik gerekçesi olmalıdır.
- Tıbbi görüntüleme ve fotoğraf dâhil, uzun yılları kapsayan titiz tıbbi kayıtların muhafazası.

- Uygun biçimde alınmış imzalı onayın ardından yeterli DNA alınması ve bunun o an için bilinemeyecek gelecekteki diyagnostik testler için saklanması. Hücre kültürleri için deri ve kas biyopsileri alınması da düşünülmalıdır.
- Vakaların ilgili bölgesel, ulusal ya da uluslararası toplantılarda sunumlarının yapılıp tartışılması için çocuğun ebeveynlerinden ya da yasal vasilerinden tam onay alınması.
- Onayın mümkün olmadığı durumlarda bile sözel, görüntüsel (çizimler, fotoğraflar ya da videolar), oyunsal ya da uygun diğer yöntemlere başvurarak kendi bakımıyla ilgili tüm hususların çocuğa anlatılması. Buna yapılacak araştırmalar, DNA ya da başka materyallerin gelecekte olabilecek testler için saklanması da dâhildir. Bütün bunlar ebeveyn oradayken yapılmalıdır.
- Yaşadıkları dönem boyunca ve sonrasında bu çocukların kendi ve diğer klinikçilerin belleklerinde tutulması, böylece araştırmaya yaptıkları katkının teslim edilmesi ve değerlerinin vurgulanması. Örneğin (ebeveynlerin anonim kalmaktan feragat etme kararı oldukları durumlarda gerçek yaşam örneklerine başvurarak) ebeveynlerin izin vermesi halinde çocuklar televizyon yayınlarına çıkarılabilirler^{xx}, fotoğrafları tıbbi mekânlarda ya da çocuk koğuşlarında sergilenebilir; kendi adlarını taşıyan bir ödül, burs ya da yardım programı oluşturulabilir^{xxi}, ebeveynlerin adları konferans özetlerinde eş yazar olarak verilebilir, çocukların adları geçirilebilir.^{xxii}

Kendinize sorular/düşünceler:

- Yalnızca işiniz neyse onu mu yapacaksınız, yoksa yılların üzerine fazladan zaman da koyarak bilginizi geliştirip gelecek açısından yararlar sağlayacak mısınız?
- Sizi neyin motive ettiğini kendinize sorun. Bu işi çocuğa ve ailesine yarar sağlansın diye mi, gelecekteki katılımcılar ve aileleri için mi yoksa yalnızca kendiniz için mi yapıyorsunuz?
- Ailelerin getirilerin elde edileceği zamana ilişkin gerçekçi olmayan beklentilere kapılmaları durumunda verilecek bir yanıt bulma gerekliliği ile getiriler fiilen gerçekleştiğinde bu yanıtın ne anlama geleceği arasındaki dengeyi nasıl kuracaksınız?
- Çocuğun durumu onay verilmesini uzak bir ihtimal haline getiriyorsa çocuğun ve ebeveynlerinin bilgilendirilme gerekliliklerini nasıl karşılayacaksınız?
- Çocuğun çıkarları her zaman en önde gelmelidir; aileninki ya da kendinizinki değil.

Katkıda bulunan: Dr. Andrew N. Williams, Sanal Akademik Birim, CDC, Northampton Genel Hastanesi, Northampton, NN1 1BD, Birleşik Krallık.

^{xx} http://www.youtube.com/watch?v=y_w_ltd7UHQ Children in Need Appeal 2012, introduced by Dame Helen Mirren erişim tarihi: 27 Aralık 2012.

^{xxi} <http://www.thomassfund.org.uk/> erişim: 10 Eylül 2012 Thomas' Fund, Northamptonshire, United Kingdom. Pediatri ve neonatal koğuşlarda yatan hastalarla birlikte, kısıtlayıcı hastalıkları olan ve uzun süre okula gidemeyecek durumda bulunan evlerindeki çocuklara ve gençlere müzikli tedavi uygulanmaktadır.

^{xxii} Alzoubidi R., Price S., Smith L., Baas F., & Williams A.N. (2010). A New Subtype of Pontocerebellar Hypoplasia. *Dev Med Child Neurol.*, Volume 52, Issue 1, p. 31.

Örnek durum 3: Kültürel açıdan hassas ortamlarda tercümanlarla çalışmak

---

Arka plan bağlamı:

Batının kültürel geleneklerini izleyen bir araştırmacı için pek fazla bilinmeyen bir ortamda araştırma yapmak, önemli ve kendine özgü kimi güçlükleri de beraberinde getirir. Araştırmacılar, farklı bir kültüre ait araştırma ortamına iyi hazırlanmış olarak gelseler bile, aşmaları gereken beklenen ya da beklenmedik birtakım güçlüklerle karşılaşacaklardır. Sürüp giden en önemli sorunlardan biri oranın dilini bilmemektir. 2004 tsunamisinden 4 yıl sonra Hindistan'ın güneyinde bu felaketin en fazla zarar verdiği yörelerden birinde yapılan bir araştırmada araştırmacı çok katmanlı birtakım sorunlarla karşılaştı. Araştırmanın iş paketlerinden biri, verili alt kültürde çocuğa bakan kişinin ve çocuğun bakış açılarından iyi olma halinin sübjektif göstergelerinin belirlenmesine ilişkindi. Amaçlanan, çocuklar üzerindeki uzun dönemli travma etkilerine ilişkin olarak toplanacak verilere ek olarak, çocukların kaynaklarını da kapsayacak bir başka veri toplama çalışması için kültürel açıdan duyarlı bir araç geliştirmekti.

Etik görev:

Araştırmanın yapıldığı yöre Güney Hindistan'ın oldukça ücra bir bölgesi idi. Burada yaşayanların çoğunluğunu tsunamiden etkilenen balıkçı aileler oluşturuyordu. Araştırmanın katılımcıları ise kendi aileleriyle birlikte yaşayan çocuklarla birlikte büyüklerini tsunami sırasında yitirip şimdi ev dışı bakım altında bulunan çocuklardı. Çocuklar İngilizce konuşamıyorlardı ve Batılı bir kültürden gelen insanlarla olan tek deneyimleri tsunami sonrası yardım çalışmalarında yer alanlardan kaynaklanıyordu. Araştırmacı, Hindistan'da kaldığı süre içinde dikey kolektivism kavramının gerçek yaşamda uygulanmasının özellikle çocuklar açısından ne anlama geldiği konusunda her geçen gün daha fazla şey öğrendi: yetki sahiplerinin ve hiyerarşilerin eksiksiz onaylanması; yetişkinlere yönelik sorgusuz sualsiz saygı; itaatkarlık; görev bilinci ve güvenilirlik. Çocukların öznel iyi olma hallerine ilişkin fikir edinebilmek için davranışlara çok az kısıtlama getiren uyumlu bir ortam oluşturuldu. Bu ortamın, çocukların odak grup sorularına içtenlikle cevap vermelerine katkıda bulunacağı düşünülmüştü. Çocuklar, yetişkinlere karşı alışlageldik tutum ve davranışlar dışına yönelmeleri için cesaretlendiriliyordu. Bu, madalyonun bir yüzüydü. Diğer yüz ise, çocuklardan tam tamına az önce anlatılan davranışları bekleyecek olan tercümanlarla ilgiliydi. Hassas mesele, belirli yeterlilikleri olan tercümanlar bulmaktı: Öyle ki bu tercümanlar bir yanda kültür aracıları olarak işlev görebilsinler diğer yanda da onların kültürel değerlerini gözden uzak tutmadan çocuklara yaklaşmanın farklı bir yolunu benimseyebilsinler.

Yapılan tercihler:

Yöredeki bir üniversitenin Sosyal Çalışma Bölümü'nden biri erkek biri kadın iki öğrenci kız ve erke çocukların ayrı ayrı tercümanlığını yapmak üzere görevlendirildi. Bu öğrenciler belirlenirken şu ölçütlere başvuruldu: İki dil (Tamil ve İngilizce) bilme - özellikle Tamil dilini konuşmak önem taşıyordu çünkü bu dil söz konusu olduğunda yazılı olanla sözlü olan arasında büyük fark vardır; kendi kültürel değerlerinden vazgeçmeden çocuklarla ilgilenirken başka bir yaklaşımı da izleyebilme; tercüme sırasında sırayı izleme ve söylenenleri doğru yansıtmak. Profesyonel tercüman kullanmaktan özellikle kaçınıldı; çünkü bu kişilerin profesyonelce tutumları çocukların konuşmasını önleyebilirdi. Öğrenciler projenin amacı konusunda iki günlük bir eğitim aldılar ve kendilerine farklı teorik kavramlar (travma, iyi olma hali gibi) konusunda kendilerine gerekli Arka plan bilgisi verildi.

Çocuklara nasıl davranılacağı (ceza gibi yollara başvurmama, küçük gruplarda bu grupların belirleyiciliğinde çalışma) konusunda davranış kuralları hazırlandı ve araştırmacının çocuklara neden böyle davranılmasını istediği açıklandı. Bu kuralların gerekliliği de tercümanlarla ayrıntılı olarak ele alındı. Tercümanlara bunların dışında fiilen yapacakları iş hakkında da eğitim verildi: Tercümanlık. Kendilerinden istenenler şunlardı: tercümeyi söylenenlerin özünü yansıtacak şekilde kısa yapma, (2) tercüme yaparken araya kendi sorularını katmama, 3) odak grup toplantıları sırasında çocuklarla yan konuşmalara girmeme, 4) oyunlara ve rahatlama sağlayacak diğer alıştırmalara katılma ve 5) mahremiyet. Her oturum öncesinde uygulama planını tartıştık ve kendimizi zihnen hazırladık. Her oturum sonrasında tercümanlarla sorgulama çalışması yapıldı. Sonuçta, karşılıklı dostluk ve güvene dayalı, çocukların duygu ve düşüncelerini içtenlikle paylaşabilecekleri bir grup ortamı yaratabildik.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Çocuklarla ilgili işlerde ve çalışmalarda oradaki kültürel adetler nelerdir?
- Araştırmanın uygulanması, tercümanların da yardımıyla bir güven atmosferi yaratılmasını gerektiriyor mu?
- Tercümanların görevi "sadece" tercümanlık işi olduğu halde grup ortamı onların da katılımını gerektirirse tercümanlarla nasıl çalışırsınız?
- Araştırmayla gelen müdahale potansiyel bir sıkıntıya neden olursa önlem olarak hangi stratejilere başvurulabilir? Tercümanlar bu olası zarara karşı nasıl hazırlandı?

Katkıda bulunan: Dr. Silvia Exenberger, Avusturya Innsbruck Üniversitesi Psikoloji Bölümü. SOS Çocuk Köyleri Uluslararası Araştırma ve Geliştirme Bölümü, Innsbruck/Avusturya.

Örnek durum 4: Odak gruplarda paylaşılan bilgilerin çocukların ilişkileri üzerindeki etkileri

---

Arka plan bağlamı:

Hollanda Çocuk Hakları Komisyonu (Kinderrechtencommissariaat), Çocukluk ve Toplum Araştırma Merkezi'nden (Kind & Samenleving) Flanders bölgesinde çocuk istismarı ve ihmali olaylarının sıklığını ve yaygınlığını belirlemeye yarayacak bir soru formu hazırlamasını talep etti. Soru formu 10-18 yaş grubundan çocuklara odaklanıyordu. Bu amacı yönelik olarak uluslararası ölçekte soru formları karşılaştırıldı, analiz edildi ve Hollanda'daki duruma uyarlandı. Daha sonra uzmanlar, çocuklar ve gençlerle yapılan görüşmelerle birlikte form son halini aldı.

Bakım, otorite ve ceza gibi konularda çocuklar ve gençlerle yapılan kapsamlı konuşmaların ardından bakım ve otorite ilişkileriyle ilgili daha geniş bir çerçeve oluşturuldu. 10 ile 18 yaşlar arasından 46 kız ve erkek çocukla sekiz odak grup örgütlendi. Odak grupların her birinde 6-8 çocuk yer alıyordu ve bu gruplar tartışma amacıyla üç kez toplandı. İlk tartışma sırasında bakım ve ihmali konuları konuşuldu, ikincisinde otorite ve cezalandırma, üçüncüsünde ise istismar ve ihmali karşısındaki tutumlar...

Etik görev:

Odak grup tartışmaları çocuklarla yapılan araştırmalarda çok uygun bir yoldur. Odak gruplarda çocuklarla yetişkin araştırmacı arasındaki eşitsizlik yabancı bir yetişkinin tek başına bir çocukla konuştuğu durumlara göre çok daha az hissedilir. Genel ortam çok daha az resmidir; ortada daha az bir araştırma, daha çok doğal bir iletişim durumu vardır.

Ancak, her odak grup tartışmasında ya da görüşmesinde olduğu gibi zorlu deneyimler hiç beklenmedik biçimde dillendirilebilir ve bu durum katılan çocuklar üzerinde derin izler bırakabilir. Bakım, otorite, cezalandırma, istismar ve ihmal gibi konular söz konusu olduğunda bu olasılık daha da artar. Gerçi sorularımız kişisel deneyimlere odaklanmayıp çocuklarla bakım/otorite konusundaki genel görüşleri öne çıkarmaktaydı, ama gene de katılımcılar istismar ve ihmal gibi durumlara (doğrudan ya da dolaylı biçimde) maruz kalmış olabiliyorlardı. Bu deneyimler, odak grup görüşmeleri sırasında açığa çıkabilirdi. Dahası, odak grup görüşmeleri Pandora'nın kutusunun açılması sonucunu da verebilir, gizlenmiş düşünceler ve duygular böyle ortaya çıkabilir.

Araştırma konusunun kişi olarak araştırmacılar açısından taşıdığı hassasiyete ek olarak, yapılan tartışmalar katılımcıların kendi aralarındaki ilişkileri de etkileyebilirdi. Tartışmalar sırasında kimi çocuklar ağır cezalardan söz ettiler. Diğer çocuklar da tepkilerini şaşkınlıkla verdiler: "Ama bu çocuk istismarı!" Bu bilgi çocukların ilişkilerinde bir değişikliğe yol açtı mı? Uygulanmış olan ağır cezaların ortaya çıkması daha sonraki tartışmalar sırasında kullanılabilir mi? Katılımcılara odak grup tartışmalarının özel olduğunu söylememize karşın bundan sonra olabilecekler üzerinde herhangi bir etkimiz olamazdı.

Yapılan tercihler:

Odak grup görüşmelerinin katılan çocuklar açısından mümkün olduğunca güvenli hale getirilmesi için aşağıdaki önlemlere başvuruldu.

- Katılan her okula bir bilgilendirme broşürü verildi. Bu broşürde küresel araştırma konusunda bilgilerle (çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili bir anket formu hazırlanması) birlikte bakım altındaki, kurumdaki ve cezalı durumdaki çocukların bakış açıları ile ilgili özel nitel araştırma yer alıyordu. Araştırma prosedürü açıklanmış ve takiple ilgili olası önlemler konusunda önerilerde bulunulmuştur.
- Araştırma kısaca tanıtıldıktan sonra seçilen sınıflardan her öğrenciye bir bilgilendirme broşürü ile yazılı onay formu verilmiştir. Çocuklardan broşürü okumaları, katılmak isterlerse de formu doldurup öğretmenlerine vermeleri istenmiştir. Bilgilendirme broşüründe yer alan bilgiler şunlardı: araştırmanın maksadı, araştırmacıların tanıtımı, haklar (mahremiyet, anonimlik, katılmaya son verme hakkı) ve farklı yardım hizmetleri hakkında bilgiler. Bu hizmetler katılımcıların yerel koşullarına uyarlanmış ve bunun mümkün olduğu durumlarda yöredeki sosyal çalışmacıların adları da verilmiştir.
- Odak grup çalışmaları sırasında çocukların gündeme getirdikleri konulara açık bir tutum sergiledik. Onların kendi deneyimlerine vurgu yaptık ve odaklanma noktasının kişisel deneyimler değil çocukların genel olarak bakım ve otorite konusunda neler düşündükleri olduğunu belirttik.
- Odak gruplar potansiyel olarak hassa bir konuyu ele aldıklarından, soruları sormak için küçük afişlerin üzerine iştirilmiş karikatür figürler kullandık. Böylece sorular, çocukların yanıt vermek "zorunda oldukları" yetişkin bir araştırmacı tarafından sorulmamış oluyordu. Ortada, çocukların nasıl büyütüldüklerini gerçekten anlamayan komik bir figür vardı. Bu figür, örneğin

şu tür sorular soruyordu: “insanlar çocuklara baktıklarında ne yaparlar?” Çocuklar kendi deneyimleri gibi başka çocukların deneyimlerinden de söz edebiliyorlardı. Çocuklar kendi başlarına kaldıklarında kişisel deneyimlerini aktarmakta özensiz olabileceklerinden odak grup daha güvenli bulundu.

- Katılan çocuklara odak grup görüşmelerinde söylenenlerin gizli kalacağı sözünü verdik. Kendilerinin de bu gizliliğe saygılı olmaları gerektiğini söyledik. Ancak bu yolla herkes kendi görüş ya da deneyimlerini paylaşmakta kendini rahat hissedebilirdi.
- Odak grup görüşmeleri sırasında odaya bir “sessiz kutu” konuldu. Çocuklara birer zarf ve kağıt verildi. Görüşmeler sırasında açıkça dillendirmek istemedikleri konular olursa bunları kağıda yazıp bu kutuya atabilirlerdi. Açıkta söylenmeyip zarfla kutuya atılacaklar zorlu ya da özel şeyler, ama aynı zamanda komik şeyler olabilirdi; söylemeyi unuttukları ya da konuyla büsbütün ilgisiz şeyler olabilirdi. Böylece çocuklara kendilerini bireysel olarak ifade etme fırsatı tanınmış oldu.
- Odak grupları diğer çocuklar açısından daha az gizemli hale getirmek için odak gruptan sonra sınıfa döndük ve katılımcı çocukların ayrıntılara ve söylenenlere inmeden neler olduğunu diğer çocuklara anlatmalarını. Böylece katılımcı olmayan çocukların merakı ve gidip belirli arkadaşlarına neler olduğunu sorma istekleri azalmış olacaktı.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Takip işini nasıl sağlayabilir ya da sağlatabilirsiniz?
- Çocuklardan görüşmeyi gizli tutmalarını isteyebilir misiniz?
- Bir odak grup görüşmesinde mahremiyeti nasıl sağlayabilirsiniz?
- Bir odak grupta hassas ya da zorlu konuları nasıl ele alırsınız?

Katkıda bulunan: Hilde Lauwers, Çocukluk ve Toplum Araştırma Merkezi, Brüksel (Belçika)

Örnek durum 5: Uganda’da çocuklarla yapılan araştırmalarda kapsama ve temsil konuları

Arka plan bağlamı:

Save the Children Norveç, Eylül 2006 ile Ekim 2008 arasında, Bosna-Hersek, Guatemala, Nepal ve Uganda’da çocukların ve gençlerin silahlı çatışma, çatışma sonrası ve barış inşa süreçlerindeki yeriyle ilgili bir tematik araştırma çalışmasını desteklemiştir. Bu ülkelerin her birinde Çocuk Kulüpleri/Barış Kulüpleri ile yapılan işbirliği sayesinde kız ve erkek çocuklar danışman, akran araştırmacı, aktif yanıtlayıcı, belgeleyici ve savunucu olarak aktif roller almışlardır. Katılımcı araştırma ve değerlendirme sürecinin bir parçası olarak, çocukların, gençlerin ve ulusal araştırmacıların (yetişkinler) yer aldıkları ülke içi ‘araştırma grupları’ ve ‘danışma kurulları’ oluşturulmuştur. Araştırma grubu üyelerine (ve kimi durumlarda danışma kuruluna) katılımcı araştırmalarla ilgili kapasite geliştirme çalıştaylarına katılma fırsatları sağlanmıştır. Amaçlanan, etik ve katılımcı araştırma ve değerlendirme çalışmaları için gerekli bilgilerin, özgüvenin ve becerilerin kazandırılmasıydı. Uganda’da yapılan ilk “başlangıç” çalıştayında her ülkeden çocuklar ve yetişkin araştırma ekibi üyeleri bir araya geldiler. Daha sonraki kapasite geliştirme ve düşünüp tartışma çalışmaları ise ayrı ayrı ülkelerde gerçekleştirildi.

Etik görev:

Uganda'dan dört çocuk temsilcisi (iki kız, iki erkek) başlangıç çalıştayına katıldı. Uganda'da yetişkin-çocuk araştırma gruplarını ve danışma grubunu oluştururken etik bir konu gündeme geldi: Hangi çocuklar bu yapılara ve ilgili kapasite gelişme çalışmalarında yer alacaktı? Ulusal araştırmacının z(bir yetişkin) katıldığı bir Barış Kulübü toplantısında çocuklar son çalışmaya katılmış olan aynı Kulüp üyelerinin bir sonraki çalışmaya da katılıp katılmayacaklarını sordular. Üyelerden biri şöyle dedi: "Eğer çalıştaylara hep aynı kişiler katılırsa o zaman bizim bu kulübün üyeleri olarak kalmamızın herhangi bir anlamı olmaz."

Temsil konusu Tematik Değerlendirme sürecinde yer alan hemen hemen tüm kulüpler ve dernekler tarafından gündeme getirildi. Bunun sonucunda araştırma ekibi, temsil, dâhil etme ve katılım gibi konularda diğer paydaşlarla da görüşmeler düzenledi. Bu etik konunun daha geniş bir çevrede paylaşılıp tartışılması için konu Sanal İlgi Grubu toplantısına da taşındı. Bu grup Save the Children Norveç'in Baş Danışmanından, Küresel Araştırmacılardan, Önder Araştırmacılardan ve katılımcı her ülkenin Save the Children ülke odak kişilerinden oluşuyordu ve grup aylık telekonferanslar yoluyla etik uygulamayı sağlayacak çabaları teşvik etmekteydi.

Yapılan tercihler:

Uganda'daki farklı Barış Kulüpleri ve Çocuk Dernekleri ile yapılan görüşmelerden sonra, daha fazla sayıda kız ve erkek çocuğun katılımcı araştırma ve değerlendirme sürecinde aktif biçimde yer almalarına fırsat yaratmak için katılımcı her araştırma çalıştayına farklı çocukların/gençlerin katılması üzerinde anlaşmaya varıldı. Kapsayıcı katılım ve temsil konusunda alınan bu karar tüm kulüplere iletiydi ve paylaşıldı. O günden bu yana dönüşümlü temsil sistemi Tematik Değerlendirme kapsamında düzenlenen etkinliklere katılacak çocukların ve gençlerin seçiminde uygulanan model oldu.

Dönüşümlü temsil sisteminin işleyiş biçimi:

- Demokratik seçimler: Çocuklar/gençler demokratik bir süreçte herhangi bir etkinlikte kendilerini temsil edecek olan kişileri seçerler.
- İçerici ve etik katılım: Çocuklar/gençler sürecin içerici ve etik olmasını sağlarlar. Başka bir deyişle farklı yaş gruplarından, etnik kabilesel kökenlerden, yeteneklerden (engelli çocuklar dâhil) ve eğitim düzeylerinden eşit sayıda kız ve erkek sürece katılır.
- Akran paylaşımı ve öğrenimi: seçilen çocukların/gençlerin edindikleri bilgi ve becerileri akran kulüp ve derneklerinde paylaşma sorumlulukları vardır.

Bu dönüşümlü temsil sistemi kuzey Uganda'daki katılımcı araştırma ve değerlendirme sürecine 603 çocuğun ve gencin aktif katılımını sağladı (225 kız ve 378 erkek). Çocuklar ve gençler genellikle 10-14 yaş grubundaydı, ama 20 yaşına kadar olan gençler de süreçte yer almaktaydı. Bunların arasında şu kesimler de yer alıyordu: okula devam eden ve okul dışı çocuklar, engelleri olanlar, daha önce olumsuzluklara maruz kalanlar, çocuk anneler ve öksüz-yetimler. Çocukların çoğu, kendi ülkelerinde yerlerinden olanların buldukları kamplarda yaşamaktaydı. Çocuklar ve gençler ayrıca şunu da belirttiler: "Çalıştaylara ve eğitimlere katılan çocuklar buralarda edindikleri bilgileri başka çocuklara da aktardılar." (Save the Children Norveç ve Save the Children Uganda, 2008).

Ancak, danışma kurulunun sürekliliği sağlaması açısından Barış Kulübü ve dernek üyeleri danışma kurulunda seçilmiş çocuk temsilcilerinin yer almasının daha iyi olacağına karar verdiler. Az sayıda çocuk yerine 24 çocuk ve genç (12 kız ve 12 erkek) danışma kuruluna seçildi. Danışma kurulunda ayrıca altı yetişkin kişi de yer almaktaydı (ulusal araştırmacı, yetişkin kadın ve erkeklerin temsilcileri – yetişkin kolaylaştırıcılar, yerel HDK'ların ve Save the Children'in temsilcileri ve yerel mercileri temsil eden bir kişi). Danışma Kurulu üç ayda bir toplanarak gündemdeki konuları belirledi, tartıştı ve analiz etti; Barış Kulüpleri ile Çocuk Derneklerine katılımcı araştırma ve değerlendirme süreci ile alınan sonuçlar hakkında tavsiyelerde bulundu.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Katılımcı araştırma süreçlerinin farklı kökenlerden ve yaşlardan (özellikle en marjinal kesimlerden) kız ve erkek çocukları sürece dâhil edebilmesi için ne gibi çabalar sergileyebilirsiniz?
- Az sayıda çocuk ve genç yerine daha çok sayıda kız ve erkek çocuğun aktif katılım fırsatları bulabilmesi için çocukların araştırma sürecinde içerici ve dönüşümlü biçimde temsilini nasıl sağlayabilirsiniz?
- Temsilcilerinin seçilmesine çocukların katılımını nasıl sağlarsınız?
- Çocukları ve gençleri öğrendiklerini akranlarıyla paylaşmaya nasıl özendirirsiniz, bunun sağlanmasında kendilerine nasıl destek olursunuz?
- Seçme süreçlerinde çocuklar ve gençler arasında saydam bilgilenme ve iletişim mekanizmalarını nasıl sağlarsınız?

Referanslar

Save the Children Norveç ve Save the Children Uganda (2008). Ulusal Rapor – Uganda – Çocukların silahlı çatışmalara, çatışma sonrası ve barış inşa süreçlerine katılımı.

Katkıda bulunan: Clare Feinstein ve Claire O'Kane. Bu, pratikte çocukların etik, anlamlı ve dışlanma olmadan katılımlarının sağlanması için Save the Children Norveç Etik Kılavuzlarında (2008) yer alan örneğin daha ayrıntılı bir versiyonudur. Burada, Uganda'dan bu örneğin geliştirip hazırlanmasındaki katkıları dolayısıyla Dr. Kato Nkimba'ya da teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Örnek durum 6: Çocuklarla şiddet eksenli hassas konularda görüşme: Çocuklara yönelik şiddet araştırma araçları ve süreçleri 13-17 yaş grubundan çocukları koruma açısından yeterli önlemler getiriyor mu?

Arka plan bağlamı:

Çeşitli ülkelerde, çocuklara yönelik duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet düzeylerini belirlemek amacıyla ülke ölçeğinde hanehalkı araştırmaları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu araştırmalar, ilgili hükümetlerin tam katılımı ve yönetimi altında gerçekleştirilmektedir. Çalışmalar, "Kızlar için Hep Birlikte" adını taşıyan küresel bir kamu-özel ortaklığının parçasıdır. Hastalık Kontrol ve Mücadele Merkezleri ile UNICEF bu araştırmalara teknik ve lojistik destek sağlanmasında

öncü rol oynamaktadır. Küresel olarak 8 ülkede planlanmış ya da tamamlanmış araştırma istismar olayını çevreleyen koşullar ve uzun dönemdeki sonuçlar hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Araştırmanın tamamlandığı yerlerde elde edilen sonuçlar, bu son derece olumsuz ve ne yazık ki yaygın durumun daha geniş bir kesim tarafından kavranması, çocuklara yönelik şiddete karşı hükümetlerin harekete geçirilmesi ve ilgili politika ve programlarda iyileşmeler sağlanması açısından önemli ilerlemelere imkân sağlamıştır.

Etik görev:

2006 UNSG Çocuklara Karşı Şiddet Dünya Raporu çocuklara karşı şiddetin boyutlarını nicel ve nitel açıdan ortaya koyup ülkelere “ulusal veri toplama ve araştırma çabalarını sistematik biçimde geliştirme” çağrısında bulunmuştur. Buna yanıt olarak Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmaları (VACS) 13-24 yaş grubundan olanlara ülke ölçeğinde temsil kabiliyeti olan araştırmalar aracılığıyla çocukluk dönemlerindeki şiddet deneyimlerini sormaktadır. Araştırmaya 13-17 yaşlarında olanların da dâhil edilmelerinin doğru olup olmadığına ilişkin hassasiyetler dile getirilmiştir.

Araştırmayı savunanlar 13-17 yaş grubundan çocukları da araştırmaya katmaktadır; çünkü araştırma şiddet deneyimlerini ele almaktadır ve olaylar daha uzun bir geçmişte kaldığı sürece bellek sorunlarının devreye girdiğine ilişkin önemli kanıtlar bulunmaktadır. Benzer biçimde, eğitim, politika reformu, iletişim teknolojileri, sosyal medya vb. alanlarında önemli ve hızlı toplumsal değişiklikler yaşanmaktadır ve bunların hepsinin çocukları ve şiddet deneyimlerini etkileme ihtimali bulunmaktadır. Dahası, araştırmayı savunanlar, araştırma sırasında çocukları zarardan korumaya yönelik etkili stratejiler vardır ve araştırmanın yararları potansiyel zararlarından çok daha ağır basmaktadır.

Karşıt görüşte olanlar ise 13-17 yaş grubundan çocuklarla bu konuda görüşmenin doğru ve yerinde bir iş olup olmadığına ilişkin kaygılar ileri sürmektedir. Bu kesime göre çocukları bu tür görüşmelere dâhil etmenin istenmese de yol açabileceği olası sonuçlar arasında şunlar da yer almaktadır: ebeveynlerin ya da çocukların bakımından sorumlu olanların misillemede bulunmaları ve travma sonrası stres durumunun ortaya çıkması. Bu ikincisi, bu tür stres durumlarıyla ilgilenip çocuklara destek sağlayabilecek eğitilmiş kişilerin ve ilgili sistemlerin bulunmadığı gelişmekte olan ülkeler açısından daha fazla kaygı konusu olmaktadır. Ayrıca, kullanılan soru formunun belirli bölümlerinin 13-17 yaş grubundan çocuklar için uygun olmadığı ileri sürülmektedir.

Yapılan tercihler:

- Araştırma bağlamında çocukların korunması için belirli adımlar atılmıştır;
- Katılımcıyı istismar ediyor olabilecek bakıcıların karşı girişimde bulunma ihtimalini azaltmak için araştırmanın amacının köy liderleri ya da hane reisleri gibi sınırlı bir kesime açıklanması;
- Görüşmelerin yürütülmesi için yargılayıcı olmayan ortamların yaratılması;
- Görüşmecilerin görüşülenle aynı cinsiyetten olması;
- Aynı topluluktan olup fail durumundaki kişinin araştırma katılımcısı olarak araştırmanın mahiyetini öğrenmesi olasılığını sınırlandırmak için erkek ve kadın katılımcılarla ayrı alanlarda görüşülmesi;
- Görüşülen kişinin paylaştığı bilgilerin mahremiyetinin korunması için görüşmelerin özel yapılması;

- Eğer gerekiyorsa yardım için nereye başvuracaklarını bilmeleri için tüm katılımcılara sağlanacak olan hizmetlerin listesi;
- Hizmet kuruluşlarını ve/ya da danışmanları olumsuz ruh haline kapılan ya da yardım ihtiyacını belirten araştırma katılımcılarıyla ilişkilendirecek bir planın hazırlanması;
- Basit ve anlaşılması kolay bir onay sürecinin tasarlanması;
- Görüşülen kişiye sorulara yanıt vermeme ya da görüşme sürecini durdurma açısından her tüm fırsatın sağlanması;
- Araştırmada kullanılacak aracın kültürel açıdan uygunluğunu ve konuları her yaş grubu için duyarlı biçimde ele aldığını doğrulamak üzere araştırma uygulamasından önce etnografik araştırma yapılması;
- Sorular ilgili kişilere yöneltildiğinde nasıl bir sonuç alınacağına ilişkin bilişsel test yapılması; başka bir deyişle yanıt vereceklerin soruyu anlayıp anlamadıklarını ve doğru yanıt verip veremediklerini önceden test etme. Bilişsel test, araştırma sorusunun özündeki bilimsel niyeti yansıttığını ve aynı zamanda yanıtlayacak kişiler için bir anlam ifade ettiğini ortaya koyar. Yanıtlayacak kişiler tarafından yanlış anlaşılabilir ya da yanıtlanması güç olan sorularda uygulamadan önce düzeltmeler yapılabilir, böylece araştırma verilerinin genel kalitesinde iyileşme sağlanır.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Şiddet konusunu ele alan bir araştırmada çocukları zarardan korumak için hangi adımlar atılmalıdır?
- Şiddet hakkındaki bir araştırmaya katılmakla çocukların sağlayacağı potansiyel yararlar nelerdir?
- Bir araştırmanın yaş açısından uygun olup olmadığı nasıl belirlenir? İlk cinsel deneyimdeki ortalama yaş mı almak gerekir?
- Küçük yaşta kilerin dışarıda bırakılması, sonuçların şiddet, hizmetler ve koşullar hakkında bilgi veren 18-24 yaş grubu kişilerin verdikleri bilgilere bağlı olması anlamına gelir ki bu bilgiler de araştırmanın yapıldığı yılın 5, 10 hatta 15 yıl öncesine gidilmesi demektir. Böyle bir araştırmanın değeri nedir?
- Erken yaşlardaki ergenlerle araştırma YAPMAMANIN riski nedir? Hareketsiz kalmanın riski nedir? Bu konularda çocuklara kendi görüşlerini sormamak yüzünden daha çok sayıda kız ve erkek çocuğun zihinsel ve fiziksel rahatsızlık duyması mı, yoksa bugünkü gerçekliği tam değil de eksik yansıtan bir araştırmanın ortaya çıkması mı risk sayılmalıdır?
- Çocuklar ve etişe ilişkin net bir politika yaş uygunluğu etrafındaki tartışmalara yardımcı olur mu?

Katkıda bulunan: Mary Catherine Maternowska, UNICEF Innocenti Araştırma Ofisi.

Örnek durum 7: Sinir sistemi görüntüleme araştırmalarında tesadüfi beyin bulguları

Arka plan bağlamı:

Tesadüfi beyin bulguları (IBF) sağlıklı çocuklarda ve yetişkinlerde araştırmalara katıldıkları zaman tespit edilen ve görünür semptomları bulunmayan beyin anormallikleridir. Araştırmalar sırasında bu durumlar aşağıdakiler dâhil olmak üzere nöro görüntüleme teknikleriyle elde edilir: yapısal (MRI) ve işlevsel (fMRI) manyetik rezonans görüntüsü, magnetoensefalografi (MEG), elektroensefalografi (EEG-ERP) ve yakın kızılötesi spektroskopisi (NIRS). IBF, gelecekte semptomlara yol açabilmesi ya da nihai tedavi biçimlerini etkilemesi bakımından klinik önem taşıyabilir. Bununla birlikte, bilimsel topluluk henüz bunların sıklığı konusunda sağlıklı bir tahmine sahip değildir; çünkü sistematik bildirim yoktur ve küçük ya da normal sayılan bulguların açıklanmasının küçüklerin yararına olup olmadığı konusunda bir mutabakat da bulunmamaktadır. Dahası, katılımcıları bu sürece dâhil etme ve koruma, anormal bulguları ortaya çıkarma ve söz konusu kişilere iletme bakımından bugün araştırma birimleri arasında farklı prosedürler izlenmektedir. Çocuklar ve ergenlerde IBF görüldüğünde çeşitli etik konular gündeme gelir.

Etik görev:

Klinik olmayan araştırma ortamlarında önemli klinik bulgulara ulaşılması biyoetik ve tıbbi açıdan bir konu oluşturur. Önemli bir gündem şudur: IBF'si olan araştırma katılımcılarına tedavi uygulanmalı mı, uygulanacaksa bu nasıl yapılmalı? Dolayısıyla, IBF'nin ortaya çıkarılması, önemi ve bu konuda ne yapılacağı araştırma katılımcılarının iyiliği ve araştırmaların tutarlılığı açısından temel önemdedir. Bununla birlikte, ne yapılması gerektiğine ışık tutabilecek kanıtlar yetersizdir. Çünkü bu alandaki kontrollü tedavi araştırmaları yoktur ve nöro görüntüleme (en başta MRI ve fMRI) çalışmaları da son 20-30 yılın ürünüdür. Başka bir deyişle uzun önemli çıkarımlar için elde veri yoktur. Son on yılın araştırmaları temel alınırse IBF sıklığı %7 ile %36 arasında değişmektedir ve bunlar neoplastik (örneğin iyi ve kötü huylu tümörler) ve neoplastik olmayanlar şeklinde sınıflandırılabilir. Neoplastik olmayan IBF şunları içermektedir: kistler, yapısal vasküler anormallikler, hidrosefali, malformasyon, aşırı beyaz madde yoğunluğu, sessiz beyin enfarktleri, küçük beyin kanamaları, erken MS. IBF'lerin tespit edilmesi üzerine araştırmacıların ne yapılacağına karar vermeleri gerekir. Araştırmacı açısından bakıldığında bir anormalliğin tespiti risk faktörlerini değiştirmeye yönelik müdahalelere götürebilir. Bu bakımdan birinci ihtiyaç IBF'nin nasıl ele alınacağına ilişkin prosedürlerin belirlenmesidir. Örneğin, yapılabilecek işlemler arasında sevkte bulunmama, rutin nörolojik sevk, acil sevk ve/ya da daha sonra takip yer alabilir. Ne var ki, asemptomatik tesadüfi bulguları tedavi etmenin gerekip gerekmediği, gerekiyorsa nasıl edileceği konusunda elde kanıt olmadan sevk acilliğine karar verilmesi güçtür. Uygun prosedürlerin olmayışı, sanki katastrofik bir durum ya da hukuki girişim için bekleniyormuş gibi bir durumun doğması ihtimalini artırır. Katılımcı açısından bakıldığında, tesadüfi bulgular olası bir anormalliğe ilişkin kaygıları tahrik edebilir. İşin içinde pozitif ama yanlış bir bulgu, daha sonraki tetkiklerin büyülen maliyeti ve diğer komplikasyonlar ve sonuçlara ilişkin kaygılar gibi hususlar da vardır. Dolayısıyla, ikinci bir gereklilik de, özellikle çocuk ya da ergen kişilerse bulguların katılımcılara nasıl aktarılacağına karar vermek ve ebeveynler ve birinci derecede nezaret eden hekimler bakımından mahremiyetin sınırlarını çizmektir.

Örnekler ve yapılan tercihler:

Yakınlarda yapılan bir araştırmada Kumra ve arkadaşları (2006) merkezlerinde yapılan bir MRI tetkikine katılan 60 sağlıklı çocuk ve ergenin 8'inde (%13,3)

IBF tespit ettiler. Bulguların hepsi çocuğa ya da çergene, ebeveynlere ve hekimlerine aktarıldı. Bir klinik nörodiyolog olayların üçü için sevk önerdi: (a) vakaların ilkinde (sol serebellar yarıkürede hiperintensite) bir kontrast ajanla birlikte MRI tavsiye edildi. Takip analizi ardından nörodiyolog ve nörolog bulgunun belirli bir özelliğe sahip olmadığı (nonspesifik) sonucuna vardılar; (b) ikinci vakada (sağ periyetal beyaz maddede artan belirtiler) nörodiyolog bulgunun nonspesifik olabileceğini ya da migren, iltihaplanma ya da enfeksiyöz bir sürecin karşı tepkisi olarak Lyme hastalığı ve/ya da demiyelinizasyon sonucunda ortaya çıkmış olabileceğini düşündü. İki yıllık bir takip çalışmasının ardından aynı durum yeniden gözlemlendi ve böylece anormalliğin klinik açıdan önem taşımadığı sonucuna varıldı; (c) üçüncü vakada (potansiyel olarak vasküler malformasyonla ilişkilendirilebilecek kozalaklı bezede ifrazat) katılımcı alternatif bir nöro görüntüleme protokolüyle yeniden değerlendirmeye tabi tutuldu ve herhangi bir işaret ya da anormallik bulunamadı. Daha önce anlatılan bulgunun teknik bir yapaylık olduğu düşünüldü. Geriye kalan beş vakada ise bu durumları anatomideki normal farklılıklar olarak değerlendiren bir nörodiyolog ve çocuk nöroloğunun müdahaleleriyle herhangi bir sevk işlemine gerek görülmedi.

Kendinize sorular/düşünceler:

Sağlıklı çocukların beyin görüntüleme araştırmalarına gönüllü olarak katılmalarıyla ilgili etik konuları ele alan kılavuzlar yeni geliştirilmektedir. Nöroetik alanındaki çeşitli araştırmacılar beyin araştırmalarında IBF'ye yönelik yaklaşımı derinleştirecek sorular ortaya atmıştır. Aşağıda, bu bağlamda dikkate alınması gereken kimi temel noktalar özetlenmektedir:

- Beyin görüntüleme teknikleri kullanan araştırmalar söz konusu olduğunda, bilgi temelinde onay sürecinin bir parçası olarak gönüllülere (çocuklar ve ebeveynler) IBF bulma olasılıkları ve bunun sonuçları hakkında doğru Özel olarak, bulgularla ne yapılacağı ve her bir sinirsel görüntüleme tekniğinin sınırlılıkları anlatılmalıdır. Ebeveynlere ve genel olarak katılımcılara bulguların açıklanması konusundaki tercihleri sorulmalı ve acil sevk durumları (takip) dışında IBF konusunda bilgilendirilmeme seçeneği kendilerine tanınmalıdır.
- Araştırmacılar araştırmalarını tasarlarken ve araştırma ekiplerini oluştururken potansiyel IBF bulgusu durumunu hesaba katmalıdırlar (mezunlar ve doktora sonrası için kapasite geliştirme, araştırmacıların ve katılımcıların pediatrik nörodiyoloji ve nöroloji hizmetlerine erişimi, nihai sevkler ve takip müdahaleleri).
- Araştırma merkezleri ve Etik Kurulları, ortaya çıkan beyinle ilgili bulgularla ilgili gerekenlerin yapılmasına ve katılımcılara aktarılmasına yönelik etik yaklaşımlar geliştirilmesinde işbirliği yapmalıdır. Bu çabanın bir parçası olarak IBF'nin arşivlenmesi ve sinirsel aktivasyondaki değişikliklerle ilgilenilmesine yönelik kılavuzlar benimsenmesi gibi konular da dikkate alınmalıdır.

Referanslar

Di Pietro, N., & Illes, J. (2012). Incidental findings in pediatric brain research: A child's right to know. Canadian Association for Neuroscience Annual Meeting Symposium "Children, ethics and the brain", Vancouver, BC.

Hartwigsen, G., Siebner, H.R., Deuschl, G., Jansen, O., & Ulmer, S. (2010). Incidental findings are frequent in young healthy individuals undergoing magnetic resonance imaging in brain research imaging studies: a prospective single-center study. *J. Comput. Assist. Tomogr.*, 34, 596-600.

Illes, J., Kirschen, M.P., Karetsky, K., Kelly, M., Saha, A., Desmond, J.E., Raffin, T., Glover, G.H., & Atlas, S.W. (2004). Discovery and disclosure of incidental findings in neuroimaging research. *J. Magn. Res. Imag.*, 20, 743-747.

Jordan, L.C., McKinstry, R.C., Kraut, M.A., Ball, W.S. Vendt, B.A., Casella, J.F., DeBraun, M.r., Strouse, J.J., & Silent Infarct Transfusion Trial Investigators. (2010). Incidental findings on brain magnetic resonance imaging of children with sickle cell disease. *Pediatrics*, 126, 53-61.

Kim, B.S., Illes, J., Kaplan, R.T., Reiss, A., & Atlas, S.W. (2002). Incidental findings on pediatric MR images of the brain. *Am. J. Neuroradiol.*, 23, 1674-1677.

Kumra, S., Ashtari, M., Anderson, B., Cervellione, K.L., & Kan, L. (2006). Ethical and practical considerations in the management of incidental findings in pediatric MRI studies. *J. Am. Child Adolesc. Psychiatry*, 45, 1000-1006.

Morris, Z., Whiteley, W.N., Longstreth, W.T., Weber, F., Lee, Y.C., Tsushima, Y., Alphs, H., Ladd, S.C., Warlow, C., Wardlaw, J.M., & Al-Shahi Salman, R. (2009). Incidental findings on brain magnetic resonance imaging: Systematic review and meta-analysis. *BMJ*, 339, 1-7.

Nelson, C.A. (2008). Incidental findings in magnetic resonance imaging (MRI) brain research. *J. Law. Med. Ethics*, 36, 315-213.

Katkıda bulunan: Sebastian J. Lipina, Unidad de Neurobiología Aplicada (UNA, CEMIC-CONICET) and Centro de Investigaciones Psicopedagógicas Aplicadas (CIPA-UNSAM), Buenos Aires, Argentina.

Örnek durum 8: Çocuklarla yapılan görüşmelerde sıkıntılı durumları ele alma ikilemleri

---

Arka plan bağlamı:

Zimbabve, Tanzanya ve BK'da HIV epidemisi bağlamında genç bakıcılarla görüşmeleri de içeren araştırmalar gerçekleştirdik. Kapsanan çocuklar kronik hasta bir aile üyesine (çoğu kez HIV'lı bir ebeveyn) bakma sorumluluğu taşımış olan ya da halen taşıyan kişilerdi. Çocuklardan kimileri, bu bakım sürecinin sonunda ebeveynlerini yitirmişti.

Etik görev:

Çocukların bakım sorumlulukları, ebeveynlerin hastalıkları ve/ya da ölmüş olmaları gibi durumlara ilişkin sorular zaman zaman çocukları üzüntüye ve gözyaşlarına boğdu. Bakış işinin duygusal ve fiziksel gerekliliklerinin anlatıldığı, yakınların kaybindan doğan üzüntülerin dile getirildiği görüşmeler duygusal anlara yol açtı. Kimileri ağladı.

Bu duygusal durumlara yanıt olarak karar vermek zorundaydık: her şeye rağmen devam etmek, ara vermek ya da görüşmeden vaz geçmek. Ayrıca başka bir konuda daha karar vermemiz gerekiyordu: çocuğun başkalarına bakımla ilgili deneyimini burada kesip başka bir zaman başka bir araştırma yöntemiyle devam mı etmeliyiz yoksa belirli kişilerle hiç görüşmemek daha mı doğru olur? Ayrıca araştırmacılar olarak kendi durumunuzu da değerlendirmeliydik: Yol açtığımız sıkıntı etik açıdan mazur görülebilir mi? Bir görüşme bu gözyaşlarına değer mi?

Yapılan tercihler:

Gençler gözyaşlarına boğulduğunda ve devam edemeyecek kadar çok sarsıldıklarında bu görüşmeler hemen durduruldu. Öyle ki gelinen belirli

bir noktada karşıdaki kişi artık sorulara yanıt veremiyordu (aktif katılımdan çekiliyordu), görüşmeci sorduğunda devam etmek istemediğini söylüyordu, orada bulunan bir başka kişi (ebeveyn, vasi ya da daha büyük bir kardeş) görüşme bitsin diyordu ya da görüşmecinin kendisi bu işi kesmenin daha doğru olacağına karar veriyordu. Sıkıntı işaretlerine karşı duyarlı olmaya çalıştık. Ara verme, görüşmeye bir başka zaman devam etme ya da orada bitirme gibi seçenekler sunduk. Tanzanya ve BK'daki araştırmalarda çocukların çekmiş oldukları fotoğraflardan ya da yaptıkları resimlerden, okudukları kitaplardan söz etmek gibi katılımcı yöntemlere başvurulması çocukların dikkatlerini sıkıntılı ve üzüntü verici konulardan başka yerlere çekmede zaman zaman yararlı oldu.

Kendinize sorular/düşünceler:

Görüşülen genç bakıcıların sıkıntılı durumlarına profesyoneller olarak yanıt verme çabalarımız bizleri insan olarak da araştırmanızdaki yaklaşımın ve yöntemin etik açıdan doğru olup olmadığını sorgulamaya yöneltti. Niyetimiz, kendi yaşamları açısından uzman kişiler olarak doğrudan çocukları dinlemektir, onların seslerinin de duyulmasını sağlamaktır, yoksa bu deneyimlere yetişkinler aracılığıyla ulaşmak değil. Ancak, Zimbabve'deki araştırmada olduğu gibi, bu çocukların geçmiş bakım deneyimlerinin yeniden tazelenmesi onlar açısından travmatik, utandırıcı, rahatsızlık verici ve sıkıntı yaratıcı olduğunda izlediğimiz yaklaşım görüşmeleri yerel dillerde (Shona ve Ndebele) yürütmek üzere görevlendirilen sosyal çalışmacı tarafından "haksız", "uygunsuz", hatta "zalimce" olarak değerlendirildi. Buna karşılık Tanzanya ve BK'daki araştırmalarda görüşme sırasında ağlamaya başlayan katılımcılar daha sonra devam etmek istediklerini söylediler ve kendi deneyimlerinden söz etmeye istekli göründüler. Hatta genç bir kadın daha sonra "daha önce kimsenin kendisine bakım sorumlulukları hakkında soru sormamış olduğunu" söyledi. Bu durumlar da kimi soruları gündeme getirmektedir:

- Araştırmacılar, görüşmelerin yol açabileceği örneğin duygusal sıkıntı, ağlama gibi (kısa dönemli?) potansiyel zararlar araştırmanın gerek tek tek gerekse bir grup olarak çocuklara uzun dönemde sağlayacağı yarar arasındaki dengeyi nasıl kurabilirler? Potansiyel yararlar şunlar olabilir: çocukların duygularını paylaşma ve gizli kalmış deneyimlerini dile getirme fırsatları bulması; böylece bir güçlülük duygusunun ve benzer koşullardaki diğer çocuklarla kolektif özdeşleşme durumunun ortaya çıkması ve tüm bunların gelecekte diğer çocukların durumunda da iyileşme sağlanmasına katkıda bulunması.
- Araştırmacıların çocuğa kulak vermesi ve sıkıntı işaretlerine duyarlı olabilmesi için en iyi yol nedir? Görüşmeleri yapanlar ve tercümanlar açısından bu açıdan hangi beceriler ve hazırlık gereklidir?
- Çocukların duygularını açıkça dillendirebilmeleri açısından görüşme ortamlarının mahremiyeti nasıl sağlanabilir? Bu konu, görüşmeler insanların evlerinde yapıldığında daha bir güçlülük yaratabilir; çünkü evlerde diğer aile üyelerinin ve komşuların konuşulanları duymayacakları ayrı mekanlar bulunması güçtür.
- Kendilerine soru yöneltilen çocuklar duygusal açıdan sıkıntı yaşıyorsa araştırmacılar görüşmenin sürdürülüp sürdürülmeyeceğine, sürdürülmeyecekse ne zaman kesileceğine en iyi nasıl karar verebilirler?
- Çocukların, gerektiğinde proje çalışanlarına ve başkalarına duygusal destek (danışmanlık) için başvurabilmeleri için kolaylaştırıcı olarak hangi adımlar atılabilir?
- Karşılıklı görüşmeler dışında başka hangi alternatiflere başvurulabilir? Katılımın sağlanması, duygu ve deneyimlerini dile getirebilmeleri için başka yollar sunulması (örneğin çizim yapmaları, fotoğraflar, öykülerin asılabileceği panolar, vücut haritaları ve günlükler gibi) daha az sıkıntı verici olabilir.

Referanslar

Evans, R., & Becker, S. (2009). *Children Caring for Parents with HIV and AIDS: Global Issues and Policy Responses*. Policy Press: Bristol.

Robson, E. (2001). 'Interviews Worth the Tears?: Exploring Dilemmas in Research with Young Carers in Zimbabwe' *Ethics, Place & Environment*, 4, (2) 135-142. DOI: 10.1080/13668790125512

Katkıda bulunan: Dr Elsbeth Robson, Malawi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi, Malawi ve Dr Ruth Evans, Reading Üniversitesi Coğrafya ve Çevre Bilimleri Bölümü, BK.

Örnek durum 9: Koruma ile katılım arasındaki dengeyi tutturma: Takip hizmetleri hemen bulunamıyorsa ne yapılmalı?

Arka plan bağlamı:

Araştırmacıların önünde duran görev, bir yanda çocukları riskten korurken diğer yanda kendilerine anlamlı bir katılım fırsatı sağlama arasındaki dengeyi iyi tutturaktır. Gençler, örneğin zihinsel sağlıkla ilgili bir ihtiyacı dışı vurduklarında, buna uygun takip hizmetlerinin olmadığı durumlarda araştırmacılar etik bir ikilemeyle karşılaşır. Bu tür bir ikileme, Namibya'nın kuzeyinde HIV/AIDS'ten ağır biçimde etkilenen bir bölgede başında çocukların buldukları hanelerle yapılan bir araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çocukların psikososyal ihtiyaçlarıyla ilgili kimi anekdot mahiyetindeki bilgilere karşın, bilimsel kanıtların bulunmayışı program planlamasına, gençlerin yaşamlarını iyileştirmeye yönelik programlara ve politikalara sınırlar getirmiştir. 7-17 yaş grubundan çocuklar söz konusu olduğunda çeşitli kültürlerde yaygın biçimde kullanılan 17 maddelik bir öz bildirim depresyon soru formu olan Depresyon Envanteri (CDI; Kovacs, 1985) yerel koşullara uyarlanmış, pilot ölçekte denenmiş ve yerel profesyonellerle birlikte tercüme edilmiştir (Oshindonga, Rukwangali ve Silozi dillerine).

Etik görev:

Araştırmanın yapıldığı bölgelerde yeterli hizmetlere ve desteğe erişim, yoksulluk, mesafelerin uzunluğu, sınırlı ulaşım imkanları, mevsimsel seller, aileleri parçalayan iç ve dış göçler, sağlık ve toplumsal yaşamla ilgili altyapının ve insan kaynaklarının yetersizliği gibi nedenlerden dolayı sınırlıdır. En önemlisi, çevrede tek bir psikiyatrist ya da psikolog bulunmamaktadır ve devlet tarafından istihdam edilen az sayıda sosyal çalışmacı da bölgelerin merkezi yerleşimlerinde görev yapmaktadır. Araştırma yapıldığı sırada ülkede öksüz-yetim kalanların ya da başlarında çocukların bulunduğu hanelerin kayıtlara geçmesini sağlayacak herhangi bir sistem de bulunmuyordu. Eldeki en iyi araştırma kanıtları ve yerel ölçekte yapılan görüş alışverişleri temelinde araştırmanın katılımcılara herhangi bir ciddi zarar vermeyeceği sonucuna varıldı. Tersine, araştırmanın topluluğa ve benzer koşullardaki gençlere olumlu etkileri olacağına güven duyuluyordu. Katılımcılara belirli tedavi hizmetlerinin verilemeyecek durumda olması halinde başlatılmaması gereken klinik taramanın tersine, önerilmiş olan gibi diğer değerlendirmeler belirli durumların açıklanması açısından elverişli bir ortam yaratabilirdi ve sosyal desteğe ulaşmalarında gençlere yardımcı olabilirdi. Nitekim gençler kişisel duygularını, kaynaklarını ve destek ağlarını rahat bir ortamda paylaşabilmekten duydukları memnuniyeti dile getirdiler.

Yapılan tercihler:

Bu durumda araştırmacı veri toplamaya başlamadan önce belirlenen yerel paydaşlarla ve gençlere yönelik hizmet veren deneyimli kuruluşlarla ortaklıklar kurdu. Ortaklar başında çocukların bulunduğu hanelerin belirlenmesine yardımcı oldu ve katılımcıların izniyle belirli açıklamaların yapılmasına katkıda bulundu. Bu ortaklar arasında çeşitli bakanlıklar, sözü dinlenen geleneksel odaklar, topluluk temelli kuruluşlar, dinsel kuruluşlar, okullar ve evde bakım gönüllüleri yer alıyordu. Gençlerin yararlanabilecekleri ve erişebilecekleri uygun hizmetlerin olup olmadığının belirlenmesine yönelik bu süreç zaman alıcı idi. Gene de çalışmanın meşruiyetine ve görünürlüğüne katkıda bulundu; yaşa, cinsiyete, etnik kökene vb. uygun takibin nasıl olması gerektiğinin belirlenmesine yardımcı oldu ve ihtiyacı olanlara daha sonra da yardım edilmesini sağlayacak enformasyon ve destek ağıları oluşturdu.

Pek çok durumda, kişisel kaynaklar (mevcut kişisel ağılar), topluluk ya da din temelli yerel kuruluşlar (Namibya'daki Katolik ev temelli AIDS bakım gönüllüleri), hatta enformel topluluk desteğı gerekli yardımların sağlanabileceğı potansiyel kaynaklardı. Örneğın, herhangi bir girişimde bulunmamış olmasına karşın intihar etme gibi düşünceleri olan bir çocuk kendisinin de onayıyla takip amacıyla öksüz-yetim ve güç durumdaki çocuklarla ilgili çalışmalar yapan yerel bir kuruluşa yönlendirildi. Başka pek çok durumda, araştırma ekibi uygun yerel yardım kaynaklarına ilişkin bilgileri paylaştı (doğum ya da ölüm belgesinin nasıl alınabileceğinden hükümet yardımları için nasıl başvurulabileceğine ve endişelerin kimlerle paylaşılabilmesine kadar). Yapılan tercihler, belirli meselelerin titizlikle düşünülmesi ve alternatif yollara başvurulmasıyla risklerin önemli ölçüde azaltılabileceğini gösterdi.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Araştırmanın gerçekleşeceği yerin koşulları ne durumda? Burada anlatılana göre benzer mi farklı mı?
- Araştırmaya katıldıkları için gençlerin desteğe ihtiyaç duyma olasılıkları ne kadar?
- Gençlerin zarar görme, dolayısıyla desteğe ihtiyaç duyma durumlarını asgaride tutma açısından farklı neler yapılabilir?
- Ne gibi bir desteğe ihtiyaçları olacak?
- Eğer toplulukta gençlere yönelik profesyonel hizmetler ve programlar bulunmuyorsa bunlar araştırma kapsamında oluşturulabilir mi?
- Diğer durumda, ihtiyaç içindeki gençlere yeterli takibi sağlamak için neler yapılabilir?

Referanslar

Kovacs, M. (1985) Children's Depression Inventory (CDI). *Psychopharmacology Bulletin*, 21, 995-998.

Bu durum araştırmasına ilişkin referanslar

Ruiz-Casares, M. (2013). Knowledge without harm? When follow-up services are not readily available. In K. te Riele and R. Brooks (Eds) *Negotiating ethical challenges in youth research* (pp. 84-95). New York: Routledge.

Katkıda bulunan: Mónica Ruiz-Casares, Sosyal ve Transkültürel Psikiyatri Bölümü, McGill Üniversitesi, Kanada.

Örnek durum 10: Okuldaki ikilemler: Engelli çocukların kapsanmasını nasıl ve ne zaman desteklemeli?

Arka plan bağlamı:

Engelleri olan çocuklarla okulda yaptığımız etnografik çalışmada araştırma ekibimiz çocukların ve gençlerin marjinal konuma itildikleri, müfredattan, sosyal yaşamdan ve okulun genel etkinliklerinden dışlandıkları bir dizi durumu gözlemledi. Bu çalışmada engelleri olan yedi çocuğu ilkokuldan ortaokula geçiş yaparken izledik. Amacımız, bu çocukların okul deneyimlerinin öz benlik ve grup kimliği anlayışının gelişmesi üzerinde ne gibi etkileri olduğunun belirlenmesiydi. Aşağıda, dışlanma durumu ve bunun beraberinde getirdiği etik ikilemlerle ilgili bir örnek yer almaktadır.

Sam 13 yaşındadır. Gerçi dünyaya bakışı iyi anlaşılmamıştır ve eğitimine sağlanan finansman ve destek pek güvenilir olmamıştır, ancak kendisine takılan bir sürü isim vardır. ^{xxiii} Okumada iyidir, ancak okuldaki çalışmasının getirdiği sosyal durumları ve bunun çeşitli yönlerini kavramakta güçlük çekmektedir; strese girdiğinde öfkelenmektedir. Davranışları nedeniyle bir ilkokuldan atılmıştır ve daha sonra evinde eğitim almıştır. İyi niyetli bir öğretmen-müdür sayesinde ortaokula geçiş yapmadan önce bir sömestr kırsal alandaki küçük bir ilkokula devam etmiştir. Bu gözlemler yapıldığı sırada Sam üç aydır ortaokula devam etmekteydi.

Etik görev:

Sam sosyal bilgiler sınıfının önündeki koridordadır. Öğrenciler derse girmeden önce çantalarından ders kitaplarını çıkarıyorlar. Başta erkek çocuklar olmak üzere ortalık hayli gürültülü ve canlı. Erkek çocuklardan biri çantasından kitabını çıkarırken Sam'ı itiyor ve ona "geri zekalı" diyor. Sam çocuğa bağırarak karşılık veriyor. Belli ki çok sinirlendi. Sam sınıfa giriyor ve öğretmen kürsüsünün hemen yanında, ortadaki bir yere oturuyor. Sinirli ve işine odaklanamaz durumda. Yardımcı öğretmen o günkü dersin amacını öğrencilere anlatıyor, ama Sam bağırıp çağırarak öğretmene kendisini iten çocuğu şikayet ediyor. Öğretmen ona derse bakmasını söylüyor, ama Sam bir türlü sakinleşmiyor. Öğretmen böyle bir davranışın sınıfta hoş görülemeyeceğini söyleyip dersten çıkmasını istiyor. Sam öfkeyle sınıftan çıkıyor ve Öğrenim Destek Merkezine gidiyor.

Burada gündeme gelen sorular öğretmenin sınırları ve sorumlulukları ve çocuk karşısında yapılabileceklerle ilgilidir. Araştırmacı, böyle bir duruma nasıl ve ne ölçüde müdahale etmelidir? Sahada veri toplanırken ortaya çıkan zorlayıcı durumlarda araştırmacılara daha önce hazırlanmış olan araştırma protokolleri rehberlik edebilir (örneğin, genç kişi uygun yetişkinlerle konuşmaya teşvik edilebilir ya da bu işi onun adına araştırmacının yapması konusunda anlaşmaya varılabilir). Ancak, önceden hazırlıklı olmak her zaman arzu edilir bir şey olmakla birlikte, ortaya çıkabilecek her durum önceden öngörülemez ve bu örnek durumda olduğu gibi 'kervanı yolda dizmemizi' gerektirecek durumları hesaba katmamız gerekir.

Seçenekler:

Zorbalık, öğretmenler tarafından genellikle yeterince kavranamayan, gözlerden kaçırılan sinsi bir sorundur.

---

^{xxiii} Sam takma addir

Sam okuldaki akran grubunun bir parçası olmak için gerçekten çaba gösteriyordu ve bu "kusur" bağlantılı istismar kendisinin içerilmesi ve iyiliği önünde bir engel teşkil ediyordu. Öğretmen ise meseleyi yanlış anladı; Sam'ın sıkıntısı sınıftan dışlanması ve öğrenme fırsatından yoksun kalmasıyla sonuçlandı. Zorbalık ise öylece sürüp gitti, bir sorun olarak üzerine gidilmedi. Buna karşılık araştırmacının gözlemleri sonucunda öğretmenler zorbalığın Sam'ın öğrenmesi ve katılımı önünde bir engel olduğunu anlayabildiler. Araştırmacının önündeki seçenekler şunlardı:

- Hiçbir şey yapmamak (araştırmacı "duvardaki sinektir");
- Zorbalığın olduğu yerde müdahale etme (aracı olarak);
- Konuyu doğrudan öğretmenle konuşup onu durum hakkında bilgilendirmek;
- Konuyu doğrudan Sam'le konuşup bundan sonra girişimde bulunmak (ya da bulunmamak).

Yapılan tercihler:

Bu olaylardan sonra bir süre sınıfta bekledim ve sonra Sam'ı görmek üzere Destek Merkezine gittim. Kendisine maruz kaldığı zorbalık olayını bildirip bildirmeyeceğini sordum, ama bildirmemekte kararlıydı. Misillemeye uğrayacağından korktuğu için durumun öğretmene söylenmesini istemiyordu. Kimi çocuklar durumu öğrenebilirdi ve bu da onun akran grubuna kabul edilmesini zora sokabilirdi. Konuyu öğretmeniyle birlikte takip etmemenin ve zorbalığın sürüp gitmesinin Sam üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durduk. Araştırmacının sosyal bilgiler öğretmenini genel olarak bilgilendirmesini kabul etti, ancak isim verilmesi doğru olmayacaktı. Zorbalık okul koridorlarında sık ortaya çıkan bir durumdu ve kimi öğrencilerin okuldan bir şeyler öğrenmesini güçleştiriyordu. Sam ayrıca sosyal bilgiler öğretmenin bu durumu okuldaki diğer hocalarla paylaşmasına bir itirazı olmadığını ekledi.

Kendinize sorular/düşünceler:

Araştırmacının bu senaryodaki belirsizlikler içindeki rolü, araştırmacı kimliği ile gencin savunucusu kimliği arasındaki gelgitlerdir. Araştırmacının rolünü ve davranışını yönlendiren temel ilke gence karşı sorumluluğu ve birinci derecede hesap verebilirliğidir. Araştırmayı haklı kılacak olan kendi merakımızın giderilmesi değil (Munford & Sanders, 2001), çocukların ve gençlerin sağlayabilecekleri potansiyel yarardır ve bu senaryoda araştırmacı genç kişinin zararı ile yararı arasında denge kurmaktadır.

1. Bu senaryoda araştırmacının birincil rolü nedir? Araştırmacı şöyle yapabilir/olabilir:

- Davardaki sinek;
- Sam'le birlikte ya da o olmadan öğretmene bilgi verme ve/ya da öğretmenin yorumlarına, sorularına ya da özelemlerine yanıt verme;
- Sınıftaki başka bir öğretmen gibi davranma;
- Genç kişinin haklarına odaklanma ve bunları savunma.

2. Bu senaryoda araştırmacı (ki nötr değildir) tanıtım-savunu rolü üstlenir. Tanıtım-savunu rolü hangi koşullarda uygundur?

3. Çocuğa birinci derecede hesap verebilirlik nerede başlar? Bu akılda tutularak, bir araştırmacı olarak bu senaryoya yönelik tepkiniz ne olur? Aşağıdaki noktalar üzerinde düşünebilirsiniz:

- Zorbalık olayı sınıf dışında gerçekleştiğinde araştırmacı müdahale etmeli mi?
- Öğrencinin sınıftan çıkarılmasına yol açan durumlar konusunda öğretmene tavsiyelerde bulunmalı mı?
- Olaydan sonra öğrenciyle yeniden görüşüp olası çözümleri onunla konuşmak mı uygundur yoksa araştırmacının doğrudan doğruya öğretmene gidip onunla konuşması mı?

Referans

Munford, R., & Sanders, J. (2001). Interviewing children and their parents. In M. Tollich (Ed). *Research Ethics in Aotearoa Yeni Zelanda: Concepts, practice, critiques* (pp. 99-111). Auckland: Longman.

Katkıda bulunan: Jude MacArthur, Öğretim Görevlisi, Massey Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, Palmerston North, Yeni Zelanda.

Örnek durum 11: Çocuklarla etiği tartışmak

Arka plan bağlamı:

Çocuklar üzerine ve çocuklarla birlikte yapılan araştırmalarda etik kılavuz arayışında çocukların kendileri önemli ortaklardır. Özellikle birtakım güç konular gündeme geldiğinde: örneğin, çocuk istismarına karşı mücadelede çocukların kendi görüşleriyle ilgili olarak Stichting Alexander (Hollanda) tarafından gerçekleştirilen Hollanda temelli bir araştırma projesinde olduğu gibi. Bu araştırmada önemli olduğunu düşündükleri etik kılavuzlar konusunda gençlerin görüşlerini aldık. Bir başka projede Çocuk Araştırma Grupları araştırma etiği bağlamında rol canlandırma işini üstlendiler. Amaç, çocuklara göre önem taşıyan etik kuralların tanımlanmasıydı. Çocuklar, bir araştırma ortamı söz konusu olduğunda kendilerine nasıl davranılması gerektiğini düşünürler?

Etik görev:

Çocuklarla etik konuları konuşmanın yollarını düşünürken ortaya çıkan bir dizi güçlükten söz ettik. Örneğin, hangi yöntemleri kullanacağız ve bu yöntemleri çocukların yaşlarına nasıl uyarlayacağız? Temayı nasıl sunabiliriz ve çocukların etikten ne kastedildiğini anlamalarını nasıl sağlayabiliriz? Bunun hakkında konuşmanın doğru zamanı nedir?

Yapılan tercihler:

İki yöntem geliştirdik. Birinci yöntem, Çocuk Araştırma Gruplarından çocuklarla birlikte geliştirildi. Çocukların kendilerinin araştırmacı ve araştırılan olarak roller üstlendikleri bir dizi küçük sahneleme yoluyla etik olan ve olmayan davranışların neler olabileceği tartışıldı. Bu yolla ve çocuklarla birlikte daha sonra sahiplenilmek üzere etik kurallar belirlendi. Bu yöntemin başarılı olduğu ortaya çıktı; çünkü çocuklara cazip gelen yanları vardır: bir senaryonun canlandırıldığını görmekte ve bakıp hangi davranışın iyi hangisinin kötü olduğunu söyleyebilmektedirler. Ayrıca eğlenceli de bulmaktadırlar. Yöntem onları düşünmeye yönlendirmekte, böylece daha önce geçilip gidilen meseleler daha fazla düşünülmektedir. Çocuklar kuralları kendileri de düşünebilirler; çünkü belirli bir kural ihlal edildiğinde nelerin olabileceğini düşünmektedirler.

Çalışma yöntemi:

1. İki çocuk grubun önünde bir sahne canlandırır. Görevleri bir kartta yazılı olarak kendilerine gösterilir, unu okuyarak belirli bir durumu canlandırır. İki çocuktan biri araştırmacı, diğeri de yanıtlayıcı rolünü üstlenecektir.

2. İki çocuk kendilerine anlatılan bir durumu canlandırır. Ancak bu anlatılan duruma kendileri de ek yapıp katkıda bulunabilirler, böylece ortaya 1 dakikalık eğlenceli bir oyun çıkar.

3. Bu kısa performansın ardından iki çocuk yerlerine oturur. Yönlendiriciler önce iki çocuğa oyunun nasıl gittiğini sorar (sakinleştirme).

4. Ardından izleyiciler ne gördüklerini anlatırlar. Yönlendiriciler oyun hakkında birkaç soru ortaya atar:

- Araştırmacı haklı mıydı haksız mı?
- İyiye neden iyiydi, kötüye neden kötüydü?
- Bu kısa oyundan kalkarak, araştırmacının davranışıyla ilgili hangi kuraldan (kurallardan) söz edilebilir?

5. Kurallar büyükçe bir kağıda yazılır.

6. Sonra başka bir ikili grubun önüne çıkar ve farklı bir durumu canlandırır.

İkinci yöntem ise grup görüşmesi yoluyla etik meselelerin gençlerle (14 yaş üzeri) tartışılmasını öngörmekteydi. Tanışma ve belirli bir yakınlık ortamı oluşturulduktan sonra etik konusuna daha doğrudan bir giriş yaptık. Grup görüşmesi uygun bir yöntemdi, çünkü etik diyaloga ve görüş alışverişine elverişli bir konudur. Konuları kayda alıp daha sonra bunların üzerinde durabilirsiniz ve böylelikle söylenenleri temel alarak kılavuzları oluşturabilirsiniz. Bu yönergelere ilişkin olarak gençlere daha sonra geri bildirimde bulunursunuz ve tartışmaları böyle sürdürürsünüz.

O zaman sadece şunu söylersiniz: Sorulara yanıt vermek güç geliyorsa bunu yapmak zorunda değilsiniz. Ardından bu konudan söz etmek istemediğinizi belirtirsiniz (Erkek, 13 yaşında)

Kendinize sorular/düşünceler:

- Araştırmamıza kattığımız çocuklarla etik konusunu tartışabilir miyiz?
- Araştırma fiilen başlamadan önce araştırma konusuyla ilgili etik meseleleri çocuklarla tartışmak mümkün mü?
- Eğer çocukların etik anlayışı standart etik kılavuzlardan farklıysa ne yapmak gerekir?
- Özellikle araştırmacıların kendisi bu konuda tereddüt içindeyse hassas ve zorlu konularda çocukların fikirleri ve deneyimleri nasıl öğrenilebilir?

Çeşitli deneyimler yaşamış olan çocuklara gerçekten yardım ettikleri duygusunu çocuğa verdiniz
(13 yaşında erkek çocuk)

Referanslar

Jurrius, K., & Uozie, A. (2012) *If I were a researcher. Discussing ethics with children and young people*. Amsterdam: Stichting Alexander.

Katkıda bulunan: Kitty Jurrius, Stichting Alexander.

Örnek durum 12: Grup bağlamında bilgiye dayalı ve gönüllü onay alınması

Arka plan bağlamı:

İrlanda'da yanlarında kimsesi bulunmayıp/ailelerinden ayrılmış olup iltica talebinde bulunan gençlere üzerinde yapılacak bir doktora çalışması bağlamında çalışmanın temelini yaşları 13 ile 18 arasında değişen gençlerle yapılacak bireysel görüşmelerin oluşturması kararlaştırıldı. İşin başında belli oldu ki durumları ve daha önceki deneyimleri nedeniyle bu gençler arasında araştırma kapsamına alınabilecek kimileri bu sosyal araştırmanın gerçek niyeti hakkında olumsuz düşünceler ve kuşkular besleyebilirlerdi. Bu endişe ve kuşkular araştırmaya katılımlarını ve elde edilecek verilerin kalitesini etkileyebilirdi. Bu grup kimi açılardan başka gençlere göre farklı özellikler taşıyordu. Öte yandan, kuşkuları ve olumsuz bakışları, farklı kökenlerden olsalar bile aynı yaşlardan başka potansiyel katılımcıların düşüncelerini yansıtıyor da olabilirdi. Burada özellikle çeşitli nedenlerle güç durumda olanları kastediyoruz. Bu görüşler belirli ve özel bir nüfus kesimine ilişkin olsa bile, daha genel anlamda grup bağlamında yapılan araştırmalar için anlam taşıması da mümkündür.

Araştırmada çeşitli meselelerle karşılaşılacağı baştan belliydi. Birinci mesele şuydu: Önceki deneyimleri nedeniyle başkalarına, özellikle yetkili mercilere olan güvenleri sarsılmış olan bu insanlara nasıl güven verilebilirdi? (Ní Raghallaigh & Gilligan, 2010). Gerçi araştırma bu kişilerin İrlanda'ya geldikten sonraki deneyimlerine odaklanacaktı, ancak bir başka hassas mesele daha vardı: Bu gençlerin çoğunun göçle ilgili statüsünde belirsizlikler vardı ve bu da onları kendi yaşamları hakkındaki sorular konusunda endişeye sevk ediyordu. Dolayısıyla, kendilerine yetkili merciler tarafından sunulan 'seçenekler' karşısında kendilerini çaresiz hissedebilecekleri düşünülüyordu. Bir başka mesele: Tek bir görüşme, bu gençlerin karşılaşmış oldukları deneyimlerin çeşitliliği ve karmaşıklığı açısından bakıldığında yetersiz kalabilirdi. Dolayısıyla, araştırmacının bu gençlerin gündelik yaşamları ve koşulları hakkında daha derinlikli bir kavrayışa ulaşabilmesi için ek bir yöntem daha gerek olduğu sonucuna varıldı. Böylece, görüşmelere başlamadan önce, ayrılmış gençlerin kaldıkları misafirhanede katılımcı gözlemi çalışması yapılmasına karar verildi. Gençleri bu misafirhaneye yerleştirmekten sorumlu mercie gidilerek bu konuda izin alındı.

Etik görev:

Araştırmanın ortaya koyduğu başlıca etik mesele, katılımcıların bilgiye dayalı ve gönüllü onaylarının alınmasıydı. Bu, gençlerle yapılacak araştırmalarda özellikle öne çıkan bir konudur. Çünkü gençler araştırmacıyı kaçınmaları gereken yetkili bir figür olarak değerlendirebilirler (Mahon et al., 1996). Bu

söylenen, bir dizi mesele nedeniyle (bakınız, Hopkins, 2008) iltica başvurusunda bulunan gençler söz konusu olduğunda daha da geçerlilik kazanır ve göç statülerinin belirsiz olması bunların başında gelir. Ayrıca, bilgiye dayalı onay alınması da, katılımcı gözlemine başvurulduğu durumlarda özellikle karmaşık bir hal alabilir. Gördük ki araştırmacının misafirhanede bulunması oradaki kişiler tarafından farklı tepkilerle karşılanabilmektedir. Bu durumda araştırmacı orada kalanların tamamının oybirliğiyle onay vermeleri gibi yol mu izlemelidir? Böyle yapıldığında bir ya da iki kişinin itirazı projenin tümüyle veto edilmesi anlamına gelecektir. Oysa geri kalanlar, hatta belki de önemli bir çoğunluk projeye katılımdan yana olabilir. Bizse her gencin haklarına saygılı olmak istedik. Katılmayacak ve yanlarında kimsesi bulunmayan daha küçük yaştakilerin hakları da elbette önemlidir. Bununla birlikte, düşündük ki araştırmayı sahiplenenlerin katılma hakları, katılmayı reddedenlerin katılmama hakları kadar önemlidir.

Yapılan tercihler:

Önemli bir çoğunluk araştırmadan yana ise devam etmeye karar verildi. Bununla birlikte, katılmak istemeyenlerin ihtiyaçlarının da dikkate alınması gerekiyordu. Bu nedenle, gençlerin biliye dayalı onayı iki konuda alınmaya çalışıldı. Her iki kesimin, onay verenlerin de vermeyenlerin haklarını dengelemeyi amaçlayan bir yoldan ilerlemek için araştırmacılar süreci iki kısma ayırdılar: birincisi, araştırmacının misafirhanede bulunmasıyla, ikincisi ise gençlerin araştırma sürecine fiilen katılmalarıyla ilgiliydi. Gençlerden biri araştırmacının (Muireann) misafirhanede bulunmasına bir itirazı olmayabilirdi, ama bu kişinin kendisi hakkında bilgi toplamasına itirazı olmayabilirdi. Dolayısıyla, yukarıdakilerden ilkinde onay verilmesi ikincisinin de onaylanması anlamına gelmeyecekti. Bu farklılaştırmadan hareketle hazırlanan aşağıdaki Şekil 1 (Ní Raghallaigh, 2006), araştırmacı kendilerine onay için başvurduğunda gençlerin yanıtlarının potansiyel kombinasyonunu vermektedir.

Şekil 1: Potansiyel katılımcıların araştırmaya katılma ve kalınan yerde araştırmacının bulunması konusuna ilişkin yanıtları

		KATILIM	
		HAYIR	EVET
O R A D A	HAYIR	"Muireann'ın burada olmasına karşıyım ve ona herhangi bir şey söylemek istemiyorum"	"Muireann'ın benimle görüşmesine diyeceğim bir şey yok, ama buralarda dolaşmasını istemiyorum"
	EVET	"Muirieann'ın burada olması benim için sorun değil, ama benden ya da benim hakkımda bilgi toplamasını istemiyorum."	"Muirieann'ın buraya gelip bizim yaşamlarımızı araştırması çok iyi bir şey olur. İsterse bu konularda benimle de görüşebilir."

Araştırmacının misafirhanede bulunmasına yönelik sözlü onay tüm gençlerden alındı. Araştırmaya katılım için yazılı onay ise çoğunluk tarafından verildi. Bire bir görüşmelerde bir husus net olarak belirtildi: Veriler yalnızca ve yalnızca orada bulunup araştırmaya katılanlar arasında açık onay verenler için toplanacak ve araştırmaya dâhil edilecekti; araştırmacı, aktif katılım için onay vermeyenlere ilişkin bilgileri atacaktı. Araştırmacı, bu kişiler hakkında saha notları tutmayacağı sözünü verdi. İlk onay, daha sonra saha çalışmasının çeşitli evrelerinde yeniden gündeme getirildi. Örneğin araştırmacı gençlerin kendi varlığından artık sıkıldıkları izlenimini edindiğinde ya da misafirhaneye yeni gençler geldiğinde. İlk başta yalnızca araştırmacının oradaki varlığına onay veren kimi gençler daha sonra fikirlerini değiştirip görüşmelerde de yer almak istediler. Bunun nedeni belki de araştırmacı ile aralarında belirli bir yakınlığın oluşmasıydı. Buna karşılık, araştırmacının varlığına ve görüşmeye onay veren başkaları sonradan görüşmeye katılmamaya, ancak Murieann'ın oradaki varlığından hoşnut olduklarını belirttiler.

Kendinize sorular/düşünceler:

Grup araştırması yaparken, grubun tümünden oybirliğiyle onay alınması gerektiğine karar verirsek kimi kişilerin haklarını boşlamış olur muyuz? Bize göre bu sorunun yanıtı "evet"tir ve dolayısıyla farklı bir yaklaşıma başvurulması gerekir. Araştırmamızda onay süreci hayli karmaşık özellikler taşıyordu ve araştırmacılar da yapmak istedikleri düşünüldüğünde bu karmaşıklığın gerekli olduğu kanısındaydılar: gençlerin halihazırda İrlanda'da kalmakta oldukları yerde belirli bir zaman geçirme. Böyle olunca, bu gençlerin haklarına saygı büyük önem taşıyordu. Bu onay sürecinin yaşanmasındaki kilit nokta zaman idi. Öyle misafirhaneye gidip hemen bir seferde onay almak mümkün değildi. Bunun yerine, onay alınması devam etmekte olan bir süreç olarak değerlendirildi. Başta, saha çalışmasının başlamasından önce, gençlerle gerek bireysel gerekse toplu olarak bilgilendirme toplantıları yapmak, çeşitli yöntemlere başvurmak (örneğin, kimlik belirtmeden görüşlerin yazılıp atılacağı bir kutu, gençleri misafirhane görevlileri ya da araştırmacıyla konuşmaya teşvik gibi) gerekiyordu. Bunlar, gençlerin projeye ilişkin görüşlerinin tespiti açısından gerekiyordu. Pek çok araştırmacı, onay almak için bunca zaman harcanmasının bir yük olduğunu ve buna katlanamayacaklarını söyleyecektir. Oysa potansiyel katılımcıların haklarına saygı göstermenin bu kadar önem taşıdığı bir durumda araştırmacının bu bölümü neden aceleye getirilsin, neden bir testte bir kutuyu işaretleme gibi basit bir işleme indirgensin ki?

Son olarak, araştırmacının üzerinden yıllar geçtikten sonra hala sormaya devam ettiğimiz bir soru: Eğer bunu yapmanın başlıca gerekçesi araştırma işimizi kolaylaştırmaksa, güç durumdaki gençlerle ilişki kurmak için zaman ayrılması etik midir? Bu çalışmada katılımcı gözlemi yapmayı gerektiren başlıca neden gençlerle güvene dayalı ilişkiler geliştirmektir. Bu ilişkiler kuruldu, sonra, pek çok durumda, araştırmacının tamamlanmasıyla birlikte sona erdi. Pek çok açıdan çok yalnız olabilecek, zaten pek çok kayba katlanmış güç durumdaki gençler söz konusu olduğunda bu adil bir sonuç mudur?

Referanslar

Hopkins, P. (2008). Ethical issues in research with unaccompanied asylumseeking children, *Children's Geographies*, 6 (1), 37 – 48.

Mahon, A., Glendinning, C., Clarke, K., & Craig, G. (1996). Researching children: methods and ethics. *Children & Society*, 10 (2), 145-154.

Ní Raghallaigh, M. (2006). *Negotiating changed contexts and challenging circumstances: experiences of unaccompanied minors living in Ireland*. Unpublished Ph.D. thesis submitted to the School of Social Work and Social Policy, Trinity College Dublin.

Ní Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience and the relevance of religion. *Child & Family Social Work, 15*, 226-237.

Katkıda bulunan: Dr Muireann Ní Raghallaigh, Dublin Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler Okulu, İrlanda ve Profesör Robbie Gilligan, Dublin Trinity College Sosyal Çalışma ve Sosyal Politika Okulu, İrlanda. Araştırma, Dublin Ulusal Çocuk Ofisi ile Dublin Trinity College Sosyal Çalışma, Sosyal Politika ve Çocuk Araştırma Merkezi tarafından ortaklaşa finanse edilen bir doktora çalışmasının parçası olarak gerçekleştirilmiştir.

Örnek durum 13: Resim çektirmeye onay: Görsel onay formunda fotoğraf kullanımı

Arka plan bağlamı:

Sierra Leone'deki Tiwai Adası Vahşi Yaşam Koruma Alanı, bir çevre HDK'sı olan Afrika Çevre Vakfı (EFA) tarafından yönetilen, topluluk temelli bir koruma ve ekoturizm girişimidir. Mastır çalışmamı 2008-2009 yıllarında EFA ile işbirliği halinde Tiwai topluluklarında yaptım. Çalışma, koruma ve kalkınmaya ilişkin kuşaklar arası bir diyalogu mümkün kıldı. Burada, "fotoses" denilen yöntemle başvuruldu. Bu katılımcı görsel yöntemde araştırma katılımcıları yaşamlarını, deneyimlerini ve önceliklerini yansıtmak üzere fotoğraf çekmektedir.

Etik görev:

Üniversite etik başvurumu yapabilmem için erişilebilir formatta bir onay formu hazırlamam gerekiyordu.

Sierra Leone'nin kırsal kesiminin özelliği okuryazarlık oranlarının düşük olmasıdır. Dolayısıyla yazılı bir onay formu buraya uygun düşmezdi. Sözlü onay üzerinde duruldu; ancak o sıralarda araştırma yapılan yerleşimlerde elektrik olmadığından ve ses cihazları kolayca bulunamadığından katılımcılarla sözlü onayın sesli olarak kaydedilmesi de güç görünüyordu. İleri teknoloji gerektirmeyen, elle tutulur ve çeşitli okuryazarlık düzeyleri açısından elverişli bir onay aracına ihtiyacım vardı.

Birlikte çalışmak açısından, katılımcıların, vardığımız anlaşmanın bir kopyasını ellerinde bulundurmaları ve proje sürecince gerektiğinde dönüp buna bakmaları önemliydi. Onay formu, kendimle HDK yönetimi ve araştırma katılımcıları arasında önemli bir iletişim aracıydı. Bu form çalışmaya katılmaya verilen onayın sonuçları hakkında konuşmayı başlatabilir, araştırma sürecindeki rolleri ve beklentileri belgeleyebilir ve bir araştırmacı olarak benim hesap verebilirliğini sağlayabilirdi.

Yapılan tercihler:

"Fotoses" kullanmayı planladığımdan, onay formunda fotoğrafların kullanılması uygun bir yol gibi göründü. Ayrıca bu sayede görüntüler üzerine diyalog başlatma imkanı da doğdu. Muhtemelen, Kanada'daki ilkokullarda özel ihtiyaçları olan çocuklarla ilgili deneyimlerim de üzerimde etkili oldu. Burada görüntüler ders saatlerinde öğretim, öğrencileri işe katma, duyguları ifade etme ve okul etkinliklerine çağrı araçları olarak sıkça kullanılıyordu.

Proje için bir sözlü onay taslağıyla işe başladım. Ana kavramları, fikirleri ve bilgileri, her biri için bir fotoğraf düşünebileceğim şekilde parçalara ayırdım. Tekrara dayalı ve yaratıcı bir süreçti. Olası fotoğraflar akla geldikçe onay metninin yapısı da değişiyordu. Sierra Leone'deki tarım topluluklarında daha

önce yaptığım bir staj çalışmasında kağıt kaynaklarının çok kıt olduğunu öğrenmiştim. Böylece görsel onay formunu bir sayfaya sınırlandırmak istedim. Onay metnini parçalara ayırma işinin bir yanı da netliği ve okunabilirliği korurken bir sayfaya ne kadar fotoğraf konulabileceğini belirlemeyi.

Ayrıca, formun üzerinde kimi yazılı sözcüklerin de yer almasına karar verdim. Bu kararın gerekçelerinden biri, formu hazırlarken düşüncelerimin oluşmasına yardımcı olmasıydı. Önemli bir husus da şu: yazılı sözcüklere yer verilmesi, beni katılımcıların okuryazarlık düzeyleri hakkında genel varsayımlarda bulunmaktan alıkoydu ve katılımcılar için ek bir iletişim yöntemi sağladı. Ek yararları da formun amacını etik değerlendirme kurulları için açıkça ortaya koyması ve birlikte çalıştığım kişilere daha somut bir kılavuz sağlamasıydı. Formda yer alan bölümler aşağıda Tablo 1'de gösterilmektedir. Formdaki görüntüler yerel koşulları yansıtacağından, form için fotoğraf çekme işinde Freetown'daki ve Tiwai Adası'ndaki EFA görevlileriyle birlikte çalıştım. Bütçe sınırlı olduğundan formun kopyalarını siyah beyaz olarak aldım. Araştırma katılımcılarına, araştırma sürecini anlamaya yardımcı olma açısından onay formunun ne kadar etkili olduğunu sorma fırsatım olmadı. Formun araştırma katılımcılarına projeye muhtemel katılımlarını zihinlerinde canlandırmaları ve buna ilişkin sorular sormaları açısından imkan tanıdığını düşünüyorum. Birçok katılımcı onay formunu her toplantıya getirdi ve gene pek çoğu bu formu, çektikleri fotoğraflarla birlikte, araştırmaya katıldıklarının kanıtı olarak sakladı.

Kendinize sorular/düşünceler:

- **Onay formunun formatı:** Formun üzerinde yazılı metin olmalı mıdır? Eğer olacaksa hangi uzunlukta ve dilde? Katılımcılara imza attırmanın en iyi yolu hangisidir? Form kaç sayfa olmalıdır? Siyah beyaz mı renkli mi? Örneğin her sayfada bir fotoğrafın yer aldığı renkli bir kitapçık olabilir mi?
- **Fotoğraflarda kimler olmalı? Özgün** formda yer alan fotoğraftakiler EFA yöneticileridir. Bu kişiler, Tiwai Adası'ndaki araştırma topluluklarının kendi içlerinde kullanılmak üzere böyle bir fotoğraf vermeyi kabul etmişlerdir. O sıralarda, görsellik taşıyan bir formun daha geniş akademik toplulukta yaratacağı ilgiyi pek düşünmemiştir. EFA yöneticileri daha sonra Claudia Mitchell'in "Görsel Araştırma" kitabında (2011) yer aldığı gibi formun dijital olarak bulanıklaştırılmış haline onay verirken, aralarından kimileri formun daha geniş bir çevreye dağıtılmasına, özellikle internet ortamında yayınlanmasına ilişkin rahatsızlıklarını dile getirdi. Ne var ki, internette neler olup bittiğini denetlemek giderek sorunlu bir iş olmaya başlamıştır. Örneğin kitaplar pek çok durumda e-kitap olmaktadır.
- **Fotoğrafların nerede çekileceği:** Fotoğraflar nerede çekilmeli? Lojistik nedenlerden dolayı fotoğrafların çoğunu EFA'nın Freetown'daki merkez ofisinde çektik. Bununla birlikte, formu Tiwai topluluklarında kullanırken hemen fark ettim ki ofisin bulunduğu binanın yapısı ile burada çalışanların kentli giyinişleri geleneksel toprak-saman inşaat malzemelerinden ve geleneksel kırsal giyiniş biçimlerinden hayli farklı idi. Aslında, araştırmanın fiilen gerçekleştiği kırsal ortamlarda fotoğraf çekilmesi daha etkili olurdu.
- **Fotoğraf içeriği:** Belirli bir araştırma bağlamında onay sürecini parçalara ayırmanın en etkili yolu ne olabilir? Ne gibi ek fotoğraflar dâhil edilebilir? Örneğin, geriye dönüp baktığımda, bir dergide ya da kitapta yer almak, bir web sayfasına yüklenmek üzere araştırmanın nasıl yaygınlaştırılabileceğini gösteren bir fotoğraf kullanabilirdim.

- **Onay formuna daha fazla katılımcı girdi:** Araştırma kapsamındaki kişilerle katılımcı biçimde geliştirilen görsel bir onay formu neye benzer? Onay formunun tasarımıyla ilgili kararların çoğu tarafımdan alınmıştı. Dolayısıyla benim kendi önceliklerimi, deneyimlerimi, estetik anlayışımı ve düş gücümü yansıtıyordu. Araştırma katılımcıları araştırmanın bileşenlerini, fikirlerini, aşamalarını ve etkilerini nasıl görsel olarak canlandırabilirdi? Başka hangi katılımcı görsel teknikler onay sürecine derinlik kazandırabilirdi?
- **Bilgiye dayalı onay sürecinin parçası olarak onay formu:** Bilgiye dayalı onay sürecinin etkililiğini ve genel anlamda araştırmanın etik olmasını sağlamak için başka hangi etik adımlar atılabilir? Fotoğraflara yer verilmesi kavramayı kolaylaştırırken, onay formu hiçbir şekilde kendi başına bağımsız bir belge değildir. Form, araştırmanın çeşitli aşamaları boyunca onay konusundaki diyalogla bağlantılı olarak kullanılma esasına dayanmaktadır. Ayrıca, yerel yetkililerle de çalıştım; proje paydaşlarının katıldıkları bir toplantıda proje sunuşu yaptım, onay alınması ve toplulukların projeye katılmaya onay vermelerinin sağlanması için her toplulukta açık toplantılar düzenledim.

Katkıda bulunan: Jennifer Thompson, Doktora Adayı, Eğitimde Entegre Araştırmalar Bölümü, McGill Üniversitesi, Kanada

Tablo 1: Görsel bir onay formunun örnek kesimleri

Konu	Fotoğraf tanıtımı	Başlık
Araştırma çalışmalarının yeri ve kimlerin katıldığı	Çalıştayların yapılacağı Tiwai Adası ziyaretçi merkezinde çalışmalarını kolaylaştıracak olan saha personelinin ve kendimin fotoğrafı	Bu araştırma projesinde kimlerin yer aldığını ve çalıştayların nerede yapılacağını biliyorum
Araştırmanın amacı	Vahşi yaşam bölgesi, ekoturizm kampı ve çevredeki topluluklar dâhil olmak üzere araştırma alanının haritası	Araştırmanın amacını anlıyorum
Araştırma süreci: Katılımcılardan bulunmaları istenecek olan araştırma aşamaları	Çalıştay sırasında fotoğraf makinesinin nasıl kullanılacağını öğrenen katılımcıların fotoğrafı	2 çalıştaya ve muhtemelen 1 görüşmeye katılmam isteneceğini biliyorum
	Toplulukta resim çeken katılımcıların fotoğrafı	Kendi topluluğumda fotoğraf çekmem isteneceğini biliyorum
	Bir fotoğraf sergisinde oturan ve fotoğrafları tartışan katılımcıların fotoğrafı	Benden, çektiğim fotoğrafları tartışmam isteneceğini biliyorum

Konu	Fotoğraf tanıtımı	Başlık
Projenin riskleri ve yararları	Elinde kamerası olan birine ne yaptığını soran topluluktan birinin fotoğrafı	Bu projede yer almanın risklerini ve yararlarını anlayabiliyorum
Araştırmanın dokümantasyonu	Bir ses kayıt cihazının fotoğrafı	Konuştuklarım kaydedilirse kasetin gizli tutulacağını ve fotoğrafımın çekilebileceğini biliyorum. _Konuşmamın kayda alınmasını kabul ediyorum _Fotoğrafımın çekilmesini kabul ediyorum
Katılımın gönüllü niteliği	Çalıştaydan ayrılırken el sallayan birinin fotoğrafı. Araştırmacı ve diğer katılımcılar dostça gülümsüyor	Bu çalışmadaki rolümün gönüllülük temelinde olduğunu anlıyorum. Herhangi bir soruyu yanıtlamayı reddedebilirim ve katılıma herhangi bir sırada son verebilirim
Bilgilenmiş hissetme	Araştırmacıya sorular soran bir katılımcının fotoğrafı	Kendimi araştırma hakkında bilgilendirilmiş hissediyorum ve soru sorma imkanlarımın olacağını biliyorum.
Katılıma onay verme	Elinde onay formu olan ve anlaştığını göstermek üzere elimi sıkan bir katılımcının fotoğrafı	Bu formu imzalayarak bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorum
Enformasyon	Fotoğrafı yok	Tarih: EFA görevlisi: Katılımcının adı: Kategori (yaşlı, genç, vb.): Topluluk:
İmza yeri	Fotoğraf yok. İmza yeri, duruma göre parmak damgası atılabilecek şekilde düzenlendi.	İmza: Araştırmacı EFA görevlisi Katılımcı

Örnek durum 14: Tanzanya'da küçük çocuklarla çalışırken gerçek dünyadaki etik sorunlara çözüm bulmak

---

Arka plan bağlamı:

Bu durum araştırması, yakınlarda gerçekleştirilen ve "Küçük Tanzanyalı çocukların bakım deneyimleri ne durumda?" sorusuna yanıt arayan bu araştırma, süreçte ortaya çıkan etik ikilemleri anlatmaktadır. Araştırma, farklı kabilelerin, yaşam tarzlarının ve coğrafi grupların kendilerine özgü ve birbirinden farklılaşan çocuk bakım pratiklerini ortaya koymuştur. Araştırma uluslararası bir HDK adına yapılmıştır. Deneyimli bir araştırmacı araştırmanın tasarımına, veri analizine ve rapor yazımına yardımcı olmuştur. Teknik destek ve saha çalışmaları, çocuk hakları alanında çalışanlarla birlikte, nitel araştırma deneyimi sınırlı, ancak Tanzanya'daki çocuk gelişimi ve çocukların karşılaştıkları sorunlar konusunda geniş bilgiye sahip bir oyun terapisti tarafından gerçekleştirilmiştir. Tarafların hepsinin önündeki görev, çocukların durumuyla ilgili olarak sahadaki pratik çalışmalarından çıkardıkları sonuçları bir yana koyarak verilerden ve çocukların anlattıklarından çıkanlara sadık kalmaktı. Aslında hepsinin küçük çocukların neler yapıp neler yapamayacakları konusunda birtakım ön varsayımları vardı.

Etik görev:

Etik görev, veri toplayanların ve teknik yönetimin desteklenmesine yönelik mekanizmanın etik araştırma yürütülürken sahada fiilen uygulanmasını sağlamaktı. Bu görevi, erişim tartışılırken yapılan tercihleri inceleyerek, beklentileri uyumlulaştırarak, çocuklara bakanların endişelerini gidererek, çocuklardan ve onlara bakanlardan bilgiye dayalı onay alarak yerine getirmeye çalıştım. Bu araştırma çalışmasının tasarımı sırasında, küçük çocuklarla araştırma yapmanın etik boyutları üzerinde önemli ölçüde düşünülmüştü. Bununla birlikte, çalışmanın tasarımında belirlenen standartlar saha çalışmasında her zaman uygulanmadı. O zaman, niyetle pratik arasındaki bu açığı nereden kaynaklanıyordu?

Yapılan tercihler:

- Çocuk korumaya yönelik resmi bir taahhütte bulunuldu mu?

Özgün araştırma tasarımında böyle öngörülmüş olmasına karşın veri toplayanlar çocuk korumaya yönelik formel bir taahhüdün altına imza atmadılar. Bunun yerine çocuk koruma konusu veri toplayacakların eğitimi sırasında ve çocukların bakıcılarıyla yapılan ilk toplantıda gayri resmi olarak konuşuldu. Birçok araştırmacı ve araştırma katılımcısı pratikte resmi taahhütte bulunmayı yapmaya değer bulmamaktadır; çünkü ortada araştırmacıların sorumlu tutulabilecekleri bir durum yoktur ve araştırma sürecinde etik olmayan bir durum ortaya çıkarsa katılımcılar da bunun hesabını soracak durumda değildir.

- Erişim konusunun görüşülmesi ve beklentilerin uyumlulaştırılması

Yoksul toplulukların içine giren araştırmacılar hakkında genellikle birtakım spekülasyonlar yapılır; bu kişilere hükümetin gönderdiği ajanlar olarak bakılabileceği gibi kendileri çeşitli hizmetler ve müdahaleler getirecek kişiler olarak da görülebilir. (Ebrahim, 2010; Morrow, 2009). Dolayısıyla, araştırmanın amacını ve kapsamının sınırlarını açıklamak için zaman ayırmak önemlidir; böyle yapılmalıdır ki toplulukların beklentileri gerçekçi olmayan biçimde yükselmeye çıkmasın. Güç dinamikleri konusu, dezavantajlı topluluklarla ve çocuklarla yapılan araştırmalara damgasını vuran bir husustur. Etik simetri

(Christensen & Prout, 2002), yeni hem sosyal hem ekonomik güce sahip profesyonellerin ve dışardan kişilerin araştırmada yer alan yoksul kişilerle etkileşimi, araştırma konusu çocuklar olduğunda ve yaşa bağlı güç dinamikleri devreye girdiğinde daha da derinleşir.

Yetişkin katılımcıların hepsi çalışmanın sonucu olarak çocuklara yararlı bir şeyler sağlanmasını istiyordu. Bu çalışmanın sonuçlarının elle tutulur şeyler olmaması nedeniyle, başka bir deyişle sonuçların araştırmayı yaptıran kuruluşun tanıtım-savunu çalışmalarına bilgi girdisi sağlayacağından, yetişkinlerin bu beklentilerinin karşılamanın kolay bir yolu yoktu ve konu bugün de herhangi bir çözüme bağlanmış değildir.

Araştırma tasarımı çocukların sosyal ve kültürel konumlanışını dikkate aldı ve güç dengesizliklerini azaltmanın yollarını aradı (Bergstrom, Jonsson & Shanahan, 2010). Bu, birincil veri toplayıcılar olarak, çocuklara yönelik erken dönem hizmetler veren topluluğun içinden gönüllülerle gerçekleştirildi. Bu kişiler, siyasal ve geleneksel liderler aracılığıyla, yöredeki ebeveynler ve topluluk gruplarıyla olan temaslarını kullanarak topluluklardaki çocuklara ve ebeveynlere ulaşmaya çalıştılar (Ebrahim, 2010).

Program görevlilerinin düşünceleri şu yöndeydi: Katılımcıların sağlanmasında güçlüklerden ziyade işbirliği söz konusuydu ve asıl güçlük de kendi başına katılımcılara erişim değil bunun gerektirdiği zamandı; çünkü katılımcıların seferber edilebilmesi topluluk liderlerinin kullanılması gerekmektedir.

- Onay alınması

Yetişkinlerin ve çocukların işin en başında vermiş olabilecekleri geçici onay şekli ile araştırma yol aldıkça her an yeniden görüşülebilecek sürekli onay arasında bir ayırım vardır (Simons & Usher, 2000).

Bunlardan ikincisi, veri toplayan kişilere belirli bir sorumluluk getirir: Araştırmacının, araştırmaya katılanlarla olumlu ilişkiler geliştirmesi, araştırmacının katılanlar üzerindeki etkilerine duyarlı olması ve bu kişilere araştırmadan çekilme ya da araştırma kapsamındaki belirli etkinliklere katılmama hakkını tanıması. Veri toplama işini yapacak olanlar, ilk baştaki grup toplantısında bakıcılara araştırma hakkında net ve kesin bilgiler vermişlerdi; ancak bu, yetişkinlerin sorularını sorabilecekleri tek toplantıydı. İlk baştaki tasarımda yer almasına karşın, görüşmelerde katılımcılara yaşadıkları deneyim konusunda düşünebilecekleri et zaman tanınmamıştı.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Teknik uzmanlar ve veri toplayıcılar, etik ikilemlerin ciddiyetini tam kavrama ve düşünömsel olma açısından yeterli fırsatları bulamadılar. Araştırma tasarımında planlananla uygulamada gerçekleştirilen arasında bir aç vardı. Veri toplayıcılar, karşılaşılan etik ikilemler üzerinde gündelik olarak düşünölebilmesi için hazırlanan protokolü kullanmadılar. Yalnızca, lojistik gibi alanlarda ortaya çıkan pratik meseleleri ele almak üzere bir araya geldiler, ancak nitelikçe düşünömsellik içeren konuşmalara girmediler. Genel olarak sergiledikleri profil ya da katılımcılardan gelen ve sözlü olmayan işaretler üzerinde derinlemesine düşünmediler; katılımcılar arasındaki dışa vurulmamış direncin potansiyel kaynakları üzerinde durmadılar; kendileri ile katılımcılar arasındaki güç dinamiklerini nasıl yönetmekte olduklarını da ele almadılar.
- Düşünömsellik içeren bir pratiğin oluşturulmasındaki güçlük, kısmen, araştırmacının yapısal tasarımında yatar. Burada çok sayıda taraf vardır ve bunların her biri farklı beklentilere, becerilere ve kapasiteye sahiptir. En tepedeki araştırmayı yaptıran kuruluş, araştırmaya katılanlarla içine girilen etik süreçlerden çok en sonunda ortaya çıkacak olan araştırma ürünüyle ve veri toplama araçlarının tasarımıyla ilgilenir. Etik duyarlılık taşıyan bir araştırma yürütölürken, ağır gitme, dinleme ve derin düşünme,

bir araştırmacı olarak kendi durumu hakkında s¼rekli sorular sorma ihtiyaçı bir gerilim yaratır. HDK ve onun y¼neticileri ¼ocukların yararını her şeyin başına koymaya ilişkin birtakım değerlere sahip olduğunu a¼ıklarken, bu kuruluşta ¼alıřan pratisyenler ¼oęu kez ¼ocuklarla iş yapma denince en iyisini kendilerinin bildiklerini d¼ř¼nmeye eğilimlidirler. Bu konumdaki kişiler bir ¼ocukla etkileşim i¼indeyken ortaya koydukları durumu derinlemesine incelemeye belirli bir diren¼ g¼sterirler. ¼ocukları g¼zetken, onların haklarını savunan kişiler olarak şapkalarını bir kenara atıp kendilerinden disiplinli ve nitel bir araştırma bekleyen yeni şapkalarını giymeye ¼alıřırlar. B¼yle olunca, ¼n fikirleri bir kenara bırakmak, başkalarını ciddi bi¼imde dinlemek, ¼ocukların kendi ¼yk¼lerini anlatmaları i¼in onlara fırsatlar sağlamak, sonra bu ¼yk¼leri hen¼z olgunlaşmadan ve kısmi olarak yorumlamaktan ka¼ınmak, kısacası d¼ř¼n¼msel uygulamanın ¼z¼n¼ yakalamak gerekir.

- Sonu¼ta, etik araştırmacının karşılaşacağı g¼¼l¼kler, araştırmayı yaptıran kuruluşla etkileşime ge¼ildięi ve iyi araştırmanın aynı zamanda etik araştırma olması gerektiğine ilişkin ortak beklentilerle başlar. İşin en başında, herkes etik bir araştırma tasarlamasının zaman alacağını; taraflardan her birinin zihin ve becerilerini d¼ř¼n¼msel ve etik bir araştırma i¼in hazır hale getirilmesinin araştırmanın başarısı -ve nihai olarak da meşruiyeti-a¼ısından temel ¼nem taşıdığını ve bunun saha ¼alıřması, veri analizi ya da araştırma raporunun yazımı d¼hil t¼m aşamalarda g¼zetilmesi gerektiğini kavramalıdır. Araştırmaya katılan insan sayısı ve ¼eřitlilięi arttı¼a, ortak bir anlayışa ulaşılması, d¼ř¼n¼msellik taşıyan bir etik araştırma pratiğinin sahiplenilmesi i¼in ayrılan zaman da artacaktır.

Referanslar

Bergstr¼m, K., Jonsson, L., & Shanahan, H. (2010). Children as co-researchers voicing their preferences in foods and eating: methodological reflections. *International Journal of Consumer Studies*, 34, 183-189. doi: 10.1111/j.1470-6431.2009.00843.x

Christensen, P. & Prout, A. (2002). Working with ethical symmetry in social research with children. *Childhood*, 9 (4), 447 - 497. doi: 10.1177/0907568202009004007

Ebrahim, H. (2010). Situated ethics: Possibilities for young children as research participants in the South African context. *Early Child Development & Care*, 180, 289-298.

Morrow, V. (2009). *ethics of social research with children and families in Young Lives: Practical experiences*. Oxford: Young Lives Research Project.

Simons, H., & Usher, R. (2000). *Situated ethics in educational research*. New York, NY: RoutledgeFalmer.

Katkıda bulunan: Kate McAlpine; Kolaylaştırıcı. Ko¼. Araştırmacı. ¼ocuk Hakları Topluluğu Baş Stratejisti, Tanzanya.

¼rnek durum 15: S¼r¼p giden onayla ilgili g¼¼l¼k?

Arka plan bağlamı:

Engelli ¼ocukların yer aldıkları etnografik ya da saha temelli araştırmalar y¼r¼t¼rken, bilgiye dayalı onay nosyonu, araştırmacının, katılımcıların tamamı a¼ısından tam anlamıyla bilgilendirilmiş olmanın ne anlama geldiği üzerinde titizlikle d¼ř¼nm¼ř olmasını gerektirir. Bu ¼rnekteki okul temelli araştırmada aynı grup ¼ęrenciyle (11-12 yaş grubu) ders yılı boyunca ciddi zaman ge¼iren

ve ardından aynı gruptan kimi öğrencileri sınıf ve okul değiştikçe izlemeye devam eden araştırmacılar söz konusudur. Yeni Zelanda'daki normal okullarda engelli yedi öğrenciyi izleyen 4 araştırmacı bulunuyordu. Amacımız, okuldaki deneyimlerin engelli bir öğrenci olma durumunu nasıl etkilediğini anlamaktı. Aşağıdaki örnek, bir araştırmacının öğrencilerden biriyle olan deneyimini temel almaktadır.

Etik görev:

Araştırmalara çocukların katılımıyla ilgili etik kılavuzların çoğu olay temelli çalışmaları öngörür (örneğin bir görüşmede yer almak ya da anket formunu doldurmak gibi); burada önce onay alınır, ardından kısa bir süre sonra veri toplama işi başlar. Veri toplama işinin tamamlanması üzerine çocuk bir araştırmada yer almanın ne demek olduğu hakkında bir deneyim edinir ve çalışmanın tekrarlanıp tekrarlanmayacağına ilişkin görüş oluşturur.

Etnografik araştırmalarda öğrencilerle aramdaki ilişkiler zamanla sınıf katılımı bağlamında gelişti. Öğrencinin araştırmayla ilgili deneyimi, araştırmacı olarak kendi konumunu belirlememden büyük ölçüde etkilendi. Çocuklar, benim kendilerine patronluk taslayacak bir başka yetişkinden başka bir şey olmadığını düşünmüş olabilirler. O zamanki duyarlılıklarım şunlardı: Bir öğrenci belirli bir zamanda benimle konuşmak istemezse ne yapacaktım? Bu, onların artık araştırmanın bir parçası olmayı istemedikleri anlamına mı gelirdi? Bundan nasıl emin olabilirdim?

“Sizinle sınıfınızda bir zaman geçirmek istiyorum” dediğimde bundan “hep orada olacağım” sonucunu çıkarmamış olabilirler. Katılımcıların araştırmadan her an çekilebilecekleri fikrine yabancı değiliz. Peki, ortadaki durum gerçekten bir çekilme isteğini mi yansıtıyor yoksa sadece belirli bir öğrencinin o günkü havası mı söz konusu? Bunu nasıl anlayacaktım? Benimsediğim yaklaşım, katılımın nasıl olacağını kendileriyle görüşmek ve katılımın gündelik işler bazında ne anlama geleceğini onlarla konuşmaktı.

Dağıttığımız araştırma bilgilendirme notlarına göre çocuklar, belirli zamanlarda gözlerin kendi üzerlerinde olmasını istemiyorlarsa ve bundan rahatsızlık duyuyorlarsa araştırmacıdan “gitmesini” isteyebileceklerdi. Ne var ki, alışılmış sınıf içi yetişkin-çocuk ilişkileri çoğu durumda çocuklara bu fırsatı tanımaz. Bir çocuk için bir yetişkinden belirli bir şeyi yapmamasını istemek güçtür, çünkü okullardaki geleneksel güç ilişkileri buna pek izin vermez. Çevrelerindeki yetişkin sayısının fazla olacağı düşünüldüğünde, engelleri olan çocuklar için bu söylenen daha da güç olabilir.

Yapılan tercihler:

Sınıfta zaman geçirirken bu ne anlama geliyordu? İşte kimi örnekler.

Odaklanılan nokta engelli bir çocuğun deneyimleri olduğundan önce Alex'le ve ailesiyle konuştum.

^{xxiv} Böylece, araştırmaya ilişkin ilk açıklamalarda bulunmak için mümkün olduğu kadar geniş zaman kullandım. Onlardan başlama onayını aldıktan sonra bu kez Alex'in sınıfından onay aldım. Sınıfa gelmeye başlar başlamaz hemen ilk iş olarak veri toplamaya, yeni sınıfta notlar almaya başlamadım. İstedim ki önce öğrenciler önce sınıftaki bir yetişkin kişi olarak beni tanısinlar. Zamanla aralarından pek çoğu kendilerini sınıf etkinliklerinde desteklemem için bana başvurma rahatlığına erişti. İlk günün sonunda onlara sınıfta kalarak neler yapmak istediğimi anlattım. Not tutma işinden, onlarla günün nasıl geçtiğini konuşmaktan söz ettim; ancak aynı zamanda onlara benimle kişisel olarak konuşabileceklerini ya da araştırmada yer almak istemediklerini bana söyleyebileceklerini söyledim.

---

^{xxiv} Alex takma addir.

Projeye ilişkin bilgi notları verdim. Bunları evlerine götürüp ebeveynleriyle konuşabilirlerdi. Ardından öğrencilere iki gün daha verdim. Bu süre içinde beni daha iyi tanıdıkça akıllarına gelen soruları sorabilirlerdi (bu iki günlük süre aynı zamanda bana sınıfla ilk konuşurken orada bulunmayan öğrencileri bulup onlarla temas etme imkanı sağladı).

O sırada yazma alıştırmaları yapan Alex'in yanından geçerken Alex yaptığı işin üzerine eğildi ve benim görmem için diğer elini sayfanın üzerine koydu. Geçip gittim ve başka bir öğrenciyle konuştum.

Sınıf öğle yemeği arası verdiğinde sabahki gelişmeleri Alex'le konuşmanın sırası geldi. Ancak burada, kendisinin diğer çocuklarla zaman geçirmemesini sağlamam gerekiyordu. Bir noktada, kendisinin de dışarıda diğer çocuklarla ilişki yerine benimle zaman geçirmek istediğini hissettim. Araştırma ya da öğrencinin tercihi açısından yararlı olacak olsa bile öğle arasında Alex'le geçireceğim zamanı değişken ve sınırlı tutmaya karar verdim. Bunun yerine, bu tür tartışmalar için başka fırsatlar ve zeminler aradım.

Öğrenciler sınıflarında yetişkinler olmasına alışıktilar, ama araştırmacılara değil. Pek çok öğrenci, sınıftayken neler yazmakta olduğumu bilmek istiyordu. Tuttuğum notları onlara göstermeye karar verdim. Zaten karışık notlarda ve yalnızca o gün neler olmuşsa onları kapsıyordu (notları daha sonra yalnızken derleyip topluyordum). Onlara notlarımı gösterdim ve sonra 'kargacık burgacık' ne demek sözlü olarak anlattım. Böylece kişisel ayrıntılardan kaçınmış oldum ve asıl odaklandığım şeyin sınıftaki etkinlikler olduğu konusunda öğrencilere güvence verdim. Bu ilk seferden sonra bir daha yanıma gelip neler yazdığımı sormadılar.

Kendinize sorular/düşünceler:

Etnografik araştırma söz konusu olduğunda araştırmacının kendisi deneyimdir. Dolayısıyla çocukların araştırmacıyı nasıl görüp bildikleri bilgilendirilmiş olmanın ne anlama geleceğini belirler. Bu da kimi soruları gündeme getirir:

- Kendinizi nasıl tanıtacaksınız? (ya da başkalarının sizi tanıması durumunda bu nasıl olacak?)
- Sizi tanıması ve yaptığınız işi öğrenmesi için çocukların tamamına hangi fırsatları taniyacaksınız?
- Araştırmaya katılımı ilk kez talep etmeden önce çocuklara ne kadar zaman taniyacaksınız ve sürmekte olan katılıma ilişkin görüşlerini nasıl kontrol edeceksiniz?
- Bir araştırmacıyla uygun etkileşimin ölçütleri zamanla ortaya çıkar. Öğrenciler açısından durumun iyi ve normal olduğunu hangi sıklıkla kontrol edeceksiniz? Kurumlardaki çocuklar soru soran ve sorduran yetişkinlere alışık değillerdir ve kendilerinden istenilenleri yapmaya eğilimlidirler. İşlerin bu kez farklı olmasını istiyorlarsa çocuklar buna ilişkin size hangi ipuçlarını verirler?
- Bir çocukla olan ilişkinizin bu çocuğun kendi akranlarıyla olan ilişkilerini zedelememesini nasıl sağlarsınız?
- Toplamakta olduğunuz verilerin niteliği konusunda çocuklara uygun biçimde nasıl güvence verebilirsiniz?
- Veri gözleme/kaydetme gibi araştırma etkinlikleriyle sınıftaki etkinliklere katılım arasındaki dengeyi nasıl kuracaksınız?

Katkıda bulunan: Dr. Michael Gaffney, Eğitim Yüksek Okulu, Otago Üniversitesi, Yeni Zelanda.

Örnek durum 16: Araştırmaya çocuk katılımına onay verecek bakıcı: En güç durumdakilere ulaşma ve koruma

---

Arka plan bağlamı:

Genç Bakıcılar Araştırması, Üniversiteler, Güney Afrika Hükümeti, UNICEF, Save the Children ve HIV/AIDS'ten etkilenen çocuklar için Ulusal Eylem Komitesi ile birlikte geliştirilen ülke ölçeğinde bir çalışmadır. Araştırma, boylamsal bir tasarımla 10-17 yaş grubundan 6000 çocuklar görüşmektedir. Amaçlanan, AIDS yüzünden kimsesiz kalmanın ve bakıcı olarak AIDS'li olmanın, ayrıca istismar gibi olayların çocuklar üzerindeki etkilerinin belirlenmesiydi. Bir başka amaç da bu çocuklara yardımcı olabilecek hizmetlerin ve programların belirlenmesiydi. Bakınız: www.youngcarers.org.za.

Etik görev:

Çocukların güç durumlarını ve risklere açık oluşlarını inceleyen araştırmaların üç etik zorunluluğu vardır –ve bunlar açıkça birbiriyle ilişkilidir. Bunlardan birincisi, araştırmaya katılımlarının serbest ve bilgiye dayalı olmasını sağlayarak çocukları korumaktır. Bu, genellikle, araştırma ve amaçları hakkında açık yazılı ve sözlü açıklamalar yaparak ve çocuklara düşünmeleri ve araştırma hakkında soru sorma fırsatları tanıyarak sağlanır. İkinci etik zorunluluk, araştırmaya katılımın çocuğun yararına olmasını sağlayacak önlemleri almaktır. Çocukların bu kararı tek başlarına alamayacakları varsayıldığından burada genellikle çocuğun katılımı için ebeveyninden ya da yasal vasisinden izin alınması gündeme gelir. Üçüncü zorunluluk ise en güç durumdaki çocukların araştırma kapsamı dışında kalmamasını sağlamaktır. Öyle ki çocukların güç durumlarına ilişkin kanıtlar yardıma en fazla ihtiyacı olan çocukları da temsil etsin.

Sayısı az da olsa özel durumları olan bir grup çocuk açısından bu üç etik zorunluluk birbiriyle açık çelişki içindedir ve bu da araştırmacının karşısına bir dizi etik ikilem çıkartır. Sahra Güneyi Afrika'da AIDS salgını yüzünden çocuklar ya da gençler tek başlarına aile reisi konumuna gelmişlerdir. Bunlar, yetişkinlerin hastalık yüzünden öldüğü ailelerdir ve aile/hane reisleri çocukların kendileri ya da 18-25 yaşlarında gençler olmuştur. Böyle durumlarda çocuğun araştırmaya katılımına onay verecek bir ebeveyn ya da vasi ortada yoktur. Araştırmamız ayrıca belirli bir grup çocuğun varlığına da işaret etmiştir: Kimi çocuklar araştırmaya katılmayı çok istemekte, ancak başlarındaki kişiler buna izin vermemektedir; çünkü çocuklardan sorumlu olan bu kişilerin kendileri istismarcı durumdadır ve araştırmacının bunu ortaya çıkarmasını istememektedir. Son olarak bir başka grup çocukla daha karşılaştık: Bu çocuklara bakan kişiler de çocukların araştırmaya katılmasını istememektedir; çünkü bu kişiler uyuşturucu içindedir ve durumlarının araştırma yüzünden ortaya çıkmasından kaygı duymaktadır.

Bu tür durumlarda çocuktan sorumlu olan kişinin onayının alınması yetişkin bakıcının olmayışı ya da yetişkinlerin baktıkları çocuk pahasına kendi çıkarlarını korumaları nedeniyle imkânsızdır. Gelgelelim bu çocuklar en güç durumdaki çocuklar arasındadır ve onların ihtiyaçlarının araştırmada kapsanması temel önemdedir.

Yapılan tercihler:

Araştırma ekibi bu ikilemi bir dizi grupla tartıştı: güç durumdaki çocuklarla ilgili çalışmalar yapan HDK'lar, Oxford Üniversitesi ile Güney Afrika Üniversitelerinin araştırma etiği kurulları. Soruyu, araştırmanın çocuk dostu hale getirilmesine yardımcı olan Güney Afrika Çocukları Danışma Grubumuzla da ele aldık. Ayrıca, bu alandaki yasal düzenlemeleri ve ilgili literatürü de inceledik (bakınız, Güney Afrika Sağlık Bakanlığı Araştırma Etiği Kılavuzları).

Böyle durumlarda çocukların güvendikleri bir başka yetişkini belirlemelerine izin verdik; örneğin bir öğretmen veya sosyal çalışmacı (bakan kişilerin çocukları istismar ettikleri ya da sömürdükleri durumlarda) ya da yakın bir akraba, dede, nine gibi (çocukların yasal vasilerininin olmadığı durumlarda). Bu kişiler çocukların araştırmaya katılmaları için onay verebilecekti. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bu yaklaşıma, hiçbir zaman, öyle kolay geldiği için vasi onayı zorunluluğundan kurtulmak için başvurulmamıştır ve araştırma ekibimiz bu konuda titiz bir eğitimden geçirilmiştir. Eğer çocuklar herhangi bir istismar ya da sömürü bildiriminde bulunmuşlarsa, sağlık hizmetleriyle sosyal hizmetlere yönlendirme yapılmış, bu da ilgili çocukların tam bilgisi ve onayı dâhilinde gerçekleştirilmiştir.

Onay sürecinde, çocukların ve yetişkinlerin araştırmaya katılımı ile ilgili her tür bilgiyi almaları ve her tür beklentinin ortaya konulması da önemlidir. Onay ve bilgilendirme formları ilgili kişilerin birinci dillerinde okunmuş, teknik terimlere başvurulmadan basit ve açık bir dille kaleme alınmıştır. Araştırmanın her aşamasında çocuklar ve vasilerine ya da aday gösterilen yetişkinlere onay konusu bir kez daha sorulmuştur.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Araştırmanızda mutlaka yer alması gerektiğini düşündüğünüz güç durumdaki özel bir çocuk kesimi var mı?
- Bu kesimlere, durumlarını daha da güçleştirmeden nasıl yaklaşabilirsiniz?
- Araştırmanın yapılacağı ülkede çocukların araştırmaya katılmalarına ilişkin yasal düzenlemeler nasıl?
- Araştırma alanlarınızda okuryazarlık düzeyleri ne durumda? Katılımcıların onay sürecini gerçekten anlamış olduklarından nasıl emin olabilirsiniz?
- Araştırmayı planlama ve bilgili onay süreçlerine çocukları nasıl dâhil edebilirsiniz?
- Araştırmanın ortaya çıkardığı güç durumdaki çocuklar için o yörede hangi hizmetler bulunuyor?

Katkıda bulunan: Lucie Cluver, Franziska Meinck ve Mark Boyes. Young Carers South Africa, Oxford Üniversitesi.

Örnek durum 17: Yenilikçi bir yöntemle yanıtların gizliliğini koruma ve sosyal istenirlik yanlılığını önleme: Çocuk evliliği dâhil erken evlilik araştırmalarında anket yöntemi

---

Arka plan bağlamı:

Açılım'ın Bihar ve Jharkhand'da (Hindistan) yürütmekte olduğu erken evlilik kampanyasıyla ilgili olarak Uluslararası Etki Değerlendirme (3ie) tarafından finansa edilen bir etki değerlendirmesi çalışması halen Katalist Yönetim Hizmetleri (CMS) tarafından sürdürülmektedir. Açılım (Breakthrough), toplumsal cinsiyet ve medya stratejilerine odaklanan bir uluslararası İnsan Hakları Kuruluşudur. Çocuk evlilikleri dâhil erken evliliklerle ilgili bu programın temel amaçlarından biri, evlilikle ilgili karar verme dönemine gelindiğinde ergenlerin kendilerinin birer özne konumuna gelmelerine yardımcı olmaktır. Açılım tarafından bu bağlamda planlanan etkinlikler arasında ergenlere çocuk evlilikleri dâhil erken evliliğin çocuk haklarının ihlali anlamına geldiği mesajının iletilmesi de yer almaktadır.

Bu araştırmada toplanan veriler, evlilikle ilgili bilgileri, tutumları ve pratikleri ölçen göstergeleri içermektedir. Bu tür bilgiler genellikle hanehalkı araştırmaları ve görüşmeler kullanılarak toplanır. Hanehalkı araştırmasına ek olarak, "oy kulübesi" adı verilen yenilikçi bir yöntem de bu çalışma vesilesiyle gerek genç gerekse yetişkin katılımcılar için tanımlanmıştır. Oy kulübesi yöntemi sayesinde, sosyal arzu edilebilirlik yanlılığı taşıyan ve geleneksel hanehalkı araştırmalarında yanıtlanması mümkün olmayan birtakım hassas sorular sorulabilmektedir. Aynı yöntem, hanehalkı araştırmalarının belirlemekte yetersiz kaldığı çocuk evlilikleri dâhil olmak üzere erken evlilik konusunun kavranmasına derinlik kazandırmaktadır. Oy kulübesi yöntemini topluluk düzeyinde kullandık. Katılımcılar arasından kimileri daha önce hanehalkı araştırmasında da kapsanmış olabilirdi. Bunlar, bu çalışmayla tesadüfen görevlendirilmiş, topluluk düzeyindeki gönüllülerdi ki bu da hassas konulara daha yakından nüfuz edilmesini sağlıyordu. Veriler köy düzeyinde analiz edilmiştir.

Etik görev:

Çalışmanın başında ortaya çıkıp daha sonra pilot çalışmada pekişen önemli bir sorun, çocuk evliliği dâhil erken evliliklerin hassas bir konu oluşturması ve sosyal arzu edilebilirlik yanlılığı ile ilişkili olduğundan bu konuda doğru yanıtlar almanın güç oluşuydu. Başlarına gelebilecek olanlar nedeniyle insanlar böyle bir pratiği kabul etmekte gönülsüz davranıyorlardı; çünkü çocuk yaşta evlilikler hukuken yasaktı. Sorun daha da karmaşık bir hal aldı: Çünkü genç katılımcılar da bu yüzden ebeveynlerinin başına iş açılmasından çekindiklerinden sorulara doğru yanıtlar vermek onlara güç geliyordu.

Araştırmada ortaya çıkarılan hassas konular arasında şunlar da yer almaktaydı:

1. Dinsel ya da finansal gerekçelerle zorla evlendirilme durumları.
2. Erken cinsel etkinlik karşısında hukuksal/sosyal bir yaptırım olarak erken evlendirme.
3. Yaş geldiği halde evlenmemiş olma yüzünden toplumdan gelen taciz – çocuk evliliği dâhil kurumsal bir yaptırım olarak erken evlendirme.
4. Dinsel grupların tacizi yüzünden çocuk evliliği dâhil erken evlendirme.

Yapılan tercihler:

CMS'nin bu etik ikilemi ele alırken başvurduğu yollardan biri, ebeveynler ve vasilerden onay alınması ve ergenlerin araştırmada yer almalarının taşıdığı önemin kendilerine anlatılmasıdır. CMS ayrıca, katılımcıların araştırma kapsamında yer verilen cinsellikle, cinsel tacizle ve üreme sağlığıyla ilgili daha hassas sorulara rahat yanıt verebilmeleri için eşit sayıda kadın ve erkek saha araştırmacısı kullanmıştır.

Sosyal arzu edilebilirlik yanlılığı, yanıtlayanların, çocuk evliliği dâhil erken evlilik durumlarını olduğu gibi yansıtmamaları ya da bu tür araştırmalara bu nedenle katılmama durumunu yansıtır. Bu sorunu ele alabilmek için CMS oy kulübesi yöntemine başvurmuştur. Bu metodoloji ilk başta CMS ve Mahila Samakhya tarafından, HIV/AIDS bağlantılı cinsel davranışlar araştırmasına veri toplamak için kullanılmıştır. Araç, aile ortamları söz konusu olduğunda güvenilir veriler toplanmasının güç olduğu sorular varsa ya da katılımcının örneğin odak grup ortamları gibi grup ortamlarında yer almak istemediği hallerde bilgi toplamak amacıyla kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Bu yöntemde gizli oya başvurulur. "Evet" ve "Hayır" soruları yerel dilden okunur ve her soru için 8-10 katılımcı taşınabilir bir sandığa yeşil (Evet) ya da kırmızı (Hayır) kart atar. Katılımcıların yanıtlarının gizliliğinin korunması açısından katılımcılar oylarını birbirinden perde ile ayrılmış yerlerde verirler. Bu "kulübelerde" girişi ve dışarıdan görüntüyü engelleyecek önlemler alınmıştır. Katılımcılar araştırmada kendilerinden başka kişilerin de oy kullanacaklarını bilirler, ama bu kişilerin sorulara verdikleri yanıtlardan hiçbir şekilde haberleri olmaz. Soruların sayısı yazılmıştır. Oy kullanma işlemi bittikten sonra oylar sayıma tabi tutulur. Oyların atıldığı sandıklar da kapalıdır. Dolayısıyla oy atan kişinin hangi yönde oy kullandığının bilinmesi mümkün değildir. Gizli oy verme işleminin başında katılanlara araştırmanın önemi ve sorulara verilen yanıtların nasıl gizli tutulacağı konusunda bilgi verilmiştir.

Kendinize sorular/düşünceler:

CMS ve Mahila Samakhya'nın HIV/AIDS'le ilgili araştırmada oylama yönteminden elde ettikleri olumlu deneyim sonucunda CMS aynı yöntemi çocuk evliliklerin içeren, erken evlilikler konusundaki bir araştırmada kullanmıştır. Oylama yönteminin kullanılması özel yaşam ve mahremiyetle ilgili etik konuların ele alınmasına olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada, oy verme kabininin kullanıldığı yöntem aşağıdaki nedenlerden dolayı yararlı olmuştur:

1. Katılımcıların yanıtlarının niteliği anonimdir.
2. Burada kullanılan yöntem, çocukların bazı hassas konulara üzerinde sosyal bir baskı hissetmeden, rahat yanıt verebilmelerine olanak sağlamaktadır.

3. Deneyimlerimiz şunu göstermektedir: Odak grup tartışmalarına göre, oylama yöntemi kullanıldığında hassas konularda daha derinlikli ve farklılaşan yanıtlar alınabilmektedir.
4. Katılımcıların görüşleri adil biçimde temsil edilmekte, topluluğun en marjinal ya da güçsüz kesimleri bile görüşlerini ifade edebilecekleri rahat bir ortam bulmaktadır. Kabinde yöntemi okuryazarlığı gerektirmez.
6. Oy kullanması kaygılarını dile getirebilecekleri güvenli bir yol olarak topluluk tarafından benimsenmiştir.
7. Ebeveynler, çocuklarına tek tek anket uygulanması yerine onlara kabinde oy kullanma izni vermeyi tercih etmişlerdir. Bu araştırmada kullanılan kabinde oy verme yöntemi henüz tasarım aşamasındadır ve bu uygulamadan elde edilen geri bildirim CMS'nin ileride yapacağı araştırmalara da girdi sağlayacaktır.

Katkıda bulunan: Ms Urvashi Wattal (CMS) ve Dr Angela Chaudhuri (Swasti-Sağlık Kaynakları Merkezi), Hindistan.

Örnek durum 18: Bir ebeveynin hazır bulunduğu ortamda engelli çocuklarla görüşme

---

Arka plan bağlamı:

Geleneksel olarak sosyal araştırmacılar ebeveynlerden ya da diğer yetişkinlerden engelli çocukların gerçek düşüncelerinin anlaşılmasında araçlar olarak hareket etmelerini beklemişlerdir. Engelleri olan çocuklarla yapılan araştırmalarda görülen bu tür dışlayıcı yaklaşımların temelinde genellikle engelli çocukların görüş oluşturma ve görüşlerini dile getirme kapasitesinden yoksun oldukları varsayımı yatar. Son dönemlerde giderek artan sayıda katılımcı araştırma engelli çocukları katma ve seslerini duyurma haklarını gözetme bakımından bir dizi yaratıcı yöntemle başvurmuştur. Engelleri olan çocuklarla yapılacak görüşmeler planlanırken o sırada ebeveynlerin orada bulunup bulunmayacakları önemli bir konudur. Kimi durumlarda ebeveynler kendilerinin de orada bulunması gerektiğini düşünürler; çünkü çocukları adına kendilerinin bilgi vermesi gerektiği kanısındadırlar. Bunun dışında ebeveynler ayrıca çocuğun görüşlerini merak ediyor, güvenlik ve destekle ilgili ihtiyaçları varsa bunları öğrenmek istiyor da olabilirler. Dahası, ebeveyninin orada bulunmasını çocuğun kendisi de istiyor olabilir; çünkü ne de olsa yakını bir yetişkindir, kendilerini iyi bilmektedir ve gerekli desteği verebilecek durumdadır. Sonra, araştırmacı da görüşme sırasında ebeveynin orada bulunmasını isteyebilir; çünkü bu durum çocuğa belirli bir güven verecek ya da çocuğun tercih ettiği iletişim yönteminin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Bütün bunlara karşın gene de görüşme sırasında ebeveynin orada bulunmasını tercih edip etmedikleri konusunda engelleri olmayan çocukların ne kadar hakları varsa engelli çocukların da aynı haklara sahip olmaları gerekir. Engelli çocukların kendi görüşlerinin ebeveynlerinin görüşlerinden farklı olması mümkündür ve bu görüşleri yanlarında ebeveyn denetimi olmadan araştırmacıyla özel olarak paylaşmak isteyebilirler. Bu durum araştırması, Kuzey İrlanda'da zihinsel engelli çocuklara yönelik aile destek hizmetlerini inceleyen bir çalışmadan hareketle derlenmiştir. Araştırmanın başlıca hedefi, çocukların görüşlerinin belirlenmesi ve aile destek hizmetlerine ilişkin deneyimleri konusundaki düşüncelerinin öğrenilmesiydi.

Etik görev:

Araştırma, evlere yapılan üç ziyaret aracılığıyla zihinsel engelli çocukları kapsıyordu. Çocuklar evlerinde ziyaret edilmeden önce araştırmacı araştırma sürecini ebeveynlerle görüştü ve onlara çocuklardan kimilerinin görüşme

sırasında kendilerinin de orada bulunmasını isteyebileceğini, diğerlerinin ise bunu istemeyebileceğini açıkladı. Araştırmacı, ebeveynlere, bu konudaki tercihin çocuklara ait olduğunu, ancak sonradan fikirlerini değiştirebileceklerini belirtti. İlk ziyaret turunda araştırmacı çocuklara görüşme sırasında ebeveynlerinin orada bulunmasını isteyip istemediklerini sordu. Çocuklardan yalnızca biri görüşmeyi başka bir kişi olmadan araştırmacıyla yapmak istediğini söyledi.

Araştırmacı çocuğun ebeveynini çocuğun bu tercihi konusunda bilgilendirdi ve bir sonraki ziyarette çocukla yalnız görüşülmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Ancak, ikinci ziyarette, ev sahibi araştırmacıya hoş geldiniz dedikten sonra araştırmacı ile çocuğun yanında kalmaya devam etti. Araştırmacı burada bir tereddüt yaşadı: Çocukla yalnız görüşme konusunda daha önce varılan anlaşmayı ebeveyn unutmuydu, yoksa bunu bildiği hâlde orada bulunmak mı istiyordu? Araştırmacı, gerek çocuk gerekse aile açısından herhangi bir sıkıntıya yol açmadan konunun nasıl ele alınabileceği konusunda karar vermek durumundaydı. Araştırmacı ayrıca bir hususun daha farkındaydı: Bu etik ikilem karşısındaki tutumu çocuğa aynı zamanda bir mesaj da iletilecekti; araştırmacı, çocuğun görüşmeye katılımını etkileyebilecek görüş ve tercihlerine saygı duyup bunlara öncelik tanıyor muydu yoksa bunları yapmıyor muydu?

Araştırmacı, ebeveynin oradaki varlığını umursamayıp, çocuk bunu bir sorun olarak dile getirmediği görüşmeyi sürdürebilirdi. Bu yaklaşım zıtlasmaya meydan vermeyip ebeveynin kendisini dışlanmış hissetmesini önleyebilirdi. Ne var ki, böyle yapıldığında bu kez çocuğun tercihinin öncelik tanınmamış olacak ve yetişkin kişi de araştırma sürecinde söz sahibi hale geleceğinden bunun görüşme sırasında verilen yanıtlar üzerinde etkisi olabilecekti. Araştırmacı bunun yerine ebeveynle özel olarak görüşerek araştırma sürecini ona bir kez daha anlatabilir, herhangi bir kaygısı varsa bunu dile getirmesini önerebilirdi. Ancak bu durumda da çocuk yetişkinlerin bu meseleyi kendi aralarında görüştüklerini, kendi fikrini almadan bir karara vardıklarını düşünebilirdi. Başka bir alternatif de, her ikisi de oradayken konuyu çocuk ve ebeveynle görüşmek olabilirdi. Bu seçenek de çocukta kendisini dışlayarak ebeveyni kırdıkları hissini uyandırabilir, bu da fikrini değiştirmesine yol açabilirdi. Gene de ancak bu yaklaşım, konunun hem çocuk hem de ebeveynle saydam biçimde ele alınmasını sağlayabilecekti.

Yapılan tercihler:

Araştırmacı bunlardan son seçeneği, yani hem çocuk hem de ebeveynle birlikte görüşmeyi tercih etti. Bunu yaparken, meseleyi duyarlı ve destekleyici şekilde ele almaya büyük çaba harcadı. Çocuğun görüşlerinin araştırmacı açısından birinci önceliği oluşturduğunu açıklamak ve çocuğa ve ebeveyne önceki ziyaret sırasında ortaya çıkan çocuğun tercihinin hatırlatmak iyi bir başlama noktasıydı. Ebeveyn şunları söyledi: Bu gibi işlerde çalışanların ziyaretleri sırasında orada hazır bulunmaya alıştık; özellikle çocuğun kimi sorulara yanıt vermesinin mümkün olmayacağına ilişkin kaygılar varsa orada hazır bulunup çocuk adına bu tür soruları biz yanıtlayabiliriz. Bu sözlere karşı araştırmacı araştırmacının amacını bir kez daha açıklayarak asıl çocuğun görüşlerine ilgi duyduğunu, dolayısıyla çocuk bazı sorulara yanıt veremezse ya da vermek istemezse bunun bir sorun oluşturmayacağını vurguladı. Çocuk da kendi ebeveynine araştırmacı ile yalnız kalırsa daha rahat edeceğini, ayrıca çizim, cümle tamamlama, bilgisayar destekli teknikler ve işaret kartları gibi çeşitli iletişim araçlarının zaten el altında olduğunu söyledi. Bu görüşmenin ardından ebeveyn odadan huzur içinde ayrıldı, çocuk da bu ve daha sonraki ziyarette araştırmacı ile baş başa görüştü.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Engelli çocuklarla ebeveynler arasındaki güç dinamikleri ailelerin evlerinde yapılacak görüşmelerde dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Ebeveynler engelli çocuklar açısından önemli bir destek kaynağı olabilirler

ve araştırma kapsamındaki görüşmelere katılımlarını kolaylaştırabilirler. Ancak ebeveynler çocuklarının verdikleri yanıtları yeniden yorumlayarak ya da düzelterek tartışmaya kendi gölgelerini de düşürebilirler.

- Araştırmacıların engelli çocukları araştırma sürecine katmada yaratıcı yöntemlere başvurmak durumundadırlar ve çocukların görüşlerine ebeveynleri orada olsun olmasın öncelik tanınmalıdır.
- Çocukların ve yetişkinlerin birbirleriyle çatışan görüşleriyle karşılaştıklarında araştırmacıların verdikleri kararlar engelli çocuklara, araştırma sürecindeki yerleri ve kontrol güçleri hakkında önemli mesajlar verir.
- Engelli çocukların araştırmaya nasıl katılacakları konusunda dile getirdikleri tercihlere saygı gösterilmelidir.
- Çocukla tek başınayken görüşülmesi karşısında çocuktan ya da ebeveyninden gelen tepki karşısında araştırmacı ne yapabilirirdi?
- Ebeveyn orada bulunmakta ısrar etseydi araştırmacı ne yapabilirirdi? Çocuğun böyle olmasının istemediği bilindiği halde görüşmeyi ebeveyn hazır bulunurken sürdürmek uygun olur mu?
- Çocukların görüşme sırasında ebeveynlerinin de orada olmasını istedikleri durumlarda çocuğun görüşlerine öncelik tanınmasını sağlama açısından araştırmacı hangi tekniklere başvurabilir?
- Çocuklarla yanlarında başka kimse olmadan görüşülmesi araştırmacı açısından ne gibi riskler içerir?

Referanslar

Kelly, B. (2007) Methodological issues for qualitative research involving learning disabled children. *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice*, 10, (1), 21-35.

Kelly, B (2005) 'Chocolate... makes you autism': impairment, disability and childhood identities. *Disability and Society*, 20, (3), 261-275.

Kelly, B., McColgan, M. & Scally, M (2000) 'A Chance to Say - Involving children who have learning disabilities in a pilot study on family support services. *Journal of Learning Disabilities*, 4, (2), 115 - 127.

Katkıda bulunan: Dr Berni Kelly, Sosyal Çalışma Öğretim Görevlisi, Queen's Üniversitesi Belfast

---

Örnek durum 19: Çocuk koruma ve mahremiyet: Çocukların şiddet, istismar ve ihmale deneyimlerinin araştırılması

Arka plan bağlamı:

Çocuklara Karşı Zalimce Davranışları Önleme Ulusal Derneği (NSPCC) 2008 yılında evde, okulda ve toplulukta çocuklara ve gençlere yönelik şiddetin yaygınlığı ve bunun etkileri konusunda BK ölçeğinde kapsamlı bir araştırma yapmaya karar verdi. Çocuklara ve gençlere çocukluk döneminde ve son bir yıl içinde karşılaştıkları her tür şiddet olayıyla ilgili doğrudan soru yöneltilmesi açısından bu, Birleşik Krallık'ta yapılan türünün ilk araştırmasıydı. 2009 yılında 6196 katılımcı ile BK ölçeğinde bir hanehalkı araştırması yapılmıştı. 6196 katılımcının 2160'ı 11 yaşından küçük çocukların ebeveynleri/bakıcıları, 2275'i 11-17 yaş grubundan çocuklar ve gençler, 1761'i de 18-14 yaş grubundan gençlerdi. Daha fazla ayrıntı için bakınız, www.nspcc.org.uk/childstudy.

Etik görev:

Burada esasta çocuğun korunmasının önemi nedeniyle, uygulamada gizlilik prensibi sınırlı olabilmektedir. NSPCC araştırmasında, çocuklara ve gençlere kendi deneyimlerine ilişkin soruların özel olarak yöneltilmesinde yaşa uygun Bilgisayar Destekli Bireysel Görüşme (CASSI) yöntemleri kullanılacaktır. Başka bir deyişle ebeveynler ne sorulan soruları ne de çocukların bunlara verdikleri yanıtları görebilecekti. CASI tipi görüşmelerde görüşmecinin kendisi de katılımcının verdiği yanıtları görmez ve bir kişinin istismar deneyimlerini ortaya koyup koymadığını da o an için bilmez. Bu şekilde görüşülen yetişkinlere genel olarak tam bir anonimlik önerilir. BK'de (açılım) çocuk istismarı durumlarının bildirilmesinde zorunluluk yoktur. Kendi başlarından geçen şiddet ve istismar olaylarını bildiren çocuklara tam anlamda anonimlik sağlayan bir araştırma yürütmek etik olur mu? Eğer bir çocuk yakın bir zarar görme tehdidi altındaysa ne yapmak gerekir? Mahremiyetin ihlali hangi durumlarda mazur görülebilir? Eğer mahremiyetin sınırları çocuk koruma sorumluluklarıyla çizilecekse, araştırmanın amaçları ve mahremiyetin sınırları diğer tarafta rahatsızlık ve hoşnutsuzluk yaratmadan çocuklar ve gençlerle ebeveynlerine nasıl açıklanabilir?

Araştırma, çocuk koruma, destek ve danışmanlık hizmetlerinin görece gelişkin olduğu üst gelir düzeyindeki bir ülkede gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın tüm katılımcılarına, ilgili hizmetlerle ilgili bilgiler ve adresler veren bir bilgilendirme kitapçığı dağıtılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Böylece ebeveynler, çocuklar ve gençler istedikleri takdirde buralara başvurabileceklerdi. Peki, ya bir çocuk ya da genç çok kötü durumdaysa ve daha ileri düzeyde yardım istiyorsa? Bu durumu bizlere nasıl söyleyecekler? Buna ihtiyacı olan çocuklara ve gençlere yardım nasıl ulaştırılabilir? Şiddetin faili ebeveyn ya da aynı evde yaşayan bir kişi ise bu yardım güvenli biçimde nasıl sağlanabilir?

Yapılan tercihler:

Çocuk koruma ve araştırma uzmanlarıyla, ebeveynlerle, çocuklar ve gençlerle görüşmeler yapıldı. Bunların arasında çocuk istismarına maruz kaldıkları bilinen gençler de vardı. Bu görüşmeler, tam bir anonimlik sağlamanın kabul edilemez bir şey olacağı konusundaki görüşümüzü doğruladı. Araştırma uzmanları mahremiyetin sınırlanmasını ve araştırma kapsamında yakın tehlike altında olabilecek, daha ileri düzeyde yardım ya da destek ihtiyacı olan çocukların belirlenmesini sağlayacak bir sistem kurulmasını tavsiye ettiler. Başlarından olumsuz olaylar geçmiş gençler kendilerine ne yapılacağı konusunda tercih hakkı tanınmasının önemli olduğunu söylediler. Örneğin bir katılımcı o an için belirli bir istismar durumunun yetkililere bildirilmesini istemiyorsa o zaman kendisine bu yönde herhangi bir baskı yapılmamalıdır ve kendi tercihleri dışında bir yola başvurulmamalıdır. Dolayısıyla araştırmanın kritik noktalarında birtakım sorulara yer verildi. Bu sorularla ilgili kişinin bir sarsıntı yaşayıp yaşamadığı, çocuk koruma konusunda bilgili bir kişiyle başa görüşmek isteyip istemediği ortaya çıkarılıyordu.

Alarm anlamına gelen bir kırmızı bayrak ve değerlendirme süreci geliştirildi. Böylece, eğer katılımcı bir genç yardım istiyorsa ya da verdiği yanıtlardan olası bir yakın risk sonucu çıkıyorsa, bu görüşme veri sistemine yüklenirken kırmızı bayrak işareti kullanılıyordu. Başka bir deyişle, görüşmeci ve hanedeki başka herhangi bir kişi alarm işaretinin aktif kılındığını o an için bilemeyecek, bu konuda yalnızca NSPCC araştırma ekibi bilgilendirilecektir. Daha ileri düzeyde işlemlerin gerektiği durumlarda kırmızı bayrakla işaretlenen katılımcıların irtibat bilgileri, değerlendirmeden önce araştırma yanıtlarından ayrıştırılmayacaktır. Alarm sisteminin kullanılması, değerlendirme ve sevk işlemleri konusunda çocuk koruma uzmanlarıyla kesinlik içeren protokoller üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Kırmızı bayraklı tüm görüşmeler ya da katılımcının bir profesyonelle görüşme isteğini belirttiği her durum günlük olarak NSPCC'ye iletilmiş ve araştırma ekibinin iki üyesi tarafından değerlendirilmiştir. Daha ileri

düzeyde işlem gerektiren durumlar takip amacıyla aynı gün içinde ChildLine danışmanlarına ya da NSPCC koruma hizmetlerine aktarılmıştır.

Değerlendirmelerde kırmızı bayrak kullanımının gerekeceği eşikler üzerinde ChildLine çocuk uzmanlarıyla anlaşmaya varıldı. Burada dikkate alınan temel konular şunlardı: İstismarın ağırlığı ve sıklığı, çocuğun yaşamını tehdit edici şekilde yaralanma ya da tecavüz gibi durumlarla karşılaşmış olup olmadığı, failin başka çocukları da istismar etme olasılığının bulunup bulunmadığı, kendine zarar verme-intihar gibi bir eğilimin olup olmadığı, çocuğun ya da gencin yardım ve destek için halen bir başvurusu olup olmadığı; çocuğun ya da gencin istekleri ve duyguları; çocuğun kendi isteği dışında bir yerlere yönlendirilmesinin kendisine yardımcı mı olacağı yoksa tehdidi daha da arttırma olasılığının olup olmadığı.

Görüşmeyi kabul etmeden önce ebeveynlere ve çocuklara araştırma konusunun çocukların güvenliği ve mağduriyeti olduğu anlatıldı. Çeşitli tavsiyelerden hareketle, kapsanacak konuları içeren bir liste onay sürecine ışık tutması için katılımcılara verildi. Bu listede, örneğin cinsel istismar gibi hassas konular da yer alıyordu. Katılımcılara, verdikleri bilgiler bir çocuğun yakın bir tehlike altında olduğuna işaret etmediği sürece yanıtlarının gizli kalacağı söylendi. Çocuklara ve gençlere, istedikleri takdirde kimi sorulara yanıt vermeyebilecekleri, bu soruları atlayabilecekleri ekrandan gösterildi. Ebeveynlere mahremiyetin sınırlarının anlatılması araştırmada soruları yanıtlayanların oranını azaltmadı. %60,4 olan bu oran o saralarda BK'de yapılan başka hanehalkı araştırmaları ile karşılaştırıldığında iyi bir düzeydir. Gözden geçirilen toplam 191 durumdan 85'i yönlendirme gerektirdi. Bu yönlendirmelerden 35'i Child Line'a, 44'ü bağımsız danışmana, 6'sı da NSPCC Yardım Hattına yapıldı. Bunlardan 4'ü hariç diğer hepsinde bilgiler araştırmaya katılanların onayıyla başkalarına aktarıldı.

Görüşmeler sırasında katılımcılara kendilerini nasıl hissettikleri soruldu. Kırmızı bayraklı katılımcılardan 103'ü (toplamın %54'ü) bu katılımın çok ya da fazlasıyla yararlı olduğu görüşünü belirtti. 38'i (%20'nin biraz altı) araştırmanın kendilerini olumsuz etkilediğini söyledi (33 genç ve 5 bakıcı). Olumsuz etki belirten 33 kişiden 27'si ayrıca araştırmaya katılmanın, hiç değilse değer bir şey olduğunu ekledi. Bu araştırmayı yaparken edindiğimiz deneyim, kendilerini sarsmış olsa bile gençlerin katılıma, şiddetle ilgili deneyimlerini aktarmaya istekli olduklarını teyit etti.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Çocuklara ve gençlere, araştırmanızı yürüteceğiniz bağlamda kendi şiddet ve istismar deneyimleri hakkında sorular sorulmasının yararları ve zararları neler olabilir?
- Başlarından olumsuz olaylar geçmiş küçüklerin ve çocuk koruma profesyonellerinin sahip oldukları bilgi ve uzmanlığı, araştırmanızdaki çocuk koruma ve mahremiyet yaklaşımına girdi sağlama açısından en iyi nasıl kullanabilirsiniz?
- Bu araştırma, görece gelişkin çocuk koruma hizmetlerinin bulunduğu üst gelir düzeyindeki bir ülkede gerçekleştirildi. Benzer bir araştırmanın hizmetlerin sınırlı kaldığı ve halkın şiddet ve istismar mağdurlarına karşı tutumunun düşmanca olduğu koşullarda yapılacak olması durumunda çocuklara ve gençlere yönelik destek ve yardım kaynaklarını nasıl belirlersiniz?
- Eğer destek kaynakları çok sınırlı ise araştırmanın finansmanını sağlayanların çocuklara doğrudan yardım amacıyla ek kaynak sağlama beklenebilir mi?

Katkıda bulunan: Lorraine Radford, Sosyal Politika ve Sosyal Çalışma Profesörü, Central Lancashire Üniversitesi, Preston, BK.

Örnek durum 20: Akran araştırması ve ev bakımında olan ve ev bakımından ayrılan gençler

---

Arka plan bağlamı:

Bakım Önemlidir: Değişim Zamanı (Eğitim ve Beceriler Bölümü, 2007) ev dışı bakımda bulunan ya da buradan ayrılan çocuklarla genel nüfus içindeki diğer akranları arasındaki başarı düzeyi farkını kapatmanın önemini belirlemiştir. Right2BCared4 (bakılma hakkı) , pilot ölçekte gerçekleştirilen girişimlerden biriydi ve bakım altındaki dönemden bağımsız yaşama geçiş yapan gençler için daha iyi sonuçlar elde edilmesini hedefliyordu. Pilot çalışma aşağıdaki ilkeleri temel almıştı:

- Gençlerden 18 yaşına gelinceye kadar bakımdan ayrılmaları beklenmemelidir.
- Bakımdan ayrılmadan önce alınan kararlarda daha fazla söz sahibi olmalıdırlar.
- Bağımsız bir yaşama gerektiği gibi hazırlanmalıdırlar.

Loughborough Üniversitesi Çocuk ve Aile Araştırmaları Merkezi, Ulusal Bakım Danışmanlığı Hizmetleri (NCAS) ile birlikte gençlerin değerlendirme sürecine aktif katılımını sağlamak üzere akran araştırması yöntemini benimsedi. Bu yöntem, bakım görme deneyimi olan gençlerin, araştırma araçlarının geliştirilmesinden analize ve bulguların kağıda dökülmesine kadar araştırmanın her alanında yer almaları için eğitilmelerini ve desteklenmelerini öngörüyordu. (bakınız, Edwards, 2011; Munro et al., 2010; Munro et al., 2011; Ulusal Bakım Danışma Hizmetleri ve SOS Çocuk Köyleri, 2012). İyi yönetilmesi halinde bu yaklaşım katılanları güçlü kılabilir ve gençlere çocuk refahı politikalarına ve uygulamalarına girdi sağlama fırsatı tanıyabilir. Bununla birlikte birtakım etik meseleleri de gündeme getirir; gerek katılımcıların gerekse akran araştırmacıların güvenliği üzerinde titizlikle düşünülmesi gerekir.

Etik görev:

Right2BCared4 değerlendirmesinin bir parçası olarak ev dışı bakım altında olan ve bu bakımdan ayrılan çocuklara bir anket doldurma çağrısı yapıldı. Kendilerine iki seçenek sunuldu: Bu işlemi bağımsız olarak yapabilecekleri gibi (online ya da çıktı üzerinden) bir akran araştırmacıyla birlikte telefonda görüşmesi ile de yapabilirlerdi. Bir telefon görüşmesi sırasında katılımcılardan biri akran araştırmacıya yönelik uygunsuz cinsel imalarda bulundu. Bunun üzerine akran araştırmacı da telefon görüşmesini sonlandırdı. Üzerinde anlaşmaya varılmış protokoller doğrultusunda yerel yetkililerden birine durum hakkında bilgi verildi. Destek görevlisi araştırma ekibinden bir üyeye temasa geçti ve bu uygunsuz imalarda bulunan katılımcının yerel yetkilisinin bu konuda bilgilendirilmesini önerdi. Bilgiye dayalı onay sürecinde özetlenen mahremiyet sınırları konusunda şöyle deniyordu:

İstisnai durumlarda anonimlik ve mahremiyet kuralının gözetilmemesi gerekir. Örneğin bir çocuğun bir başkası tarafından incitilmesi gibi bir durum söz konusuyla bu yola başvurulması gerekir. Böyle durumlarda başka bir yerin yetkili mercisinin tavsiyesine başvurulur; yetkili merci de sosyal çalışmacıyı bu konuda bilgilendirme gereği olup olmadığı konusunda araştırma ekibine tavsiyesini iletir.

Akran araştırmacı bu olay nedeniyle ciddi bir sarsıntı yaşamamıştı ve araştırma ekibinin görüşü de ortada mahremiyete son verip bu bilgiyi açıklamayı gerektirecek ağırlıkta bir durum olmadığı yönünde ydi. Dahası, szlenen sözler, ilgili kişi ev dışı bakımda olmamış olsaydı harekete geçilmesini gerektirmeyecekti. Destek görevlisi, söylenen sözler belirli bir davranış kalıbını yansıtıyor olabileceği için bu kanıda değildi. Ona göre yerel yetkilinin bilgilendirilmesi gerekiyordu. Böylece ilgili merci konuya ilişkin önlemler alabilir, konuyu ilgili gençle görüşebilir.

Yapılan tercihler:

Destek görevlisi ve araştırma ekibi izlenebilecek en iyi yol konusunda tam bir görüş birliğine varamadığı için, değerlendirme içinde doğrudan yer almayan (CCFR protokolleri gereğince) yerel bir merciin st düzey yöneticisi konumunda olan bir kişiden tavsiye alınması kararlaştırıldı. Bu bağımsız st düzey yönetici, olayın bu mahremiyet ihlalini zorunlu kılacak lde ciddi olmadığı gerekçesiyle araştırma katılımcısıyla ilgilenen sosyal çalışmacıya başvurmanın gerekli olmadığı tavsiyesinde bulundu. Destek görevlisi bu karar konusunda bilgilendirildi ve bunu kendisi de kabul etti.

Kendinize sorular/düşünceler:

- Katılımcı ve (akran) araştırmacı güvenliği araştırma süresi boyunca birinci derecede önem verilecek husus olmalıdır;
- Çocukların ev dışı bakımla ilgili deneyimlerini ele alan araştırmalar birtakım hassas konuları gündeme getirebilir ve gençlerin desteğe ulaşabilecekleri sistemlerin devreye sokulması gerekir;
- Hazırlık, eğitim ve sürekli destek akran araştırma projelerinin başarıyla tamamlanması açısından büyük önem taşır;
- G durumdaki kesimlerle yapılan araştırmalarda tarafların rollerini ve sorumluluklarını açıkta ortaya koyan protokoller yapılmalıdır.
- “Aksini gerektirecek açık ve ağır basan gerekçeler olmadığı sürece mahremiyet korunmalıdır” (İngiliz Sosyoloji Derneği, 2002, s.5). Bilgilerin ne zaman açık edileceğine ilişkin değerlendirmeler farklılaşabilir. Mahremiyet sınırlarının tüm taraflara net olarak anlatılması ve görüş farklılıklarının zamanında zme bağlanmasını sağlayacak mekanizmaların devrede olması önemlidir;
- G durumdaki çocuklarla sağlıklı bir araştırma gerekleştirebilmek için ve onların vselenmemelerini sağlayabilmek için, oradaki görevli olan, onlardan sorumlu kişilerle, dzenli grdğ yapmanın neri ??? (okunamadı)

Referanslar

British Sociological Association. (2002). Statement of Ethical Practice. Durham: British Sociological Association.

Department for Education and Skills. (2007). Care Matters: Time for Change. Norwich: Stationery Office.

Edwards, G. (2011). Right2BCared4 Peer Research Summary Report. London: Department for Education.

Munro, E.R., Lushey, C., Ward, H., and National Care Advisory Service. (2011). Evaluation of the Right2BCared4 Pilots: Final Report. DFE-RR106. London: Department for Education.

Munro, E.R., Ward, H., Lushey, C. and National Care Advisory Service. (2010). Evaluation of the Right2BCared4 Pilots Interim Report: Overview of Emerging Themes and Issues. London: Department for Education.

National Care Advisory Service and SOS Children's Villages. (2012). Peer Research: How to Make a Difference. London: National Care Advisory Service.

Katkıda bulunan: Clare Lushey (Research Associate) and Emily R. Munro, (Assistant Director), Centre for Child and Family Research, Loughborough Üniversitesi.

Örnek durum 21: Gençlik araştırmalarında özendiricilere başvurulurken ortaya çıkan etik mülahazalar

---

Arka plan bağlamı:

Queensland Gençlik Gelişim Araştırma Projesi (YDRP), 12-18 yaş grubundan gençlerin pozitif gelişiminde gençlik gelişim programlarının rolünü ortaya koymak üzere anketlere başvurdu. Programın gelişim açısından pozitif sonuçlar alınmasına ve gençlerin durumuna katkı sağlayabilecek özellikleri hakkında daha iyi bir anlayışa ulaşmak başlıca hedefimizdi. Araştırmamızın sağlıklı sonuçlara varabilmesi için farklı konulardan çok sayıda çocuğun katılımı gerekiyordu. Dolayısıyla, gençlerin ve ebeveynlerin, vasilerin, program liderlerinin ve programın yeri okulsal okul müdürlerinin ilgisini çekip onaylarını almamız gerekiyordu.

Etik görev:

Gençleri YDRP'ye katılmaya özendirme sürecinde onlarla başarılı bir çalışma için neler yapmamız gerektiğine karar vermek durumundaydık. Farklı özendirme yollarının olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirdik. Bunların arasında, az sayıda değerli ödüllerle çok sayıda alma değeri o kadar fazla olmayan ödüller; katılımcılara küçük kuruyemiş paketleri, lolipop, sticker, kalem, sembolik bir ödeme ve teşekkür anlamında birer sertifika verilmesi gibi seçenekler yer alıyordu. Araştırma projesini nasıl anlatacağımızı, ilgili bilgileri nasıl aktaracağımızı da tartıştık. Öyle ki bu anlatımlar ve bilgiler katılımı gerçek anlamda özendirsin (erişilebilir, dürüst, bilgilendirici, çekici ve gerçekçi olsun), yani tersine katılımı caydırıcı olmasın (aşırı fazla bilgi, aşırı yük bindiren açıklamalar vb. olmasın). Hepsinin ötesinde, stratejimizin nasıl dengeli olabileceğini tartıştık. Öyle bir özendirme stratejisi izlemeliydik ki bir yandan gençlere hitap etsin, onlara çekici gelsin, diğer yandan da zorlayıcı olmasın, üzerlerinde gereksiz baskı oluşturmasın, gençler arasındaki farklı güç ilişkilerini dengelesin, bu araştırma bağlamında gençlerle ebeveyn, nezaretçi, öğretmen ve program lideri olarak yetişkinler arasındaki ortak yolu bulsun. Gençlerin katılıma evet ya da hayır deme haklarına saygı açısından neler yapmamız gerektiği üzerinde durduk. Hediye, ödeme ya da ödülü gençler araştırma anketini dolduruncaya kadar gizli mi tutmalıydık? Özendiriciler konusundaki her bir seçeneğin gençlerin sağlığı, güvenliği ve iyi olma hali üzerindeki olası etkilerini, farklı özendiricilerin farklı yaş gruplarına nasıl hitap edebileceğini ele aldık. Gençlerin kimi soruları atlamamalarını ve anketi tam olarak doldurmalarını sağlamak için ne gibi yollara başvurabiliriz? Bu soru, katılım stratejimizi geliştirirken üzerinde durduğumuz önemli bir soruydu.

Yapılan tercihler:

Ebeveynlerden, çocuklardan sorumlu kişilerden, öğretmenlerden ve program liderlerinden destek ve onay almak için başkalarını gözetme projeye ilgi esaslarına dayalı bir strateji tercih ettik. Gençlerin, araştırmamızın değerini kavradıkları için katılmayı tercih edeceklerini umuyorduk. Bununla birlikte, katılmaları ve böyle yapanların çabasını takdir etmelerini sağlamak amacıyla çeşitli özendiricilerin bir karışımına başvurduk. Benimsediğimiz çok yönlü özendirme stratejisinde, gençlerin başkalarını da gözeten motivasyonlarını köreltmek ya da onun yerine başka bir şey koymak yerine bunu pekiştirecek bir yola başvurduk. Tüm özendiricileri araştırma projesinin en başında ortaya koyduk; çünkü işin içindeki herkesin –gençler ve yetişkinler- katılım hakkında tam bilgi sahibi olmaları gerektiğini düşündük. Net, yaşa uygun, araştırmamızın potansiyel risk ve yararlarını dürüstçe ortaya koyan yazılı ve sözlü bilgiler sağlanması için ciddi çaba harcadık ve katılımın gönüllülük esasına göre olduğunu vurguladık.

Teşekkür sembolü olarak yiyecek sunmama kararı aldık; çünkü genç insanları sağlıklı ya da alerjiye yol açabilecek şeylerden koruma konusunda duyarlıydık. Bunun yerine, araştırmamızda yer alan herkese, bu iş için ayırdıkları zamanın değerinin bilindiğini göstermek üzere bir katılım sertifikası vermeye karar verdik. Here sertifikamızın üzerinde katılan kişinin adı yer alıyordu. Ayrıca, yerlerinde ziyaret ettiğimizde katılımcılara sözlü olarak teşekkürlerimizi de ilettilik; anket formunun en başında ve sonunda, bilgilendirme ve onay paketlerinde “teşekkürler” sözcüğüne yer verdik. Çalışmalara katılan çocuklara/gençlere teşekkürlerimizi simgeleyen çıkartmalar ve geçici dövme gibi çeşitli armağanlar sunuldu.

Stratejimizin önemli bir bileşenini de finansal özendirici oluşturmaktaydı. Her gence alacağı ödül için bir kutudan kağıt seçme fırsatı tanındı. Az sayıda ve yüksek değerde ödül yerine çok sayıda ve daha az değerli ödüller seçtik (20 dolarlık hediye kuponları). Daha çok kişi tarafından paylaşılacağından bunun daha eşitlikçi bir özendirici olacağını düşündük. Tek tek her ödülün parasal değeri fazla olmamakla birlikte bütçedeki rakam o kadar da az değildi ve çekilişe katılan her gencin dörtte bir kazanma şansı vardı. 20 dolarlık hediye kuponları iTunes hediye kartları, sinema biletleri ve mağaza alışveriş kuponları içeriyordu. Katılan gençlik kuruluşları, zarar vermeme ilkesinden hareketle bizden bir talepte bulundular: Verilen alışveriş kuponları perakende mağaza alışverişi için olmalıydı, perakende zinciri için değil; böylelikle bu kuponlarla alkol satın alma olasılığı da azaltılmış olacaktı.

Anket formuna, “Teşekkürler”, “İlk bölüm tamamlandı bile”, “İyi iş, devam!” gibi motivasyon artırıcı ifadeler yerleştirildi. Bu, pozitif ve uygulanması kolay bir stratejiydi; katılımcıların yorumlarına bakılırsa motivasyon artırıcı ifadeler işe yaramıştı. Bu ifadeler, ayrıca, anket verilerini hazırlarken bize de motivasyon sağladı. Katılım stratejimiz kaynak yoğun iken, anekdot mahiyetindeki kanıtlar ve katılım verileri (katılma tercihi: %60, anket tamamlama oranı: %97) yaklaşımın büyük ölçüde işe yaradığını gösteriyordu.

Kendinize sorular/düşünceler:

Katılım stratejimiz üzerinde düşündüğümüzde, özendiricilere başvururken dikkate almamız gereken hususların ne kadar karmaşık ve katmanlı olduğunu bize açık biçimde gösterdi. Daha sonra, işimizi daha iyi yapmış olabileceğimiz iki alan üzerinde durduk. Birincisi, gençlerin katılımını kolaylaştırmaları açısından bel bağladığımız (onay formlarının teslimi) yetişkinlerin ihtiyaçlarını gözetmede yeterli zamanı ayırmamıştık. Çok sayıda genç katılmak istedi, ancak ebeveyn ya da vasilerinin imzalı onay formu olmadığından bu mümkün olmadı.

Onay formlarının iadesini desteklemek için bir strateji geliştirmiş olsaydık araştırmamız daha etkili olabilirdi. İkincisi, benimsediğimiz katılım stratejisinin gençleri zorla, baskı altında katma gibi bir sonuç vermeyeceğini düşünmüş olsak bile bundan tam emin olamıyoruz. Bu da iki temel soruyu gündeme getiriyor:

1. Gençlerin katılmayı ya da katılmamayı neden tercih ettikleri, bu konudaki karar sürecinde neler hissettikleri gibi hususlara netlik kazandırmak için araştırmamızın bileşenlerini nasıl düzenlememiz gerekir?
2. Sorumlu kişiler ve destekleyenler olarak yetişkinlerin rolü düşünüldüğünde, onların ihtiyaçlarını, araştırma sürecinde neler hissettiklerini, araştırmaya gençlerin katılmasını neden istedikleri ya da istemediklerini daha iyi anlamak için neler yapmalıyız?

Referans

Seymour, K. (2012). 'Using incentives: encouraging and recognising participation in youth research', *Youth Studies Australia*, 31 (3), 51-59.

Katkıda bulunan: K. Seymour, Doktora Adayı, Kriminoloji ve Ceza Adaleti Okulu, Etik, Hukuk, Adalet ve Yönetişim Merkezi, Griffith Üniversitesi, Avustralya.

Örnek durum 22: Farklı bağlamlarda ödeme: Ödeme yerel hassasiyetleri nasıl yansıtabilir?

Arka plan bağlamı:

Genç Yaşamlar çocukluk dönemi yoksulluğu üzerine uluslararası araştırmadır ve Etiyopya'da, Hindistan'ın Andra Pradesh eyaletinde, Peru'da ve Vietnam'da toplam 12 bin çocuğu kapsamaktadır. Burada iki çocuk grubu (kohort) söz konusudur. İzlenen bu iki gruptan daha genç gruptaki çocuklar 2001-2002, diğeri de 1994-95 doğumudur. Çocuklardan, ebeveynlerden ve topluluktaki diğerkilerinden veri toplamak için çeşitli araştırma yollarına ve nitel yöntemlere başvurulmaktadır. Bakınız, www.younglives.org.uk

Etik görev:

Araştırma katılımcılarına bunun karşılığında ödeme yapılması ya da belirli bir karşılık verilmesi etik sorunları gündeme getirir. Bu tür ödeme ya da karşılıklar masrafları karşılamak; zaman ayırma, sıkıntı ve olası bir rahatsızlık gibi durumları tazmin etmek; katılımcıların yardımlarından dolayı kendilerine teşekkür etmek için yapılabilir. Bununla birlikte, insanların araştırmaya dâhil olmaları için ikna ya da baskı amacıyla bu tür yollara başvurulmamalı, insanların üzerinde bu yönde herhangi bir basınç oluşturulmamalıdır (Alderson & Morrow, 2004). Yerellerin kimi özellikleri de araştırmaya katılım karşılığında verilebilecek olanlara ilişkin kararları etkileyebilir. Aynı araştırma kapsamındaki farklı mahaller farklı karşılık verme biçimlerini gerektirebilir.

Araştırmaya katılım karşılığında bir şeyler verilmesi konusunu çevreleyen etik ikilemler, örneğin Genç Yaşamlardaki araştırma mahalleri gibi akut yoksulluk yaşanan yerlerde açıkça ortaya çıkmıştır. Nitel araştırmacının ilk turunda araştırma ekibi, bir şeyi fark etmiştir: İnsanlar Genç Yaşamları bir yardım kuruluşu, alınan parayı da yardım olarak algılamışlardır. İkinci turda araştırmacılar bu konuda daha özenli davranmış, kuruluşun genel olarak topluluklara, özel olarak da araştırmaya katılan hanelere ve çocuklara yardım yapan bir kuruluş olmadığını açıklamışlardır. Gelgelelim, her turda araştırmacılar insanların kendilerinden sürekli yardım istediğini bildirmiştir. (Bu, gelişmekte olan ülkelere özgü olmayıp her yerde geçerlidir). Eğer araştırmacının amacına ilişkin olarak örneğin bunun çocuklara kişisel yardım

ve/ya da bir tür sosyal yardım anlamı taşıdığı şeklinde bir yanlış anlama varsa, bu kez bilgiye dayalı onay konusunda etik bir ikilem de gündeme gelecektir. Araştırmanın amacı ve ödeme yanlış anlaşılırsa, onayın serbestçe verilmiş olduğu söylenebilir mi?

Yapılan tercihler:

Her ülkede, araştırma ekipleri insanların araştırmaya katılım için ayırdıkları zamanın bir tür karşılığını verirler. Bu karşılık, insanların zamanının taşıdığı değer, herkesin iyiliği için araştırmaya katılmaya ne ölçüde istekli oldukları, yoksulluk durumu ve araştırma için bir günün ücretinden mahrum kalmayı göze alamama gibi çeşitli etmenlerle ve kültürel koşullarla belirlenir.

Kimi ülke ekipleri, çocuklar dâhil olmak üzere ankete katılanlara ödeme yapmaktadır. Diğerleri ise "teşekkür" olarak küçük hediyeler vermektedir. Karşılıklılıkla ilgili normlar ve örüntüler, toplulukla ilgili nosyonlar ve/ya da hükümetin söylediği şeylerin yapılması (örneğin araştırmaların hükümet görevlileri tarafından yürütüldüğü Vietnam'da) muhtemelen halkın katılımını etkileyen faktörler olacaktır. Bununla birlikte ankete katılanlara (yetişkinlere ve çocukluk dönemi sonrası belirli gruplara) ödeme yapılması, kimi karışıklıklara yol açabilir. Bu nedenle örneğin Etiyopya'da çocuklar parayla okul materyalleri almaya özendirilmiştir.

Diğer ülke ekipleri (örneğin Peru'dakiler) "teşekkür" anlamı taşıyan küçük hediyeler vermenin yanı sıra yerel okulların kimi ihtiyaçlarını gidermektedir. Hindistan'da araştırma ekipleri, yöredeki tüm çocuklara yarar sağlamak üzere topluluk liderleri tarafından talep edilen kimi kaynakları yerel okullara sağlamaktadır ve 2009 yılına kadar araştırma katılımcılarına maddi ödeme yapılmamıştır. Bununla birlikte kimi durumlarda araştırmaya katılanlar zaman ayırmanın kendileri olduğunu, ancak yararın toplumdaki herkese ulaştığını söyleyip bunu haksızlık olarak görmektedir.

Üzerinde düşünülecek noktalar:

- Ekonomiler daha fazla piyasayönelimli oldukça Genç Yaşamlar katılımcılarına verilecek karşılıklar sorunu da giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Örneğin, Andra Pradesh eyaletinde hanehalkı üyelerine bir günlük el emekleri karşılığında Ulusal Kırsal İstihdam Güvence Programı en az 100 rupi vermektedir. Dolayısıyla, araştırmaya katılacaklar kendi zamanlarının maddi karşılığının farkındadırlar ve araştırmaya katılım karşılığı maddi yarar beklentileri de olacaktır. Dolayısıyla karar, birbirini izleyen araştırma turlarına katılımın karşılığını vermek üzere alınmıştır.
- Genç Yaşamlar, ileride insanların araştırmaya katılmayı reddetmeleri gibi bir riskle karşılaşabilir; saha çalışanlarının belirttiğine göre insanları katılımlarını sürdürmeye ikna etmek daha şimdiden güçleşmiştir. Burada söylenen, insanlara, buna en fazla ihtiyaç duydukları zamanlarda ödeme yapılmaması değildir. Her şey bir yana, parasal özendiricileri kabul etme basıncını yaratan şey özendiriciler değil yoksulluktur. Önerilen, yoksulluk içinde yaşayan insanların araştırmaya katılmayı reddetmelerinin güç olacağını dikkate alarak bu konuda titiz davranılmasıdır.

Referanslar

Alderson, P. & Morrow, V. (2004). *Ethics, social research and consulting with children and young people*. Barking: Barnardos.

Morrow, V. (2009). *Young Lives working paper*. Available online www.younglives.org.uk

Katkıda bulunan: Virginia Morrow, Young Lives, Oxford Üniversitesi.

167 SONUÇ

ERIC derlemesi ve web sayfası, çocukların yer aldıkları araştırmalara yön verecek ve bu araştırmaları daha iyi hale getirecek kanıtlara dayalı zengin bir bilgi temeli ve kaynak sağlamak üzere hazırlanmıştır.

**Bu kaynakların
ingilizce metinleri
ERIC web sayfasında
da bulunmaktadır:
www.childethics.com**

Bu ERIC derlemesinde kapsanan içerik geniş gündeme getirilen konular ise karmaşık ve çok yönlüdür. Gerçi etik mülahazalar her araştırma girişimine içseldir, ancak burada dile getirilenler özellikle dikkat gerektirmektedir; çünkü işin içinde doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklar vardır. ERIC'in hazırlanması, şu temel ilkedен yola çıkmıştır: tüm çocukların insanlık onuruna saygı gösterilmeli, koşullar ne olursa olsun çocukların haklarına ve iyiliğine özen gösterilmelidir.

ERIC projesi bu amaçla, çocukların yer aldıkları etik araştırmalar yapanlar için bu derlemede yer alan bir dizi kaynak geliştirmiştir. Bu kaynaklar arasında Etik Şart, Etik Kılavuz, durum araştırmaları derlemesi ve çocuklarla yapılacak etik araştırmalara yön verecek sorular yer almaktadır. Gerçi ERIC sitesinde (www.childethics.com) yer alan bu kaynaklar geniş kapsamlı bir istişare ve araştırma sonucunda hazırlanmıştır, ancak sürekli eleştirel düşünce, düşünömsel diyalog, sektörler arası işbirliği ve uluslararası sahiplenme gibi unsurlarla eşleşmedikçe bunların değeri de sınırlı kalacaktır.

ERIC'in hazırlanmasında benimsenen yaklaşım, çocukların dâhil oldukları araştırmalarda ortaya çıkan etik gerilimlere ve sorulara kolay yanıtlar vermek ya da kestirme çözümler getirmek şöyle dursun, tersine bu gerilimlere ve sorulara özellikle eğilmek ve onları ciddiye almak olmuştur. Böyle bir yaklaşıma temel olan gerekçe ise araştırma sürecine katılanların, saygı, yarar ve adalet şeklindeki temel araştırma etiği ilkelerini beceri ve tutarlılıkla uygulama açısından gerekli düşünömsel becerilere sahip oldukları varsayımdır.

Elinizdeki ERIC derlemesinin sonuna yaklaşırken, gelecekte üzerinde sürekli durulması gereken bazı temel konuları bir kez daha özetleyerek hatırlatalım.

ÇOCUKLARLA YAPILAN ETİK ARAŞTIRMALAR (ERIC) ŞUNLARI SAVUNMAKTADIR:

- Çocuklarla yapılan araştırmalarda gündeme gelebilecek karmaşık etik konulara düşünümsel bir yaklaşım.
- Çocukların ve gençlerin, kendi kişilikleri olan, araştırmalara katılmaya değer ve buna yeterlilikleri olan insanlar olarak görülmesi.
- Çocuklara ve gençlere, onlara BMÇHS’de tanınan haklar bağlamında saygılı yaklaşılması. Bu hakların arasında, planlaması iyi yapılmış etik araştırmalar kapsamında kendi sözlerini söyleme hakkı da dâhildir.
- Çocukların yaşamlarına ve deneyimlerine şekil veren, onlarla ilgili araştırmalarda doğrudan ya da dolaylı yollardan etkili olan çeşitli ve farklı koşulların farkında olunması ve bunlar üzerinde düşünülmesi.
- Araştırma çalışmasının çevresinde oluşan çok yönlü ilişkilere özel olarak dikkat edilmesi.
- Araştırma uygulamalarını yönlendirecek kararlarda saygı, yarar ve adalet şeklindeki etik ilkeleri sahiplenme.
- Uluslararası araştırma topluluğu üyeleri ile diyalog içinde olma.

Sonunda yukarıda değinilenleri zorunlu kılacak ve/ya da uyulup uyulmadığını izleyecek bir kaynaklar paketi ya da etik değerlendirme süreci yoktur. ERIC derlemesi ve web sayfası bunun yerine, çocuklarla yapılacak araştırmaları yönlendirip iyileştirecek zengin bir bilgi ve kaynak takviyesi sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Derlemenin bir başka amacı da, coğrafi, toplumsal, kültürel, disiplinler, teorik ya da yöntemsel farklılıklar ne olursa olsun uluslararası araştırma topluluğuna bir eleştirel düşünme, diyalog ve meslektaşlık forumu sunmaktır. Dahası, sürmekte olan deney, kaynak ve fikir paylaşımının, araştırmacılara ve diğer paydaşlara, çocukları kapsayan kaliteli ve etik araştırmaları çeşitli koşullarda daha ileri düzeylerde geliştirmelerinde, zenginleştirmelerinde ve sürdürmelerinde destek sağlayacağı umulmaktadır.

171

KAYNAKLAR

Sözlük
Referanslar
Diğer Etik Kılavuzlara Bakış

Adalet – ERIC'in üç temel ilkesinden biridir. Adalet ilkesine göre araştırmacılar yetişkin/çocuk araştırma ilişkisine içsel güç farklılıklarını dikkate almalı, araştırmanın yükünü omuzlayanlarla bundan yarar sağlayanlar arasında bir denge kurmalı ve araştırmanın hangi çocukları kapsayıp hangilerini dışlayacağına dair kararlarda bu ilkeyi gözetmelidirler. Çocuklara her zaman adil davranılmalı ve araştırmanın sağladığı yararlar eşit olarak paylaşılmalıdır.

Akran araştırması – Çocukların ve gençlerin, başka çocuklar ve gençleri kapsayan çalışmalarda araştırmacı olarak aktif görev aldıkları bir araştırma yöntemi.

Anonimlik – Katılımcıların kimliklerinin, araştırma sonucu ortaya çıkan tüm belgelerde gizlenmiş olması.

Araştırma - ERIC araştırmayı, belirli soruları yanıtlamak ya da hipotezleri test etmek için yöntemsel bir çalışma çerçevesinde veri ya da bilgi toplanması olarak tanımlamaktadır. Çeşitli araştırma bağlamlarında geçerlilik taşıyan bu tanımın kapsamına değerlendirme, izleme ve uygulama çalışmaları da girmektedir.

Araştırmacı – ERIC, çocuklarla birlikte başlatılan ya da çocuklar üzerinde etkili olabilecek araştırmalara katılan tüm araştırmacıları, kişileri ve kuruluşları desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Herhangi bir araştırma ekibinin tüm üyeleri, araştırma kuruluşları, diğer paydaşlar ve etik değerlendirme kurulları bu kapsama girer.

Ayrımcılık- farklı kategorilerdeki insanlara, özellikle ırk, yaş ya da cinsiyet temelinde adaletsiz ya da önyargılı davranılması.

Bilgiye dayalı onay – Bilgiye dayalı onay, araştırmaya katılıp katılmayacaklarına karar vermelerinden önce çocukların ve ebeveynlerinin/bakıcılarının araştırmanın amacı ve katılımlarının ne şekilde olacağına ilişkin tam olarak bilgilendirilmeleri anlamına gelir. Bilgiye dayalı onay, katılımcıların bilgilendirilmelerini ve araştırma konusunda bir anlayışa sahip kılınmalarını öngören açık bir anlaşmadır. Bu onay gönüllülük temelinde verilmeli ve çocukların daha sonra araştırmadan çekilebilmelerini sağlamak üzere yeniden görüşmeye tabi olmalıdır.

Bireyci kültürler – Bireyci kültürler, kolektivizmle değil bireycilikle nitelenen toplumlardır. Bu toplumlarda değerler, topluluk içi uyumdan çok kişisel tatmine ve kişisel hedeflerin gerçekleşmesine yöneliktir. Vurgulanan, karşılıklı bağımlılık değil bağımsızlıktır.

BMÇHS - Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (1989) çocukların medeni, siyasal, ekonomik, sosyal, sağlıkla ilgili ve kültürel haklarını ortaya koyan bir insan hakları anlaşmasıdır. Bu anlaşmayı onaylayan ülkeler (şu an toplam 193) uluslararası hukuk gereği anlaşmaya uymak zorundadırlar.

Çocuk/çocuklar – ERIC BMÇHS'nin 1. Maddesinde dile getiren çocuk tanımını benimsemektedir. Buna göre "Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşlarda reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır."

Çocuk istismarı – Kişilerin ya da kurumların, çocuklara doğrudan ya da dolaylı zarar veren, onları güvensiz konuma getiren ya da sağlıklı gelişimlerini engelleyen herhangi bir eylemleri ya da eylemsizlik durumları. Çocuk istismarının farklı biçimleri arasında ihmal ile birlikte cinsel, fiziksel ve duygusal istismar yer almaktadır.

Damga – Belirli bir duruma, özelliğe ya da kişiye yönelik olumsuz bakışı ifade eden herhangi bir şey.

Değerlendirme - Bir programın, müdahale politikasının ya da hizmetin hedeflerine ulaşip ulaşmadığını belirlemek üzere yapılan çalışma. Değerlendirme genellikle belirli bir programın, müdahalenin ya da hizmetin hangi yollardan daha iyiye götürülebileceğini belirlemek üzere yapılır.

Destek görme hakları – BMÇHS'de yer alan haklardır ve araştırmalar söz konusu olduğunda araştırmacıların araştırmaya katılan çocuklara gerekli desteği sağlama sorumluluklarına işaret eder.

Düşünümsellik - Araştırmacıların, yaptıkları araştırmanın katılımcılar ve toplulukları, araştırmacıların kendileri ve araştırılan konuya ilişkin toplam bilgi üzerindeki etkisini eleştirel bir açıdan düşünmeleri.

Ebeveyn – Bir çocuğun biyolojik annesi/babası ya da onu evlat alan anne/baba. "Ebeveyn" sözcüğü Etik Kılavuz boyunca ana babaları, çocuğa bakan kişileri, vasileri ya da ebeveyn yerini tutan kişileri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

Ebeveyn onayı – araştırmaya katılacak çocukların ebeveynlerinden bilgiye dayalı onay alma süreci.

Ergen – Gelişim sürecinin ergenlik çağının başlamasıyla olgunluk arasında kalan dönemde bulunan kişi. Tanımı, kültürlere ve adetlere göre farklılık göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü tanımına göre 10 yaşından 19 yaşına kadar olanlar bu kapsama girmektedir.

ERIC - ERIC "Çocukların Katıldıkları Etik Araştırmalar" ibaresinin kısaltmasıdır. ERIC derlemesini ve ERIC web sayfasını oluşturan ortak çalışmaya dayalı uluslararası projenin adıdır. ERIC kısaltmasına sahip herhangi bir kütüphane veri tabanı ile herhangi bir ilişkisi yoktur.

Etik – İnsanların, haklar, yükümlülükler, topluma yarar, adalet ya da belirli

erdemler bağlamında neler yapması gerektiğini belirleyen, zemini iyi kurulmuş doğru-yanlış standartlarıdır. Etik ayrıca kendi ahlaki inançlarımızın ve davranışlarımızın sürekli incelenmesiyle kendi etik standartlarımızın araştırılmasını ve geliştirilmesini de içerir.

Gençler/gençlik – Gençlik, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki geçiş dönemidir. Uluslararası hukukta “gençlik” tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler tarafından pratikte kullanılan tanımlara göre 15 ile 24 yaş arasında olanlar gençlik kategorisine girmektedir. Gençlik sürekli oluşum halinde heterojen bir kesimdir ve ‘genç olma’ deneyimi bölgelere göre ve ülkelerin kendi içlerine önemli değişkenlikler göstermektedir.

Gillick ehliyeti – İngiltere’deki bir hukuk davasından türemiştir (Gillick v West Norfolk ve Wisbech Bölgesi Sağlık İdaresi, 1985). Dava, doktorların, ebeveyn onayı olmadan 16 yaşından küçüklere doğum kontrol tavsiyeleri verme ya da bu alanda tedavi uygulama haklarının olup olmadığıyla ilgiliydi. Terim o zamandan bu yana bir çocuğun kendi kararlarını verebilecek ve bu kararların sonuçlarını anlayabilecek olgunlukta olup olmadığının belirlenmesinde daha geniş biçimde kullanılmaktadır.

Güç durumundaki çocuklar – Yaşamları, iyi olma halleri ya da gelişimleri tehdit altında olan çocuklar. Bu konumdaki çocuklar arasında annesiz/babasız olanlar, yanlarında kimsesi bulunmayanlar, ailelerinden ayrı düşenler, engelliler ya da özel birtakım ihtiyaçları olan çocuklar yer almaktadır.

Güvenceye alma - Çocukların zarardan korunması için yapılan işlem. Çocukların araştırma ortamlarında güvenceye alınmaları, araştırmacıların çocukların risk altına girebilecekleri ve korunma ihtiyacı duyabilecekleri düşüncesine sahip oldukları durumlarda geçerlidir. Sonuçta çocuklar istismarcı olabilecek ya da ehliyetsiz araştırmacılardan korunmuş olur.

Hakkaniyet - adil ve tarafsız olma durumu.

İhmal – Fiziksel, tıbbi, eğitimsel, sosyal, psikolojik ve duygusal ihtiyaçlar dâhil olmak üzere çocuğun temel ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılayamama durumu.

İlişkisel (araştırma etiğinin ilişkisel boyutları) – araştırma sürecinde etkileşim içine giren kişiler arasındaki ilişkilerdir ve doğru tutum için mutlaka dikkate alınmalıdır.

Kabul- Kabul, araştırmaya katılmaya gayri resmi olarak karar verme anlamına gelir. Ancak, “kabul” konusunda evrensel bir onama ya da benimseme yoktur; belirli kesimler kabul yerine onayın kullanılmasını savunmaktadır.

“Kapı tutucu” - Örneğin çocuklar gibi başka kişilere yaklaşılması için izin verme ya da erişim sağlamada resmi ya da gayri resmi olarak yetkili kişi.

Katılım hakları – Katılım hakları BMÇHS’de yer almaktadır ve araştırmacıların

çocukların katılımını dikkate alma, bu katılıma saygılı olma ve koruma yükümlülüklerine işaret eder. Buna göre araştırmacılar çocukların varlığını ve değerini, araştırmaya yapabilecekleri katkıyı göz önüne almalı, ayrıca katılmama hakkı dâhil çocukların bu konuda tercihte bulunabilmelerini sağlamalıdır.

Katılımcılar - bir çalışmada doğrudan doğruya ya da bir temsilci aracılığıyla, bilgiye dayalı onaylarını da vererek yer alan kişiler.

Katılımcı araştırma – Katılımcılarla birlikte, onların kendileri tarafından yürütülen, bu kişilerin kendi sosyal dünyalarını araştırabilmelerini sağlamak üzere onların becerilerine ve yeteneklerine uyarlanmış nicel ve/ya da yöntemlerin kullanıldığı araştırma.

Kolektif kültürler - Kolektif kültürler, özelliği kolektiflik olan toplumlardır. Bu toplumlarda herhangi birinin kişisel tatminine, hedeflerine ya da başarılarına değil toplumsal uyumluluğa, grup hedeflerine ve bütünlüğe değer verilir. Vurgu, bağımsızlığa değil karşılıklı bağımlılığa yapılıdır.

Korunma hakları - BMÇHS’de belirtilen korunma hakları, araştırmalarda, araştırmacıların çocukların güvenliğini ve bakımını gözetmeleriyle ilgilidir.

Mahremiyet- araştırmacı ve araştırmada görev yapanların tümü, etik açıdan, araştırma sürecinde elde edilen bilgileri titizlikle koruma, gizli tutma ve bu bilgilerin başkalarına açıklanmasına izin vermeme yükümlülüğü altındadır. Araştırmacılar, toplanan bilgileri/verileri güvenli biçimde elde tutmalı, korumalı ve kullanılmalıdır. Ancak, bir çocuk ya da başkalarının risk altında olduğu durumlarda bu mahremiyeti bozmaya da hazır olmalıdırlar.

Nicel araştırma – Sayılabilen ya da sayılarla ifade edilebilen veriler üreten araştırma yöntemi. Yaygın kullanılan veri toplama yöntemleri arasında alan araştırmaları, klinik denemeler ve deneyler yer almaktadır.

Nitel araştırma - Zengin, derinlikli ve sayısal olmayan veriler sağlayan araştırma yöntemi. Bu başlıkta yaygın başvurulan veri toplama yöntemleri arasında odak grup görüşmeleri, üçlü ve ikili bir araya gelişler, mülakat, gözlem ve etnografik katılım/gözlem yer almaktadır.

Odak grup – Araştırmalarda başvurulan, bir grup insanın gündemdeki konuyu beraberce tartıştıkları yöntem.

Onay – Bakınız, bilgiye dayalı onay

Ödeme – araştırmada yapılacak ödemelerin biçimi olarak şunlar söz konusudur: giderleri karşılama- çocukların ve/ya da ebeveynlerin araştırmaya katılımı ile ilgili doğrudan giderlerinin karşılanması; tazminat – çocukların ve/ya da ebeveynlerin araştırmaya katılmakla ayırdıkları zamanın, çalışmanın ve çabaların, ayrıca bundan dolayı bir güçlükle karşılaşmışlarsa bunların karşılığının verilmesi; değer bilme ödemeleri – katkıları için kendilerine teşekkür amacıyla katılımdan sonra çocuklara verilen ikramiyeler ve hediyeler; özendirme ödemeleri- çocukları araştırmaya katılmaları için özendirmeye yönelik ödemeler.

Özel yaşamın gizliliği – araştırmaya katılan çocukların özel yaşamlarının gizliliğine saygı şu hususların gözetilmesini gerektirir: çocukların. Ne kadar bilgiyi kiminle paylaşmak istedikleri; bilgi/veri toplama ve muhafaza süreçlerinde gizliliğin korunması ve böylece bilgi alışverişinin sürecin içinde yer alanlarla sınırlı kalması; bulguların yayılmasında ve yayınlanmasında tespit edilememeleri için araştırmaya katılanların kimliklerinin gizli tutulması.

Öznellik – Çocukların özneliği, kendilerine ne olursa olsun bunların edilgen kabullenicisi olmak yerine faal olma ve toplumsal dünya üzerinde etkide bulunma kapasiteleriyle ilgilidir.

Paydaş – Bir araştırma çalışmasına ilgi duyan ve araştırma sonuçlarından etkilenen kişi ya da kuruluş.

Ret – Araştırmada yer almayı kabul etmeme durumu. Ret, bir onay formunu imzalamama, sözel olarak ifade etme ya da “Yorgunum” deme veya araştırmacıdan uzaklaşma gibi dolaylı sözel veya sözel olmayan yollardan dile getirilebilir.

Saygı – Saygı ERIC’in üç temel ilkesinden biridir. Burada kastedilen çocuklara ve içinde buldukları koşullara değer verilmesi ve saygınlıklarının gözetilmesidir. Saygı, haklarla yakın ilişki içindedir. BMÇHS saygıda üç boyut öngörmektedir: katılım hakları, korunma hakları ve desteklenme hakları.

Subjeler – Bir çalışmada yer alan kişileri tanımlamada kullanılabilir. Terim tarihsel olarak, deneysel araştırmalarda yer verilen insan ya da hayvan bir örneği tanımlamak için kullanılmıştır. Buna karşın ‘katılımcılar’ terimi alan araştırmalarında ve nitel araştırmalarda daha sık kullanılmaktadır.

Yarar – Yarar, ERIC’in üç temel ilkesinden biridir. Bu bağlamda yarar, zarar vermeme, zarara yol açmama ve yarar sağlama ilkelerini içerir.

Yararlı olma – Yararlı olma, çocukların iyi olma hallerinin daha ileriye götürülmesi ve araştırmacının çocukların statüsünü, haklarını ya da iyi olma hallerini gözetme yükümlülüğüyle ilgilidir.

Yayma - araştırma bulgularının ilgili kesimlere iletilmesi süreci.

Yeniden bilgilendirme – Veriler toplandıktan sonra katılımcılarla araştırma hakkındaki bilgilerin paylaşılması. Genellikle burada söz konusu olan, araştırma yöntemleri, içerik ve süreç hakkında araştırma katılımcılarından ve/ya da araştırmacılarından geri bildirim alınmasıdır. Deneyselci araştırma tasarımları söz konusu olduğunda ise yeniden bilgilendirme, daha özel olarak katılımcılara daha önce aktarılmamış (örneğin deneyselci koşulların doğası gibi) bilgilerin verilmesi ya da yanlış aktarılmış (kasten) bilgilerin düzeltilmesi demektir. Böyle durumlarda yeniden bilgilendirme, bilgi paylaşmama/yanlış bilgi verme gibi durumlardan doğmuş olabilecek zararların giderilmesine yöneliktir.

Yeniden travma yaşama – Araştırma sırasında yeniden travma yaşanmasıyla ilgili kaygılar, geçmişte yaşanıp belirli bir araştırmada atıfta bulunulan travmatik bir olayla ilgili semptomların gecikmiş biçimde ortaya çıkması ya da yeniden canlanması olasılığıyla ilgilidir.

Zarar – araştırma dolayısıyla ortaya çıkan zarar, araştırma çalışmalarına katılma ya da katılmama nedeniyle başkalarının başvurabilecekleri cezalar ve olumsuz eylemlerdir. Araştırmanın doğrudan sonuçları olarak ortaya çıkabilecek fiziksel zarar görme durumları, duygusal sıkıntı, endişe ya da özsaygı yitimi de bu kapsamdadır.

Zarar vermeme - zarar vermeme ilkesi, araştırmacıların, gerek fiilleriyle, gerek yaptırdıklarıyla ve gerekse yaptırmadıklarıyla çocukların zarar görmesinden ve incinmesinden kaçınmalarıdır.

REFERANSLAR

Abebe, T. (2009). Multiple methods, complex dilemmas: negotiating socio-ethical spaces in participatory research with disadvantaged children. *Children's Geographies*, 7, 451-465.

Ahsan, M. (2009). potential and challenges of rights-based research with children and young people: Experiences from Bangladesh. *Children's Geographies*, 7, 391-403.

Alderson, P. (1995). *Listening to children: Children, ethics and social research*. London: Barnardos.

Alderson, P., & Morrow, V. (2011). *ethics of research with children and young people*. London: Sage Publications.

Allen, B. (2009). Are researchers ethically obligated to report suspected child maltreatment? A critical analysis of opposing perspectives. *Ethics and Behaviour*, 19 (1), 15-24.

Angucia, M., Zeelen, J., & de Jong, G. (2010). Researching the reintegration of formerly abducted children in northern Uganda through action research: Experiences and reflections. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 20, 217-231.

Avard, D., Samuel, J., Black, L., Griener, G., & Knoppers, B. (2011). *Best practices for health research involving children and adolescents: Genetic, pharmaceutical, longitudinal studies and palliative care research*. Centre of Genomics and Policy at McGill Üniversitesi, and Ethics Office, Canadian Institutes of Health research.

Balen, R., Blyth, E., Calabretto, H., Fraser, C., Horrocks, C., & Manby, M. (2006). Involving children in health and social research: 'Human becomings' or 'active beings'? *Childhood*, 13, 29-48.

Barker, J., & Smith, F. (2001). Power, positionality and practicality: Carrying out fieldwork with children. *Ethics, Place & Environment: A Journal of Philosophy & Geography*, 4(2), 142-147.

Barron Ausbrooks, C., Barrett, E., & Martinez-Cosio, M. (2009). Ethical issues in disaster research: Lessons from Hurricane Katrina. *Population Research and Policy Review*, 28, 93-106.

Bogolub, E., & Thomas, N. (2005). Parent consent and the ethics of research with foster children: Beginning a cross-cultural dialogue. *Qualitative Social Work*, 4, 271-292.

Bushin, N. (2007). Interviewing with children in their homes: Putting ethical principles into practice and developing flexible techniques. *Children's Geographies*, 5, 235-251.

Campbell, A. (2008). For their own good: Recruiting children to research. *Childhood*, 15, 30-49.

Canadian Institutes of Health Research, Natural Sciences and Engineering Research Council of Canada, and Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (2010). *Tri-Council policy statement: Ethical conduct for research involving humans*. Available online at: <http://www.ethics.gc.ca/eng/policy-politique/initiatives/tcps2-eptc2/Default/>

Carter, B. (2009). Tick box for child? ethical positioning of children as vulnerable, researchers as barbarians and reviewers as overly cautious. *International Journal of Nursing Studies*, 46, 858-864.

Cashmore, J. (2006). Ethical issues concerning consent in obtaining children's reports of their experience of violence. *Child Abuse & Neglect*, 30, 969-977.

Clacherty, G., & Donald, D. (2007). Child participation in research: Reflections on ethical challenges in the southern African context. *African Journal of AIDS Research*, 6, 147-156.

Clark, A. (2005). Listening to and involving young children: A review of research and practice. *Early Child Development and Care*, 175(6), 489-505.

Clavering, E. & McLaughlin, J. (2010). Children's participation in health research: from objects to agents? *Child: Care, Health & Development*, 36, 603-611.

Cocks, A. (2006). ethical maze: Finding an inclusive path towards gaining children's agreement to research participation. *Childhood*, 13, 247-266.

Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS) & World Health Organization (WHO) (2002). *International ethical guidelines for biomedical research involving human subjects*. Geneva: CIOMS.

Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS) & World Health Organization (WHO) (2008). *International ethical guidelines for epidemiological studies*. Geneva: CIOMS. Coyne, I. (2010a). Research with children and young people: issue of parental (proxy) consent. *Children and Society*, 24, 227-237.

Coyne, I. (2010b). Accessing children as research participants: Examining the role of gatekeepers. *Child: Care, Health and Development*, 36, 452-454.

Cree, V., Kay, H., & Tisdall, K. (2002). Research with children: sharing the dilemmas. *Child and Family Social Work*, 7, 47-56.

Dahlberg, G., & Moss, P. (2005). *Ethics and politics in early childhood education*. London; New York: RoutledgeFalmer.

Dalli, C., & Stephenson, A. (2010). Involving children in research in early childhood education settings: Opening up the issues. In Loveridge, J. (Ed.). *Involving children and young people in research in educational settings* (pp. 11-41). Ministry of Education, New Zealand.

- David, M., Edwards, R., & Alldred, P. (2001). Children and school-based research: 'Informed consent' or 'educated consent'. *British Educational Research Journal*, 27, 347-365.
- Davis, J. (1998). Understanding the meanings of children: A reflexive process. *Children and Society*, 12, 325-335.
- Dixon-Woods, M., Young, B., & Ross, E. (2006). Researching chronic childhood illness: example of childhood cancer. *Chronic Illness*, 2, 165-177.
- Duncan, R., Drew, S., Hodgson, J., & Sawyer, S. (2009). Is my mum going to hear this? Methodological and ethical challenges in qualitative health research with young people. *Social Science and Medicine*, 69, 1691-1699.
- Ebrahim, H. (2010). Situated ethics: Possibilities for young children as research participants in the South African context. *Early Child Development & Care*, 180, 289-298.
- Edmonds, C. (2005). *Ethical considerations when conducting research on children in the worst forms of child labour in Nepal*. Switzerland: International Labour Office(ILO), International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC).
- Emslie, M. (2009). Researching reflective practice: a case study of youth work education. *Reflective Practice*, 10(4), 417-427.
- Ennew, J., & Plateau, D. (2004). *How to research the physical and emotional punishment of children*. Bangkok: International Save the Children Alliance, Southeast, East Asia and Pacific Region.
- Ennew, J., & Plateau, D. (2005). 'I cry when I am hit': Children have the right to be properly researched. Paper contributed to UNESCO, 2005, *Eliminating Corporal Punishment - Way Forward to Constructive Child Discipline*, Paris, France, UNESCO.
- Eurochild. (2011). Speak up! *Giving a voice to European children in vulnerable situations. Methodological framework*. Brussels: Eurochild. Available online at: <http://www.eurochild.org/?id=454>
- Fargas-Malet, M., McSherry, D., Larkin, E., & Robinson, C. (2010). Research with children: Methodological issues and innovative techniques. *Journal of Early Childhood Research*, 8, 175-192.
- Feinstein, C., & O'Kane, C. (2008). *Ethical guidelines: For ethical, meaningful and inclusive children's participation practice*. Oslo: Save the Children Norway.
- Fisher, C. (1994). Reporting and referring research participants: Ethical challenges for investigators studying children and youth. *Ethics & Behaviour*, 4 (2), 87-95.
- Fraser, N. (2008). From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a "postsocialist" age. In K. Olson (Ed.), *Adding insult to injury: Nancy Fraser debates her critics* (pp. 9-41). London: Verso.

Gallagher, M. (2009). Ethics. In E.K. Tisdall, J. Davis & M. Gallagher (Eds.), *Researching with children and young people: Research design, method and analysis* (pp. 11-28). London: Sage Publications.

Gallagher, M., Haywood, S., Jones, M., & Milne, S. (2010). Negotiating informed consent with children in school-based research: A critical review. *Children and Society, 24*, 471-482.

Gorin, S., Hooper, C., Dyson, C., & Cabral, C. (2008). Ethical challenges in conducting research with hard to reach families. *Child Abuse Review, 17*, 275-287.

Graham, A., & Fitzgerald, R. (2010). Children's participation in research: Some possibilities and constraints in the current Australian research environment. *Journal of Sociology, 46*, 133-147.

Greene, S., & Hill, M. (2005). Researching children's experience: methods and methodological issues. In D. Hogan & S. Greene (Eds.), *Researching children's experience: Methods and approaches* (pp. 1-21). London: Sage.

Hart, J., & Tyrer, B. (2006). *Research with children living in situations of armed conflict: Concept, ethics & methods*. Oxford: Refugee Studies Centre, Üniversitesi of Oxford.

Hill, M. (2005). Ethical considerations in researching children's experiences. In S. Greene & D. Hogan, (Eds.), *Researching children's experience* (pp. 61-86). London: Sage Publications.

Hinton, R., Tisdall, E. K. M., Gallagher, M., & Elsley, S. (2008). Children and young people's participation in public decision making. *International Journal of Children's Rights, 16*, 281-284.

Hood, S., Kelley, P., & Mayall, B. (1996). Children as research subjects: a risky enterprise. *Children and Society, 10*, 117-128.

Human Sciences Research Council (HSRC) (South Africa) (2010). *Informed consent guidelines re minors (including orphans and vulnerable children (OVC)) and parental substitutes*. Available online at <http://www.hsrc.ac.za/Document-3934.html>

Hunleth, J. (2011). Beyond on or with: Questioning power dynamics and knowledge production in 'child-oriented research methodology'. *Childhood, 18*, 81-93.

Hutz, C., & Koller, S. (1999). Methodological and ethical issues in research with street children. *New Directions for Child & Adolescent Development, 85*, 59-70.

Jones, C. (2011). *Ethical issues in online research*. British Educational Association on-line resource. Available online at www.bera.ac.uk/system/files/Ethical%20issues%20in%20online%20research.pdf

Jurrius, K. and Uozie, A. (2012). *If I were a researcher. Discussing ethics with children and young people*. Amsterdam: Stichting Alexander.

Kearney, R. (2002). *On Stories*. New York: Routledge.

Keeping Children Safe Coalition (2011). *Keeping Children Safe: A toolkit for child protection*. Available online at www.keepingchildrensafe.org.uk

Keith-Spiegel, P. (1983). Children and consent to participate in research. In Melton G., Koocher G.P. and Saks M.J. *Children's competence to consent* (pp. 179 – 211). New York: Plenum Press.

Kellett, M. (2010). Small shoes, big steps! Empowering children as active researchers. *American Journal of Community Psychology*, 46, 195-203.

King, N., & Churchill, L. (2000). Ethical principles guiding research in child and adolescent subjects. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(7), 710-724.

King, C., & Kramer, A. (2008). Intervention research with youths at elevated risk for suicide: Meeting the ethical and regulatory challenges of informed consent and assent. *Suicide and Life-Threatening Behaviour*, 38, 486-497.

Knight, E., Runyan, D., Dubowitz, H., Brandford, C., Kotch, J., Litrownik, A., & Hunter, W. (2000). Methodological and ethical challenges associated with child self-report of maltreatment: Solutions implemented by the LongSCAN consortium. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(7), 760-775.

Kotch, J. (2000). Ethical issues in longitudinal child maltreatment research. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(7), 696-709.

Langhinrichsen-Rohling, J. Arata, C., O'Brien, N., Bowers, D., & Klibert, J. (2006). Sensitive research with adolescents: Just how upsetting are self-report surveys anyway? *Violence and Victims*, 21, 425-444.

Lansdown, G. (2005). *evolving capacities of the child*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Laws, S., & Mann, G. (2004). *So you want to involve children in research? A toolkit supporting children's meaningful and ethical participation in research relating to violence against children*. Stockholm: Save the Children Sweden.

Lobe, B., Livingstone, S., & Haddon, L. (2007). *Researching children's experiences online across countries: Issues and problems in methodology*. London: EU Kids Online.

Lobe, B., Livingstone, S., Olafsson, K., and Simões, J. A. (2008). *Best Practice Research Guide: How to research children and online technologies in comparative perspective*. London: EU Kids Online.

Lundy, L. & McEvoy, L. (2012a). Childhood, the United Nations Convention on the Rights of the Child and research: What constitutes a rights based approach? In M. Freeman (Ed.), *Law and Childhood* (pp.75-91). Oxford: Oxford Üniversitesi Press.

Lundy, L. & McEvoy, L. (2012b). Children's rights and research processes: Assisting children to (in)formed views. *Childhood*, 19, 129-144.

MacDonald, K., & Greggans, A. (2008). Dealing with chaos and complexity: reality of interviewing children and families in their own homes. *Journal of Clinical Nursing*, 17, 3123-3130.

Market Research Standards (MRS) (2010). *Guidelines for research with children and young people – Draft*. Available online at <http://www.mrs.org.uk/standards/consultation.htm>

Masson, J. (2004). legal context. In S. Fraser, V. Lewis, S. Ding, M. Kellett & C. Robinson, (Eds.), *Doing research with children and young people* (pp 43-58). London: Sage Publications.

Matthews, H., Limb, M., & Taylor, M. (1998). geography of children: Some ethical and methodological considerations for project and dissertation work. *Journal of Geography in Higher Education*, 22, 311-324.

Mayall, B. (2000). Conversations with children. Working with generational issues. In P. Christensen & A. James (Eds.), *Research with children: Perspectives and practices* (pp. 120-135). London: Routledge Falmer.

Meade, M., & Slesnick, N. (2002). Ethical considerations for research and treatment with runaway and homeless adolescents. *Journal of Psychology*, 136, 449-463.

Moore, T. (2012). *Keeping them in mind: A reflexive study that considers the practice of social research with children in Australia*. Unpublished PhD thesis. Canberra: Australian Catholic Universities.

Morrow, V. (2009). *ethics of social research with children and families in Young Lives: Practical experiences*. Oxford: Young Lives Research Project.

Morrow, V. & Richards, M. (1996) . ethics of social research with children: An overview. *Children and Society*, 10, 90-105.

Mosavel, M., & Oakar, C. (2009). Perspectives on focus group participation and remuneration. *Ethics & Behaviour*, 19, 341-349.

Mudaly, N., & Goddard, C. (2009). ethics of involving children who have been abused in child abuse research. *International Journal of Children's Rights*, 17, 261-281.

Munford, R., & Sanders, J. (2004). Recruiting diverse groups of young people to research. *Qualitative Social Work*, 3, 469-482.

Mwaipopo, R. (2006). *Children participating in research*. REPOA Brief 5. Dar es Salaam: Research on Poverty Alleviation.

National Children's Bureau (2003). *NCB Research department data protection guidelines*. London: National Children's Bureau

National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioural Research (1979). *Belmont Report: Ethical principles and guidelines for the protection of human subjects of research*. Available online at <http://ohsr.od.nih.gov/guidelines/belmont.html>

- National Disability Authority. (2009). *Ethical guidance for research with people with disabilities*. Disability Research Series 13. Ireland. Available online from [http://www.nda.ie/Website/NDA/CntMgmtNew.nsf/0/232F61AE5397A93D802576650052B3B9/\\$File/EthicalGuidanceforResearchwithPeoplewithDisabilities.pdf](http://www.nda.ie/Website/NDA/CntMgmtNew.nsf/0/232F61AE5397A93D802576650052B3B9/$File/EthicalGuidanceforResearchwithPeoplewithDisabilities.pdf)
- Nuffield Council on Bioethics (2002). *ethics of research related to healthcare in developing countries*. London: Nuffield Council on Bioethics.
- Nutbrown, C. (2010). Naked by the pool? Blurring the image? Ethical issues in the portrayal of young children in arts-based educational research. *Qualitative Inquiry*, 17, 3-14.
- Nyambedha, E. (2008). Ethical dilemmas of social science research on AIDS and orphanhood in Western Kenya. *Social Science & Medicine*, 67, 771-779.
- O'Neill, B., Livingstone, S. & McLaughlin, S. (2011). *Final recommendations for policy, methodology and research*. London: EU Kids Online.
- Patenaude, A.F., Senecal, K., & Avar, D. (2006). Whither pediatric research and predisposition genetic testing, *GenEditorial*, 4(2), 1-9.
- Phelan, S., & Kinsella, E. (2013). Picture this . . . Safety, dignity, and voice - ethical research with children: Practical considerations for the reflexive researcher. *Qualitative Inquiry* 19, 81-90.
- Phillips, B. (1988). Toward a reflexive sociology. *American Sociologist*, 19(2), 138-151.
- Porter, G., Hampshire, K., Bourdillon, M., Robson, E., Munthali, A., Abane, A., & Mashiri, M. (2010). Children as research collaborators: Issues and reflections from a mobility study in sub-Saharan Africa. *American Journal of Community Psychology*, 46, 215-227.
- Powell, M., Graham, A., Taylor, N., Newell, S., & Fitzgerald, R. (2011). *Building Capacity for Ethical Research with Children and Young People: An International Research Project to Examine the Ethical Issues and Challenges in Undertaking Research with and for Children in Different Majority and Minority World Contexts*. Childwatch International Research Network: Dunedin: Otago Üniversitesi Centre for Research on Children and Families / Lismore: Centre for Children and Young People.
- Powell, M., Fitzgerald, R., Taylor, N.J., & Graham, A. (2012). *International Literature Review: Ethical issues in undertaking research with children and young people*. International Research Network: Dunedin: Otago Üniversitesi Centre for Research on Children and Families / Lismore: Centre for Children and Young People.
- Powell, M., & Smith, A.B. (2009). Children's participation rights in research. *Childhood*, 16, 124-142.
- Punch, S. (2001). Negotiating autonomy: childhoods in rural Bolivia. In L. Alanen & B. Mayall (Eds.), *Conceptualizing child-adult relations* (pp. 23-36). London: Routledge Farmer.
- Punch, S. (2002). Research with children: same or different from research with adults? *Childhood*, 9, 321-341.

- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N. & Collishaw, S. (2011). *Child abuse and neglect in the UK today*. London: NSPCC
- Rice, M. & Broome, M. E. (2004). Incentives for children in research. *Journal of Nursing Scholarship*, 36, 167-172.
- Richter, M., Groft, J., & Prinsloo, L. (2007). Ethical issues surrounding studies with vulnerable populations: A case study of South African street children. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 19 (2), 117-126.
- Robinson, S. (2013). *Preventing emotional abuse and neglect of people with intellectual disability: stopping insult and injury*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Robson, E., Porter, G., Hampshire, K., & Bourdillon, M. (2009). 'Doing it right?': Working with young researchers in Malawi to investigate children, transport and mobility. *Children's Geographies*, 7, 467-480.
- Ruiz-Casares, M. (2013). Knowledge without harm? When follow-up services are not readily available. In R. Brooks & K. Te Riele (Eds) *Negotiating ethical challenges in youth research* (pp. 84-95). London: Routledge.
- Save the Children (2002). *Children and participation: Research, monitoring and evaluation with children and young people*. London: Save the Children.
- Save the Children (2003). *Child Protection Policy*. Available online at <http://resourcecentre.savethechildren.se/content/library/documents/save-children-child-protection-policy>
- Schenk, K., & Williamson, J. (2005). *Ethical approaches to gathering information from children and adolescents in international settings: Guidelines and resources*. Washington DC: Population Council.
- Sharkey, S., Jones, R., Smithson, J., Hewis, E., Emmens, T., Ford, T. & Owens C. (2011). Ethical practice in internet research involving vulnerable people: Lessons from a selfharm discussion forum study (SharpTalk). *Journal of Medical Ethics*, 37, 752-758.
- Shaw, C., Brady, L., & Davey, C. (2011). *Guidelines for research with children and young people*. London: National Children's Bureau (NCB) Research Centre.
- Sime, D. (2008). Ethical and methodological issues in engaging young people in poverty with participatory research methods. *Children's Geographies*, 6, 63-78.
- Socolar, R., Runyan, D., & Amaya-Jackson, L. (1995). Methodological and ethical issues related to studying child maltreatment. *Journal of Family Issues*, 16(5), 565-586.
- Solberg, A. (2012). Reflections on interviewing children living in difficult circumstances: courage, caution and co-production. *International Journal of Social Research Methodology*. Available online at: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13645579.2012.729788?tab=permissions>
- Spriggs, M. (2010). *Understanding consent in research involving children*. Melbourne: Royal Children's Hospital Melbourne.

- Stalker, K., Carpenter, J., Connors, C., & Phillips, R. (2004). Ethical issues in social research: difficulties encountered gaining access to children in hospital for research. *Child: Care, Health and Development*, 30, 377-383.
- Steinberg, A., Pynoos, R., Goenjian, A., Sossanabadi, H., & Sherr, L. (1999). Are researchers bound by child abuse reporting laws? *Child Abuse and Neglect*, 23 (8), 771-777.
- Suaalii, T., & Mavoa, H. (2001). Who says yes? Collective and individual framing of Pacific children's consent to, and participation in, research in Yeni Zelanda. *Childrenz Issues*, 5, 39-42.
- Thomas, N., & O'Kane, C. (1998). ethics of participatory research with children. *Children and Society*, 12, 336-348.
- Tisdall, K., Davis, J., & Gallagher, M. (2009). *Researching with children and young people*. London: Sage Publications
- United Nations Committee on the Rights of the Child (2006). *General comment by the United Nations Committee on the Rights of the Child on the rights of children with disabilities*. Available online at: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>
- United Nations Committee on the Rights of the Child (2012). *General comment by the United Nations Committee on the Rights of the Child on child's rights and the business sector. FIRST DRAFT*. Available online at: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/callsubmissionsCRC_BusinessSector.htm
- Vakaoti, P. (2009). Researching street frequenting young people in Suva: Ethical considerations and their impacts. *Children's Geographies*, 7, 435-450.
- Valentine, G. (1999). Being seen and heard? ethical complexities of working with children and young people at home and at school. *Ethics, Place & Environment: A Journal of Philosophy & Geography*, 4(2), 141-155.
- Valentine, G., Butler, R., & Skelton, T. (2001). ethical and methodological complexities of doing research with 'vulnerable' young people. *Ethics, Place & Environment: A Journal of Philosophy & Geography*, 4(2), 119-125.
- Veena, A., & Chandra, P. (2007). A review on the ethics in research on child abuse. *Indian Journal of Medical Ethics*, 4 (3), 113-115.

Wendler, D., Rackoff, J., Emanuel, E., & Grady, G. (2002). Commentary: ethics of paying for children's participation in research. *Journal of Pediatrics*, 141 (2), 166-171.

Williamson, E., Goodenough, T., Kent, J., & Ashcroft, R. (2005). Conducting research with children. limits of confidentiality and child protection protocols. *Children & Society*, 19, 397-409.

World Health Organization (2007) *Ethical and safety recommendations for researching, documenting and monitoring sexual violence in emergencies*. Geneva: World Health Organization.

World Health Organization (2011). *Ethical and safety guidelines for sexual and reproductive health research and data collection with adolescents - DRAFT*. World Health Organization, Department of Reproductive Health and Research.

Yan, E.G., & Munir, K.M. (2004). Regulatory and ethical principles in research involving children and individuals with developmental disabilities, *Ethics & Behavior*, 14(1), 31-49.

Yeung, V. (2007). Clinical trials in children. In I. Wong, C. Tuleu, I. Castelllo, V. Yeung & P. Long (Eds.), *Pediatric drug handling* (pp. 85-115). London: Pharmaceutical Press.

Young, L., & Barrett, H. (2001). Ethics and participation: Reflections on research with street children. *Ethics, Place & Environment*, 4, 130-134.

Zimmerman, C., & Watts, C. (2003). *WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

KILAVUZLARA BAKIŞ: ZARARLAR VE YARARLAR

Çocukların katıldıkları araştırmalarda zarar ve yararlar ilgili kılavuzlar, araştırmacıların sorumluluklarına özel vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda araştırmacıların çocukları araştırmaya dâhil etme gerekçelerini ortaya koymaları, araştırma sırasında ve sonrasında çocukları herhangi bir zarardan korumaları gerekmektedir. Bu söylenenler güç durumdaki çocuklar açısından özel önem taşımaktadır.

- Çocukların araştırmaya neden dâhil edildiklerine dair net ve haklı gerekçeler bulunmalıdır. Araştırmacılar, elde edilecek bilgilerin başka yerlerde hemen bulunamayacağını gösterebilmelidirler (WHO, 2011). Çocuklar hem aşırı hem de eksik araştırmadan korunmalıdır (Alderson & Morrow, 2011).
- Araştırmacıların, çocukları herhangi bir fiziksel, sosyal ya da duygusal zarara karşı koruma sorumlulukları vardır (Ennew & Plateau, 2004; Laws & Mann, 2004). Dolayısıyla araştırmacılar herhangi bir olumsuz sonucu önceden kestirmek için ellerinden geleni yapmalı ve katılımın herhangi bir zarar getirmemesini sağlamalıdır (Alderson & Morrow, 2011; Schenk & Williamson, 2005). Olası herhangi bir sıkıntıyı asgariye indirmeye ve duruma özgü riskleri yönetmeye yönelik stratejilerin geliştirilmesi de bu kapsamda yer almaktadır (Ennew & Plateau, 2004).
- Eğer çocuk geçimsizse, rahatsız ediciyse ya da o yaşlardaki birinin bilmesi ya da anlaması gereken şeylerin ötesinde bir durumdaysa dikkatli olunmalıdır (Piyasa Araştırması Standartları, 2010).
- Söz konusu çocuklar özellikle güç durumdaysa, örneğin yanlarında kimseleri yoksa anneleri-babaları bulunmuyorsa ya da ailelerinden ayrılmışlarsa araştırmacının sorumluluğu daha da artar (Schenk & Williamson, 2005). Engelleri olan çocuklar, HIV/AIDS'li ya da bundan etkilenenler, kimsesiz ya da ailelerinden ayrılmış çocuklar, sıkıntıda ya da istismara maruz kaldıkları bilinen çocuklar gibi karmaşık durumlar içindeki çocuklar söz konusu olduğunda araştırma bu çocukların durumuna duyarlı biçimde yürütülmelidir (Mwaipopo, 2006).
- Yanlarında kimsesi bulunmayan ya da ailelerini yitirmiş çocuklar araştırmaya ancak kendilerine doğrudan yarar sağlayacağı durumlarda dâhil edilmelidir (WHO, 2011).
- Araştırma bulgularının yaygınlaştırılması çocuklar, gençler ya da aileleri açısından herhangi bir risk getirmemeli, damgalanmalarına yol açmamalıdır (WHO, 2011).

Özel olarak sağlık/biyomedikal sektörüyle ilgili kılavuzlar, katılımcı çocukların ya da diğerlerinin sağlayacağı yarara ve gerekiyorsa takip desteğine önem verir:

- Çocukların araştırmaya katılmaları, sağlıkları açısından doğrudan yarar sağlayıcı fırsatlar yaratmalıdır. Doğrudan yararın mümkün görünmediği durumlarda ise , araştırma sonuçları aynı yaşta ya da aynı durumda ya da engeli olan diğer çocuklara yarar sağlamalı ve ilgili çocuk asgarinin ötesinde bir riske maruz bırakılmamalıdır (Avard, Amuel, Black, Griener & Knoppers, 2011).
- Araştırma, çocuğun ve ebeveynin yeterli tıbbi ve psikolojik desteği alabileceği ortamlarda yapılmalıdır (CIOMS & WHO, 2002, 2008).

Sağlık/biyomedikal dışındaki diğer sektörlerdeki kılavuzlar, araştırma sürecinde yer almaları halinde belirli hizmetlere ihtiyaç duyuyorsa çocukların ya da ailelerin yönlendirilecekleri hizmetler konusunu da ele almaktadır:

- Tüm araştırmalar kaygı verici durumları ele almak, destek ya da koruma yönlendirmeleri yapmak için gerekli protokolleri planlamış olmalıdır (WHO, 2011). Topluluğa danışma, destek sağlayabilecek kurum ya da kuruluşların belirlenmesi açısından önemlidir (Edmonds, 2005; Schenk & Williamson, 2005).
- Özel olarak çocuk odaklı hizmetler yoksa alternatif hizmetler araştırılmalıdır (Laws & Mann, 2004).

Bazı etik kılavuzlar, stratejiler, protokoller ve araştırmacı eğitimi bağlamında araştırmacının güvenliği konusunu ele almaktadır:

- Araştırma personelinin güvenliği temel önemdedir (WHO, 2011) ve her durumda araştırma kapsamındaki işlerin tamamlanmasına öncelik taşınmalıdır (Laws & Mann, 2004). Araştırmacı güvenliğinin sağlanmasında güvenlik planlarına, destek iletişim sistemlerine, güvenli ulaşım ve ekip stratejilerine yer verilebilir (WHO, 2007).
- Eğitim programları araştırmacılar açısından mesleki sınırlar getirmeli ve araştırmacıların kendi öz denetimlerini öngörmelidir (WHO, 2011).

Etik kılavuzlar, çocukların korunması ve müdahale planlarının hazır tutulması açısından araştırmacıların sorumluluk ve yükümlülüklerini vurgular:

- Çocuk korumanın araştırma planlama ve uygulamasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmasının sağlanması (Feinstein & O’Kane, 2008; WHO, 2007, 2011). Kendilerini riske atabilecekleri durumlarda çocukları korumak ve bir çocuk risk altında olduğunda müdahalede bulunmak araştırmacının sorumluluğundadır (Ennew & Plateau, 2004; Mwaipopo, 2006).
- Araştırmacıların çocukların güvenliğini sağlama görevleri mahremiyeti koruma sorumluluklarından önce gelir (WHO, 2011).
- Herhangi bir harekete geçmeden çocukla dikkatli biçimde konuşun; atılacak adımlar konusunda saydam olun ve mümkünse bunlar konusunda çocukla anlaşmaya varın (Feinstein & O’Kane, 2008)

- Araştırmacıların becerileri, yapılan işlerin riskleri ve yararları arasında denge kurmada büyük önem taşır ve bu alandaki eğitime önem verilmelidir (WHO, 2007).
- Araştırmacıların ilgili hizmetlere bildirimde bulunma yükümlölükleri açısından araştırmanın yapıldığı ülkenin yasaları dikkate alınmalıdır (WHO, 2011).

Etik kılavuz literatürü, çocukların araştırma personelinin istismarcı davranışlarından ya da yanlış uygulamalarından korunmaları konusunu da ele almaktadır. Çocuk koruma politikalarının ve personel davranış kurallarının geliştirilmesine yönelik tavsiyeler bu kapsamdadır:

- Kimi etik kılavuzlar araştırmacılar için bir çocuk koruma politikası ve/ya da etik kurallar benimsenmesini tavsiye etmekte ya da benimsemektedir (Laws & Mann, 2004). Save the Children Çocuk Koruma Politikası (2003) gibi çocuk koruma politikaları, çocuk koruma alanındaki duyarlılıkların yönetimi açısından net kılavuzlar sunmakta, davranış kuralları da görevlendirme, eğitim ve iş performansı konularında yol gösterici ilkeler getirmektedir.
- Araştırma personeli olumsuz ya da istismarcı olarak kabul edilebilecek tutum ve davranışlardan kaçınmalıdır (Laws & Mann, 2004).

KILAVUZLARA BAKIş: BİLGİYE DAYALI ONAY

Mevcut kılavuzlar çocukların araştırmaya katılabilmesi için onayları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır:

- Araştırmaya katılımlarında çocukların tam onayının alınması mutlaka gereklidir (Schenk & Williamson, 2005).
- Çocuklar, başka kimlerden onay istendiği konusunda bilgilendirilmelidir (WHO, 2011). Bireysel onay, gruplar söz konusu olduğunda da alınmalıdır (Shaw, Brady & Davis, 2011; WHO, 2011).
- Onay genellikle katılacak olanın imzasıyla alınır, ancak kimi durumlarda bilgiye dayalı tam onay süreci araştırmacılar tarafından sözlü olarak da yürütülebilir (WHO, 2011).
- “Örtülü araştırma” başka bir deyişle çocukların araştırma yapıldığından haberdar olmadıkları ve katılım için onay vermedikleri araştırmalar kabul edilemez (Laws & Mann, 2004).
- Çocukların ve gençlerin onayı her durumda gönüllölük temelinde olmalıdır (Laws & Mann, 2004). Çocuklar onay için “ayartılmamalı”, ikna edilmemeli ya da kendilerine bu yönde tehditte bulunulmamalıdır (Schenk & Williamson, 2005).

Mevcut etik belgelerde vurgulanan temel bir konu çocuklara araştırma hakkında bilgi verilmesi ve araştırmacıların da çocukların neyin söz konusu olduğunu anlamak için çaba göstermeleri gerekliliğidir. Burada, gerekli bilgilerin verilmesi, çocuğun katılım konusunu düşünecek zamana sahip olması ve araştırmanın neyi sağlayıp neyi sağlamayacağı konusundaki netlik dâhil olmak üzere durumun kavranmasına yardımcı olacak ve/ya da bunu sağlayacak stratejilere başvurulabilir.

- Onay işlemleri, çocuğun ya da gencin içinde bulunduğu gelişim aşaması, kişisel deneyimleri ve koşulları dikkate alınarak tasarlanmalı ve bilgilendirme de buna göre yapılmalıdır (Shaw et al., 2011; WHO, 2011).
- Çocuklar, durumu anlamaları ve katılmaya onay vermeleri açısından eksiksiz olarak bilgilendirilmelidir (Alderson & Morrow, 2011; Laws & Mann, 2004). Verilen bilgiler çocuk dostu ve yaşa uygun olmalıdır (WHO, 2007). Çocukların araştırma sürecini anlamaları ve neye onay vermiş olduklarını bilmeleri için gerekli adımlar atılmalıdır. Bunun için, örneğin, çocuklara ilgili sorular sorulabilir, kendilerine neyin anlatıldığını özetlemeleri istenebilir (Ennew & Plateau, 2004; Laws & Mann, 2004; WHO, 2011).
- Araştırmacıların potansiyel katılımcılara araştırmayı anlatmak için zaman ayırmaları önemlidir (Alderson & Morrow, 2011). Böylece araştırmanın ne olduğu konusunda farklı düşüncelerin önüne geçilmiş olur.
- Onay istenirken çocukları istisnasız her konuda bilgilendirmek uygun olmayabilir; çocukların yaşları ya da algılama yetenekleri bunu gereksiz kılabilir. Araştırmacılar ne tür bilgilerin verilmesinin uygun olacağı, bunun daha küçük yaşlardaki ya da öğrenme engelleri olanlara nasıl anlatılabileceği konusunda uzmanların görüşlerine başvurabilirler (Shaw et al., 2011).
- Çocukların, bilgileri değerlendirme, kararları üzerinde düşünme, başkalarıyla bununla ilgili konuşma ve onay vermeden önce sorularına yanıt bulma açısından yeterli zamana sahip olmaları gerekir (Averd et al., 2011; Shaw et al., 2011).
- Onay alınırken “tedavi yanılığında” kaçınmak için özel özen gösterilmelidir. Burada kastedilen, kişilerin klinik araştırmaların asıl amacının, herhangi bir somut yarar sağlasın sağlamasın, genelleştirilebilir bilgiler üretmek olduğunu anlamamalarından kaynaklanan sorunlardır (WHO, 2011).

KILAVUZLARA BAKIŞ: ÖZEL YAŞAM VE MAHREMİYET

Çocukların katıldıkları araştırmalarda özelyaşam ve mahremiyetle ilgili kılavuzlar mahremiyetin gözetilmesi ve katılımcıların kimliklerinin korunmasının taşıdığı önemi vurgular. Bununla birlikte, kimi durumlarda özel yaşamın gizliliği ve mahremiyet ilkeleri başka etik mülahazalarla çelişebilir: örneğin çocukların korunması gündeme geldiğinde, kültürel ve toplumsal koşulların bilgi toplama sürecinde gizliliği engellediği durumlarda görüldüğü gibi. Ortaya çıkabilecek gerilimler mevcut kimi etik kılavuzlarda ortaya konulmaktadır:

- Mahremiyet ve katılımcıların kimlikleri korunmalıdır (Feinstein & O’Kane, 2008; Laws & Mann, 2004; WHO, 2011).
- Görüşmeler, yerel topluluk tarafından kabul gördüğü ölçülerde özel olarak yapılmalıdır (WHO, 2011).
- Akılda tutulması gereken önemli bir istisna, ebeveynlere klinik/epidemiolojik araştırmaları izleme fırsatı tanınmasına yönelik tavsiyedir; böylece, ebeveyn bunun çocuğun yararına olduğuna karar verirse çocuk araştırmadan çekilebilmelidir (CIOMS & WHO, 2002; 2008). [Başka bir deyişle, çocuklar araştırmada yer aldıkları için herhangi bir zarar görmemelidir.]
- Gerek araştırmacının kendisinin gerekse çocuğun korunması açısından herhangi bir evde ya da binada çocukla araştırmacının yalnız kalmamaları önemlidir (Shaw et al., 2011).

- Eğer araştırma kapsamındaki görüşmelerde bir ebeveynin ya da arkadaşın da hazır bulunması çocuğun (ebeveynin değil) kendi isteğiyle araştırmacı bunu kabul etmelidir (Shaw et al., 2011; Laws & Mann, 2004).
- Son dönemdeki etik kılavuzlar, araştırmacının çocuk istismarından kuşkulandığı, çocuğun ya da başka bir kişinin güvenliğinden kaygılandığı durumlarda mahremiyete son verilmesini tavsiye etmektedir (Schenk & Williamson, 2005; WHO, 2011). Yasa gereği bildirilmesi gereken bulaşıcı bir hastalık ya da cinsel ilişki yoluyla geçen hastalık durumlarında da aynı şey geçerlidir (CIOMS & WHO, 2002, 2008). Araştırmacılar, araştırmaya katılabilecek olanlara bu tür durumlardan onay alma sürecinde söz etmeli ve gerekiyorsa planlanmış bir strateji izlemelidir (Schenk & Williamson, 2005; WHO, 2011).

Kimi etik kılavuzlar veri toplama ve muhafaza süreçlerinde mahremiyetle ilgili protokoller yapılması gerektiği görüşündedir:

- Mahremiyetle ilgili protokoller tüm araştırma personeli tarafından bilinmelidir (Laws & Mann, 2004; WHO, 2011).
- Özellikle hassas veriler güvenli biçimde saklanmalı ve korunmalıdır (Shaw et al., 2011). Veriler, kimlik belirtici bilgilerden ayrı yerde tutulmalıdır (Laws & Mann, 2004). Kişisel verilere yalnızca bunları kullanmak durumunda olanlar erişebilmelidir ve hassas veriler girişi kontrollü olmak üzere kilitli bir odada veya kasada saklanmalı, bilgisayarda saklananlar içinse şifre istenmelidir (Shaw et al., 2011). Bantların naklinde ve saklanmasında titiz olunmalıdır (Laws & Mann, 2004). Doğrudan kimlik belirten kayıtlar ilk fırsatta ortadan kaldırılmalı ya da imha edilmelidir (Avard et al., 2011).
- Özel yaşama ve mahremiyete ilişkin olarak benimsenen güvenceler orada geçerli yasalara uygun olmalıdır (Avard et al., 2011).

Özel rehberlik araştırma katılımcılarının kimlikleriyle ilgilidir ve araştırma bulgularının yaygınlaştırılmasında bu kişilerin kimliklerinin tespit edilememesi esastır:

- Mahremiyeti sağlama gerekçesiyle kimi araştırmacılar takma adlara başvurmakta, kimlik belirtici bilgileri gizlemekte ya da raporlardan çıkarmaktadır. Bu arada, bulguların sağlamlığı korunurken nitel verilerdeki öykülerin bir bölümü de gizlenebilmektedir (Laws & Mann, 2004).
- Araştırmacılar, bunları açıklamadan önce bulguları mümkün olduğu ölçülerde katılımcılarla paylaşmalı, özellikle fotoğraflar ve video kayıtlar söz konusu olduğunda yayınların ya da iletişim bilgilerinin dağıtımında onların onayını almalıdır (Ennew & Plateau, 2004). Özellikle raporlarda yer alan ve kimlik belirtici özellik taşıyan bilgilerin kullanımı söz konusu olduğunda araştırmacılar mahremiyetin korunması ile ilgili hususları çocuklarla konuşmalıdırlar (Feinstein & O’Kane, 2008). Eğer onları potansiyel bir risk altına sokabilecekse, araştırmacılar çocuklara ve gençlere ellerinde tutabilecekleri yazılı belge ya da başka materyal vermekten kaçınmalıdırlar (WHO, 2011).

KILAVUZLARA BAKIŞ: ÖDEME VE TAZMİN

Mevcut literatür, araştırmalarda ödeme yapılması konusunda hem bundan yana olan hem de karşı çıkan tezlerin varlığına işaret etmektedir. Kuşkusuz burada ödemenin yapılma biçimi ve araştırmanın nasıl bir ortamda yapıldığının

da önemi vardır. Etik kılavuzların eğilimi, araştırmacıların araştırmaya katılımı özendirici ödemeler yapmamaları yönündedir:

- En iyisi, özendiricilerden kaçınmaktır. Çünkü bu katılımı etkileyebilir (Schenk & Williamson, 2005), katılımcılar üzerinde zorla ikna ya da baskı gibi bir durum oluşturur (Alderson & Morrow, 2011), potansiyel olarak bir yükümlülük duygusu yaratabilir, beklenti çitasını yükseltebilir ya da bir kontrol biçimini alabilir (Laws & Mann, 2004). Çocuklara ödeme yapılacaksa bu doğrudan doğruya araştırma çalışmasına katılmaları ile ilgili olmalı, araştırma sırasındaki yanıtlarının ve davranışlarının bunda hiçbir payı olmamalıdır. Ayrıca çocuklar katılmaktan vazgeçebilirler ya da belirli sorulara yanıt vermeyebilirler (Schenk & Williamson, 2005).
- Kimi kuruluşların hazırladıkları kılavuzlarda genel olarak araştırmaya katılım karşılığında para verilmemesi tavsiye edilmektedir (büyük ölçüde özendiricilerle ilgili kaygılar nedeniyle) (Edmonds, 2005; Ennew & Plateau, 2004).
- Save the Children kılavuzları (Laws & Mann, 2004) araştırmaya katılımı sağlamak için özendiriciler kullanılmasının olumlu ve olumsuz yanlarından söz etmektedir. Özendiricilere başvurulmasından yana tezler genellikle şunları ileri sürmektedir: özellikle yoksul topluluklar söz konusu olduğunda katılım düzeyini önemli ölçüde arttırabilir; işleri hızlandırarak zaman ve kaynak tasarrufuna katkıda bulunur; katılımcıların ayırdıkları zamanın ve katkılarının değeri bilinmiş olur ve yoksul kesimlerin katılımını da sağlayacağından örneklem yanıtlarının azalmasını sağlar. Özendiricilere başvurulmasına karşı çıkan tezlerin gerekçeleri ise şöyledir: masrafa girilmesi; bir tür yükümlülük duygusuna yol açarak katılımda gönüllülük ilkesinin zedelenmesi olasılığı; katılım için karşılık alanların araştırmacıların duymak isteyecekleri şeyleri söyleyerek yanlılık yaratma olasılığı ve gelecekteki araştırmalarda da sürekli karşılık bekleme alışkanlığının ortaya çıkması.

Kimi etik kılavuzlar, araştırma katılımcılarına ödeme yapılması konusunda yerel durumun ve koşulların dikkate alınmasının önemini vurgular. Buna göre örneğin yerel ve ulusal paydaşlarla ilgili görüşmeler yapılabilir; ödemeler kişilere değil de ortak yarar için topluluklara yapılabilir; ödeme konusunda karar verirken insanların geçim durumlarının ve yerel yaşam koşullarının dikkate alınması ve burada yoksulluk ve dezavantajlılık gibi olguların gözetilmesi:

- Ödemenin ve tazminatın ne şekilde yapılacağı yereldeki kişilere danışılarak (Schenk & Williamson, 2005) ya da seçilmiş paydaşlarla ulusal ölçekte konuşularak belirlenmelidir (Edmonds, 2005).
- Ödemenin, araştırmada yer alan çocuklara, ailelere ve topluluğa yarar sağlaması için ilgili topluluğa yapılması yerinde olabilir (Schenk & Williamson, 2005). Bu durumda adil bir dağılım sağlanabilmesi için konunun topluluk üyelerini ve paydaşları temsil eden geniş bir grup ile birlikte ele alınması gerekir.
- Çocukların katılımı yerel yaşam koşulları, kültürel ve sosyo-kültürel etmenler ve yaptıkları katkı dikkate alınarak tanınmalı ve karşılığı verilmelidir (Laws & Mann, 2004; Schenk & Williamson, 2005; Shaw et al., 2011; WHO, 2011).
- Özellikle aşırı yoksulluğun hâkim olduğu durumlarda topluluk içindeki gerilimleri istemeden arttırma gibi bir sonuçtan kaçınmak için araştırmacıların ödeme ya da karşılık konusunda şeffaf olmaları tavsiye edilir (Feinstein & O’Kane, 2008; Hart & Tyrer, 2006).
- Araştırmaya katılanların geçim durumları, bu katılımından olumsuz yönde etkilenmemelidir (Ennew & Plateau, 2004; Feinstein & O’Kane, 2008)

Kimi etik kılavuzlar ödeme konusunun araştırmanın planlama aşamasında ele alınması, potansiyel katılımcılar ve etik değerlendirme kurulları tarafından görüşülmesi gerektiği kanısındadır:

- Yapılacak herhangi bir ödeme ya da verilecek karşılık önceden, katılımcılar dâhil edilmeden belirlenmeli (Ennew & Plateau, 2004) ve onay sürecinde tartışılmalıdır (Avard et al., 2011). Bir etik değerlendirme kurulu önerilen ödeme planını değerlendirmelidir (Avard et al., 2011).

KURULUŞLARIN ARAŞTIRMA ETİĞİYLE İLGİLİ BELGELERİ

Avard, D., Black, L., Samuël, J., Griener, G., & Knoppers, B. M. (2012). Çocukların ve gençlerin yer aldıkları sağlık araştırmaları için örnek uygulamalar: Genetik, farmasötik, boylamsal araştırmalar ve palyatif bakım araştırması.

Genomi ve Politika Merkezi, McGill Üniversitesi ve Anne, Bebek, Çocuk ve Gençlik Araştırmaları Ağı (MICYRN); ortak çalışma yapılan kuruluşlar: İnsani Gelişim, Bebek ve Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Kanada Sağlık Araştırması Enstitüleri ve Etik Bürosu, Kanada Sağlık Araştırması Enstitüleri. Adres: <http://www.pediagen.org/>

Tanım: Bu örnek uygulamalar, çocukları ve ergenleri kapsayan sağlık araştırmaları söz konusu olduğunda Kanada'da bugünkü durumu yansıtan uluslararası ve Kanada özelindeki etik normlara genel bir bakış sunmaktadır. Bu normların daha derinlemesine bir analizi için bakınız: Pediatric Research in Canada (D. Avard, J. Samuël ve B.M. Knoppers (eds), Les Éditions Thémis, 2009) ve La recherche clinique avec les enfants: à la croisée de l'éthique et du droit -Belgique, France, Québec (ML Delfosse, MH Parizeau et JP Amann (éd.) PUL & Anthémis, 2009). Buradaki örnek uygulamalar, Kanada'daki yerli halklar, Inuit ve Métis topluluklarını konu alan araştırmalar için özel yollar göstermemektedir. Aborijin çocuklar ve gençleri konu alan araştırmalarda, örnek uygulamalar şu kaynakla bağlantılı olarak kullanılmalıdır: Üçlü Konsey Politika Belgesi, Bölüm 9, "Research Involving the First Nations, Inuit and Métis Peoples of Canada" (<http://www.pre.ethics.gc.ca/eng/policy-politique/initiatives/tcps2-eptc2/chapter9-chapitre9/>).

Uluslararası Tıp Bilimleri Kuruluşları Konseyi (CIOMS) & Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2008). İnsan katılımcılarla yapılan biyomedikal araştırmalar için uluslararası etik kılavuzlar. Cenevre: CIOMS.

Adres: <http://www.cioms.ch/index.php/texts-of-guidelines>

Giriş bölümünden alıntı (s. 8): "Bu yayın, Uluslararası Tıp Kuruluşları Konseyi tarafından 1982 yılından bu yana çıkartılan ve insanlar üzerindeki biyomedikal araştırmalara yönelik uluslararası etik kılavuzları konu alan dizinin üçüncüsüdür. Kılavuz kitap, genel etik ilkelerin açıklanmasından, bir giriş bölümü ve 21 yol gösterici ilkedden oluşmaktadır ve daha önce yayınlanan açıklamaların ve kılavuzların kısa bir özetini vermektedir. 1982 ve 1993 Kılavuzları gibi bu yayın da, özellikle kaynakları kısıtlı ülkelerde biyomedikal araştırma etiğine ilişkin ulusal politikaların belirlenmesine, etik standartların yerel koşullarda uygulanmasına ve insanlar üzerinde yapılan araştırmaların etik değerlendirmesine yönelik mekanizmaların oluşturulmasına veya yeniden tanımlanmasına yardımcı olma amacını taşımaktadır."

Uluslararası Tıp Bilimleri Kuruluşları Konseyi (CIOMS) & Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2008). Epidemiyolojik araştırmalar için uluslararası etik kılavuzlar. Cenevre: CIOMS.

Adres: <http://www.cioms.ch/index.php/texts-of-guidelines>

Giriş bölümünden alıntı (s. 6): "Epidemiyoloji sağlıkla ilgili durumların ve olguların belirli nüfus gruplarındaki dağılımını ve belirleyicilerinin araştırılması ve bu araştırmanın sonuçlarının sağlık sorunlarının kontrolünde kullanılmasıdır (John Last, Dictionary of Epidemiology, 4. Basım). Bu yayın, yukarıdaki tanımın ilk bölümüne ilişkin bir etik kılavuz sunmaktadır: Epidemiyologlar – ayrıca onların yaptıkları çalışmaların sponsorluğunu üstlenenlerin, değerlendirme yapanların ve araştırmaya katılanların- gerekli bilgileri toplamaya çalışırken gündeme gelecek etik konulara nasıl yaklaşacakları..."

Edmonds, C. (2005). Nepal'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde çalışan çocuklarla araştırma yapılırken dikkate alınacak etik mülahazalar. İsviçre: Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO), Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Programı (IPEC).

Adres: http://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_1341/lang--en/index.htm

Önsözden alıntı (s. v): "Çocuk işçiliği konusunda elde bilgi, belge ve veri bulunmakla birlikte, çocukların çalıştıkları işleri ve koşulları, bunların çeşitli biçimlerini anlama açısından önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu söylenen, doğası gereği gözlerden ve denetimden uzak kalan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği söz konusu olduğunda özellikle geçerlidir ... ILO 19 ülkede ve bir sınır bölgesinde çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine ilişkin 38 hızlı değerlendirme gerçekleştirmiştir. Araştırmalarda, ILO ve UNICEF tarafından birlikte geliştirilen çocuk işçiliğiyle ilgili yeni bir hızlı değerlendirme yöntemi kullanılmıştır... Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine ilişkin araştırmalar, yasa dışı, suç teşkil eden ya da ahlak dışı etkinlikler dâhil olmak üzere son derece hassas durumları ortaya çıkarmıştır... en kötü işlerde en kötü biçimlerde çalıştırılan çocuklarla yapılacak araştırmalara ilişkin olup bu belgede yer alan önemli etik mülahazaların iyi planlanmış ve anlamlı araştırma süreçlerine katkıda bulunacağına inanıyorum."

Ennew, J., & Plateau, D. P. (2004). Çocuklara yönelik fiziksel ve duygusal cezalar nasıl araştırılmalı. Bangkok: International Save the Children Alliance, Güneydoğu Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi.

Adres: <http://vac.wvasiapacific.org/further-reading/violenceagainst-children-in-the-home.html>

Önsözden alıntı (s. x): " Bu Elkitabının önemli bir amacı, mümkün olduğu durumlarda çocukları da katarak, çocukların cezalandırılma biçimleri konusunda hassas ve etik araştırmaları teşvik etmektir. Elkitabı hem program yöneticileri hem de araştırmacılar için değerli ve pratik bir kaynak sunmaktadır. Amaçlanan, çocukların deneyimlerinin ve görüşlerinin ortaya konulmasıdır. Çocuklara fiziksel cezalar uygulanmasını ve diğer aşağılayıcı davranışlarda bulunulmasını yasaklama zorunluluğu bir insan hakkıdır. İnsan hakları standartları nettir; gelgelelim devletleri yükümlülüklerini yerine getirip gerekli girişimlerde bulunmaya –yasa reformu, farkındalık yaratma, halkın eğitimi vb.- ikna etmek kolay değildir."

Feinstein, C., & O’Kane, C. (2008). Etik kılavuzlar: Etik, anlamlı ve kapsayıcı çocuk katılımı uygulamaları için. Oslo: Save the Children Norveç.

Adres: <http://tn.reddbarna.no/default.asp?HMFILE=130232>

Önsözden alıntı (s. 1): “Bu kılavuzlar, Tematik Değerlendirme ve Belgelendirme Sürecinde çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin etik, anlamlı ve içermeli katılımını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Kılavuzlar, çocukların araştırmalara, danışma süreçlerine, tanıtım-savunu faaliyetlerine vb. katılmalarıyla ilgili mevcut Save the Children politikalarından, pratik standartlarından ve örnek uygulamalarından hareketle geliştirilmiştir. Özellikle belirtilmesi ve vurgulanması gereken husus şudur: Bu kılavuzlar mutlaka Save the Children’in ya da ortak kuruluşun çocuk Koruma Politikası ve Save the Children çocuk Katılımı Pratik Standartları (2005) ile birlikte kullanılmalıdır.”

Hart, J., & Tyrer, B. (2006). Silahlı çatışma ortamlarında bulunan çocuklarla yapılacak araştırmalar: Kavramlar, etik ve yöntemler. Oxford: Sığınmacı Araştırmaları Merkezi, Oxford Üniversitesi

Adres: http://www.rsc.ox.ac.uk/publications/working-papersfolder_contents/RSCworkingpaper30.pdf/view

Giriş bölümünden alıntı (s. 5): “Silahlı çatışmaların damgasını vurduğu belirsizlik ortamlarında çocukların yaşamlarına ilişkin olarak yürütülecek araştırmalar araştırmacılara özel görevler yükler. Araştırmacıların, mümkün ve uygun olan her durumda araştırmacının anlamlı katılımcıları olarak çocukları sürece dâhil etmeleri gerekliliği mantıksız ya da uygunsuz görünebilir. Ancak, bu raporun hazırlanmasını dürtükleyen düşünce, katılımcı araştırmacının olağanüstü durum bağlamında özellikle değer taşıdığıdır. Bir kere böyle bir yaklaşımın geleneksel, yetişkin belirleyiciliğindeki yaklaşıma göre daha zengin ve daha ayrıntılı veriler sağlaması olasılığı yüksektir. Bu tür veriler yapılacak müdahalenin tasarımı açısından büyük değer taşıyabilir. İkincisi, iyi planlanmış araştırma çalışmalarına katılım, becerilerini ve farkındalık düzeylerini geliştirerek küçük katılımcılara doğrudan yarar sağlayabilir. Gençlerden kendi korunmaları ve başkalarının kollarında daha fazla rol talep edilen çatışma ortamlarında kişisel gelişim özellikle önem taşır. Buradaki amacımız, çocuklarla en güvenli ve en sonuç alıcı biçimde katılımcı araştırmalar yapabilmeleri için araştırmacılara gerekli donanımı sağlamak ve buna yönelik olarak ilgili kavramsal, etik ve yöntemsel konulara açıklık getirmektir.”

Laws, S., & Mann, G. (2004). Demek araştırmaya çocukları katmak istiyorsunuz? Çocuklara yönelik şiddetle ilgili araştırmalara çocukların anlamlı ve etik katılımına destek amaçlı kılavuz. Stockholm: Save the Children İsveç.

Adres: <http://images.savethechildren.it/f/download/Policies/st/strumenti.pdf>

Giriş bölümünden alıntı (s. 7): “Bu araştırma kitapçığı International Save the Children Alliance tarafından hazırlanan bir dizi rehberin bir parçasını oluşturmaktadır. Kitapçığın bu bölümü çocuklara yönelik şiddetle ilgili alan araştırmalara anlamlı ve etik katılımı özendirme amacına yöneliktir. Bölüm, çocukları pasif mağdurlar ya da ‘araştırma subjeleri’ olarak değil kendi yaşamlarının aktif özneleri olarak gören araştırmaları yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Gerek soru yanıtlayıcıları gerekse eş araştırmacılar olarak çocukların araştırmalara daha aktif biçimde dâhil olmalarını sağlayacak pek çok yol vardır. Bu kitapçık, bu tür çalışmalara yaklaşım, dikkate alınacak etik konular ve kullanılacak teknikler konusunda yol gösterici içeriktedir. Dünyanın çeşitli yerlerindeki durum araştırmaları, son yıllarda geliştirilen ve çocuklarla gerçekleştirilen katılımcı araştırmalarla ilgili zengin deneyimlerden yararlanmaktadır.”

Lobe, B., Livingstone, S., Olafsson, K., & Simões, J. A. (2008). Örnek uygulamalı araştırma kılavuzu: Karşılaştırmalı bir perspektiften çocukların ve çevrim içi teknolojilerin araştırılması. Londra: EU Kids Online / London School of Economics.

Adres: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20Online%20reports.aspx>

Giriş bölümünden alıntı (s. 5): "Bu Örnek Uygulamalar Kılavuzu, AB Çocuklar Online ağını oluşturan 607in üzerindeki araştırmacının çok disiplinli ve çok yöntemli uzmanlıklarından derlenmiştir.

... Amaç, çocukların online teknolojileri kullanım içimlerini araştıranların bu alandaki bilgilerini, deneyimlerini ve görüşlerini damıtarak bu alana girenlerin yararına sunmaktır. Yeni araştırmacılara, deneyimli olup bu alana yeni girenlere, çocuklar ve online teknolojiler konusunda araştırma yaptırana ya da araştırmaları değerlendirenlere, öğrencilere ve ilgilenen başkalarına yararlı olacağı umulmaktadır. Yeni araştırmacılar bilgi ve rehberlik ihtiyaçlarını en yaygın bu şekilde dile getirildiklerinden, Örnek Uygulamalar Kılavuzu Sıkça Sorulan Sorular formatında sunulmaktadır."

Piyasa Araştırması Standartları (MRS). (2012). Çocuklar ve gençlerle yapılacak araştırmalar için MRS kılavuzları. Londra: MRS.

Adres: <http://www.mrs.org.uk/standards/consultation.htm>

Giriş bölümünden alıntı (s. 4): "Bu Kılavuz piyasa araştırması standartları (MRS) Davranış Kurallarını (UK- gözden geçirilmiş 2010 versiyonu) yorumlamakta ve örnek uygulamalar için ek tavsiyelerde bulunmaktadır. Aksi belirtilmediği sürece Kılavuzların bağlayıcılığı yoktur. Davranış Kuralları içinde B27'den B33'e kadar olanlar çocuklarla yapılan araştırmalar için özel ve zorunlu hükümler içermektedir

... Kurallar, çocukları 16 yaşından küçük kişiler olarak tanımlamaktadır. Kılavuzlar ayrıca 16-17 yaşlarında olanlarla yapılacak araştırmalar için ek örnek uygulamalar sunmaktadır. Çocuklar arasında yapılacak araştırmalarla ilgili tavsiye edilen asgari bir yaş yoktur. Ancak, araştırmacılar, çok küçük yaşlardaki çocukları yalnızca belirli bir proje açısından gerekli ve uygun olduğu durumlarda araştırmaya doğrudan dâhil etmeleri beklenmektedir."

Morrow, V. (2009). Çocuklar ve genç ailelerle sosyal araştırmalarda etik: pratik deneyimler. Oxford: Genç Yaşamlar Araştırma Projesi.

Adres: www.younglives.org.uk

Özet: Bugün toplumsal araştırmalarda etiğe büyük önem verilmektedir. Araştırma yönetişiminin kapsamı genişlemiş ve bu alanda ön açıcı bir literatür belirmeye başlamıştır. Bu literatür çocuklarla ailelerle ve topluluklarla yapılan sosyal araştırmalarda ortaya çıkan süreçleri, uygulamaları ve soruları ele almaktadır. Bu çalışma, gelişmekte olan dört ülkedeki çocuk yoksulluğu üzerine uzun dönemli bir araştırma olan Genç Yaşamlar çerçevesinde araştırma etiğine yönelik yaklaşımı özetlemektedir. Çalışma, Genç Yaşamların karşılaştığı kimi pratik güçlükleri anlatmakta; dinamik, bir yıldan diğerine ekonomik, çevresel ve siyasal açılardan değişebilen ortamlardaki çocuklar ve ailelerle yapılacak araştırmalarda yerel koşulları kavramanın önemini vurgulamaktadır. Amaçlanan, araştırma pratiklerine, çocuklarla yapılan boylamsal araştırmalardaki etik meselelere ve çoğu kez geçerli koşullarda bulunan topluluklarda yapılacak araştırmalara ilişkin güncel tartışmalara ortak soruşturma ve öğrenme ruhu içinde katkıda bulunmaktır.

Mwaipopo, R. (2006). Araştırmaya katılan çocuklar. Dar es Salaam: Yoksullukla Mücadele Araştırması.

Adres: <http://www.repoa.or.tz/index.php/publications/category/briefs/P30>
Özetten alıntı: Çocuklarla yapılan araştırmalar, toplumu ilgilendiren konularda temsil edilme söz konusu olduğunda yaşları nedeniyle dezavantajlı bir kesime ulaşılması açısından önemlidir. Çocuklarla yapılan araştırmalarda geleneksel olarak kullanılan yöntem, yetişkin araştırmacıların iletişim tarzlarını mümkün olduğu kadar çocuklarınkine uydurmalarıdır. Yenilikçi yol ise gençleri araştırma yapmak üzere eğitmek, araştırmacının edilgen subjeleri olarak çocukları yalnızca veri toplanmasında kullanmak yerine onları ortak çalışma arkadaşları olarak sürece dâhil etmektir.

Ulusal Çocuk Bürosu. (2003). Ek V: NCB araştırma bölümü veri koruma kılavuzları. BK: Ulusal Çocuk Bürosu.

Adres: <http://www.ncb.org.uk/>
Ulusal Çocuk Bürosu Araştırma Kılavuzları Ek V, 2001 yılında yürürlüğe giren Veri Koruma Yasası'na (Birleşik Krallık) uyum için araştırma bölümünün attığı adımları anlatmaktadır.

Biyomedikal ve Davranışsal Araştırmalarda İnsan Deneklerin Kullanılması Ulusal Komisyonu. (1979). Belmont Raporu: Araştırmalarda insan deneklerin korunmasına yönelik etik ilkeler ve kılavuzlar. ABD Sağlık Bakanlığı, Eğitim ve Refah.

Adres: www.videocast.nih.gov/pdf/ohrp_appendix_belmont_report_vol_2.pdf
Özet: "12 Temmuz 1974 tarihinde Ulusal Araştırma Yasası (Pub. L. 93-348) çıkarıldı ve böylece Biyomedikal ve Davranış Araştırmalarında İnsan Deneklerin Korunması Ulusal Komisyonu oluşturuldu. Komisyonun görevlerinden biri, insanlar üzerinde yapılan biyomedikal ve davranışsal araştırmaların gözetmesi gereken temel etik ilkelerin belirlenmesi ve bu tür araştırmaların söz konusu ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlayacak yön gösterici ilkelerin geliştirilmesiydi. Komisyon, bu görevini yerine getirirken şu hususları dikkate aldı: (i) biyomedikal ve davranış araştırmaları arasındaki sınırlar ve kabul gören rutin tıp uygulamaları, (ii) insanlar üzerinde yapılacak araştırmaların uygun olup olmadığının belirlenmesinde risk-yarar değerlendirmesinin rolü, (iii) bu tür araştırmalarda yer alacak kişilerin seçilmesine ilişkin uygun kılavuzlar ve (iv) çeşitli araştırma ortamlarında bilgiye dayalı onayın mahiyeti ve tanımı" özetin alındığı kaynak:
<http://www.hhs.gov/ohrp/humansubjects/guidance/belmont.html>.

Ulusal Engelliler İdaresi. (2009). Engelli kişilerle yapılacak araştırmalar için etik kılavuz. Dublin: Ulusal Engelliler İdaresi, İrlanda.

Adres: [http://www.nda.ie/cntmgmtnew.nsf/0/232F61AE5397A93D802576650052B3B9/\\$File/ethicsfootnotes.html](http://www.nda.ie/cntmgmtnew.nsf/0/232F61AE5397A93D802576650052B3B9/$File/ethicsfootnotes.html)
Giriş bölümünden alıntı (s.7): "Araştırma bilgi birikimini genişletme, gerçeği ortaya koyma, pratisyenler, politikaları belirleyenler ve yasamacılar için kanıtlar sunma amacıyla gerçekleştirilmiştir. [1] Engelli kişilerin kapsandıkları araştırmalar, dikkat gerektiren konuların ortaya konulması, programların ve hizmetlerin değerlendirilmesi, toplumsal ve ekonomik değişimin engelli

kişileri nasıl etkilediğinin izlenmesi açısından önemlidir. Engellilikle ilgili araştırmaların ve verilerin önemi Engelli Kişilerin Statüsü Komisyonu Raporunda (1996) ve Aralık 2006'da kabul edilen Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'nde vurgulanmıştır. [2] Engellilik araştırma etiği, daha genel anlamda araştırma etiği çerçevesi içinde yer almaktadır. Etik ilkeler insanları konu alan herhangi bir araştırmanın belirli kurallara dayanmasını ve ilgili kişilerin insan haklarının korunmasını gerektirir. BM Sözleşmesi kabul edilen insan hakları ilkelerinin engelliler söz konusu olduğunda ne anlama geldiğini ortaya koymaktadır. BM Sözleşmesi'nin insan hakları anlayışının merkezinde yer alan, kişilerin saygınlığı, kişisel özerklikleri –kendi tercihlerini yapma dâhil- ve bağımsızlıklarıdır.”

Save the Children. (2003). Çocuk Koruma Politikası. Londra: International Save the Children Alliance.

Adres: <http://resourcecentre.savethechildren.se/content/library/documents/save-children-child-protection-policy>

Giriş bölümünden alıntı (s.1): “International Save the Children Alliance üyelerinin ortak kararlılığı çocuk istismarının önlenmesi ve çocukların korunmasıdır. Çocuk Koruma Politikası ortak değerleri, ilkeleri ve inançları ortaya koymakta, İttifakın çocukları koruma taahhüdü doğrultusunda atılacak adımları tanımlamaktadır. Politika, International Save the Children üyelerinin Mayıs 2003'teki toplantısında benimsenmiştir.”

Schenk, K., & Williamson, J. (2005). Uluslararası ortamlarda çocuklardan ve gençlerden bilgi toplanmasına etik yaklaşımlar: Kılavuzlar ve kaynaklar. Washington DC: Nüfus Konseyi.

Adres: <http://www.popcouncil.org/what/ethics.asp#/jQueryUITabs1-2>

Önsözden alıntı (s. iv): “Bu yayın gençlerden ve gençler hakkında bilgi toplanmasında pratik bir kılavuza duyulan ve giderek artan ihtiyaca yanıt vermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu tür tavsiyelere duyulan ilk ihtiyaç HIV ve AİDS'ten etkilenen çocuklar ve ergenler arasında yürütülen faaliyetler bağlamında belirlenmişti. Bununla birlikte yol gösterici ilkeler, istismar, kaçırılma ya da yerinden edilme gibi diğer sağlık ve güvenlik durumları ve güç koşullarda gençlerden bilgi toplanmasında da eşit ölçüde geçerlidir.”

Shaw, C., Brady, L.-M., & Davey, C. (2011). Çocuklar ve gençlerle yapılan araştırmalar için kılavuz. Londra: Ulusal Çocuk Bürosu (NCB) Araştırma Merkezi.

Adres: <http://www.ncb.org.uk/>

Giriş bölümünden alıntı (s.3): “Bu kılavuzlar, araştırma projelerinde katılımcılar olarak ya da daha aktif biçimlerde çocuklar ve gençlerle (ÇG) birlikte çalışmayı düşünen araştırmacılar için hazırlanmıştır.

Kılavuzlar NCB Araştırma Merkezi'nin ÇG ile yapılan araştırmalara yönelik genel yaklaşımını ortaya koymakta (Bölüm 2); planlamadan sonuçların yaygınlaştırılmasına kadar araştırma sürecinin tüm aşamalarında araştırmacıya pratik yol göstericilik sağlamaktadır. Bölüm 3, ÇG'nin katılımcı olduğu (veri kaynağı olarak) araştırmalara odaklanmaktadır; Bölüm 4, ÇG'nin araştırma sürecine dâhil olabileceği diğer yolları ele almaktadır. Bu kılavuzlar NBC Araştırma Merkezi'nin son dönem çalışmalarından örnekler sunmaktadır.”

Spriggs, M. (2010). Çocukların dâhil oldukları araştırmalarda onay konusunun kavranması: etik konular. Beşeri araştırma etik kurulları ve araştırmacılar için elkitabı. Melbourne: Çocuk Biyoetik Merkezi (Melbourne Çocuk Hastanesi / Melbourne Üniversitesi / Murdoch Çocuk Araştırmaları Merkezi).

Adres: www.mcri.edu.au/media/62539/handbook.pdf

'belgenin amacı' bölümünden alıntı (s.3): "Proje web sayfası ile birlikte bu elkitabı Beşeri Araştırmalar Etik Kurulları (HREC) ve araştırmacılar için hazırlanan bir eğitim kaynağıdır. Elkitabında yer alan sorular, HREC üyeleri ile yapılan görüşmelerde dile getirilen duyarlılıklardan hareketle hazırlanmıştır. Söz konusu üyeler, çocukları ve gençleri konu alan araştırmaları değerlendirenler ve bu araştırmaları yürütenlerdir. Sorular, araştırmacılar ve HREC üyelerinin karşılaştıkları etik konuları ve daha ileri düzeyde yol göstericilik ihtiyacı duydukları kaygıları yansıtmaktadır."

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2007). Olağanüstü durumlarda cinsel şiddetin araştırılmasına, belgelenmesine ve izlenmesine yönelik WHO etik ve güvenlik tavsiyeleri. Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü Yayını.

Adres: <http://www.who.int/gender/documents/violence/9789241595681/en/index.html>

Genel bakış: Silahlı çatışma ya da doğal felaket gibi olağanüstü durumlarda cinsel şiddet ciddi bir halk sağlığı ve insan hakları konusudur. Ne var ki, cinsel şiddetin yaygınlığı dünyanın hemen hemen her yerinde olduğundan az gösterilmektedir ve olağanüstü durumlarda cinsel şiddetle ilgili bilgi toplarken gündeme gelen özel konulara ilişkin etik ve güvenlik kılavuzları bulunmamaktadır. Bu belgede yer alan etik ve güvenlik kılavuzları (ya da tavsiyeleri) üzerinde anlaşmaya varılmış mevcut uluslararası araştırma etiği kılavuzlarını tamamlamaya ve etik değerlendirme süreçlerine bilgi girdisi sağlamaya yöneliktir. Etik ve güvenlikle ilgili konuların dikkate alınmaması katılanların fiziksel, psikolojik ve sosyal iyi olma hallerine zarar verebilir, hatta yaşamı tehdit edebilir.

Zimmerman, C., & Watts, C. (2003). Kaçırılan kadınlarla yapılacak görüşmeler için WHO etik ve güvenlik bağlantılı tavsiyeleri. Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü.

Adres: <http://www.who.int/iris/handle/10665/42765>

Özet: tavsiyeler, yapılmakta olan çalışmaya uygulanabilir özellikteki mevcut mesleki standartlarla bağlantılı olarak yapılmalıdır. Bu tavsiyeler, kaçırılma durumunda ya da bu durumdan kurtulmuş kadınlarla yapılacak görüşmeler için on temel standarttan oluşan bir set sunmaktadır. Her konunun önemi açıklanmakta, her birinin pratikte nasıl ele alınabileceğine ilişkin örnekler verilmektedir. Ancak tavsiyelerin kaçırılmaya konu olan kadınlarla yapılacak çalışmalarda kapsamlı bir kılavuz olarak görülmemesi gerekir.

© UNICEF/NYHQ2007-2877/GIACOMO PIROZZI
2007 yılında Romanya'nın başkenti Bükreş'te oyun bahçesinde ziplayan çocuklar.

2023
DİZİN

adalet 14, 17-18, 23, 26, 38, 48, 67, 82, 88, 104, 168-169, **174**
akran araştırması, *ayrıca bakınız çocukların öncülüğünde araştırma* 39, 81, 123-125, 159-161, **175**
anonimlik 36, 74, 76-77, 82-83, 119, 122, 157, 159, **172**
anonimlikten feragat 82, 119
araştırma
    bütçe 44, 108, 142, 163
çocukların yer aldıkları, tanımı 12-18, 26-37, **172, 176**
deneyimsel 49, 68, 75
gündem 32, 39
hassas konular 34, 38-39, 45, 66-67, 75-76, 79, 122, 131, 158
katılımcı olanlar 48, 82, 123-125, 131, 141-144, **175**, 196
kaynaklar 171-200
ortamlar 62, 64-65, 78-79, 131, 153, 189-190
oluşturulmuş sıkıntı 44-46
planlanması 16, 30, 33-35, 44-45, 74, 104-108
roller 27, 32, 141, 160
araştırma aşırılığı 188
araştırma etiği kurulları 2, 4, 66, 81, 98-100, 129, 150
araştırma ilişkisi 1, 13-18, 26, 38-40, 56-63, 77, 88-91, 97, 121-123, 146, 148, 169
araştırma metodolojisi
    nitel 4, 31, 122, 145, 147, 164, **175**, 192
    nicel 4, 31, **176**
araştırma yöntemleri
    araçlar 5, 43, 141, 155, 159
    araştırmaya denek katma 16, 36, 38, 48, 67, 80, 89, 146, 190, 193
    boylamsal 4, 58, 62, 69, 150, 194
    büyük ölçekli araştırmalar 4, 43
    görsel yöntemler 38, 61-62, 141-144
    görüşmeler 43, 45, 64, 74, 78-79, 130-132, 138, 146, 150-161, 191-192
    iki tarafça da bilinmeme tasarımı 75
    odak gruplar 37, 43, 48, 49, 79-80, 120-123, 153, **173**
    tesadüfi kontrollü denemeler 31, 49, 75
    yenilikçi yöntemler 61, 75, 152-154
araştırmacı
    denetimi 27, 45-48, 96-98
    desteklenmesi 95-100, 112
    doğruluğu 23, 35-37, 60, 128
    eğitimi 6-7, 35, 96-97
    ehliyetsiz ya da istismarcı araştırmacılar 30, 35-36, 176
    farkındalığı 27
    güvenliği 98
    sorumluluğu 16, 21, 23, 32, 35, 40-42, 50, 56, 75, 80, 96, 135, 188-189
    tanımı **176**
    uzmanlığı 31, 35, 45, 100, 109, 122
arızı bulgular, *beyin görüntülemesinde* 44, 128-130
ayrımcılık 23, 38-39, 48-49, 173

bakıcılar, *ayrıca bakınız ebeveynler* 13, 26-27, 31, 33, 43, 45, 130, 145, 151, 158
bilgi alma 35, 44, 68, 98, 112, **173**
biyomedikal araştırmalar 31, 34, 38, 43, 60, 63, 74-76, 99, 194, 198
bulguların yaygınlaştırılması
    bu aşamada ortaya çıkabilecek zararlar 16, 30, 36-37, 73, 76-77, 112, **173**, 188, 192

Childwatch International Araştırma Ağı 5
cinsellik 67, 75, 101, 153
cinsiyet, görüşmecinin cinsiyeti 78, 84, 110

¹ Bold sayfa numaraları terimin tanımının yer aldığı Sözlük sayfasını vermektedir.

çeşitlilik 49, 163

çizimler-yapımlar 61, 76, 84

çocuk

gelişim halindeki yetenekleri 7-8, 23, 44, 47, 56-59, 81, 106

tanımı 7-8, **172**

çocuk koruma, *bakınız güvenlik*

çocuk öncülüğünde araştırma, *ayrıca bakınız akran araştırması* 49, 97

çocuklar

araştırmaya katılım sırasında ya da sonrasındaki sıkıntılar 30-31, 39-40, 42, 44-45, 52, 68, 105, 111, 121,130-131, 155, 160, 174, 188

bilinçlendirme 43

çocuklar arasındaki ilişkiler 37, 121

engelli olanlar 38-39, 49, 58, 64, 79, 105, 109, 119, 134, 153, 147-148, 154-156, 189, 198

ev dışı bakımda olanlar 81, 120, 159-161

evsiz olanlar 34, 38, 67

dezavantajlı konumda olanlar 32, 38, 90-92, 145

güç durumunda olanlar 2, 14, 38-39, 42, 44, 48, 58, 60, 65-67, 91, 133, 138, 140, 150-151, 160,**177**, 188

HIV/AIDS'ten etkilenenler 32, 45, 65, 76, 130, 132, 150, 153, 188, 199

iltica başvurusu 47, 59, 138

kapsanmaları 14, 16-17, 38-39, 48-49, 81, 100, 105, 123-124, 134-135, 138, 188

marjinal konumdakiler 51, 105, 125, 154

refakatsiz olanlar 38, 40, 66, 138-140, 188

temsilleri 12, 37, 39, 49, 83, 123-125

ve etik 50, 135-137

yapabilirlik 14, 31, 60, 70, 75, 100, 111

çocuklara yönelik şiddet 32, 34, 42, 46-47, 57, 65, 81, 97, 125-127, 156-158, 195-196

çocukların güvence altına alınması, *ayrıca bakınız güvenlik*

Çocuk Meseleleri Merkezi, Otago Üniversitesi 5

Çocuk ve Gençlik Merkezi, Southern Cross Üniversitesi 5

damgalama 32, 35, 46-47, 52, 75, 105, 126, **176**, 188

danışma, *ayrıca bakınız danışma, yerel ölçekte* 46, 56-57, 79, 88, 90, 97, 117,189, 193

danışma

uzmanlara 45, 100, 157

yerel ölçekte 36, 45-46, 57, 90, 98, 193

deneyselci araştırma, *bakınız araştırma, deneyselci*

denetim, *bakınız araştırmacılar, denetim*

destek

araştırmacılara yönelik, *bakınız araştırmacılar, destek*

çocukların yönlendirilmeleri 45

psikososyal destek ya da danışmanlık, araştırmaya katılanlar için 45

takip desteği, çocuklara yönelik 34-35, 45-46, 82, 123, 132-133, 156-159, 189

diyalog 1-3, 6, 11-12, 14-18, 25, 51, 137, 141, 160, 168-169

durum araştırmaları ii, 3, 115-166

düşünümsellik 4-5, 13-15, 27, 59-60, 79, 100, 146, **176**

ebeveynler **174**

anonimlik 82, 119

bildirimle ilgili kaygılar 36

destekleyici rolleri 31, 33, 107

onay, bakınız onay, ebeveyn onayı

ve çocukların özel yaşamı 75, 77-79, 84, 110, 154-156

ve mahremiyet 156-159

engelli çocuklar, *bakınız çocuklar, engelli olanlar*

engellilik, *bakınız engelleri olan çocuklar*

enformasyon

çocuklar için 16, 36, 43, 57-58, 60-63, 66-70, 100, 106, 122, 141-144

elde olan ya da çocuklardan edinilen, *ayrıca bakınız ikincil veriler* 63, 74-81, 84-85, 121-123

enformasyon ve iletişim teknolojisi (EİT), *ayrıca bakınız online internet araştırması* 26, 83

ergen 78, 127, 152-153, **172**₁

erken evlilik 75, 152-154

etik **173**

etik değerlendirme süreçleri

düzenleyici mekanizmalar 39-40

etik değerlendirme kurulları 81, 98-100

evrensel etik 26, 117

eylem ve tavsiyeler 34, 37

Fayda 31

felsefe 11-18, 26

fotoğraflar 38, 61-62, 77, 83-84, 119, 131, 141-144

gençler/gençlik

tanımı 6-7, **177**

Gillick ehliyeti 60, **174**

görsel yöntemler, *ayrıca bakınız araştırma yöntemleri, görsel*

görüşme, *bakınız araştırma yöntemleri, görüşmeler*

güç 5, 12-18, 32, 39, 41, 48-51, 58, 62-66, 77, 79, 83, 88-89, 97, 107, 145-146, 148, 155-156, 162

güç durumundaki çocuklar 14, 38-39, 42-44, 48, 58, 60, 65-67, 91, 133, 140, 150-151, 160, **177**, 188

güvenlik

güvenlikle ilgili konuların açık edilmesi 34-35, 52, 74-75, 82, 84, 105, 111

istismarcı ya da yetersizi araştırmacılara, resmi prosedürlere karşı güvenlik 30, 35

istismar, ihmal, zarar bağlamında güvenlik 34-36, 39, 44, 65, 80-84, 97, 105, 107, 150-151, 156-159, 172

raporlama duyarlılıkları 46-47, 81

zorunlu rapor verme 80-82, 156-158

hakkaniyet 17, 23, 38, 91, 163, **173**

hakkaniyetli katılım 23, 38, 43, 48-49, 109

haklar

BMÇHS çerçevesindeki haklar, *bakınız Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (BMÇHS)*

çocukların 'uygun biçimde araştırılma' hakkı 12-13

katılım hakları 12-14, 16, 34, 38-39, 47-48, 57-59, 63, 104, **175**

korunma hakları 12-18, 42, 47-48, 104, **175**

yardımlardan yararlanma hakları 12-16, **175**

hassas konular, *bakınız araştırma, hassa konular*

ikincil veriler 33, 62, 109

ilkeler, *ayrıca bakınız saygı, yarar ve adalet* 12, 14-18, 26, 80, 96, 105, 169

ilerleyen hastalık 34, 82, 118

ilişkisellik, araştırma etiğinin doğası 13, 15, 26, **176**

insani kriz durumları 4, 34, 40, 44, 66, 200

internet araştırması, *bakınız online internet araştırması*

kandırma, araştırmalarda 60, 68, 91

"kapı tutanlar", kapı tutma 13, 15, 39, 48, 57-58, 65-66, 160, 164, **174**

karşılık, *ayrıca bakınız tazminat, özendiriciler ve ödeme* 88-89, 92, 110, 175

katılım

araştırma tasarımına çocuk katılımı 49, 108

ayrıca bakınız haklar, katılım

katılımcılık, *bakınız katılımcı araştırma*

kaynaklar, araştırma için, *bakınız araştırma*

kılavuzlar 5, 15, 36, 66, 96, 136, 188-200

klirik araştırma 33, 43, 48, 63, 111, 118, 128-129, 132, 191

konukseverlik 32-33, 63, 116-118

koruma 14, 30, 33-35, 46-48, 50, 76-77, 80-81, 99, 104, 106, 109, 132-133, 156-159, **175**, 190-191 198-199

ayrıca bakınız haklar, koruma

kültür

bireysel 13, **174**

kollektif 13, **172**

mahremiyet

güvenlik gerekçesiyle sınırlandırılması 35, 46, 80, 84, 111, 157-158, 172, 191-192
odak gruplarda 37, 79, 121-123
online araştırmalarda 35, 44, 48, 83

odak gruplar 37, 43, 48, 49, 79-80, 120-123, 153, **173**

okul bağlamı, *araştırmalar için* 43, 62, 65, 78, 116-118, 134-136, 147-149

onay

bakan kişinin onayı, *ayrıca bakınız ebeveyn onayı* 66-67, 150
bilgiye dayalı onay 14 – 15, 23, 27, 42-43, 48, 55-70, 76-77, 83, 89, 91, 100, 107, 111, 119, 129, 138-139, 138-151, 159, 163, 165, **174**, 190-191
devam eden süreç 23, 64-65, 147-ebeveyn onayı 23, 40, 56-57, 65-67, **175**
ebeveynlerin yokluğunda 65-67

149

gönüllülük temelinde 59, 89, 117, 138-141, 163, 190, 193
grup bağlamında 58-59, 138-141

onay alınmasında yöntemler 61-63, 141-144

pasif ve aktif onay yöntemleri 57, 66
toplu onay 57, 63

onay vermeme 23, 56, 58, 63-65, 70, 111, 139, **173**

onay vermeme işaretleri 63-65

online internet araştırması 44, 48, 60, 83, 197

güvenlik 35, 44

özel yaşamın gizliliği 44, 83-84

ödeme, *ayrıca bakınız teşekkür olarak verilenler, tazminat, özendiriciler ve ödemeler* 87-93, 108, 110, 162-165, **175**, 192-2194

yoksulluk bağlamında 90-92, 164-165, 193

örtülü araştırma 67, 190

özel yaşam

araştırma mekanları 78
başkalarının varlığı 78-80
fotoğraflar 83
kültürel pratiklerle ilgili olarak 77-78
ve mahremiyet 73-85, 110-111, 152-161, 191-192

özendiriciler, *ayrıca bakınız tazminat, ödeme* 64, 89-91, 162-165, 175, 192-194

öznellik 12, 14, 41, 65, 107, 152, **172**

planlama, *bakınız, araştırma planlaması*

politika 4, 17, 30, 37, 91, 113

rıza 60-62, 83, 117, **172**

risk değerlendirmesi 33, 45, 198

saygı 14-18, 23, 35, 38, 48, 56, 73, 89, 103, 169, **176**

sıkıntı, araştırmanın yarattığı 30-31, 39-40, 42, 44-45, 52, 60, 98, 105, 111, 121, 130-131, 155, 188

silahlı çatışma 40, 42, 123, 125, 196, 200

takdir ve teşekkür sunumları, *ayrıca bakınız özendiriciler ve ödeme* 89, 92, 110, 175

takip desteği, çocuklar için 34-35, 45-47, 132-133, 189

takma adlar 35, 76-77, 83, 192

tazminat, *ayrıca bakınız özendiriciler, ödemeler* 87-93, 110, 117, 162-165, 175, 192-194

terapötik yanlış anlama 63, 191

tercümanlar 32, 35-36, 61, 75, 108, 120-121, 131

tesadüfi kontrollü deneme (RCT), *bakınız araştırma yöntemleri*

tıbbi bağlam, *araştırmalar için* 62, 75, 118-119, 128, 194-195

topluluk

uluslararası bağlam 2, 4-5, 13-14, 23, 27, 39-40, 78, 97, 99, 169

veri

biyolojik 74, 76, 97
elektronik 76
muhafazası 62, 73-76, 85, 109, 113, 192
kullanılması 76

yarar

çocukların araştırmaya katılımının yararı 14-17, 23, 29-51, 58, 61-63, 67, 78, 82, 87-89, 104, 107, 116-137, 158, 163-165, **172**, 188-190, 198

yararlılık 16-17, 26, 31, 43, 36, 48, 80, 82, 92, 104, **172**

ayrıca bakınız, zarar vermeme

UNICEF, Araştırma Ofisi iii-v, 5-6, 125-127, 150-151

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (BMÇHS) 3, 7-8, 12-13, 16-18, 27, 38, 42, 48, 50, 57-59, 69, 74, 84, 92, 104, 169, **177**

Madde 1 7, 27, 172

Madde 2 38, 50, 92

Madde 3 18, 42, 48, 50, 84

Madde 5 7, 50, 58-59

Madde 6 50

Madde 12 17-18, 38, 50, 57-58, 69

Madde 13 18, 50, 57-58, 69

Madde 16 74, 84

Madde 17 58

Madde 19 42, 50

Madde 32 50

Madde 36 18, 48, 50, 92

Madde 37 50

Madde 39 50

Madde 42 69

yasalar 7-8, 57, 66, 81, 107, 151, 190

yeniden travma 40, **176**

yerleştirilmiş etik 15, 26, 147

yoksulluk 4, 33, 90-92, 116-118, 132, 164-165, 193, 197

yöntemler, *bakınız araştırma yöntemleri*

zarar vermeme 16, 26, 36, 48, 76, 88, 104, 172, **174**

zararlar ve yararlar 16-17, 29-52, 116-137, 188-189

sonuççu yaklaşım 41

ISBN: 978-88-6522-023-8

Uluslararası Çocuk Merkezi
Bilkent Üniversitesi, Merkez Kampüs,
Kütüphane Binası, 06800 Bilkent / Ankara
Tel: +90 312 290 23 66
Faks: +90 312 266 46 78
e-mail:icc@icc.org.tr

www.icc.org.tr

Bu yayın Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen Çocuklarla Birlikte Daha Güçlü çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Avrupa Birliği, yayının içeriği ile ilgili olarak herhangi bir sorumluluk veya yükümlülük kabul etmez.

